

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی

مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی

دوره اول، شماره ۴، پاییز ۱۳۹۹

فصلنامه علمی - تخصصی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مقالات

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پیاده‌راه در بلوار امامزاده حسن شهر کرج
اسماعیل جهانی دولت‌آباد و رحمان جهانی دولت‌آباد

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پارکینگ‌های عمومی
معصومه محقق منتظری

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی مددسراهای شهر تهران
سمیه مومنی و هادی درویشی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجموعه فرهنگی، گردشگری و تفریحی مُرادآب
طلیعه خادمیان و حبیب جباری

ترجمه

روش‌شناسی ارتباطی: مشارکت در ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی
مترجم: شهربانو ناصر

گفتگو

پیوست‌نگاری باید مسئله تضاد منافع را حل کند
حسن بنیانیان / گفت‌وگو: زنده یاد شیده لالمی

خلاصه کتاب

راهنمای عملی ارزیابی تأثیر اجتماعی
علیرضا چمن‌زار

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی
مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصلنامه علمی - تخصصی

ارزیابی تأثیرات اجتماعی

شماره چهارم، پاییز ۱۳۹۹

صاحب امتیاز:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

هیئت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا)

غلامرضا اسکندریان
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

حسین ایمانی جاجرمی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

هادی برغمندی
دکترای جامعه‌شناسی؛ مدیر مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی جهاد دانشگاهی

سلیمان پاک سرشت
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان

محمدجواد چیت‌ساز
عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

فردین علیخواه
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه گیلان

محمد فاضلی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

ایرج فیضی
دکترای جامعه‌شناسی؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

ایرج قاسمی
دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری؛ عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

مدیر مسئول
سر دبیر
ویراستار ادبی
مترجم
مدیر اجرایی
طراح و حروف‌چین
ایرج فیضی
هادی برغمندی
وحید تقی‌نژاد
فرید ناهید و طاهره ایشانی
مریم پایه
هانیه طهماسبی

مقدمه

این نشریه به استناد مجوز ۱۹۰۹۱ مورخ ۱۳۹۸/۴/۳ امور مطبوعاتی و اطلاع رسانی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دارای درجه علمی - تخصصی است.

این فصلنامه در پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (www.sid.ir)، بانک اطلاعات نشریات کشور (www.magiran.com)، بانک اطلاعات نشریات سیویلیکا (www.civilica.com)، پایگاه مجلات تخصصی نور (www.noormags.com) و برخی پایگاه‌های دیگر نمایه می‌شود.

نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، خیابان اوریحان، خیابان شهید وحید نظری، شماره ۴۷

صندوق پستی: ۱۳۱۶-۱۳۱۴۵

کدپستی: ۱۳۱۵۶۸۶۱۵۱

تلفن: ۶۶۴۹۷۵۶۱-۲

نمابر: ۶۶۴۹۲۱۲۹

پایگاه اینترنتی:

sia.ihss.ac.ir

sia.ihss.acecr@gmail.com

رایانامه:
فرایند چاپ: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی

زمان انتشار: اردیبهشت ۱۴۰۰

قیمت: ۳۰۰,۰۰۰ ریال

فصلنامه علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی به عنوان تنها نشریه فعال حال حاضر در زمینه مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی در کشور وابسته به پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی (مرکز علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی) با هدف کمک به ارتقاء سطح علمی فعالان این حوزه، انتقال دانش موجود و حرکت در راستای مدیریت دانش در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ایجاد ارتباط علمی میان پژوهشگران و متخصصان ارزیابی تأثیرات اجتماعی، ایجاد تعامل بین رشته‌ای به عنوان یکی از ضرورت‌های مطالعات ارزیابی تأثیرات، ایجاد تعامل بین فعالیت‌های علمی و فعالیت‌های کاربردی (پیوند علم و صنعت)، ایجاد شبکه اجتماعی میان پژوهشگران، متخصصان و علاقه‌مندان به ارزیابی تأثیرات اجتماعی، آمادگی خود را جهت دریافت و چاپ مقالات در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی سیاست‌ها، برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌ها اعلام نموده و از پژوهشگران، متخصصان، کارشناسان و علاقه‌مندان دعوت می‌نماید مقالات خود را در قالب شرایط بیان شده تدوین و برای این فصلنامه به رایانامه sia.ihss.acecr@gmail.com ارسال نمایند.

راهنمای تدوین مقالات فصلنامه ارزیابی تأثیرات اجتماعی

مطالب مورد پذیرش در فصلنامه را می توان به چند دسته تقسیم نمود.

۱. مقالات علمی حاصل از پژوهش

این دست از مقالات می تواند حاصل یک طرح پژوهشی در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی باشد که به ارزیابی تأثیرات اجتماعی یک سیاست، برنامه، طرح یا پروژه اقدام نموده است. در این نوع از مقالات ساختار کلی شباهت فراوانی به مقالات علمی (پژوهشی و یا ترویجی) داشته و بنابراین بر اساس شرایط زیر باید تدوین گردد:

شرایط ارسال مقاله:

- * مقاله به زبان فارسی بوده و قبلاً در نشریه دیگری پذیرش یا چاپ نشده باشد.
- * مقالاتی که بیش از یک نویسنده دارد، نویسنده مسئول مشخص و ترتیب همکاری نویسندگان تعیین شود.
- * مسئولیت صحت مندرجات مقاله به عهده نویسنده یا نویسندگان به طور عموم و نویسنده مسئول به طور خاص است.
- * مرکز نشریات پژوهشگاه در ویرایش مقالات آزاد است.

نحوه ارائه مقاله:

- * مقاله علمی - تخصصی شامل عنوان، چکیده مقاله، واژه های کلیدی، مقدمه، ادبیات نظری، روش پژوهش، یافته ها، نتیجه گیری، منابع و چکیده انگلیسی است.
- * چکیده مقاله شرح مختصر و جامعی از محتوای مقاله شامل بیان مسئله، هدف، ماهیت و چگونگی پژوهش، یافته های مهم، نتیجه و بحث است. تعداد کلمات چکیده بین ۱۵۰-۲۵۰ واژه های کلیدی (۵ واژه) از کلی به جزئی مرتب شوند.
- * مقدمه مقاله بیانگر مسئله پژوهش، اهمیت و ضرورت و هدف های پژوهش است.
- * ادبیات نظری می تواند شامل پیشینه پژوهش، بسط مفاهیم مرتبط و بیان نظریه های مرتبط و به کار رفته در مقاله باشد.
- * روش پژوهش بیانگر چگونگی و فرایند انجام کار است. رویکرد پژوهش، روش های گردآوری اطلاعات، جامعه آماری و روش های نمونه گیری و...
- * داده ها و نتیجه های به دست آمده به گونه ای منطقی و مفید ارائه شود و به این منظور می توان از دیگر راه های ارائه مانند جدول، نمودار و تصویر به صورت سیاه و سفید و در ابعاد مناسب نشریه استفاده نمود.
- * فهرست منابع به ترتیب الفبایی نام افراد تنظیم شود. ابتدا منابع فارسی و سپس منابع غیرفارسی درج گردد.
- * فایل های مقاله در دو قالب Word و PDF تهیه و ارسال شود.
- * قلم مطالب Nazanin B و اندازه آن ۱۳ باشد.

نحوه تنظیم فایل های ارسالی مقاله:

- * مقالات ارسالی بین ۶۰۰۰ تا ۸۰۰۰ واژه باشد.
- * در ترکیبات، فعل ها یا کلمات چندجزئی فاصله بین حروف بانییم فاصله باشد.
- * قبل از علائم نگارشی مانند نقطه، ویرگول و... از فاصله استفاده نشود. پس از علائم مذکور یک فاصله مورد نیاز است.
- * در متن مقالات تنها معادل انگلیسی اصطلاحات در پاورقی درج و نکات توضیحی دیگر در پی نوشت انتهای مقاله آورده شود.
- * منحنی ها، شکل ها و جدول ها همراه با عنوان آن وسط چین و به ترتیب شماره گذاری شود.
- * عنوان منحنی ها، شکل ها و جدول ها در بالای آن و مآخذ آن ها در پایین آن ها ذکر شود.
- * ارجاعات متن مقاله داخل کمان و به این شیوه تهیه شود: (زرین کوب، ۱۳۷۷: ۳۵). شیوه ارجاع به منابعی که بیش از دو نفر نویسنده دارند نیز به این صورت خواهد بود: (زرین کوب و ناصری، ۱۳۹۳: ۲۵). در منابع انگلیسی نیز اینگونه بیاید (Jacson, 2019: 31).
- * در فهرست منابع پایان مقاله به شیوه زیر عمل شود:
- مقاله: نام خانوادگی، نام (سال انتشار). نام مقاله. نام مترجم. نام نشریه، دوره یا سال، شماره، صفحه شروع و پایان مقاله در نشریه.
- کتاب: نام خانوادگی، نام (سال انتشار). **عنوان کتاب**. نام مترجم. شماره مجلد. محل انتشار: نام ناشر، نوبت چاپ.
- ارجاع اینترنتی: نام خانوادگی، نام (ماه و سال برداشت از اینترنت)، عنوان سند. نام پایگاه اینترنتی. تاریخ سند. نشانی اینترنتی.

۲. ملاحظات نظری و روشی

این نوع از مقالات می تواند حاصل مطالعات اسنادی، تحلیل و یا کشف روش ها، فنون و ابتکاراتی باشد که یک پژوهشگر در فرآیند انجام مطالعات مربوط به ارزیابی تأثیرات به آن ها رسیده است و به اشتراک گذاری آن با سایر پژوهشگران و علاقه مندان به این حوزه می تواند بر دانش آن ها بیفزاید و یا در موارد مشابه به آن ها کمک نماید. در این نوع مقالات محدودیت تعداد صفحه وجود نداشته و تنها رعایت نکات صورتی (قلم و اندازه و...) کفایت خواهد نمود.

۳. ترجمه

با توجه به آنکه یکی از هدف های اصلی فصلنامه ترویج مفاهیم مرتبط با ارزیابی تأثیرات اجتماعی و آشنایی با آخرین روش ها و ملاحظات نظری این حوزه از علوم اجتماعی است، نشریه آمادگی دارد تا ترجمه های صورت گرفته از مقالات مرتبط با حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی را نیز در فصلنامه به چاپ برساند. مترجمان گرامی علاوه بر ارسال ترجمه، اصل مقاله را نیز باید برای فصلنامه ارسال نمایند.

صفحه || عنوان

۷ سخن سردبیر

مقالات

۱۱ ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پیاده‌راه در بلوار امامزاده

حسن شهر کرج

اسماعیل جهانی دولت‌آباد و رحمان جهانی دولت‌آباد

۴۷ ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پارکینگ‌های عمومی

معصومه محقق منتظری

۷۷ ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی مددسراهای شهر تهران

سمیه مومنی و هادی درویشی

۱۰۱ ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجموعه فرهنگی، گردشگری و تفریحی مُرادآب

طلیعه خادمیان و حبیب جبّاری

ترجمه

۱۳۹ روش‌شناسی ارتباطی: مشارکت در ارزیابی تأثیرات اجتماعی در

پژوهش‌های روان‌شناختی

مترجم: شهریانو ناصر

گفتگو

۱۶۱ پیوست‌نگاری بایاد مسئله تضاد منافع راحل کند

حسن بنیانیان / گفت‌وگو: زنده یاد شیده لالعی

خلاصه کتاب

۱۷۳ راهنمای عملی ارزیابی تأثیر اجتماعی

علیرضا چمن‌زار

مستطیر

داوران این شماره: علی حاتمی (عضو هیئت علمی پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی)، محمدرضا پویافر (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین)، تهمینه شاوردی (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی)، مرتضی قلیچ (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی دانشگاه امام خمینی)، عادل عبدالهی (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیئت علمی موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور) و حسین حیدری (دکترای جامعه‌شناسی و عضو هیات علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی)

مستطیر

چهارمین شماره از فصلنامه ارزیابی تأثیرات اجتماعی، زمانی به چاپ رسیده است که غم از دست دادن همکاری گرامی، فعالی اجتماعی و پژوهشگری توانمند با گذشت چند ماه هنوز فراموش نشده است. وجود گفتگویی از شیده لالمی در این شماره نیز گواهی است بر توانمندی، مسئولیت پذیری اجتماعی و آخرین تلاش های این بانوی گرامی نسبت به مسائل اجتماعی کشور.

انتشار فصلنامه ارزیابی تأثیرات اجتماعی با مشورت و راهنمایی گرفتن از ایشان - با توجه به تجربه مطبوعاتی و فعالیت های اجتماعی - شروع شد و در طول چند شماره منتشر شده نیز نکات مورد اشاره از سوی سرکار خانم لالمی کمک بزرگی به همکاران فصلنامه بود.

علاوه بر همه آنچه در وصف این بانوی عزیز از سوی دوستان مطرح شده است، آنچه به حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی مرتبط است، بی شک تلاش ایشان برای کاربست نتایج این مطالعات بوده است. تلاشی که هم در طرح های پژوهشی اجرا شده توسط او نمایان بود و هم در ایده پردازی های مرتبط با فعالیت های مرکز ارزیابی تأثیرات اجتماعی جهاد دانشگاهی.

از زمان طرح مفهوم ارزیابی تأثیرات اجتماعی در کشور و به ویژه در مدیریت شهری تهران، دو رویکرد اصلی در مواجهه و کاربرد این مفهوم مطرح شد. رویکرد نخست، ارزیابی تأثیرات اجتماعی را پژوهشی اجتماعی می دانست که قرار است با بهره گیری از

نظریه‌ها، روش‌ها، فنون و ابزارهای حوزه علوم انسانی و به ویژه علوم اجتماعی، به شناسایی پیامدهای یک اقدام توسعه‌ای (سیاست، برنامه، طرح و یا پروژه) دست زده و در پایان با ارائه پیشنهادهایی تلاش کند تا به مجریان توسعه راه‌کارهایی را در جهت کاهش پیامدهای منفی ناشی از اقدام و همچنین افزایش پیامدهای مثبت آن ارائه نماید.

رویکرد دوم در مواجهه با این مفهوم علاوه بر آنکه ارزیابی تأثیرات اجتماعی را روشی برای شناسایی و تحلیل پیامدهای ناشی از یک اقدام توسعه‌ای می‌دانست، در گام بعدی تدوین نظام مدیریت پیامدها و فراتر از آن تسهیلگری و مشارکت در اجرای پیشنهادهای ارائه شده (آنچه در برخی موارد کاربست خوانده می‌شود) را نیز در حوزه فعالیت ارزیابی تأثیرات اجتماعی قلمداد می‌کرد که شیده لالمی را می‌توان از این دسته از فعالان حوزه اتا دانست.

فعالان حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی از هر گروهی که باشند (مجریان اقدامات توسعه‌ای، مشاوران، پژوهشگران و...)، بی‌شک در تلاش برای ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان بوده و این مهم بدون داشتن حس مسئولیت اجتماعی که در پی خود تلاش در اجرای اقداماتی اصلاحی، جبرانی و یا تعدیلی را خواهد داشت، میسر نخواهد بود و این ویژگی متغیری است برای تأثیرگذاری بیش از پیش پژوهش‌های حوزه علوم اجتماعی تا از این طریق سهمی بیشتر در بهروزی ساکنان این سرزمین داشته باشند.

بهره‌گیری از شهروندان به عنوان جامعه هدف اقدامات توسعه‌ای در برنامه‌ریزی، اجرا، بهره‌برداری و پایش این برنامه‌ها/طرح‌ها از جمله فعالیت‌هایی است که تحقق هدف‌های از پیش طراحی شده برای هر اقدام توسعه‌ای را در پی داشته و بیش از آن اثربخش می‌نماید. شهروندانی که توسعه، ابزاری است برای بهتر زندگی کردن آن‌ها و نسل‌های پس از آن‌ها. بنابراین توجه به خواست آن‌ها و همراهی و همدلی با شهروندان می‌تواند به ارتقاء جایگاه پژوهش و پژوهشگران حوزه اجتماعی بیش از پیش کمک نماید.

حضور شیده لالمی در تمامی این نقش‌ها (پژوهشگر، روزنامه‌نگار، فعال اجتماعی و...)، در کنار مردم و در بین آن‌ها، از او بانویی چندوجهی ساخته بود که در تلاشی همیشگی برای تأثیرگذاری بر محیط پیرامون خود به قصد افزایش رفاه مردم و در عین حال ایجاد حساسیت نسبت به نابرابری‌های موجود گام برداشت. یادش گرمی و روحش شاد

مقالات

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی
احداث پیاده‌راه در بلوار امامزاده حسن
شهر کرج
اسماعیل جهانی دولت آباد و رحمان جهانی دولت آباد

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث
پارکینگ‌های عمومی
معصومه محقق منتظری

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی
مددسراهای شهر تهران
سمیه مومنی و هادی درویشی

* ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجموعه فرهنگی،
گردشگری و تفریحی مُراد آب
طلیعه خادمیان و حبیب جباری

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پیاده‌راه در بلوار امامزاده حسن شهر کرج*

اسماعیل جهانی دولت‌آباد

استادیار جامعه‌شناسی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
sml.jahani@gmail.com

رحمان جهانی دولت‌آباد

دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
jahani_rahman@yahoo.com

چکیده

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی تأثیرات ناشی از احداث پیاده‌راه در محدوده بلوار امامزاده حسن (ع) کرج به مرحله اجرا درآمده است. این پیاده‌راه به طول حدوداً سیصد متر در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن تا میدان قدس در دستور کار شهرداری کرج قرار گرفته است. مدل نظری پژوهش بر مفهوم «پیاده‌راه به مثابه فضای عمومی شهری» استوار بوده، برای ارزیابی پیامدهای ناشی از اقدام از روش‌های مختلف کمی و کیفی اعم از انجام پیمایش در حوزه مداخله پروژه، مصاحبه با گروه‌های مختلف ذی‌نفع، بهره‌گیری از آرای کارشناسان حوزه‌های مختلف و نیز مشاهدات میدانی استفاده شده است. ارزیابی پیامدها در قالب دو سناریو، شامل سناریوی انفعالی (تداوم وضع موجود) و سناریوی حداقلی (تعدیل وضع موجود) صورت گرفته و در ارزیابی هر کدام از سناریوها، پیامدهای اقدام در سه حوزه شامل بافت ترافیکی، اجتماعی و نهادی بررسی شده است. نتایج حاکی از آن است که محدوده مورد بررسی در وضعیت فعلی با مسائل ترافیکی، اجتماعی و نهادی عدیده‌ای دست به گریبان است که در صورت تحقق سناریوی اول و تداوم این وضع در هر سه حوزه یادشده، شاهد غلبه کامل تأثیرات منفی، اعم از مسائل ترافیکی، مخالفت‌ها و نارضایتی اهالی و افزایش آسیب‌های اجتماعی محدوده، بر تأثیرات مثبت خواهیم بود. در صورت تحقق سناریوی اول (اتخاذ رویکرد انفعالی) در هیچ کدام از حوزه‌های سه‌گانه ترافیکی، نهادی و اجتماعی، وضعیت مطلوبی برای محدوده مورد بررسی پیش‌بینی نمی‌شود. به عبارت بهتر، محدوده مورد نظر در وضعیت فعلی با چالش‌هایی مواجه است که لزوم ایجاد تغییر در این محدوده را

* مقاله حاضر برگرفته از طرحی پژوهشی با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پیاده‌راه‌سازی در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن (ع) تا میدان قدس» است که با حمایت شهرداری کرج به انجام رسیده است.

ضروری می‌نماید. این در حالی است که نتایج نشان می‌دهد اجرای هرگونه اقدام حداکثری در محدوده مورد بررسی نیز به دلیل نبود بسترهای قانونی، عملیاتی و مالی دور از انتظار است. بنابراین طرح پیشنهادی اتاف، اتخاذ رویکرد حداقلی در اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی را به عنوان گزینه مطلوب معرفی می‌کند. این طرح بر این ایده استوار است که در صورت تصویب و تصمیم مدیران شهری مبنی بر اجرایی شدن پروژه پیاده‌راه‌سازی، این پروژه در دو فاز مستقل اما با اهداف مشترک، طراحی و اجرا گردد. در فاز اول، مجموعه‌ای از اقدامات اصلاحی قبل از مرحله اجرا مدنظر قرار می‌گیرد و در فاز دوم، بررسی‌ها و مطالعات کارشناسی و تخصصی در دستور کار قرار می‌گیرد. در همین قالب، گروه اتاف تلاش کرده است تا راهکارهایی را در جهت اجرای بهتر هر کدام از فازهای یادشده ارائه نماید.

واژه‌های کلیدی: فضای عمومی شهری، پیاده‌راه، ارزیابی تأثیرات اجتماعی، شهر کرج و امامزاده حسن.

مقدمه

در شهرهای قدیم ایران، شکل‌گیری راه‌ها و فضاهای شهری بر اساس مقیاس و نیاز حرکت پیاده بوده، اما در سنت شهرسازی رایج، برنامه‌ریزی برای ماشین همواره مقدم بر برنامه‌ریزی برای انسان است (کوکبی و دیگران، ۱۳۹۱: ۹۸). با این حال امروزه مطابق با اسناد چشم‌انداز و اهداف اسناد بالادستی توسعه شهرها همچون «طرح‌های جامع» و «طرح‌های تفصیلی»، تغییر در نگرش به شهر و تعریف فضای شهری انسان‌محور در تقابل با شهر سواره‌محور، به عنوان یکی از ملاحظات اصلی مدیریت شهری مطرح شده است. از همین رو شهرداری کرج در سال‌های اخیر کوشیده است تا امکان تقویت حرکت پیاده و کاستن از غلبه اتومبیل‌ها را از طریق پیاده‌راه‌سازی در برخی محورهای فرامی‌آورد. اما قدر مسلم این است که لزوم توجه به پیامدهای گوناگون و به طور خاص، پیامدهای اجتماعی و فرهنگی ایجاد و توسعه چنین فضاهایی و پیش‌بینی درست آن بر اساس واقعیات موجود، به همان اندازه مهم است که ضرورت تسلط رویکرد انسان‌محور بر سیاست‌ها و اقدامات شهری.

در همین راستا، ارزیابی تأثیر اجتماعی و فرهنگی (اتاف) مطرح می‌شود که پی‌آمد نظری و عمدتاً روش‌شناختی آگاه شدن بر کارکردهای پنهان پروژه‌های توسعه است. به موجب آن، اجرای هر طرح، سیاست یا برنامه توسعه‌ای قبل از اجرا با مجموعه‌ای از مناسبات محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درگیر است که تجربه برنامه‌های توسعه نشان می‌دهد تا زمانی که هماهنگی لازم بین این مناسبات ایجاد نشود، اجرای طرح توسعه‌ای با موفقیت چندانی همراه نبوده، اهداف مورد نظر به طور کامل محقق نخواهد شد (روچ، ۱۳۸۷).

احداث پیاده‌راه در منطقه ۲ شهر کرج نیز یکی از اقداماتی است که با ماهیتی عمدتاً ترافیکی در راستای کاهش خودرومحوری، افزایش فعالیت‌های پیاده و بهبود محیط شهری از سوی شهرداری کرج مطرح شده است. محدوده اجرای این طرح در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) تا میدان قدس تعریف شده است که مسافتی حدود سیصد متر را در برمی‌گیرد (شکل شماره ۱).

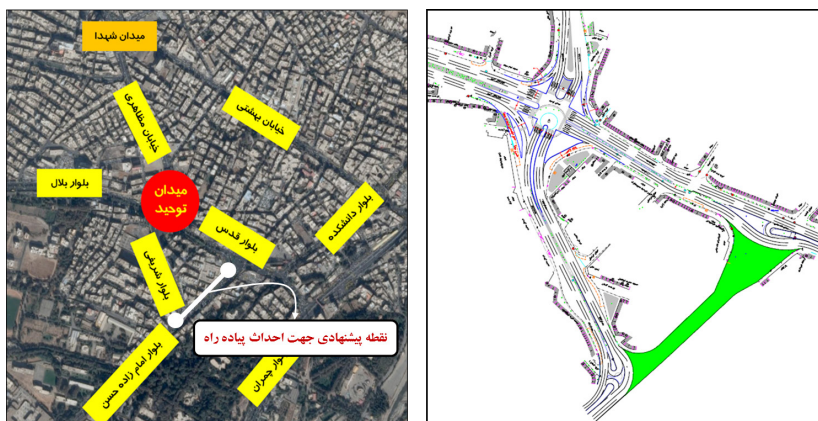
از عناصر اصلی شکل‌دهنده محدوده یادشده که نقش عمده‌ای در جذب سفرهای آن دارد، می‌توان به کاروانسرای تاریخی شاه عباسی، محوطه دانشکده کشاورزی و آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) اشاره نمود که عمدتاً در مقیاس منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای فعالیت دارند.

وجود عناصر یادشده و ارتباط بین آنها، یک چرخه زیستگاهی را شکل می‌دهد که با خودرومحوری و ازدحام سواره همخوانی ندارد و شهرداری کرج را

موجب به ایجاد و توسعه پیاده‌راه در آن می‌کند. این در حالی است که کارکرد گذرگاهی این محدوده به‌ویژه در بلوار امامزاده حسن و قدس، موجد نقش ترافیکی آن برای بسیاری از شهروندان نیز است. بنابراین سازمان متولی، ضمن در نظر گرفتن امکان ایجاد و توسعه پیاده‌راه برحسب شاخصه‌های ترافیکی، طرح پیاده‌راه‌سازی در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) و میدان قدس را مطرح نموده است.

اجرای این طرح مستلزم ایجاد تغییراتی در محدوده یادشده اعم از تملک بخشی از املاک واقع در محدوده، سامان‌دهی ترافیکی میدان توحید (حذف میدان و تبدیل آن به تقاطع چراغ‌دار) و بلوارهای شریفی و قدس (دوطرفه شدن بلوارها و تغییر جهات حرکتی)، سنگ‌فرش کردن معبر، کاشت درخت و ایجاد فضای سبز در پیاده‌راه، تزئین پیاده‌راه از طریق روشنایی و مبلمان شهری، تعبیه فضاهای مناسب برای ارائه خدمات و تسهیلات با هدف افزایش کنش‌های جمعی و... است.

با توجه به توضیحات یادشده می‌توان ادعان نمود که یکی از مسائلی که پروژه مورد بررسی در بدو امر با آن مواجه خواهد بود، بحث اقناع صاحبان املاک در معرض طرح و نیز جلب مشارکت سایر اهالی و کسبه محدوده درباره اجرای طرح است. بنابراین نحوه تعامل مجریان با اهالی محدوده اجرای پروژه و شیوه‌های اقناع و جلب مشارکت آنها، یکی از نکات بسیار مهمی است که در اجرای طرح احداث پیاده‌راه در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) و میدان قدس باید مدنظر قرار گیرد. تجارب اقدامات مداخله‌ای در شهرها حاکی از آن است که غفلت از این مسئله به نوعی منجر به زیر سؤال رفتن مفهوم حکمرانی خوب نزد شهروندان و به‌ویژه ساکنان حوزه مداخله پروژه خواهد شد.

شکل ۱- مشخصات فنی و موقعیت جغرافیایی محدوده اجرای طرح

نکته مهم بعدی که در اینجا باید مدنظر قرار گیرد، تغییرات احتمالی در وضعیت شاخصه‌های ترافیکی محدوده در اثر احداث پیاده‌راه است. با اجرای این طرح، الگوهای ترافیکی محدوده میدان قدس و خیابان‌های اطراف و موازی آن احتمالاً دچار دگرگونی می‌شود و این دگرگونی برحسب نحوه اجرا و مدیریت پروژه ممکن است به سمت بهتر شدن یا بدتر شدن اوضاع در این محدوده حرکت کند. طبق این بررسی‌ها، گزینه‌های جایگزینی که قرار است بار ترافیکی ایجادشده در اثر احداث پیاده‌راه در حد فاصل امامزاده حسن^(ع) و میدان قدس را به دوش بکشند، (برای مثال تقاطع توحید و بلوارهای شریفی و قدس) ممکن است ظرفیت لازم برای تردد حجم زیاد سواره را بنا به دلایل گوناگون نداشته و یا حجم زیاد تردد با بافت غالب این مناطق همخوانی نداشته باشد. این در حالی است که در وضعیت فعلی نیز محدوده میدان قدس، چهارراه دانشکده و بلوار امامزاده حسن^(ع) در حد فاصل امامزاده تا میدان قدس به دلیل تنوع فراوان در کاربری‌ها، اعم از مذهبی، آموزشی، فرهنگی - سیاسی، تاریخی، تجاری، خدماتی، مسکونی و... هر روزه حجم زیادی از سفرهای روزانه افراد را در خود جای می‌دهد و بار ترافیکی سنگینی را متحمل می‌شود.

همچنین به دلیل قرارگیری بلوار امامزاده حسن در مسیر دسترسی به اتوبان کرج - قزوین، روزانه محل تردد بسیاری از وسایل نقلیه شخصی، عمومی و ماشین‌آلات سنگین همچون کامیون است که این تردد و رفت‌وآمد روزانه وسایل نقلیه در این محدوده، درصد قابل توجهی از ترافیک موجود در آن را شامل می‌شود. از سوی دیگر، مراجعه روزانه افراد به محدوده مورد بررسی برای رفع نیازهای روزانه و انواع رفت‌وآمدهای دیگر سبب شده افرادی که با وسیله نقلیه شخصی به این محدوده مراجعه می‌کنند، برای توقف در محدوده، وسایل نقلیه خود را در اطراف خیابان پارک کنند. بدیهی است که در صورت احداث پیاده‌راه و جذب مسافر بیشتر در این محدوده و نیز محدود شدن پارک حاشیه‌ای موجود در بلوارهای امامزاده حسن^(ع) و شریفی، مسائل یادشده نیز تشدید خواهد شد. همچنین با افزایش جمعیت پیاده، مسائل ایمنی ناشی از تداخل سواره و پیاده به‌ویژه در معابر منتهی به محدوده اجرای طرح نیز محتمل خواهد بود.

از دیگر مسائلی که ممکن است در موفقیت یا عدم موفقیت پروژه مورد بررسی اثرگذار باشد، بحث آسیب‌های اجتماعی و احساس امنیت در محدوده اجرای طرح است. در محدوده مورد بررسی در مطالعه حاضر، وجود پدیده‌هایی مانند دستفروش‌ها، متکدیان، خرید و فروش اجناس سرقتی، گر مخانه مخصوص

بانوان و همبودگی ناهمساز این پدیده‌ها با عناصر فرهنگی و مذهبی محدوده، به‌ویژه آستان مقدس امامزاده حسن^(ع)، قطعاً شبیهاتی را درباره وضعیت آسیب‌های اجتماعی و احساس امنیت در صورت احداث پیاده‌راه به ذهن متبادر می‌سازد که می‌بایست مورد توجه قرار گیرد. همچنین با توجه به عدم برخورداری محدوده بلوار امامزاده حسن از حیات شبانه، بحث احساس امنیت هنگام شب نیز یکی از نکات دیگری است که می‌بایست در ارزیابی تأثیرات پروژه پیاده‌راه‌سازی مدنظر قرار گیرد.

از سوی دیگر، اختصاص بخش قابل توجه محدوده مورد مطالعه به فعالیت‌های تجاری، لزوم توجه به بافت اقتصادی را به عنوان حوزه دیگر ارزیابی تأثیرات مطرح می‌سازد. تغییرات در قیمت زمین و املاک واقع در محدوده مورد مطالعه، تغییر در ترکیب کسب‌وکارها و معیشت افراد فعال در حوزه تجاری این محدوده، تغییر در اجاره‌به‌های واحدهای تجاری محدوده، ورود کسب‌وکارهای جاذب پیاده و مسائلی از این دست با اجرای طرح یادشده، دور از ذهن نیست و نیاز به بررسی‌های جامع و دقیق دارد.

قابل ذکر است که پیاده‌راه بلوار امامزاده حسن، یکی از اولین اقدامات برای احیای فضاهای عمومی و تحقق مفهوم شهر انسانی در شهر کرج محسوب می‌شود و به عنوان یکی از نخستین تجربه‌ها در دوره اخیر می‌تواند مبنای اقدامات بعدی در این شهر قرار گیرد. بنابراین مطالعه ارزیابی حاضر علاوه بر ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه احداث پیاده‌راه در محدوده بلوار امامزاده حسن^(ع)، هدف دیگری را در راستای کمک به ارتقای برنامه‌های مشابه آتی در شهر کرج نیز دنبال می‌کند و امید می‌رود که نتایج این پژوهش بتواند در گام‌های بعدی برنامه احیای فضاهای عمومی شهری در کرج مؤثر واقع شود.

پرسش‌های پژوهش

سؤال اصلی و کلی پژوهش این است که: «احداث پیاده‌راه در محدوده حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) تا میدان قدس، چه تأثیراتی در حوزه‌های ترافیکی، محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی بر جای خواهد گذاشت؟». پاسخ به سؤال یادشده در گرو پاسخ به سؤال‌های جزئی‌تری است که در زیر به آنها اشاره شده است.

- احداث پیاده‌راه، چه تأثیرات ترافیکی در خود محدوده و معابر مجاور آن بر جای خواهد گذاشت؟

- پروژه یادشده، چه تأثیراتی بر بافت اجتماعی محدوده مورد مطالعه خواهد داشت و کدام گروه‌ها بیشتر در معرض این تأثیرات خواهند بود؟

- آیا احداث پیاده‌راه مورد نظر، حائز تأثیرات زیست‌محیطی در محدوده اجرای پروژه و پیرامون آن خواهد بود؟ این تأثیرات به چه نحو خواهد بود؟
- تأثیرات پروژه بر بافت اقتصادی محدوده مورد مطالعه به چه صورت خواهد بود؟ و با توجه به برآیند کلی تأثیرات مثبت و منفی پروژه، آیا اجرای آن به لحاظ اقتصادی قابل توجیه است؟

- ذی‌نفعان پروژه احداث پیاده‌راه، کدام افراد یا گروه‌ها هستند و میزان و کیفیت تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری هر کدام از آنها از پروژه یادشده چگونه است؟ شیوه‌های مناسب اقناع ذی‌نفعان و پیشگیری از شکل‌گیری جمعیت معترض کدامند؟

- گزینه‌های بدیل پروژه کدامند و با استناد به برآیند تأثیرات در حوزه‌های ترافیکی، اجتماعی، محیط‌زیستی و اقتصادی، کدام گزینه بهترین گزینه محسوب می‌شود؟

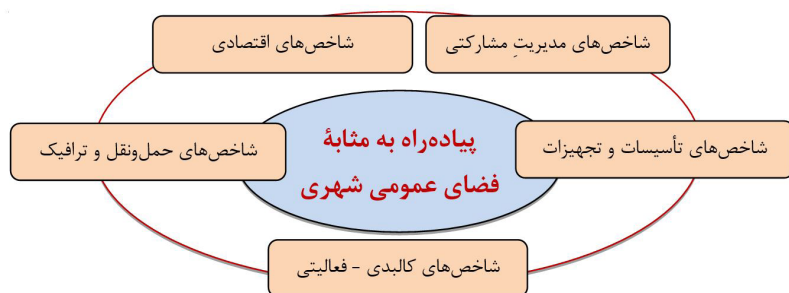
چارچوب نظری و مفهومی

چارچوب نظری پژوهش حاضر بر مفهوم فضای عمومی متکی است. به عبارت بهتر در این پژوهش، پیاده‌راه به عنوان یکی از انواع فضاهای عمومی در نظر گرفته شده و «پیاده‌راه به مثابه فضای عمومی»، مفهوم کلیدی ما در تدوین مدل نظری و مفهومی پژوهش است. به عبارت بهتر، بحث نظری ما بر این ایده اصلی استوار است که پیاده‌راه، یکی از گونه‌های مهم فضای عمومی شهری است و بنابراین برای اینکه بتواند چنین کارکردی ایفا نماید، می‌بایست استانداردها و شاخص‌های فضای عمومی را دارا باشد.

منظور از فضای عمومی شهری، مکان‌هایی است که همه شهروندان به صورت آزاد و بدون نیاز به کنترل به آن دسترسی دارند و معمولاً شامل فعالیت‌های متنوعی می‌شود که حیات جمعی اجتماع را شکل می‌دهد. چنین فضاهای عمومی‌ای، انواع بناهای یادبود و نمادین - میدان - تا پارک‌های عمومی و فضاهای سبز را در برمی‌گیرد. این تعریف از فضای عمومی بر اساس پنداره‌های شهروندی و بیان مطالبات در شهر شکل گرفته است (ر.ک: مدنی‌پور، ۱۳۸۷؛ پاکزاد، ۱۳۸۵). فضای عمومی، فضایی برای همزیستی با صلح و برخورد‌های غیر شخصی است. شخصیت فضای عمومی، زندگی عمومی ما، فرهنگ شهر و زندگی روزمره ما را نشان می‌دهد و تنظیم می‌کند (والسر، ۱۹۸۶ به نقل از پاکزاد، ۱۳۸۵). فضاهای عمومی و نیمه‌عمومی در شهر، زمینه مشارکت مردم را فراهم کرده، آنها را با هم مرتبط می‌کند. مأمور به همبستگی اجتماعی و ارتباطات متقابل چهره به چهره، تحرک فکر و اندیشه و اهمیت زیباشناختی

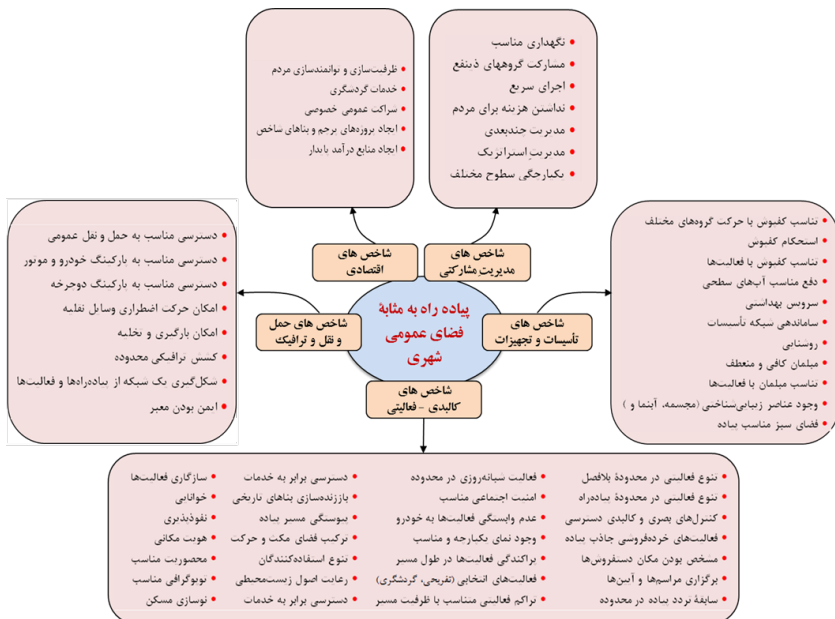
فضاهای شهری تأکید دارد و معتقد است که ایجاد فضاهای عمومی، قرینِ بازسازی تمدن است و باید امکان هم‌زیستی و مشارکت را برای زندگی جمعی پدید آورد (پاکزاد، ۱۳۸۵).

در این مطالعه پس از بررسیِ مباحث نظری (تیبالدز، ۱۳۹۳؛ جیکوبز، ۱۳۹۲؛ کاشانی‌جو، ۱۳۹۳؛ گل، ۱۳۸۷؛ معینی، ۱۳۸۵) و نیز تجربه‌های موفق پیاده‌راه‌سازی در ایران و جهان (یوسف‌پور، ۱۳۸۳؛ کاویان، ۱۳۸۷؛ فلاح منشادی و دیگران، ۱۳۹۱؛ رنجبر و رییس اسماعیلی، ۱۳۸۹؛ دستجردی، ۱۳۸۴؛ خمسه‌عشری، ۱۳۹۵؛ حق‌ی و دیگران، ۱۳۹۴)، ویژگی‌ها و نقاط قوت و ضعف آنها مورد بررسی قرار گرفته و با استناد به نتایج این بررسی، مدلی برای تعیین شاخص‌های پیاده‌راه به عنوان یک فضای عمومی شهری به دست آمده است که مطابق با آن، یک پیاده‌راه زمانی می‌تواند موفق ارزیابی شود که علاوه بر فضای جمعی شهری سرزنده بتواند: ترکیب کارآمدی در سیستم حمل‌ونقل ایجاد کند (کارآمدی حمل‌ونقل)؛ باعث ایجاد رونق اقتصادی در منطقه شود (رونق اقتصادی)؛ باعث ارتقای کالبدی و فعالیتی نواحی اطراف به‌ویژه بازآفرینی آنها شود (کارآمدی کالبدی - فعالیتی)؛ از تأسیسات و تجهیزات لازم برای کارآمدی هرچه بهتر برخوردار باشد (کارآمدی تأسیسات و تجهیزات)؛ بتواند با رویکردی مشارکتی، همه‌جانبه و بلندمدت، کیفیت فضا را حفظ کند و ارتقا دهد (مدیریت مشارکتی).

شکل ۲- الگوی نظری پژوهش

هر یک از این ابعاد دارای مجموعه ویژگی‌هایی هستند که ضمن تشریح جنبه‌های مختلف شاخص‌های پنج‌گانه پیاده‌راه‌سازی، امکان ارزیابی یک پیاده‌راه را نیز به دست می‌دهند. فهرست کامل این نشانگرها در انتهای بحث‌های نظری که در بخش دامن‌یابی ارائه شده، به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است.

شکل ۳- مدل مفهومی پیاده‌راه به مثابه فضای عمومی شهری

روش پژوهش

روش پژوهش بر اساس ماهیت موضوع مورد بررسی تعیین می‌شود و ماهیت موضوع نیز بر اساس آنچه باید سنجیده شود مشخص می‌شود. بنابراین روش پژوهش حاضر با در نظر گرفتن دو مقوله، شامل شاخص‌های مورد سنجش و ترکیب جامعه هدف، انتخاب شده است. بر این اساس در این پژوهش از روش‌های مختلف کمی و کیفی استفاده شده و اطلاعات میدانی لازم برای ارزیابی پروژه از چند منبع اصلی شامل مشاهدات میدانی گروه اتاف، داده‌های پیمایشی، مصاحبه‌ها و آرای کارشناسی گردآوری شده است.

به عبارت بهتر، در این پژوهش متناسب با جنس متغیرهایی که باید مورد سنجش قرار گیرند، با گروه‌های مختلفی سروکار داریم که برای گردآوری اطلاعات از این گروه‌ها از ابزار متناسب بهره گرفته‌ایم. برای این منظور، متغیرهای مورد بررسی یا به عبارتی تأثیرات احتمالی پروژه را بر حسب شیوه‌ای که برای گردآوری اطلاعات آن به کار گرفته می‌شود، به سه دسته تقسیم کرده‌ایم:

دسته اول، متغیرهایی را شامل می‌شود که گردآوری اطلاعات مرتبط به آنها از طریق تکمیل پرسشنامه در بین برخی گروه‌های ذی‌نفع امکان‌پذیر است. دسته دوم، متغیرهایی هستند که سنجش آنها مستلزم انجام مصاحبه

با برخی از ذینفعان است. بالاخره دسته سوم، شامل متغیرهایی است که در بررسی آنها لازم است از نگاه تخصصی کارشناسان مربوطه استفاده شود. البته لازم به ذکر است که نتایج مشاهدات میدانی گروه اتاف به عنوان وجه مکمل در بررسی تمام متغیرها به کار گرفته شده است.

دسته‌بندی یادشده درباره گروه‌های ذی‌نفع یا به عبارتی اطلاع‌رسان‌ها نیز قابل انجام است. به عبارت بهتر، گروه‌هایی که در پژوهش حاضر از دیدگاه‌های آنها برای برآورد پیامدهای احداث پیاده‌راه بهره گرفته شده است نیز برحسب ابزار گردآوری اطلاعات از آنها، به سه دسته کلی تقسیم می‌شوند.

گروه اول، آن دسته از ذینفعان هستند که حجم جمعیت بالایی دارند و گردآوری اطلاعات از آنها مستلزم اجرای پرسشنامه در قالب یک مطالعه پیمایشی بوده است. گروه دوم، بخش دیگری از گروه‌های ذی‌نفع بودند که هرچند حجم جمعیت بالایی ندارند، با توجه به اینکه در معرض آثار پروژه قرار دارند، بررسی نظرهای آنها هم از منظر گردآوری اطلاعات میدانی لازم برای انجام پژوهش و هم از منظر جلب مشارکت آنها و تسهیل اجرای پروژه، بسیار حائز اهمیت بود. گردآوری اطلاعات از این گروه از ذینفعان با استفاده از فن مصاحبه انجام شد. در نهایت گروه سوم به آن دسته از اطلاع‌رسان‌ها مربوط است که به دلیل برخورداری از تخصص، دانش و یا تجربه فعالیتی در حوزه‌های مورد بررسی، کارشناس آن حوزه محسوب می‌شوند و قادرند در این‌باره نظرهای تخصصی و کارشناسی ارائه دهند.

حال اگر فهرست متغیرها (تأثیرات احتمالی) و نیز فهرست اطلاع‌رسان‌ها (ذینفعان پروژه) را به ترتیبی که در بالا اشاره شد، دسته‌بندی کرده، همه در قالب یک جدول منظم ارائه شود، مشخص می‌شود که در پژوهش حاضر، کدام پیامدها مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند، گروه‌های هدف این پیامدها کدام بوده‌اند و از چه ابزاری برای گردآوری اطلاعات این گروه‌ها استفاده شده است. اما همان‌طور که در شکل ۴ نیز مشاهده می‌شود، بخش دیگری از اطلاعات مورد نیاز برای پیشبرد مطالعه حاضر به واسطه مطالعه اسناد و منابع موجود در این حوزه به دست خواهد آمد. اسناد و منابع زیادی مانند پژوهش‌های مشابه، گزارش طرح تفصیلی شهر کرج، طرح جامع کرج، سند چشم‌انداز و... می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

همان‌طور که در شکل ۴ نشان داده شده است، گردآوری داده‌های پایه از منابع یادشده و با بهره‌گیری از فنون مشاهده، مصاحبه، پرسشنامه و بررسی اسناد انجام شده و مجموعه کاملی از داده‌های کمی و کیفی درباره پروژه گردآوری شده است. مصاحبه‌ها به صورت ساختمند بوده و حدود پنجاه الی

جدول ۱- ابزار گردآوری اطلاعات به تفکیک متغیرهای مورد بررسی و اطلاع‌رسان‌ها

-اخلال در نظم ترافیکی بخشی از شهروندان -لزوم جابه‌جایی ایستگاه‌های تاکسی و سردرگمی شهروندان -رونق گرفتن تالار و رستوران شاه عباسی -شکل‌گیری احساس تبعیض و نابرابری بین گروه‌های ذی‌نفع -انتقال بخشی از آسیب‌های محدوده به کوچه‌ها و بن‌بست‌ها و... -کاهش کیفیت زندگی ساکنان حوزه مداخله بر اثر شلوغی -افزایش تعداد زائران امامزاده حسن(ع) -افزایش میزان پیاده‌روی‌های شهروندان -ارتقای نقش پاتوقی، قرارگاهی و تعاملاتی محدوده -شکل‌گیری مقاومت‌ها و اعتراضات بخشی از کسبه -نارضایتی‌های ناشی از طولانی شدن مرحله اجرای پروژه -دشواری جلب مشارکت کسبه در اقدامات به‌سازی -مخالفت‌های مربوط به حذف نماد میانی میدان توحید -احتمال تغییر نگرش شهروندان نسبت به سازمان شهرداری	متغیرهای مورد بررسی	پیمایش
-کسبه (خرده‌فروش) محدوده -کسبه (عمده‌فروش) محدوده -رانندگان عبوری -ساکنان محدوده	اطلاع‌رسان‌ها	
-افزایش تقاضای پارک خودرو در پارکینگ‌های محدوده -احتمال افزایش هزینه پارک خودرو در پارکینگ‌های محدوده -احتمال افزایش طول و زمان سفر شهروندان -افزایش درآمد بخشی از کسب‌وکارهای فعال در محدوده -کاهش درآمد بخشی از کسب‌وکارهای فعال در محدوده -احتمال تغییر در ترکیب کسب‌وکارهای واقع در محدوده -ورود خرده‌فروشی‌ها و اغذیه‌فروشی‌ها به محدوده -جابه‌جایی و انتقال عمده‌فروشی‌ها به خارج از محدوده -محدود شدن فعالیت باربرها و وانتی‌های فعال در محدوده -افزایش هزینه جابه‌جایی بار برای کسبه واقع در محدوده -افزایش درآمد مراکز درمانی واقع در محدوده -مسائل ناشی از همبودگی گرمخانه، امامزاده و پیاده‌راه -کاهش ایمنی ناشی از بارگیری و تخلیه بار در ساعات شلوغ روز -احتمال شکل‌گیری بازار دست‌فروشی در محدوده -عدم امکان استفاده معلولین از پیاده‌راه -احیای حیات شبانه محدوده اجرای طرح -آسیب‌های محیط‌زیستی ناشی از کسب‌وکارهای جدید -بهبود وضعیت فضای سبز محدوده اجرای طرح -بهبود منظر شهری محدوده اجرای پروژه -شکل‌گیری مقاومت‌ها و اعتراضات رانندگان تاکسی -مخالفت و مقاومت در برابر تملک املاک واقع در محدوده	متغیرهای مورد بررسی	مصاحبه

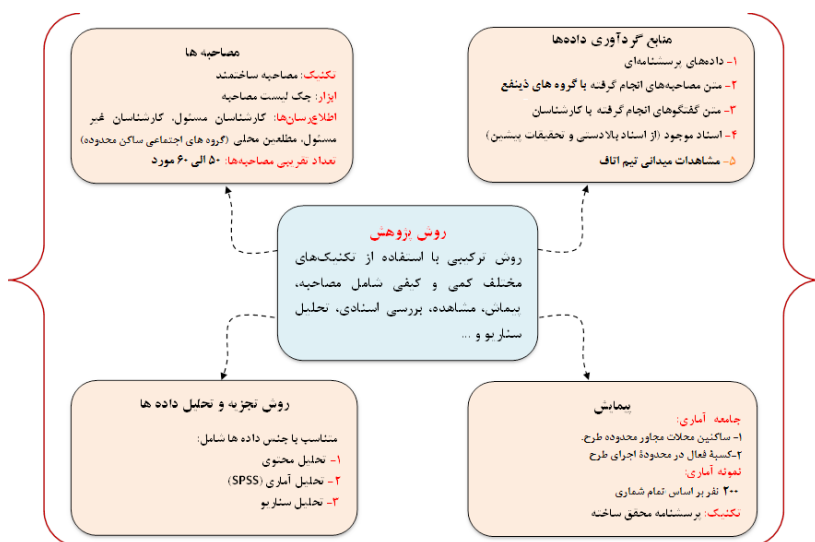
- صاحبان واحدهای پاساژ تجاری - متولیان کاروانسرای شاه عباسی - صاحبان پارکینگ‌های عمومی - رانندگان تاکسی محدوده - دستفروش‌ها - متولی داروخانه شبانه‌روزی ذکریا - هیئت امنای امامزاده حسن (ع) - هیئت امنای مسجد امام سجاده (ع) - مسئولان دارالشفای امامزاده حسن (ع) - مسئولان گرمخانه - مسئولان بنیاد ۱۵ خرداد - سازمان تاکسی‌رانی کرج	اطلاع‌رسان‌ها	مصاحبه
- افزایش بار ترافیکی محدوده اجرای پروژه - افزایش تداخل سواره و پیاده و کاهش ایمنی پیاده - افزایش تقاضای پارک حاشیه‌ای در معابر مجاور - احتمال انتقال بار ترافیکی محدوده به معابر جایگزین - کاهش پایین معابر اطراف در جذب ترافیک حاصل از طرح - پاسخگو نبودن تقاطع و پس زدن ترافیک به حوزه بلافاصل - محدود شدن امکان سرویس‌دهی خودروهای امدادی - احتمال افزایش قیمت املاک واقع در مجاورت پیاده‌راه - افزایش اجاره بهای واحدهای تجاری واقع در محدوده - افزایش ارزش واحدهای تجاری پاساژ جدیدالاحداث - افزایش نرخ آسیب‌های اجتماعی و احساس ناامنی در محدوده - اغتشاش بصری ناشی از ناهمخوانی جداره با پیاده‌راه	متغیرهای مورد بررسی	نگاه کارشناسی
- اساتید دانشگاه و پژوهشگران - پلیس راهور کرج - کلانتری ۱۲ کرج - آژانس‌های مسکن واقع در محدوده - سازمان حمل‌ونقل بار و مسافر شهرداری کرج - معاونت امور اجتماعی شهرداری کرج - معاونت حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری کرج - معاونت فنی عمرانی شهرداری کرج - معاونت شهرسازی و معماری شهرداری کرج - معاونت خدمات شهری شهرداری کرج	اطلاع‌رسان‌ها	

شصت نفر از مسئولان، کارشناسان و گروه‌های اجتماعی محدوده اجرای طرح به عنوان مطلعان محلی را شامل می‌گردد.

جامعه آماری پیمایش شامل کسبه و ساکنان حوزه مداخله پروژه بوده است. انتخاب این جامعه آماری به اقتضای شرایط تحقیق صورت گرفته است. گردآوری اطلاعات لازم در پژوهش حاضر از افرادی مقدور است که آشنایی

کامل به محدوده اجرای طرح و نظم اجتماعی و ترافیکی حاکم بر آن داشته باشند و این شناخت تنها در ساکنان و کسبه این محدوده وجود دارد. بنابراین این افراد به عنوان جامعه آماری پژوهش در نظر گرفته شده و با توجه به تعداد نه چندان زیاد این جمعیت، در انتخاب نمونه به صورت تمامشماری عمل شده و در نهایت ۱۹۸ مورد پرسشنامه تکمیل شده است.

روش های تجزیه و تحلیل داده ها نیز بر حسب نوع اطلاعات به دست آمده، تحلیل آماری به وسیله نرم افزار SPSS، تحلیل محتوای کیفی برای مصاحبه های انجام گرفته و تحلیل سناریو جهت تدوین کاربست پژوهش بر مبنای یافته های به دست آمده بوده است.

شکل ۴- مختصات روشی پژوهش

یافته های پژوهش

در این قسمت از مقاله به استناد به داده ها و اطلاعات گردآوری شده به ارزیابی تأثیرات پروژه احداث پیاده راه در محدوده بلوار امامزاده حسن^(۴) کرج پرداخته شده است. به عبارت بهتر، سعی شده تا به این پرسش اساسی پاسخ داده شود که پروژه احداث پیاده راه و اقداماتی که قرار است در راستای این امر از طرف شهرداری کرج به مرحله اجرا درآید، در حوزه های مختلف زندگی اجتماعی، چه تأثیراتی را بر افراد و گروه های مرتبط با این پروژه بر جای خواهد گذاشت؟ برای این منظور در این قسمت با تکیه بر چهار منبع اطلاعاتی شامل یافته های پیمایشی، تحلیل محتوای مصاحبه های انجام گرفته با گروه های مختلف ذی نفع،

نتایج جلسه گروهی با ذی‌نفعان سازمانی و نیز یافته‌های حاصل از مطالعه تطبیقی، به پیش‌بینی تأثیرات اقدام یادشده پرداخته شد.

قابل ذکر است که در اینجا ارزیابی تأثیرات پروژه احداث پیاده‌راه در قالب سناریوهای مختلف انجام شده است. بررسی‌های مقدماتی گروه اتاف حاکی از آن است که سه گزینه احتمالی درباره این پروژه قابل طرح است که در ادامه به آن اشاره شده است.

- سناریوی تداوم وضع موجود: در این سناریو بر سیر طبیعی تحولات محدوده مورد بررسی تأکید می‌شود و هرگونه مداخله و دستکاری در روند فعلی به دلایلی همچون امکان شکل‌گیری جمعیت‌های معترض، برهم خوردن نظم موجود، سلب آرامش اجتماعات محلی، هزینه‌های هنگفت هرگونه تغییر تأثیرگذار در محدوده و... نفی می‌شود. به عبارت بهتر این سناریو، وزن آثار منفی طرح را سنگین‌تر از آثار مثبت آن برآورد می‌کند و با تکیه بر یک «رویکرد انفعالی مبتنی بر حفظ وضع موجود»، گزینه No Act یا همان تداوم وضعیت فعلی در محدوده را مطلوب‌ترین گزینه برای آن می‌داند.

- سناریوی تعدیل وضع موجود: این سناریو بر «رویکرد حداقلی مبتنی بر احیای فضای پیاده‌راهی» متمرکز است که مطابق با آن با توجه به قرارگیری اماکن تاریخی و فرهنگی در محدوده مورد بررسی، مداخله‌ای در حد احداث پیاده‌راه را در جهت نیل به اهداف پیاده‌مداری و انسان‌محوری مکفی قلمداد می‌کند. در این سناریو اینگونه استدلال می‌شود که محدوده مورد نظر، جاذبه‌های کافی برای جذب و حضور شهروندان دارد و مسئله تنها به فقدان بستر کالبدی مناسب برای این حضور مربوط است که آن نیز با احداث پیاده‌راه فراهم می‌شود و با ترکیب امکانات نرم‌افزاری موجود با شرایط سخت‌افزاری ایجادشده، بستر حضور شهروندان در یک فضای عمومی و تقویت پیاده‌مداری و... محقق خواهد شد.

- سناریوی تغییر وضعیت موجود: این سناریو بر یک «رویکرد حداکثری مبتنی بر ایجاد فضای پیاده‌راهی» بر تغییر وضعیت موجود از طریق اجرای یک طرح اصلی (احداث پیاده‌راه) و تعدادی طرح فرعی (طرح احداث زیرگذر توحید، طرح احداث تونل امامزاده حسن^(ع)، طرح اصلاح و یکدست‌سازی جداره، طرح احداث پارکینگ عمومی، طرح تجهیز و معنادارسازی فضا و...) تأکید دارد. اما طبق اعلام نظر مسئولان و کارشناسان معاونت حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری کرج، بستر قانونی و عملیاتی لازم برای اجرای اقدام حداکثری در این شبکه وجود ندارد. از این‌رو با استناد به آرای یادشده، بررسی این سناریو از پژوهش کنار گذاشته شده و ارزیابی حاضر مشخصاً به بررسی دو سناریوی انفعالی و حداقلی پرداخته است.

ارزیابی پیامدها با فرض تحقق سناریوی اول (اتخاذ رویکرد انفعالی)

همان‌طور که اشاره شد، یکی از گزینه‌های احتمالی درباره پروژه پیاده‌راه‌سازی در محدوده بلوار امامزاده حسن کرج، گزینه No Act یا همان تداوم وضعیت فعلی در محدوده یادشده است. برای ارزیابی تأثیرات ناشی از تحقق این سناریو به بررسی وضعیت فعلی این محدوده پرداخته شد. به عبارت دیگر، این بخش از نتایج در عین حال که به ارزیابی پیامدهای سناریوی اول اختصاص دارد، به نوعی توصیف اجتماع پیرامون پروژه نیز محسوب می‌شود. بنابراین تمام مقوله‌هایی که در توصیف اجتماع درباره ویژگی‌های این محدوده به دست آمده است، در واقع پیامدهای تحقق سناریوی اول ما را تشکیل می‌دهد. طبق نتایج به دست آمده از این بررسی، پیامدهای تحقق سناریوی اول را می‌توان در قالب سه مقوله کلی، شامل «پیامدهای ترافیکی»، «پیامدهای نهادی» و «پیامدهای اجتماعی» دسته‌بندی نمود.

الف) تأثیرات بر بافت ترافیکی محدوده

در بررسی وضعیت ترافیکی محدوده مورد مطالعه به فهرستی از ویژگی‌های ترافیکی این محدوده دست یافته شد که عبارتند از نقش پایانه‌ای (وجود ایستگاه‌های متعدد تاکسی) محدوده اجرای طرح، نقش ترافیکی و گذرگاهی بلوار امامزاده حسن^(۴)، بار ترافیکی سنگین و کندی حرکت، مسئله پارک حاشیه‌ای و کمبود جای پارک، نظم ترافیکی خاص محدوده (یک‌طرفه بودن بلوارهای قدس، شریفی و امامزاده حسن^(۵) و محدودیت ورود به میدان توحید از لاین غربی بلوار قدس، استفاده نکردن مفید از فضای معابر، وجود بریدگی غیر اصولی در بلوار قدس)، نقش پارکینگ پررنگ بلوار شریفی، وجود دو پارکینگ عمومی در محدوده اجرای طرح، تمایل نداشتن اهالی محدوده به استفاده از پارکینگ عمومی و غلبه عمده‌فروشی‌ها و نیاز به بارگیری و تخلیه بار.

اما درباره پیامدهای ترافیکی تداوم این وضعیت (تحقق سناریوی اول)، عواملی که عنصر ایمنی در محدوده را به مخاطره می‌اندازد، در صدر این دسته‌بندی قرار دارد که از آن جمله می‌توان به بروز تداخل‌های حرکتی خطرناک، بروز رفتارهای پرخطر ترافیکی، افزایش تصادفات رانندگی و فقدان ایمنی تردد برای معلولان و نابینایان اشاره نمود. ترافیک سنگین و افزایش طول سفر رانندگان و تبعات ناشی از آن شامل افزایش مصرف سوخت، آلودگی هوا، استهلاک اتومبیل‌ها و به طور کلی اتلاف هزینه‌ها از جمله سایر پیامدهایی است که در صورت تداوم وضع موجود در محدوده مورد بررسی قابل انتظار خواهد بود.

ب) تأثیرات بر بافت نهادی محدوده

اما یکی دیگر از حوزه‌های تأثیر در سناریوی اول، بافت نهادی محدوده مورد بررسی است. در این حوزه شاهد نهادینه شدن برخی الگوهای رفتاری در محدوده بوده که پیش‌بینی می‌شود در صورت تحقق سناریوی اول، تداوم این پیامدها در محدوده ایجاد شود. از جمله این مقوله‌ها می‌توان به شکل‌گیری عادت‌های نامطلوب ترافیکی در این محدوده اشاره کرد که همان‌طور که در فصل توصیف اجتماع به تفصیل به آن اشاره شد، ناشی از نظم ترافیکی نامتعارفی است که بر محدوده یادشده حاکم است. الگوهای رفتاری ناشی از حضور گسترده تاکسی‌داران در محدوده نیز از جمله سایر پیامدهای نهادی تحقق سناریوی اول است که از جمله آن می‌توان به مزاحمت‌های تاکسی‌داران و سلب آسایش اهالی، نزاع تاکسی‌داران با سایر گروه‌های محدوده و رفتارهای نامتعارف رانندگان تاکسی در محدوده مورد بررسی اشاره کرد که انتظار می‌رود نارضایتی ساکنان و کسبه محدوده را به عنوان پیامد انباشتی به دنبال داشته باشد.

اما مقوله دیگری که پیامدهای مهمی را در همین حوزه در پی داشته است، بحث قرار گرفتن محدوده در طرح فضای سبز و نیز در طرح پیاده‌راه مرکز تاریخی شهر کرج مطابق با طرح تفصیلی این شهر است. از جمله پیامدهای تداوم وضعیت موجود این محدوده، ممکن نبودن نوسازی و بازسازی املاک واقع در طرح و مشکلات مربوط به خرید و فروش این املاک است که باعث بلا تکلیفی و نارضایتی و اعتراض صاحبان املاک واقع در این محدوده خواهد شد. البته لازم است اضافه شود که با توجه به انتشار اخبار احداث پیاده‌راه در محدوده بلوار امامزاده حسن^(ع) و قرار گرفتن ساکنان و کسبه این محدوده در معرض این اخبار باید اذعان نمود که یکی دیگر از پیامدهای اجرا نشدن این طرح (سناریوی اول)، افزایش بی‌اعتمادی به سازمان شهرداری و کاهش سرمایه‌های اجتماعی این سازمان در بین اهالی محدوده و در سطحی بالاتر در بین شهروندان کرجی خواهد بود.

ج) تأثیرات بر بافت اجتماعی محدوده

یکی دیگر از حوزه‌های اصلی تأثیر در سناریوی اول، تأثیراتی است که در صورت تحقق گزینه No Act در بافت اجتماعی محدوده مورد بررسی انتظار می‌رود. در توصیف اولیه بافت اجتماعی محدوده، مقوله‌هایی از قبیل استقرار گرمخانه شهرداری کرج در محدوده، حضور و فعالیت دست‌فروش‌ها، استقرار ایستگاه‌های تاکسی مناطق پایین شهر، عدم برخورداری محدوده از حیات

شبهانه و همبودگی کاربری‌های ناهم‌ساز را به عنوان عنصری می‌توان در نظر گرفت که در نگاه نخست، بیش از سایر عناصر در این محدوده خودنمایی می‌کند. اما حضور همین مقوله‌ها در محدوده مورد مطالعه، پیامدهایی را در این محدوده بر جای گذاشته و وضعیت خاصی را بر آن حاکم ساخته است.

و فور فضاهای بی‌دفاع شهری در این محدوده، یکی از پیامدهای اجتماعی مهم این سناریو است که حضور گسترده معتادان متجاهر و کارتن‌خواب‌ها و به طور کلی و فور آسیب‌های اجتماعی در این محدوده را دامن خواهد زد. سرقت و شکل‌گیری بازار اجناس سرقتی و نیز حجم بالای نزاع و درگیری در محدوده مورد مطالعه، از جمله سایر آسیب‌هایی است که پیش‌بینی می‌شود در صورت تحقق سناریوی اول در این محدوده قابل ردیابی باشد. البته پیش‌بینی می‌شود که وضعیت اجتماعی یادشده، برخی پیامدهای انباشتی را نیز به دنبال داشته باشد که از آن جمله می‌توان به تقویت احساس ناامنی، تشدید احساس ناامنی هنگام شب و در نهایت تضعیف احساس تعلق اهالی به محله اشاره نمود.

بنابراین در مجموع باید عنوان شود که در صورت تحقق سناریوی اول، در هیچ کدام از حوزه‌های سه‌گانه ترافیکی، نهادی و اجتماعی، وضعیت مطلوبی برای محدوده مورد بررسی پیش‌بینی نمی‌شود. به عبارت بهتر، محدوده مورد نظر در وضعیت فعلی با چالش‌هایی مواجه است که لزوم ایجاد تغییر در این محدوده را ضروری می‌نماید.

ارزیابی پیامدها با فرض تحقق سناریوی دوم (اتخاذ رویکرد حداقلی)

سناریوی دوم مبتنی بر رویکردی حداقلی است که طی آن، دو دسته اقدامات شامل اقدام اصلی و اقدامات جانبی به مرحله اجرا درمی‌آید. اقدام اصلی مشتمل بر ایجاد پیاده‌راه در بخشی از بلوار امامزاده حسن^(ع) در حد فاصل آستان مقدس امامزاده تا میدان قدس است و اقدامات جانبی عبارت است از تغییر در جهات عملکردی بلوار شریفی (دوطرفه شدن بلوار)، ایجاد دوربرگردان پروانه‌ای در نقطه اتصال بلوار شریفی به بلوار امامزاده حسن^(ع)، سامان‌دهی میدان توحید و تبدیل این میدان به یک تقاطع چراغ‌دار و تغییر در جهات عملکردی بلوار قدس در حد فاصل میدان قدس تا میدان توحید (دوطرفه شدن بلوار).

این سناریو که بیشترین نزدیکی را به طرح پیشنهادی معاونت حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری کرج دارد، در مطالعه حاضر مورد ارزیابی قرار گرفته و سعی شده است تا پیامدهای تحقق این سناریو در محدوده یادشده بررسی شود. برای این منظور، پیامدهای اقدام در حوزه‌های مختلف ترافیکی، اجتماعی

شکل ۵- پیامدهای تحقق سناریوی اول (اتخاذ رویکرد انفعالی)

و نهادی، با اتکا به ابزار مختلف کمی و کیفی اعم از داده‌های پیمایش، مصاحبه‌ها، مشاهدات میدانی و نیز بهره‌گیری از آرای کارشناسان در معرض ارزیابی قرار گرفته و در نهایت بر اساس نتایج به دست آمده، پیش‌بینی‌هایی درباره حوزه‌های یادشده به دست آمده است. با این مقدمه در ادامه به ارزیابی پیامدهای تحقق سناریوی دوم در محدوده مورد مطالعه پرداخته شده است.

الف) تأثیرات بر بافت ترافیکی

کارشناسان ترافیک، نظم ترافیکی حاکم بر محدوده مورد مطالعه را خارج از قاعده و ناکارآمد می‌دانند و آنها نیز به جد معتقدند که این وضعیت باید تغییر یابد. همچنین دیدگاه‌های کارشناسی حاکی از آن است که هرگونه اقدام مداخله‌ای

در محدوده یادشده، اعم از احداث پیاده‌راه، مستلزم این است که املاک واقع در ضلع شرقی بلوار امامزاده حسن^(ع) که عموماً از دارایی‌های امامزاده هستند، مطابق با طرح تفصیلی عقب‌روی نموده، بخشی از فضا را به معبر اختصاص دهند. بنابراین ایجاد پیاده‌راه در محدوده یادشده مستلزم همکاری متولیان امامزاده با مجریان پروژه در بحث عقب‌روی املاک خواهد بود.

مسئله ترافیکی دیگری که در دیدگاه‌های کارشناسی مطرح شده، این است که میدان توحید، ظرفیت پذیرش هیچ‌گونه بار ترافیکی اضافه را ندارد؛ چون این میدان در حال حاضر و بدون احتساب بار ناشی از احداث پیاده‌راه نیز با مشکلات زیادی مواجه است. مشکلات این میدان به‌ویژه در ساعات پیک بار ترافیک، سایر معابر اطراف محدوده و به طور کلی بخش مرکزی شهر را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

کارشناسانی که در بررسی حاضر از نظرهای آنها بهره گرفته شده است، همچنین ایده تقاطع همسطح در محل میدان توحید را ایده کارآمدی نمی‌دانند. محدوده میدان توحید و معابر مجاور آن در مصاحبه یادشده، به عنوان قلب شهر معرفی شده که مراکز متعدد جاذب سفر، اعم از مراکز خدماتی، تجاری، پزشکی، اداری و... را در خود جای داده است. همین ویژگی در کنار نبود مسیرهای جایگزین موازی منجر به این شده است که بخش اعظم سفرهای درون‌شهری شهروندان از این محدوده انجام شود. همچنین یکی دیگر از ویژگی‌های ترافیکی میدان توحید، پیوستگی عجیب آن با برخی معابر و نقاط حساس مرکز شهر اعم از میدان شهدا، تقاطع بهار، خیابان بهشتی، زیرگذر بهشتی، میدان سپاه و... است. این پیوستگی به نحوی است که کوچک‌ترین مکث در محدوده میدان توحید در کوتاه‌ترین زمان ممکن، نقاط یادشده را نیز درگیر می‌کند و در چشم‌به‌هم‌زدنی کل پهنه مرکزی شهر دچار مسئله می‌شود. بدیهی است که در چنین شرایطی، استقرار چراغ در میدان توحید، یعنی وسیله‌ای که کار آن، ایجاد توقف و مکث در جریان ترافیک است، به معنای بروز تمام مشکلاتی خواهد بود که در بالا به آن اشاره شد. البته سازمان کارفرما نیز در قالب گزارشی، پس از بررسی وضعیت موجود محدوده و شناسایی مسائل و مشکلات آن، حذف میدان توحید و تبدیل آن به تقاطع همسطح را بررسی کرده و در نهایت با استناد به نتایج بررسی‌های کارشناسی، پیشنهاد داده است که میدان توحید حذف شده، تقاطع چراغ‌دار در این محدوده ایجاد شود. نقد گروه اتاف به دیدگاه کارشناسی یادشده این است که نخست این بررسی‌های کارشناسی بدون در نظر گرفتن احداث پیاده‌راه انجام شده و طبیعتاً بار ترافیکی ناشی از احداث پیاده‌راه و مسدود شدن بلوار

امامزاده حسن^(۴) در حد فاصل آستان امامزاده تا میدان قدس در این گزارش لحاظ نشده است. دوم اینکه این مطالعه اساساً با هدف بررسی آثار ترافیکی پیاده‌راه‌سازی به انجام نرسیده و بنابراین تنها یک گزینه (تقاطع همسطح) به صورت موضوعی و بدون در نظر گرفتن گزینه‌های جایگزین (برای مثال تقاطع غیر همسطح) مورد توجه قرار گرفته است. بر همین اساس، گروه اتاف از مینا قرار دادن این گزارش اجتناب نموده و نتایج آن را در کنار اطلاعات به‌دست‌آمده از سایر منابع مدنظر قرار می‌دهد.

مقوله دیگری که در دیدگاه‌های کارشناسی به عنوان مسئله و مانع برای پروژه پیاده‌راه‌سازی مطرح شده است، وجود ایستگاه‌های متعدد تاکسی در محدوده اجرای این پروژه است. کارشناسان معتقدند که اغلب این خطوط تاکسی متعلق به شهرهای دیگر اعم از محمدشهر و ماه‌دشت و... هستند که حضور آنها در این نقطه از شهر قانوناً غیر مجاز است؛ با این حال این رویه غلط، بنا به دلایل مختلف در طول سالیان زیاد استمرار داشته و به نوعی حق برای این قشر تبدیل شده است. بنابراین چه تصمیم به حفظ خطوط تاکسی در این محدوده گرفته شود و چه جابه‌جایی آنها مدنظر باشد، در هر دو حالت، این مقوله یکی از مسائل مهم مجریان پروژه خواهد بود که باید درباره آن چاره‌جویی نمایند.

نکته مهم دیگری که در مصاحبه‌های انجام شده با کارشناسان ترافیک مطرح شده است، عرض کم بلوار امامزاده حسن^(۴) در حد فاصل آستان مقدس امامزاده تا تقاطع مصباح است. دیدگاه کارشناسی یادشده مبنی بر این استدلال است که بلوار امامزاده حسن^(۴) از یکسو، مسیر اصلی برخی رخدادهای مهم فرهنگی - مذهبی شهر کرج از جمله نماز جمعه و مراسم دهه محرم است و از سوی دیگر این خیابان، عرض کم و ظرفیت بار بسیار پایینی دارد. حال با توجه به این دو ویژگی می‌توان نتیجه گرفت که این بلوار، به‌ویژه در حد فاصل آستان مقدس امامزاده تا تقاطع مصباح، در حال حاضر نیز با محدودیت ظرفیت و مسئله بار ترافیکی دست به گریبان است. بنابراین اتخاذ هرگونه تصمیمی مبنی بر افزایش بار ترافیکی این مسیر، آن را با مشکلات عدیده‌ای مواجه خواهد ساخت.

نکته دیگری که به نوعی در ارتباط با مقوله قبلی نیز است، به احداث یک مجموعه تجاری بزرگ در بلوار شریفی مربوط است. نظر کارشناسان بر این است که این مرکز حتی با احتساب کمترین میزان تقاضای سفر، بلوار امامزاده حسن^(۴) را در حد فاصل آستان مقدس امامزاده تا تقاطع مصباح، درگیر یک بار اضافی خواهد کرد و همان‌طور که در بالا اشاره شد، این محدوده

ظرفیت تحمل این بار اضافی را ندارد و طبیعتاً دچار مشکل خواهد شد. با استناد به دیدگاه‌های کارشناسی‌ای که در این بخش مطرح شد، می‌توان پیش‌بینی نمود که در صورت تحقق سناریوی دوم، یکی از مهمترین پیامدهای ترافیکی پروژه در محدوده مورد مطالعه، «افزایش حجم ترافیک» خواهد بود و نکته مهمتر این است که همین افزایش حجم ترافیک محدوده، خود مبنای شکل‌گیری پیامدهای انباشتی دیگری خواهد بود که از آن جمله می‌توان به «افزایش طول و زمان سفر شهروندان»، «افزایش مصرف سوخت»، «افزایش آلودگی هوا» و به طور کلی «تحمیل هزینه‌های اضافی به شهر و شهروندان» است.

اما پیامد مهم بعدی که هم در دیدگاه‌های کارشناسی و هم در بازدها و شبیه‌سازی‌های میدانی احتمال وقوع آن محرز گردید، «انتقال بار ترافیکی محدوده به معابر مجاور» و درگیر کردن این نقاط با مسائل ترافیکی است. از جمله مهمترین نقاطی که احتمال بروز این پیامد در آن پیش‌بینی می‌شود، میدان شهدا، تقاطع بهار، خیابان و زیرگذر بهشتی، بلوار طالقانی، میدان سپاه و تقاطع مصباح است. پیامد ترافیکی دیگر، «افزایش تقاضای پارک خودرو در محدوده مورد مطالعه» است. بخش عمده‌ای از جمعیت دائم (کسبه و ساکنان) و موقت (مراجعان) محدوده مورد مطالعه از فضای حاشیه بلوارهای شریفی و امامزاده حسن (ع) برای پارک خودرو استفاده می‌کنند. بدیهی است که با محدود شدن این فضاها، تقاضای پارک خودرو در محدوده به شدت افزایش خواهد یافت. طبق نتایج پیمایش، در این وضعیت، کوچه‌های گلستانی و خراسانی به ترتیب با بیشترین تقاضای پارک خودرو در محدوده مواجه خواهند بود. یکی از پیامدهای انباشتی مورد انتظار این مسئله، «افزایش مزاحمت‌ها و سلب آرامش ساکنان کوچه‌های گلستانی و خراسانی» و نیز «افزایش نزاع و درگیری بر سر جای پارک» در محدوده مورد مطالعه خواهد بود.

از پیامدهای دیگری که در اثر احداث پیاده‌راه در بلوار امامزاده حسن (ع) ایجاد خواهد شد، می‌توان به «محدود شدن امکان بارگیری و تخلیه بار» اشاره نمود که این مسئله با توجه به غلبه عمده‌فروشی‌ها (به‌ویژه صنف خشکبار) در محدوده بلوار امامزاده حسن و ضرورت بارگیری و تخلیه بار برای این کسبه قابل پیش‌بینی است. بنابراین می‌توان اذعان نمود که «اخلال در کسب‌وکار عمده‌فروشی‌ها» و «افزایش هزینه‌های کسبه» را نیز باید جزء پیامدهای تحقق سناریوی دوم به شمار آورد.

اما یکی از محدود پیامدهای مثبت ترافیکی‌ای که پیش‌بینی می‌شود با تحقق سناریوی دوم در محدوده مورد مطالعه ایجاد شود، «کاهش حرکات پرخطر و تصادفات و افزایش ایمنی» سواره و پیاده خواهد بود. همان‌طور

که در بخش‌های قبلی گزارش اشاره شد، یکی از مشکلات اساسی در وضع موجود این محدوده، وفور حرکات پرخطر ترافیکی و به تبع آن، به خطر افتادن ایمنی سواره و پیاده است که جزئیات آن در بخش توصیف اجتماعی شرح داده شد. همچنین اشاره شد که همه این مسائل، ریشه در طراحی نامناسب ترافیکی در این محدوده دارد. بنابراین پیش‌بینی می‌کنیم که با وقوع تغییرات ناشی از اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی، اعم از سامان‌دهی میدان توحید و تغییر جهات حرکتی بلوارهای قدس و شریفی (بازگرداندن بلوارها به حالت دوطرفه)، ریشه‌های بروز این مسائل از بین رفته، شاهد کاهش تعداد تصادفات و افزایش ایمنی در محدوده مورد مطالعه خواهیم بود.

ب) تأثیرات بر بافت اجتماعی

یکی دیگر از مهمترین حوزه‌های تأثیر پروژه پیاده‌راه‌سازی در محدوده بلوار امامزاده حسن^(۲)، بافت اجتماعی این محدوده است که در این بخش از مقاله سعی شده است تا با تکیه بر داده‌های گردآوری‌شده، پیامدهای تحقق سناریوی دوم بر این حوزه بررسی شود. بررسی‌های گروه اتاف حاکی از آن است که مهمترین تأثیرات اجتماعی این اقدام در سه مقوله کلی قابل دسته‌بندی است که عبارتند از آسیب‌های اجتماعی و امنیت، کیفیت زندگی و کسب‌وکار و فعالیت. بر همین اساس در ادامه به بررسی تأثیرات پروژه بر هر یک از مقوله‌های یادشده پرداخته شده است.

۱- آسیب‌های اجتماعی

تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها حاکی از آن است که درباره تأثیر اجرای پروژه بر افزایش یا کاهش آسیب‌های اجتماعی مورد مطالعه، نگاه دوگانه‌ای در دیدگاه‌های مصاحبه‌شونده‌ها مشاهده می‌شود. این دوگانگی هم در دیدگاه‌های مسئولان و کارشناسان و هم در آرای مطلعان محلی قابل مشاهده است. یکی از دیدگاه‌ها بر این باور است که با احداث پیاده‌راه و جذب بیشتر جمعیت به محدوده مورد مطالعه، نظارت عمومی بر این محدوده بیشتر می‌شود و به عبارتی کاهش فضاهای بی‌دفاع و به تبع آن، کاهش آسیب‌های اجتماعی از جمله حضور معتادان متظاهر، کارتن‌خواب‌ها، دست‌فروش‌ها و خرید و فروش اجناس سرقتی قابل پیش‌بینی خواهد بود. در مقابل، دیدگاه دیگر، خود حضور احتمالی جمعیت در اثر احداث پیاده‌راه را عامل افزایش آسیب‌ها قلمداد می‌کند. این دوگانگی، در نتایج مطالعه پیمایشی نیز قابل مشاهده است. این دیدگاه‌ها به درستی بیانگر این واقعیت هستند که اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی در محدوده بلوار امامزاده حسن^(۲)،

پتانسیل افزودن یا کاستن از آسیب‌های اجتماعی این محدوده را همزمان دارند و اینکه کدام یک از این حالت‌ها، احتمال وقوع بیشتری دارد، کاملاً به نحوه عملکرد مجریان و چگونگی اجرای پروژه بستگی دارد.

اما در تحلیل مصاحبه‌های ذی‌نفعان، به برخی مقوله‌های دیگر نیز اشاره شده است که از آن جمله می‌توان به پراکنده شدن معتادها در سایر نقاط شهر و عدم امکان سامان‌دهی آنها اشاره کرد. با توجه به اینکه یکی از تغییرات احتمالی در محدوده که در اثر اجرای پروژه ایجاد خواهد شد، جابه‌جایی گرمخانه شهرداری کرج و انتقال آن به نقطه دیگری از شهر است که در صورت تحقق آن، احتمال می‌رود که بسیاری از معتادانی که در حال حاضر از این مرکز به عنوان محل سکونت استفاده می‌کنند، در گوشه و کنار محدوده پراکنده شده، باعث احساس ناامنی برای اهالی محدوده به‌ویژه هنگام شب شوند.

مقوله دیگری که در این مصاحبه‌ها به آن اشاره شده است، احتمال افزایش مزاحمت‌ها و سلب آرامش ساکنان محدوده در اثر افزایش تقاضای پارک خودرو در کوچه‌ها و محلات است. بسیاری از ساکنان، به‌ویژه ساکنان کوچه‌های گلستانی و خراسانی، از افزایش پارک خودروها داخل این کوچه‌ها و مزاحمت‌های ناشی از این مسئله شدیداً نگرانند و بر این اساس، افزایش تنش و نزاع و درگیری بین رانندگان و ساکنان را در صورت تحقق سناریوی دوم محتمل می‌دانند.

۲- کسب‌وکار و فعالیت

طبق نتایج، پاسخگوها پیش‌بینی می‌کنند که احداث پیاده‌راه در محدوده بلوار امامزاده حسن^(ع) با چالش، مخالفت و اعتراض کسبه مواجه خواهد شد که این مخالفت و اعتراض ناشی از این است که آنها پیش‌بینی می‌کنند که با احداث پیاده‌راه، کسب‌وکارشان دچار ضرر و اختلال خواهد شد. این نتایج، نگرانی کسبه فعال در محدوده را از کاهش درآمدشان در اثر اجرای پروژه به وضوح نشان می‌دهد. اغذیه‌ها و فست‌فودها از نظر پاسخگوها، بیشترین افزایش درآمد را در اثر احداث پیاده‌راه تجربه خواهند کرد و بعد از این گروه، حراجی‌ها و دست‌فروش‌ها به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در مقابل، پاسخگوها کسبه عمده‌فروش را به عنوان گروهی معرفی کرده‌اند که بیشترین کاهش درآمد را در اثر احداث پیاده‌راه متحمل خواهد شد. بنابراین این تصور بر فضای محدوده مورد مطالعه حاکم است که با اجرای پروژه، کسب‌وکار و درآمد دچار افت خواهد شد. بدیهی است که همین تصور از آینده کسب‌وکار می‌تواند برخی پیامدهای انباشتی را نیز به همراه داشته

باشد که از آن جمله می‌توان به احتمال تغییر در ترکیب فعالیت‌های محدوده و جابه‌جایی‌های ناشی از احداث پیاده‌راه اشاره نمود. طبق نظر پاسخگویان، کسب و کارهای مربوط به اغذیه‌جات اعم از غذاخوری‌ها، محتمل‌ترین مشاغل هستند که با اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی به محدوده مورد مطالعه اضافه خواهند شد. حراجی‌ها و دست‌فروش‌ها نیز در رتبه‌های بعدی این فهرست قرار دارند. با کمی دقت در این فهرست به راحتی می‌توان دریافت که تمام این کسب و کارها با ماهیت پیاده‌راه همخوانی دارند و کاملاً با حضور و تردد جمعیت پیاده در ارتباط هستند.

یکی دیگر از تغییرات ناشی از تحقق سناریوی دوم، عدم امکان تردد کامیون و وانت و... و جابه‌جایی بار در محدوده است. بنابراین مختل شدن کسب و کارهای محدوده و افزایش هزینه‌های کسبه را نیز باید به عنوان یکی دیگر از پیامدهای اجرای طرح پیاده‌راه‌سازی قلمداد نمود. اما مقوله دیگری که آن نیز مربوط به افزایش هزینه‌های کسبه است، احتمال افزایش اجاره‌بهای واحدهای تجاری واقع در محدوده اجرای پروژه است. بخش قابل توجهی از کسبه فعال در محدوده عنوان کرده‌اند که با افزایش اجاره‌بها به طور کلی کسب و کارشان مختل خواهد شد.

۳- کیفیت زندگی

در پیمایش انجام گرفته در محدوده تأثیر اجرای پروژه، هر کدام از شاخص‌های مربوط به کیفیت زندگی با استفاده از یک پرسش سه‌مقوله‌ای بررسی شده و در آن از پاسخگوها پرسیده شده است که اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی، چه تأثیری بر شاخص مدنظر بر جای خواهد گذاشت. جدول ۲، خلاصه‌ای از نتایج این بررسی را نمایش می‌دهد.

اطلاعات این جدول از بررسی نظرهای پاسخگویان درباره دوازده شاخص مربوط به کیفیت زندگی به دست آمده است. این نتایج در یک بیان کلی بیانگر این است که از منظر اهالی محدوده اجرای پروژه با تحقق سناریوی دوم، کیفیت زندگی آنها در این محدوده با افت محسوسی مواجه خواهد شد. بیش از ۳۵ درصد از پاسخگویان، پروژه پیاده‌راه‌سازی را دارای تأثیر منفی بر کیفیت زندگی‌شان می‌دانند. حدود ۴۱ درصد بر این عقیده‌اند که اجرای این پروژه، هیچ تأثیری بر کیفیت زندگی آنها نخواهد داشت و تنها ۲۳ درصد از آنها، اجرای پروژه را دارای تأثیر مثبت بر کیفیت زندگی‌شان دانسته‌اند.

اما بررسی جزئیات نتایج حاکی از آن است که پاسخگوها، اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی را تنها در یک مورد از شاخص‌های مورد بررسی، یعنی احساس

لذت از اوقات فراغت، دارای تأثیر مثبت قلمداد کرده‌اند و معتقدند که با اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی، احساس لذت بیشتری از اوقات فراغت خود خواهند برد.

جدول ۲- ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی در پژوهش حاضر

مستغیرها	شاخص‌ها	بیشتر می‌شود	فرقی نمی‌کند	بدتر می‌شود	وضعیت
احساس بهزیستی	احساس آرامش	۲۱/۵	۳۳/۷	۴۴/۸	×
	احساس لذت از اوقات فراغت	۴۳/۴	۳۶/۳	۲۰/۲	✓
زندگی شهری	رضایت از محله	۲۳/۲	۴۱/۴	۳۵/۳	×
	ترجیح محله به نقاط دیگر	۱۸/۲	۵۱/۵	۳۰/۳	?
خدمات شهری	رضایت از خدمات شهرداری	۱۶/۱	۵۳/۶	۳۰/۳	?
	ارزیابی عملکرد شهرداری	۱۵/۱	۴۷/۵	۳۷/۴	×
روابط بین شخصی	رضایت از روابط با همسایگان	۲۸/۳	۴۳/۴	۲۸/۳	?
	رضایت از روابط با شهروندان	۲۵/۲	۴۶/۵	۲۸/۳	?
تعهدات شهروندی	رعایت مقررات راهنمایی	۳۴/۴	۴۵/۴	۲۰/۲	✓
	احترام به حقوق دیگران	۱۱/۱	۵۷/۶	۳۱/۳	×
حمایت‌های اجتماعی	امنیت اجتماعی	۳۲/۸	۳۵/۳	۳۱/۸	?
	امنیت اقتصادی	۱۰/۱	۳۵/۳	۵۴/۶	×
کیفیت زندگی	میانگین درصدی شاخص‌ها	۲۳/۳	۴۱/۴	۳۵/۳	×

در گروه بعدی، شاخص‌هایی قرار دارد که به همان اندازه که اعتقاد به بهبود وضعیت این شاخص‌ها با اجرای پروژه در بین پاسخگویان وجود دارد، به همان اندازه اعتقاد به بدتر شدن اوضاع نیز در بین آنها دیده می‌شود. ترجیح محله به نقاط دیگر، رضایت از خدمات شهرداری، امنیت اجتماعی، رضایت از روابط با شهروندان و رضایت از روابط با همسایگان، از جمله این شاخص‌ها هستند.

بالاخره در گروه سوم، شاخص‌هایی از جمله احساس آرامش، رضایت از محله، ارزیابی عملکرد شهرداری، رعایت مقررات راهنمایی، احترام به حقوق دیگران و امنیت اقتصادی قرار دارد که با قطعیت بیشتری، رأی به بدتر شدن آنها داده شده است. این شاخص‌ها از نظر تعداد، غلبه محسوس نسبت به شاخص‌های دو گروه قبلی دارند و همین امر باعث شده است که در ارزیابی نهایی از وزن بالایی برخوردار بوده، ما را به این نتیجه‌گیری رهنمون کند که اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی باعث افت کیفیت زندگی اهالی محدوده خواهد شد.

ج) تأثیرات بر بافت نهادی

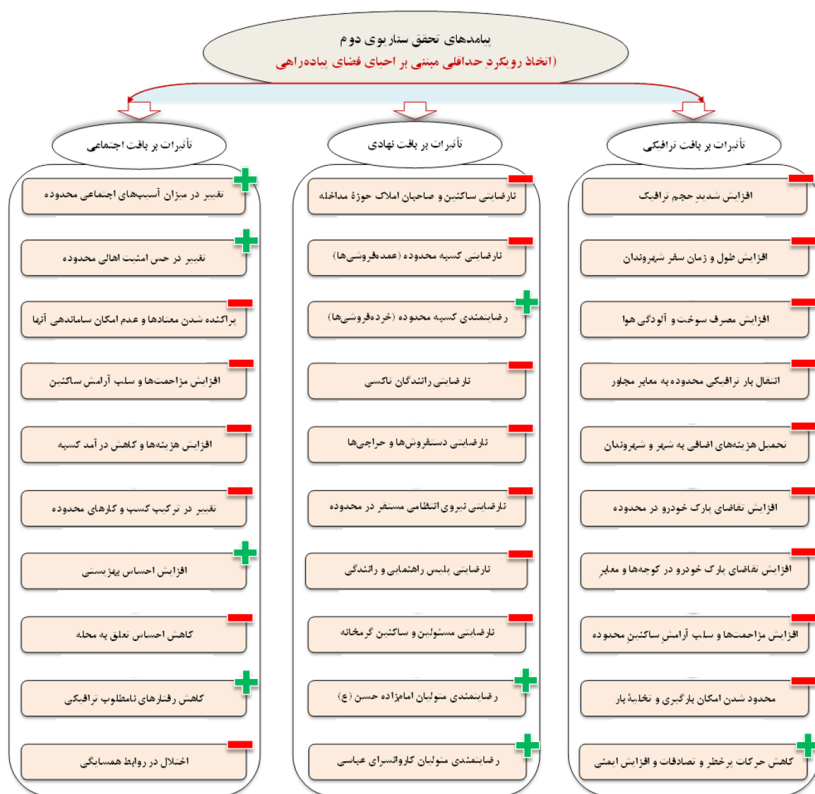
در این بخش، تأثیرات پروژه بر بافت نهادی محدوده مورد مطالعه در قالب سناریوی دوم بررسی شده است. هدف از این بررسی آن است که تأثیرات اجرای پروژه بر نگرش گروه‌های مختلف ذی‌نفع و نیز میزان رضایتمندی این گروه‌ها از اجرای پروژه ارزیابی شود. این داده‌ها پس از گردآوری، کدگذاری و منظم شده و نگرش هر کدام از گروه‌های مورد بررسی در قالب سه مقوله «بیم»، «امید» و «نگرش» دسته‌بندی شده است.

جدول ۳- جمع‌بندی پیامدهای تحقق سناریوی دوم بر بافت نهادی محدوده

نگرش	امید	بیم	گروه ذی‌نفع
?	کاهش حضور معاندان و افزایش امنیت محدوده در اثر حضور جمعیت و احیای حیات شبانه	نگرانی از مشکلات مرحله اجرا - ناامیدی از موفقیت پروژه - نگرانی از شلوغی و کاهش کیفیت زندگی	ساکنین حوزه مداخله
×	-----	نگرانی شدید از افت کسب و کار - نگرانی در خصوص بازگشایی و تخلیه پل - نگرانی از عدم بنام کسب و کار	کسبه محدوده (عمده‌فروشی‌ها)
✓	احتمال افزایش درآمد در اثر رونق ببادراه و جذب بیشتر جمعیت بباد	نگرانی از مشکلات مرحله اجرا - ناامیدی از عدم اجرای پروژه - نگرانی از عدم امکان بارک خور و جلوی مغازه	کسبه محدوده (خرده‌فروشی‌ها)
×	احتمال وفور مسافر و افزایش درآمد در اثر رونق ببادراه و جذب بیشتر جمعیت	نگرانی شدید از جابجایی سدن ایستگاه‌ها و از دست دادن درآمد - نگرانی از افزایش ترافیک و دشواری فعالیت	رانندگان تاکسی
×	احتمال افزایش قیمت املاک در اثر اجرای پروژه و رونق گرفتن محدوده	نگرانی از مجبور شدن ملک در طرح فضای سبز - دشواری خرید و فروش، نوسازی و بازسازی ملک	صاحبان املاک مسکونی و تجاری
×	احتمال وفور مسری و افزایش درآمد در اثر رونق ببادراه و جذب بیشتر جمعیت بباد	نگرانی از آینده و اهدامانی که احتمالاً کسب و کار آنها را محدود می‌کند - بیم از دست دادن در آمد فعلی	دستفروشی‌ها و حراجی‌ها
?	احتمال از نفاء امنیت محدوده در اثر افزایش جمعیت و تعویب جستم ناظر در محدوده	نگرانی از اجرای ناقص طرح - نگرانی از تجمع دستفروشی‌ها و معاندها - نگرانی از افزایش آسیب‌ها	نیروی انتظامی مسافر در محدوده
×	احتمال کاهش ترافیک خطر و تصادفات در اثر ساماندهی ترافیک محدوده	نگرانی از مشکلات مرحله اجرا، اشغال پارک ترافیک به نفع دیگر - دشواری کنترل ترافیک محدوده	بمس راهنمایی و راهنمایی
×	احتمال برخورداری از امکانات و تجهیزات مطلوب‌تر در اثر جابجایی گرمخانه	نگرانی از جابجایی گرمخانه و سردرگمی مسافران - نگرانی از بخش شدن معاندها در سایر نقاط شهر	مسئولین و ساکنین گرمخانه
✓	احتمال رونق گرفتن املازه در اثر رونق ببادراه و جذب بیشتر جمعیت بباد	نگرانی از مشکلات مرحله اجرا و طولانی شدن احتمالی اجرای پروژه	موتولین املازه حسن (ع)
✓	احتمال رونق گرفتن کاروانسرا در اثر رونق ببادراه و جذب بیشتر جمعیت بباد	نگرانی از مشکلات مرحله اجرا و طولانی شدن احتمالی اجرای پروژه	موتولین کاروانسرا

ستون آخر جدول بالا، نگرش کلی هر یک از گروه‌ها را نسبت به پروژه نمایش می‌دهد. علامت ✓ در این ستون به معنی غلبه امید به بیم و به طور کلی نگرش مثبت به پروژه است و در مقابل، علامت × بر غلبه بیم بر امید و نگرش منفی به پروژه اشاره دارد. علامت ؟ نیز نگرش مشروط را نشان می‌دهد که در آن گروه‌ها در کنار بیم‌ها و نگرانی‌های جدی‌ای که درباره پروژه دارند، به همان میزان درباره برخی پیامدهای مثبت پروژه نیز امیدوارند. با این توضیح می‌توان اذعان نمود که یافته‌های این بررسی در مجموع حاکی از غلبه نگرانی‌ها و نگرش‌های منفی نسبت به پروژه در مقایسه با امیدها و نگرش‌های مثبت به آن است. حال پس از ارزیابی پیامدهای تحقق

سناریوی دوم در بافت‌های مختلف می‌توان تصویری از پیامدهای تحقق سناریوی دوم را ترسیم نمود. این تصویر به شرح زیر است:

شکل ۶- پیامدهای تحقق سناریوی دوم (اقدام رو نکرد حداقلی)

همان‌طور که مشاهده می‌شود، سناریوی دوم هرچند در مقایسه با سناریوی اول حائز برخی پیامدهای مثبت است، در مجموع باید عنوان کنیم که در صورت تحقق سناریوی دوم نیز تقریباً در هیچ کدام از حوزه‌های سه‌گانه ترافیکی، نهادی و اجتماعی، وضعیت مطلوبی برای محدوده مورد بررسی پیش‌بینی نمی‌شود. بنابراین با تحقق سناریوی دوم، محدوده مورد مطالعه با چالش‌هایی مواجه خواهد شد که لزوم تدوین سناریوی دیگری را در این محدوده ضروری می‌نماید.

نتیجه‌گیری و تدوین کاربرست

در بخش قبلی مقاله سعی شد تا برآوردی از پیامدهای مثبت و منفی و نقاط ضعف و قوت پروژه احداث پیاده‌راه در محدوده بلوار آمازاده حسن^(ع) کرج، با

استناد به نتایج حاصل از بررسی‌های کمی و کیفی از جمله پیمایش، تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و مشاهده‌های میدانی و نیز بهره‌گیری از آرای کارشناسان و اسناد و منابع مربوط به موضوع ارائه گردد. ارزیابی پیامدها، همان‌طور که اشاره شد، در قالب دو سناریو شامل سناریوی انفعالی (تداوم وضع موجود) و سناریوی حداقلی (تعدیل وضع موجود) صورت گرفت. در ارزیابی هر کدام از سناریوها، پیامدهای اقدام در سه حوزه شامل بافت ترافیکی، اجتماعی و نهادی بررسی شد.

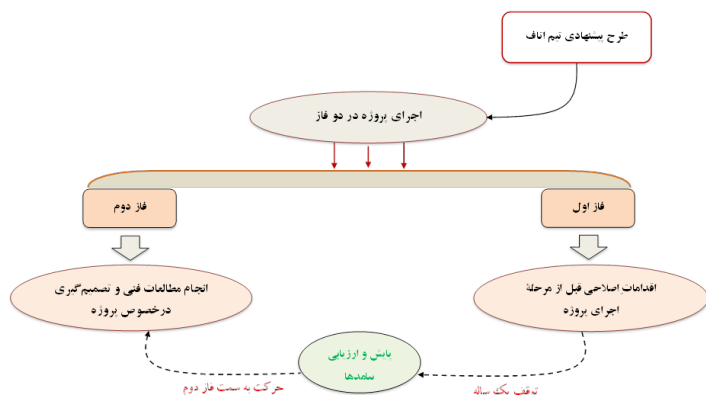
نتایج حاکی از آن است که محدوده مورد بررسی در وضعیت فعلی با مسائل ترافیکی، اجتماعی و نهادیِ عدیده‌ای دست به گریبان است که در صورت تحقق سناریوی اول و تداوم این وضع، در هر سه حوزه یادشده شاهد غلبه کامل تأثیرات منفی اعم از مسائل ترافیکی، مخالفت‌ها و نارضایتی اهالی و افزایش آسیب‌های اجتماعی محدوده، بر تأثیرات مثبت خواهیم بود. به عبارت بهتر، محدوده مورد نظر در وضعیت فعلی با چالش‌هایی مواجه است که لزوم ایجاد تغییر در این محدوده را ضروری می‌نماید. از سوی دیگر، سناریوی دوم هر چند در مقایسه با سناریوی اول حائز برخی پیامدهای مثبت اعم از کاهش حرکات ترافیکی پرخطر و تصادفات، افزایش ایمنی، بهبود رفتارهای ترافیکی، بهبود وضعیت خرده‌فروشی‌ها و... است، در صورت تحقق سناریوی دوم نیز وضعیت کاملاً مطلوبی برای محدوده مورد بررسی پیش‌بینی نمی‌شود. اما با توجه به لزوم تغییر در محدوده یادشده و نیز با توجه به اینکه طبق نتایج، اجرای هر گونه اقدام حداکثری در محدوده مورد بررسی نیز به دلیل نبود بسترهای قانونی، عملیاتی و مالی دور از انتظار است^(۱)، بنابراین طرح پیشنهادی اتاف، اتخاذ رویکرد حداقلی در اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی را به عنوان گزینه مطلوب معرفی می‌کند.

نظام بسامد اجرا

گروه اتاف، طرحی را برای پروژه حاضر پیشنهاد می‌کند که مبتنی بر رویکردی ترکیبی در اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی است. این طرح بر این ایده استوار است که در صورت تصویب و تصمیم مدیران شهری مبنی بر اجرایی شدن پروژه پیاده‌راه‌سازی، این پروژه در دو فاز مستقل اما با اهداف مشترک طراحی و اجرا گردد.

پیشنهاد می‌شود که در فاز اول، مجموعه‌ای از اقدامات اصلاحی قبل از مرحله اجرا مدنظر قرار گیرد و محدوده زمانی مشخصی برای آشکار شدن پیامدهای واقعی آن تعیین شود^(۲) تا با بروز پیامدهای مثبت و کمرنگ شدن

پیامدهای منفی، بستر مناسب برای ورود به مرحله اقدامات کالبدی فراهم گردد. این اقدامات را که با هدف بهبود شرایط محدوده مورد بررسی در این پژوهش پیشنهاد شده است، در قالب نظام بسامد اجرا می‌توان دسته‌بندی نمود. به نظر می‌رسد اجرای این فاز، هزینه‌چندانی را به شهرداری تحمیل نکرده، در ضمن احتمال بروز پیامدهای مثبت را به صورت انباشتی به حداکثر می‌رساند. جان کلام اینکه پیشنهاد حاضر بر این ایده استوار است که پیش از ورود به مرحله اجرای پروژه، متناسب با وزن مسائل محدوده، مجموعه‌ای از اقدامات به صورت تدریجی و در ارتباط با این مسائل به مرحله اجرا درآید.

شکل ۷- طرح پیشنهادی گروه اتاف

پیش‌بینی می‌شود با اجرای اقدامات فاز اول، بستر مناسب از منظر اجتماعی و فرهنگی برای اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی در محدوده مورد مطالعه فراهم گردد. اما بدیهی است که این به تنهایی برای تصمیم‌گیری درباره اجرا یا عدم اجرای پروژه کافی نیست. بنابراین پس از اجرای اقدامات فاز اول و گذشت دوره توقف پس از آن، اگر نتایج پایش، بهبود شرایط در محدوده را نشان دهد، لازم است مطالعات کارشناسی، از جمله مطالعات ترافیکی، مطالعات فنی و عمرانی و نیز بررسی‌های مالی و اقتصادی پروژه در دستور کار معاونت‌های مربوطه قرار گیرد و تصمیم‌گیری درباره اجرا یا عدم اجرای پروژه بر اساس برآیندی از نتایج این بررسی‌ها و یافته‌های اتاف حاضر انجام شود. اگر نتایج این بررسی‌ها، سازمان کارفرما را در مسیر اجرای پروژه پیاده‌راه‌سازی، چه در قالب سناریوی حداقلی و چه سناریوی حداکثری قرار دهد و احداث پیاده‌راه در حد فاصل آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) تا میدان قدس در دستور کار این سازمان قرار گیرد، پیشنهاد می‌شود اقداماتی به شرح زیر در اجرای این طرح مدنظر قرار گیرد:

شکل ۸- طرح پیشنهادی جهت اجرای فاز اول

همان‌طور که اشاره شد، از یکسو اجرای این پروژه مستلزم خالی شدن محدوده از تردد سواره است و از سوی دیگر تاکسی‌دارها به عنوان یکی از مهمترین گروه‌های ذی‌نفع در محدوده نسبت به هرگونه تغییر و جابه‌جایی واکنش نشان داده، به شدت در مقابل آن مقاومت نشان می‌دهد. گزینه پیشنهادی اتاف که می‌تواند هر دو مقوله را در خود جای دهد، طرح سامان‌دهی پایانه تاکسی در محدوده اجرای پروژه است که به واسطه آن با ایجاد پایانه تاکسی در این محدوده، تمام خطوط تاکسی مستقر در آن به این پایانه منتقل شده، سامان‌دهی شود.

از سوی دیگر، یکی از ویژگی‌های کالبدی محدوده مورد مطالعه که به محض ورود می‌توان آن را مشاهده نمود، وضعیت بصری نامطلوب این محدوده

است که سبب نوعی آشفتگی معنایی و نشانه‌ای در آن شده است. بر همین اساس، طرح سامان‌دهی جداره در محدوده اجرای پروژه، اقدام دیگری است که به منظور بهبود وضعیت بصری محدوده و نزدیک کردن آن به استانداردهای ظاهری پیاده‌راه از طرف گروه اتاف پیشنهاد می‌شود.

همچنین «اجرای طرح سامان‌دهی باربرها» به عنوان یکی دیگر از پیشنهادهای گروه اتاف می‌تواند بسیاری از دغدغه‌ها و نگرانی‌های کسبه فعال در محدوده را رفع نماید و از این بابت نیز موجبات جلب مشارکت آنها در اجرای پروژه را فراهم آورد.

بررسی تجربه‌های گذشته پیاده‌راه‌سازی نشان می‌دهد که مقوله پیاده‌راه به طور کلی از ظرفیت‌های بالای خرده‌فروشی برخوردار است و بنا به طرح‌ها و برنامه‌هایی که مدیران پروژه‌ها در پیش می‌گیرند، ممکن است این ظرفیت‌ها احیا شده، مورد بهره‌برداری قرار گیرد و یا برعکس، سیاست‌گذاری‌های اشتباه منجر به سوخت شدن این ظرفیت‌ها شود. لازم است برای پیشگیری از این اتفاق در پروژه مورد بررسی، اقدامی با عنوان طرح تقویت ظرفیت‌های خرده‌فروشی پیاده‌راه در دستور کار سازمان شهرداری قرار گیرد و طی آن، الزامات ورود خرده‌فروشی‌ها به محدوده در قالب غرفه‌ها و بازارهای موقت و... فراهم شود.

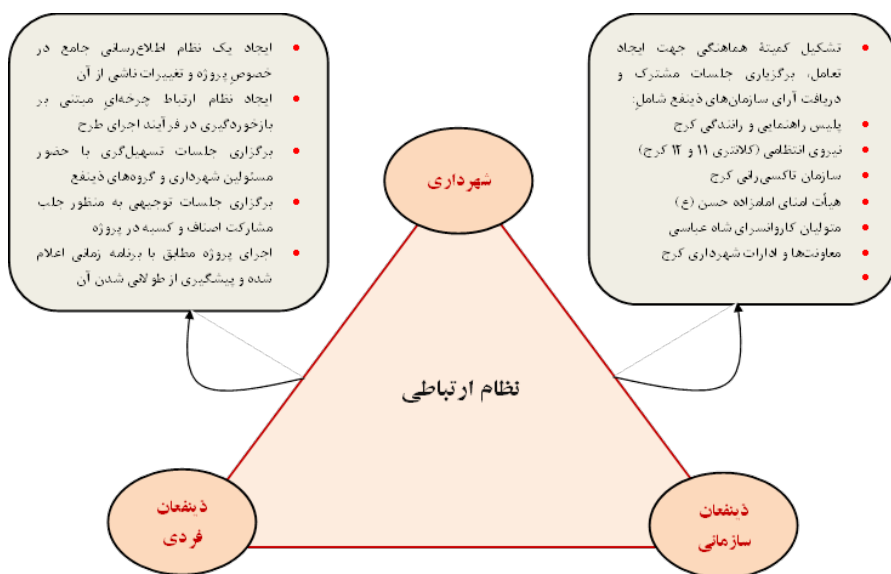
مقوله پیشنهادی بعدی، طرح سامان‌دهی مشاغل و کسب‌وکارهای محدوده است. به دو دلیل، پروژه پیاده‌راه زمانی با موفقیت همراه خواهد شد که این طرح را مدنظر قرار دهد: نخست اینکه بی‌توجهی به این موضوع، بخش قابل توجهی از کسبه محدوده - به عنوان یکی از مهمترین گروه‌های ذی‌نفع - را در مقابل پروژه قرار می‌دهد و عدم مشارکت و همراهی آنها به مانعی در مقابل موفقیت پروژه بدل خواهد شد. دوم اینکه بی‌توجهی به موضوع یادشده، محدوده را از منظر ترکیب فعالیت‌ها در وضعیتی قرار می‌دهد که تناسب کاملی با مقوله پیاده‌راه ندارد و آن نیز می‌تواند شانس موفقیت پروژه را کاهش دهد. بنابراین پیشنهاد می‌شود که در قالب طرح سامان‌دهی مشاغل، بستری فراهم شود تا خروج کسب‌وکارهای ناسازگار و به‌ویژه عمده‌فروشی‌ها و نیز ورود کسب‌وکارهای سازگار به محدوده تسهیل گردد.

همچنین پیشنهاد می‌شود که برای افزایش احتمال موفقیت پیاده‌راه در جذب بیشتر شهروندان در قالب طرحی با عنوان ارتقای ظرفیت‌های گردشگری محدوده پرداخته شود. در این سناریو اینگونه استدلال می‌شود که محدوده مورد نظر هرچند از برخی جاذبه‌ها اعم از آستان مقدس امامزاده حسن^(ع) و کاروانسرای شاه عباسی، برای جذب و حضور شهروندان برخوردار

است، لازم است این جاذبه‌ها با مجموعه‌ای از اقدامات برنامه‌ریزی شده در قالب طرح ارتقای ظرفیت‌های گردشگری محدوده احیا شود و مجدداً در معرض توجه شهروندان قرار گیرد. بدیهی است که با ترکیب این امکانات نرم‌افزاری با شرایط سخت‌افزاری ایجادشده، بستر حضور شهروندان در یک فضای عمومی و تقویت پیاده‌مداری و... محقق خواهد شد.

نظام کارآمد ارتباطی

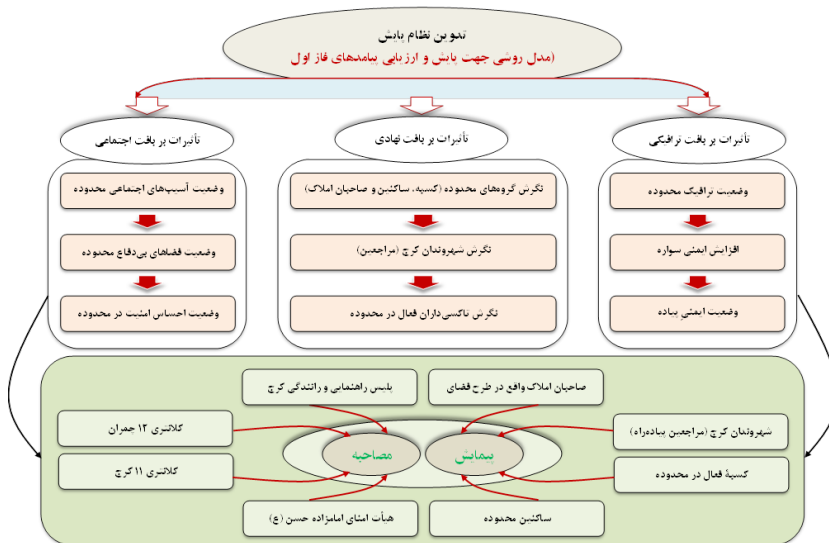
پروژه پیاده‌راه‌سازی به عنوان یک اقدام مداخله‌ای، حائز مدلی ارتباطی نیز است که این مدل در یک نگاه کلی از سه عنصر اصلی، شامل شهرداری، ذی‌نفعان سازمانی و ذی‌نفعان فردی و پیوندهایی که میان آنها برقرار است، تشکیل شده است.

شکل ۹- مدل پیشنهادی جهت ترمیم نظام ارتباطی

نظام هوشمند پایش

در پژوهش حاضر، راهکار گروه اتاف برای پایش پیامدها و آثار اجرای فاز اول بعد از دوره توقف یک‌ساله به شرح شکل ۱۰ است.

شکل ۱۰- مدل پیشنهادی جهت پایش و ارزیابی پیامدهای فاز اول

پی‌نوشت

۱. با توجه به تجربه‌های مشابه پیشین به نظر می‌رسد که در یک دوره زمانی یک‌ساله بتوان به برآیندی از پیامدهای اقدامات در حوزه‌های مختلف دست یافت. بنابراین پیشنهاد می‌شود که دوره زمانی یادشده، یک سال از اتمام پروژه در نظر گرفته شود.
۲. طبق اعلام نظیر مسئولان و کارشناسان معاونت حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری کرج، اقدام حداکثری در محدوده مورد مطالعه در اسناد فرادست اعم از مطالعات جامع حمل‌ونقل و ترافیک و طرح تفصیلی شهر کرج وجود نداشته، به عبارتی بستر قانونی لازم برای ایجاد تغییرات اساسی در این شبکه وجود ندارد. همچنین مطابق با دیدگاه‌های کارشناسی این معاونت، از نظر فنی نیز معضلات خاصی پیش روی تحقق سناریوی حداکثری قرار دارد که عملاً اجرای آن را غیر ممکن می‌سازد.

منابع

۱. پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. وزارت مسکن و شهرسازی. معاونت شهرسازی و معماری. دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری. تهران: شهیدی.
۲. _____ (۱۳۸۴). «راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران». وزارت مسکن و شهرسازی. معاونت شهرسازی و معماری. دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری.
۳. تیبالدز، فرانسیس (۱۳۹۳). شهرهای انسان‌محور. ترجمه حسن‌علی لقای و فیروزه جدلی. تهران: دانشگاه تهران، چاپ سوم.
۴. جیکوبز، جین (۱۳۹۲). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه پارسی و افلاطونی. تهران: دانشگاه تهران.
۵. حقی، محمدرضا و دیگران (۱۳۹۴). «ارزیابی و مقایسه دو سیاست پیاده‌راه‌سازی و پیاده‌مداری در مراکز شهری (مطالعه موردی: بافت مرکزی شهر همدان)». نشریه مطالعات شهری، دوره چهارم، شماره ۱۳، صص ۱۷-۳۱.
۶. خمسه‌عشری، علی‌اکبر (۱۳۹۵). «اقدامات مرمتی محورهای دید شهری در حفظ و تداوم هویت منطقه (نمونه موردی: خیابان شانزله‌لیزه و کنسلیایون)». فصلنامه هنر و تمدن شرق، شماره ۱۲، تابستان، صص ۱۹-۲۸.
۷. دستجردی، معصومه سادات (۱۳۸۴). پیاده‌راه‌سازی باغ سپهسالار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری. دانشگاه تهران.
۸. رنجبر، احسان و فاطمه رییس‌اسماعیلی (۱۳۸۹). «سنجش کیفیت پیاده‌راه‌های شهری در ایران (نمونه موردی: پیاده‌راه صف (سپهسالار)». دانشگاه تهران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴۲، صص ۸۳-۹۳.
۹. روچ، کریس (۱۳۸۷). ارزیابی تأثیر پروژه. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: اختران.
۱۰. فلاح منشادی، الهام و دیگران (۱۳۹۱). «ارزیابی پیاده‌راه بازار تهران». مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران. بازیابی در: ۱۳۹۴/۵/۱۲. قابل دسترسی در: <http://rpc.tehran.ir>.
۱۱. کاشانی‌جو، خشایار (۱۳۹۳). پیاده‌راه‌ها از مبانی طراحی تا ویژگی‌های کارکردی. تهران: آذرخش.
۱۲. کاویان، شیرین (۱۳۸۷). «کوچه مروی؛ بازارچه‌ای که به آرامش رسید». خبرگزاری میراث فرهنگی. کد خبر ۶۶۵۱۵، بازیابی در: ۱۳۹۴/۵/۱۱. قابل دسترسی در: <http://www.chn.ir/NSite/FullStory/News/?Id=66515&Serv=0&SGI=0>
۱۳. کوکبی، لیلا و دیگران (۱۳۹۱). «حیات جمعی در فضای عمومی سبز راه، نگرشی بر تنوع فرهنگی اجتماعی استفاده از فضا (مطالعه موردی: پارک خطی باغ بلند شیراز)». مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره یازدهم، صص ۹۷-۱۱۴.
۱۴. گل، یان (۱۳۸۷). زندگی در فضای میان ساختمان‌ها. ترجمه شیما شصتی. تهران: جهاد دانشگاهی.
۱۵. مهندسین مشاور آیرینا طرح و برنامه (۱۳۹۶). مطالعات ساماندهی ترافیکی و هندسی میدان توحید و تهیه الگوی جهتی شبکه پیرامونی. کارفرما: معاونت حمل و نقل و ترافیک شهرداری کرج.

منابع

۱۶. معینی، محمد مهدی (۱۳۸۵). «افزایش قابلیت پیاده‌مداری، گامی به سوی شهری انسانی‌تر». نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲، صص ۵-۱۶.
۱۷. مدنی‌پور، علی (۱۳۸۷). فضاهای عمومی و خصوصی شهر. ترجمه فرشاد نوریان. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
۱۸. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران (۱۳۹۵). طرح توسعه عرصه‌های عمومی انسان‌گرا در شهر تهران.
۱۹. یوسف‌پور، کمال (۱۳۸۳). «تبریز؛ شهر محورهای پیاده». روزنامه همشهری، سال سیزدهم، شماره ۳۶۵۰، چهارشنبه ۱۲ اسفند.

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پارکینگ‌های عمومی* (مطالعه موردی: احداث پارکینگ عمومی در ناحیه ۵ منطقه ۱۴ شهرداری تهران)

معصومه محقق منتظری

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

ma.mohaghegh15@gmail.com

چکیده

اصل انسان‌محوری در حمل‌ونقل پایدار به معنای توسعه و ایجاد زیرساخت‌ها بر مبنای احترام به حقوق شهروندی و انسانی است و پارکینگ‌های عمومی به عنوان یکی از زیرساخت‌های مهم حمل‌ونقل در این زمینه، سهم بالایی دارند. اجرای طرح احداث پارکینگ عمومی در ناحیه ۵ منطقه ۱۴، پاسخی به نیازهای شهروندان درباره مشکلات ترددی و افزایش شاخص‌های حمل‌ونقل پایدار شهری است. پژوهش حاضر در پی شناسایی و پیش‌بینی تأثیرات و انواع پیامدهای احتمالی اجرای طرح و اقدامات تعدیلی مناسب در چارچوب مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی است.

رویکرد روشی این پژوهش را می‌توان به واسطه استفاده از فنون و ابزار مختلف، ترکیبی نام نهاد. داده‌های پژوهش از طریق پیمایش (ساکنان و مراجعان)، مصاحبه‌های عمیق و نیمه‌ساختمند و مشاهده گردآوری شده است. در بخش دیگر پژوهش از طریق سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS، سه مکان با اولویت انتخاب شد و با مرور شاخص‌های موجود در زمینه مکان‌یابی پارکینگ‌های عمومی، چهار شاخص شناسایی شد. سپس با توجه به نتایج مصاحبه با کارشناسان حمل‌ونقل، مسئولان، آگاهان محلی و انجام بازدیدهای میدانی کارشناسان، مکان مناسب برای احداث پارکینگ در سطح محدوده مورد مطالعه پیشنهاد شده است.

نتایج نشان داد که کمبود فضای پارک خودرو با وجود فعالیت مراکز اداری، خدماتی و تجاری با عملکرد فرامنطقه‌ای در این محدوده باعث افزایش حجم ترافیک ساکن و به شکل مستقیم روی بهره‌برداری از پتانسیل حاصله این مراکز تأثیر منفی داشته و ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، محیط‌زیستی و اقتصادی زندگی ساکنان را تحت تأثیر قرار داده است. کاهش قانون‌گریزی ابزاری در میان شهروندان، رونق

* این مقاله از طرح پژوهشی «مطالعه و بررسی اجتماعی و فرهنگی احداث پارکینگ عمومی در سطح ناحیه ۵ منطقه ۱۴ شهرداری تهران» در سال ۱۳۹۸ با حمایت معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ۱۴ استخراج شده است.

کسب و کار بازار گل محلاتی، افزایش ایمنی، کاهش خشونت، بهبود منظر شهری و افزایش سرانه‌های خدماتی از مهمترین پیامدهای شناخته‌شدهٔ احداث پارکینگ عمومی در این محدوده است. در نهایت با بررسی زمین‌های سطح محدوده، مناسب‌ترین مکان برای احداث پارکینگ و چگونگی طراحی بهینه پارکینگ برای پاسخگویی به نیازهای آینده پیشنهاد شده است.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، پارکینگ عمومی و منطقه ۱۴ شهرداری تهران.

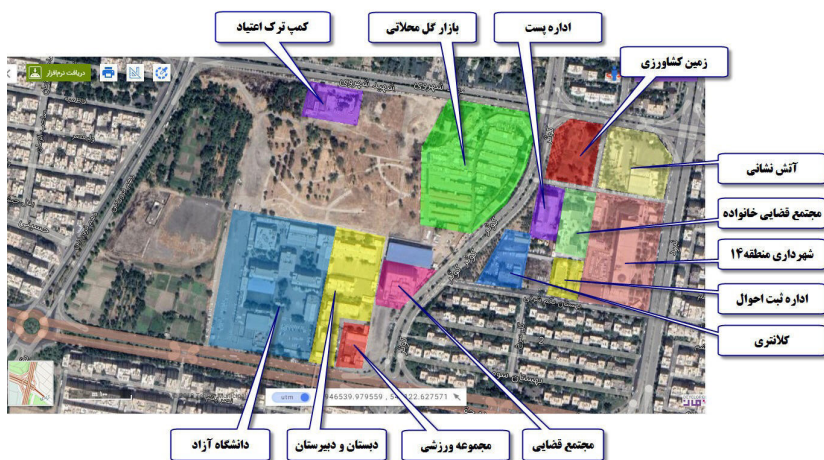
مقدمه

امروزه افزایش میزان اتکا به خودروی شخصی، یکی از مهمترین چالش‌های فراروی سیاست‌گذاری امور شهری در جهان در حال توسعه به شمار می‌آید. بر اساس تحقیقات انجام شده، آن دسته از شهرهای در حال توسعه که تولید ناخالص سرانه آنها کمتر از ۵۰۰۰ دلار است، از نرخ رشد سریع‌تری در زمینه مالکیت خودروی شخصی برخوردار هستند (سرور و امینی، ۱۳۹۲: ۲۷۹) که تهران نیز جزء این شهرها محسوب می‌شود. مسائل حمل‌ونقل در کلان‌شهر تهران در زمره مهمترین مسائل شهری است و سیستم حمل‌ونقل شهری، نقش اساسی در کیفیت زندگی شهری دارد.

پارکینگ‌ها، بخش مهمی از زیرساخت‌های حمل‌ونقل هستند که در مناطق شهری باید پیش‌بینی شوند. برای اینکه پارکینگ‌ها بتوانند به عنوان راه‌حلی در کاهش بار ترافیک عمل کنند، لازم است به درستی برنامه‌ریزی و کنترل شوند (همان: ۲۸۵). درباره سیاست‌های پارکینگ، توجه به این مسئله اهمیت بسیاری دارد که در هر شهر، میزان پارکینگ کافی برای موفقیت بیشتر مسائل و کیفیت بالاتر زندگی شهروندان لازم است. نکته مهم این است که بیشتر شهرها هنوز به توسعه و ساخت حداقل ظرفیت پارکینگ تعیین‌شده تأکید دارند، اما شهرهایی که پیش‌تاز اصلاحات پارکینگ هستند، نیازهای حداقلی را کاهش داده و سیاست حداکثر پارکینگ را جایگزین آن کرده‌اند. انتخاب درست سیاست‌های احداث و مدیریت پارکینگ می‌تواند کیفیت اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی مراکز شهرها را به دنبال داشته باشد (کرمانشاهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۷).

در حال حاضر کمبود پارکینگ عمومی در شهر تهران باعث مشکلات متعددی از قبیل اتلاف وقت شهروندان، اشغال فضای معابر و به تبع آن کاهش ظرفیت معبر و کاهش سرعت عبور و مرور، افزایش ترافیک، آلودگی هوا و در نتیجه کاهش رفاه شهروندان شده است. بر اساس آخرین نتایج^(۱)، در شهر تهران حدود ۶۴ درصد از شهروندان به طور متوسط زمانی بیش از ده دقیقه برای یافتن جای پارک صرف می‌نمایند و یافتن جای پارک خودرو برای ۶۵ درصد از آنان، تنش عصبی زیادی ایجاد می‌نماید (ر.ک: الوانچی و مقدم، ۱۳۹۸). در حال حاضر یکی از مشکلات منطقه ۱۴ شهرداری تهران در سطح ناحیه ۵، کمبود فضای پارک خودرو است. این محدوده در بخش شرقی منطقه و در جنوب شرقی تهران واقع شده است که فعالیت مراکز مهم خدماتی، اداری و تجاری با فواصل بسیار کم نظیر: بازار گل شهید محلاتی، دادسرای عمومی و انقلاب ناحیه ۱۴ (مجتمع قضایی شهید محلاتی)، مجتمع خانواده ۱، اداره

پست شرق تهران، شهرداری منطقه ۱۴، ایستگاه آتش نشانی و مراکز آموزشی موجب افزایش نرخ جذب سفر به این محدوده شده است. این در حالی است که کمبود زیرساخت مناسب جهت پارک خودرو باعث افزایش حجم ترافیک خیابان‌ها و معابر منتهی به این مراکز شده که خود مشکلی جدی بر سر راه بهره‌برداری از پتانسیل حاصل از این مراکز و زمینه‌ساز آسیب‌های بسیاری در سطح محدوده شده است.

شکل ۱- اهم کاربری‌های سطح محدوده

وجود بازار گل و گیاه محلاتی به عنوان عنصری ویژه در ناحیه ۵ سبب تأثیرات متعددی بر محیط پیرامونش شده است. این بازار با عملکرد فرامنطقه‌ای، روزانه جمعیت زیادی را به خود جلب می‌کند. این در حالی است که با وجود پویایی فعالیت و کارکردی، به سبب وجود کاستی‌های زیرساختی و خدمات‌رسانی به مشتریان، بهره‌برداری‌های مناسب از این فعالیت به عمل نمی‌آید. بر اساس نتایج پژوهش انجام شده با موضوع چالش‌های بازار گل و گیاه شهید محلاتی^(۲)، کمبود تسهیلاتی مانند پارکینگ در تضعیف نقش مکان این بازار از جمله عوامل تأثیرگذار با وزن بالا بوده است (ر.ک: رضاییگی، ۱۳۹۷). ناکامی در پیدا کردن محل پارک و ترافیک شدید به منزله منصرف شدن فرد و مراجعه به مراکز دیگر می‌شود. از این رو لازم است تدابیری اعمال شود که با برطرف کردن معضلات، محیطی مناسب جهت خرید و فروش گل ایجاد شده، در این میان به بهره‌وری اقتصاد بالا دست یافت. در این زمینه اجرای طرح احداث پارکینگ از سوی شهرداری منطقه، پاسخی به نیازهای شهروندان درباره مشکلات ترددی، پویایی محدوده تجاری و افزایش

شاخص‌های حمل‌ونقل پایدار شهری و دسترسی متوازن به خدمات شهری در راستای ایجاد شهری زیست‌پذیر خواهد بود.

ارزیابی و پایش، بخشی جدایی‌ناپذیر در سیستم‌های پویا محسوب می‌شود. حاکم ساختن ارزیابی بر فرایند اجرای پروژه در شهر، سبب تحقق اهداف مثبت و کاهش یا حذف تبعات احتمالی آن پروژه خواهد شد. اگر اجرای پروژه‌های احداث پارکینگ عمومی در سطح شهری همچون تهران بدون توجه به تأثیرات و روابط متقابل پروژه و محیط اجرای آن صورت گیرد، نه تنها ممکن است از مشکلات موجود نکاهد، بلکه خود باعث مشکلات عدیده و مسائل حل‌نشده نیز می‌شود. بنابراین ضرورت دارد که تمامی عوامل مرتبط، مورد مطالعه و توجه قرار گیرد تا با مشخص نمودن جهت‌گیری‌های لازم برای مدیران و برنامه‌ریزان شهری بتوان بهترین نتیجه را از اجرای پروژه به دست آورد. توجه به مقوله‌های اجتماعی و لحاظ کردن آن در الگوی پیشرفت و توسعه، جنبه‌های مختلفی دارد که یکی از جنبه‌های یادشده، بررسی پیامدها و دستاوردها است. این فرآیند توسعه، مبتنی بر بیشترین منافع و کمترین هزینه‌ها است. ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی می‌تواند «به توسعه پایدار و همه‌جانبه، ارتقای کیفیت زندگی، کاهش محرومیت و توسعهٔ برابری اجتماعی درون‌نسلی و بین‌نسلی، افزایش بازدهی مداخلات توسعه‌ای، استفاده بهینه از منابع، تنوع فرهنگی و انسجام اجتماعی و همچنین پیشگیری از مسائل اجتماعی و فرهنگی کمک کند» (ونکلی، ۱۳۸۸: ۳).

پژوهش حاضر ابتدا با بررسی استانداردها و آمار مرتبط با پارکینگ‌های عمومی به شناسایی دامنهٔ نیازها و مشکلات ساکنان و مراجعان به سطح محدوده پرداخته است و در گام بعدی با شناخت پیامدهای احداث پارکینگ ضمن پیشنهاد مکان مناسب برای احداث، به شناسایی عوامل محدودکننده و کاهش عوارض آسیب‌ها می‌پردازد.

ادبیات تجربی

با بررسی مقالات و پژوهش‌های انجام شده داخلی با موضوع احداث پارکینگ، این مطالعات را می‌توان در دو حوزه بررسی نمود: دسته‌ای که به تعیین مکان‌یابی احداث پارکینگ اختصاص دارند که با توجه به نتایج پژوهش‌های یادشده، مکان‌یابی نشدن مناسب پارکینگ‌ها باعث شده که مردم تمایلی به استفاده از آنها نداشته باشند که نتیجهٔ آن، تشدید ترافیک و مشکلات جانبی دیگر است. در بیشتر این مطالعات، پارامترهای تأثیرگذار در مکان‌یابی پارکینگ شناسایی شده و با وزن‌دهی به هر کدام از آنها، مکان بهینه برای

پارکینگ تعیین شده است و دسته دوم با نگاه اجتماعی به موضوع پارکینگ پرداخته‌اند. عمده پژوهش‌های انجام شده در سال‌های اخیر مربوط به نحوه مکان‌یابی بهینه پارکینگ‌های عمومی بوده و کمتر با دیدگاه اجتماعی به این موضوع پرداخته شده است. در زیر به چند نمونه از پژوهش‌هایی که در سال‌های اخیر با دیدگاه اجتماعی به موضوع پارکینگ پرداخته‌اند و با اهداف پژوهش حاضر همسو بوده‌اند، اشاره شده است.

الوانچی و مقدم (۱۳۹۸) با بررسی استانداردها و آمار مرتبط با پارکینگ‌های عمومی بر وجود مشکل پارک خودرو در تهران صحنه گذاشتند و سپس با مراجعه به صاحبان خودرو، دامنه مشکلاتی را که نبود فضاهای پارک خودرو برای آنها به وجود آورده است، شناسایی کردند. نتایج به دست آمده حاکی از تأثیرات منفی اجتماعی - روانی کمبود پارکینگ بر زندگی شهروندان تهرانی بوده است.

عبداللهی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان داد که ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی ساکنان محدوده مورد مطالعه (محلّه یافت‌آباد) به گونه‌ای است که اگر در واگذاری پارکینگ‌های احداثی، شرایط اقتصادی و اجتماعی ساکنان مورد توجه قرار نگیرد، نه تنها تحقق هدف‌های این پروژه را با مشکل مواجه می‌کند، بلکه می‌تواند پیامدهای منفی زیادی را نیز به دنبال داشته باشد. باید مکانیسم‌های واگذاری عادلانه پارکینگ‌ها طراحی شود و ضمن تقویت هماهنگی‌های درون سازمانی و بین سازمانی، بر مردم‌محوری و مشارکتی شدن پروژه تأکید شود.

علیخواه (۱۳۹۳) به بررسی تأثیر احداث پارکینگ طبقاتی شریف در محدوده اجرای طرح پرداخته است. نتایج نشان داد که تأثیراتی نظیر افزایش امنیت، افزایش کیفیت زندگی، تقویت مفهوم و نظام محله‌ای، افزایش سرمایه اجتماعی، افزایش نظم، تأثیر مثبت بر جامعه‌پذیری کودکان، کاهش استرس، بهبود سیما و منظر شهری، کاهش آلودگی صوتی و هوا، سهولت تردد و کاهش خطرات از جمله تأثیرات احداث پارکینگ بوده است.

در زمینه مطالعات خارجی انجام شده نیز الکساندري^۱ (۲۰۲۰) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر کمبود فضای پارک در ازدحام و شلوغی فضاهای شهری یونان پرداخته است. تأکید او بر طراحی و ساخت پارکینگ‌ها داخل ساختمان‌ها بوده است. همچنین از طریق مقایسه میان انواع پارکینگ‌ها به این نتیجه رسید که پارکینگ حاشیه‌ای، ناپایدارترین گزینه و ایجاد فضای پارکینگ داخل ساختمان‌ها، پایدارترین گزینه برای منظر شهری محسوب می‌شود.

منجراسنا^۱ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با استفاده از یک مدل ارزیابی شبیه‌سازی به بررسی تأثیر سیستم‌های حمل‌ونقل هوشمند (ITS) روی مدیریت پارکینگ شهری می‌پردازد. در این مقاله، پارکینگ‌های هوشمند به عنوان راه‌حلی که می‌تواند زمان صرف‌شده خودروها را به منظور جست‌وجوی دسترسی به پارکینگ کاهش دهد، تأکید شده است. در این زمینه کاهش انتشار منوکسید کربن، کاهش مصرف سوخت و بازگشت سرمایه‌ی اوپراتور در کمتر از یک سال، از پیامدهای اجرای این طرح برآورد شده است.

کایسیدو^۲ (۲۰۱۰) به بررسی تأثیر مدیریت اطلاعات در دسترسی پارکینگ بر کاهش مدت‌زمان سرگردانی پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان داد که مدت‌زمان صرف‌شده برای جست‌وجوی پارکینگ و فاصله‌ی پیاده‌روی بین پارکینگ تا مقصد مورد نظر، تأثیر بسزایی در تقاضای پارکینگ دارد.

مرور ادبیات خارجی و داخلی با دیدگاه اجتماعی، نشان‌دهنده این موضوع است که در همه این پژوهش‌ها بر زمان و سوخت به عنوان دارایی بالارزش شهروندان تأکید شده که در طول یافتن جای پارک به هدر می‌رود. همچنین نتایجی نظیر اختلال در محیط پیرامون، افزایش امنیت، کاهش ترافیک، صرفه‌جویی در زمان، کاهش آلودگی هوا و افزایش زیبایی منظر شهری از نتایج مشترک به‌دست‌آمده از احداث پارکینگ‌ها بوده است. در اکثر مطالعات خارجی، ارجحیت با ساخت پارکینگ‌های طبقاتی به دلیل استفاده بهینه از فضا و حذف خودروها از منظر شهری بوده است. همچنین بر اجرای سیستم‌های مدیریت هوشمند به عنوان یکی از مهمترین ابزار مؤثر در مدیریت شهرها و کنترل ترافیک تأکید شده است. در این پژوهش سعی بر این است که ضمن شناسایی تأثیرات و پیامدهای اجتماعی احداث پارکینگ در ابعاد مختلف آن با رعایت استانداردها و معیارهای علمی به مکان‌یابی پارکینگ در محدوده مورد مطالعه نیز پرداخته شود.

ادبیات نظری

پارکینگ عبارت است از محل‌هایی که وظیفه جمع‌آوری ترافیک ساکن را از خیابان‌ها بر عهده دارد. امروزه با افزایش چشمگیر تعداد خودروها و نیاز مبرم به محل پارک خودروها، ایجاد محل‌هایی برای جمع‌آوری ترافیک ساکن به یک نیاز اساسی در شهرها تبدیل شده است. به این ترتیب ایجاد پارکینگ‌های عمومی به عنوان یکی از برنامه‌های اصلی در کنترل و مدیریت ترافیک مطرح شده است (یغوری و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۷۸).

1- Mangiaracina
2- Kaisidow

پارکینگ‌ها بر اساس موقعیت مکانی به دو دسته پارکینگ‌های حاشیه‌ای و پارکینگ‌های غیر حاشیه‌ای تقسیم‌بندی می‌شود. در کشورهای مختلف، از انواع پارکینگ‌ها اعم از پارکینگ‌های خیابانی، همسطح، طبقاتی، بامی و مکانیزه که همه زیرمجموعه پارکینگ‌های حاشیه‌ای و غیر حاشیه‌ای است، استفاده می‌شود. مشخصات عملکردی پارکینگ‌های حاشیه‌ای و غیر حاشیه‌ای را می‌توان از منظر استفاده‌کنندگان، صاحبان، اداره‌کنندگان و نحوه استفاده از آنها بررسی کرد (کرمانشاهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۵).

پارکینگ‌های حاشیه‌ای: این پارکینگ‌ها در حاشیه خیابان‌ها قرار گرفته، فضای کنار خیابان را اشغال می‌کنند. این وضعیت می‌تواند مشکلاتی را برای معابر شهری و تردد خودروها به وجود آورد. در این دسته از پارکینگ‌ها، تداخل ورود و خروج خودروها جهت پارک با جریان عبوری از کنار آنها و مشکلات پیش‌آمده ناشی از آن، نمود بارزتری دارد (کرمانشاهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۶). از معایب این پارکینگ‌ها می‌توان به افزایش احتمال وقوع تصادفات، کاهش ظرفیت معابر و تقاطع‌ها و آلودگی هوا اشاره داشت.

پارکینگ‌های غیر حاشیه‌ای: پارکینگ‌هایی هستند که در خارج از سطح سواره‌رو به صورت همسطح یا طبقاتی ساخته می‌شوند. با توجه به آنکه توقف وسایل نقلیه در این پارکینگ‌ها در خارج از سطح سواره انجام می‌شود، سطح سواره‌رو را اشغال نمی‌کنند و از این‌رو ظرفیت معابر را به‌ویژه در محدوده‌های مرکزی شهر تحت تأثیر قرار نمی‌دهد. انواع پارکینگ‌های غیر حاشیه‌ای به صورت پارکینگ‌های مسطح، زیرزمینی، مکانیزه و طبقاتی ساخته می‌شوند. پارکینگ‌های طبقاتی، تمام یا بخشی از ساختمان است که برای پارک خودروها در چندین طبقه طراحی شده است. در مناطقی که کمپایی و گرانی زمین، اجازه گسترش مکان‌های پارک در سطح را نمی‌دهد، در این نوع پارکینگ‌ها به‌ازای یک محدوده معین زمین، تعداد وسیله نقلیه بیشتری امکان پارک خواهند یافت. امروزه استفاده از پارکینگ‌های طبقاتی زیرزمینی نیز به منظور استفاده بهینه از فضای زیرزمین ساختمان‌ها و جلوگیری از تخریب منظر شهری مورد توجه قرار گرفته است (همان: ۷).

شاخص‌های مهم شناسایی مکان پارکینگ: محدود بودن زمین مناسب برای ساخت پارکینگ‌های عمومی و همچنین ضرورت ساخت پارکینگ و احساس نیاز مبرم به آن باعث می‌شود تا انتخاب یک مکان مناسب برای ساخت پارکینگ، جزء مسائل قابل تأمل باشد و اهمیت خاصی پیدا کند. محل مناسب برای یک پارکینگ، محلی است که علاوه بر اینکه به مراکز مورد نظر رانندگان نزدیک باشد، باعث ایجاد ترافیک و بی‌نظمی در سطح

شهر نگردد. به طور کلی می‌توان مکان‌یابی پارکینگ را اینگونه تعریف نمود: «مکان‌یابی پارکینگ یعنی یافتن محلی مناسب برای احداث پارکینگ که هم از لحاظ هزینه و هم از نظر پاسخگویی به نیازهای منطقه مورد مطالعه، مکان بهینه باشد». درباره مکان‌یابی پارکینگ‌های شهری نیز معیارهای مختلف با شدت تأثیرهای متفاوتی وجود دارد. از جمله مهمترین این معیارها می‌توان نزدیک بودن به مراکز جذب سفر از قبیل مراکز تجاری عمده، مراکز بهداشتی، درمانی و نزدیک بودن به شبکه‌های معابر اصلی شهر که دارای مشکل ترافیک هستند و ظرفیت پذیرش بار ناشی از ورود و خروج خودروهای پارکینگ عمومی اشاره کرد. همچنین پارکینگ‌های احداثی باید با توپوگرافی شهر ترکیب شوند و نوع پارکینگ بر اساس شرایط محیطی خاص شهر انتخاب شود و تقاضای پارکینگ را مرتفع سازد. جانمایی پارکینگ‌ها باید بر اساس مزایای اقتصادی و اجتماعی مستقیم، مزایای غیر مستقیم اقتصادی، اثرات محیط‌زیستی و پایداری شهری باشد (حسن‌پور، ۱۳۹۷: ۱۱۵).

حمل و نقل پایدار: حمل و نقل پایدار، یکی از بخش‌های اصلی شناسایی شده در رویکرد توسعه پایدار اجتماعی است. علت مهم بودن مبحث حمل و نقل شهری در رویکرد توسعه پایدار، مسئله‌ساز بودن نظام حمل و نقل شهری امروزی با توجه به مسائل اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی آن است؛ زیرا امروزه مشکلات و نارسایی‌های عمده‌ای در حمل و نقل شهری گریبان‌گیر اقتصاد، اجتماع و محیط‌زیست شهری به عنوان شاخص‌های اصلی پایداری است که توجه به مبحث پایداری در این حوزه را بیش از پیش ضروری جلوه می‌دهد. رویکرد حمل و نقل پایدار با هماهنگ کردن سیاست‌گذاری در زمینه‌های برنامه‌ریزی کاربری اراضی و حمل و نقل در جست‌وجوی یافتن توازنی میان کیفیت‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی در زمان حال و آتی است (سرور و امینی، ۱۳۹۲: ۲۷).

با توجه به ارتباط مستقیم پارکینگ با حمل و نقل شهری برای رسیدن به یک چارچوب سیاست پارکینگ پایدار، ابتدا این سیاست‌ها باید در قالب حمل و نقل پایدار و اهداف آن باشد. اصطلاح حمل و نقل پایدار از دو دهه پیش وارد دانش تخصصی مطالعات شهری شد که مفهوم آن را می‌توان به طور خلاصه برگرفته از تعریف اصلی توسعه پایدار چنین دانست: حمل و نقل پایدار، مجموعه‌ای از سیاست‌ها و دستورالعمل‌های یکپارچه، پویا، پیوسته و دربردارنده اهداف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی است که توزیع عادلانه و استفاده مؤثر از منابع را جهت رفع نیازهای حمل و نقل جامعه و نسل‌های آتی به همراه دارد. ویژگی حمل و نقل پایدار در شورایی از اتحادیه اروپا

متشکل از وزیران حمل و نقل، اینگونه مطرح شده است: «حمل و نقل پایدار، دسترسی‌های اساسی و ایمن را برای ایجاد بستری جهت توسعه شرکت‌ها، اجتماع و برای ملاقات آنها فراهم می‌کند. همچنین این دسترسی‌ها به نحوی است که سلامت انسان و اکوسیستم و عدالت بین‌نسلی و فرانسلی را ارتقا دهد» (کرمانشاهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۷).

نظریه حمل و نقل دارای مؤلفه‌های متعددی در زیرمجموعه اهداف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی است. در گزارش بانک جهانی (۱۹۹۶)، حمل و نقل پایدار و ارکان آن به شرح زیر بیان شده است:

- رکن اقتصادی و مالی که شامل مناسب بودن ساختار سازمانی، اقدامات و سرمایه‌گذاری برای ساخت‌های حمل و نقل است.

- رکن محیط‌زیستی و اکولوژیکی که شامل بررسی چگونگی سرمایه‌گذاری برای حمل و نقل و انتخاب اشکال مختلف آن است و روی کاهش مصرف انرژی و انتشار آلاینده‌ها اثر می‌گذارد.

- رکن اجتماعی که بر کافی بودن دسترسی به خدمات حمل و نقل برای همه اقشار جامعه، امنیت، آسایش و آرامش شهروندان در قبال پدیده حمل و نقل تأکید دارد (سرور و امینی، ۱۳۹۲: ۲۸).

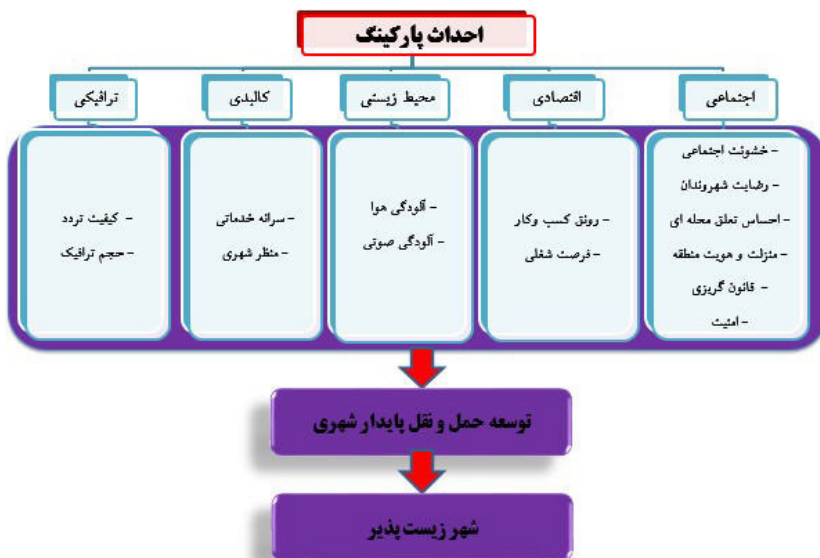
زیست‌پذیری: در قرن بیستم در پاسخ به بحران‌های موجود در شهرها، نظریه‌ها و رویکردهای مختلفی برای خروج از مسائل ارائه شد. یکی از این نظریه‌ها، رویکرد شهر زیست‌پذیر است. بر پایه مرور ادبیات، زیست‌پذیری، یکی از راه‌های توصیف راه‌حل‌های دولت‌های محلی یا رسیدن به اهداف توسعه پایدار محسوب شده است. زیست‌پذیری اساساً از اواخر قرن بیستم مورد توجه قرار گرفته است. جین جاکوبز و اپلینارد به مفهوم زیست‌پذیری به عنوان یکی از رویکردهای دستیابی به محیط شهری قابل زیست و باکیفیت تأکید کردند. هدف اصلی آنها، بهبود کیفیت فضاهای شهری با مقیاس انسانی در شهرهای مدرن بود (سلیمانی مهرنجانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۴۷).

زیست‌پذیری، یکی از بزرگ‌ترین ایده‌های برنامه‌ریزی شهری در دوران معاصر دانسته شده است. به طور کلی شهر زیست‌پذیر شامل مجموعه متنوعی از موضوعات مختلف است که به وسیله برخی اصول راهنما بیان می‌شود. زیست‌پذیری در معنای اصلی و کلی خود به مفهوم دستیابی به قابلیت زندگی است و در واقع همان دستیابی به کیفیت برنامه‌ریزی شهری خوب یا مکان پایدار است و شامل نماگرهای قابل اندازه‌گیری بسیار متنوعی است که معمولاً تراکم، حمل و نقل، امنیت و پایداری اجزای ثابت آن را تشکیل می‌دهند. زیست‌پذیری به یک سیستم شهری که در آن به سلامت اجتماعی، کالبدی

و روانی همه ساکنانش توجه شده است، اطلاق می‌شود؛ زیرا زیست‌پذیری صرفاً پیامد ملموس شرایط بسنده و مطلوب شهری نیست، بلکه پیامدی قابل لمس از ادراک مردم از زندگی شهری است. یک شخص باید هم شهر روی زمین و هم شهر موجود در اذهان را در نظر بگیرد. زیست‌پذیری به سیستم شهری سالم، امن، با دسترسی مناسب اطلاق می‌شود که کیفیت بالای زندگی و محیطی جذاب برای شهروندان به ارمغان می‌آورد و اصول اساسی این مفهوم شامل دسترسی و مشارکت است که مفاهیم مربوط به زیست‌پذیری بر مبنای آن شکل می‌گیرند (ساسان‌پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۴۱).

معیارهای زیست‌پذیری همچنین با توجه به شرایط مکانی و زمانی مختلف، متفاوتند. بنابراین قابل تعویض با یکدیگر نیستند و باید توسط مردم در مکان‌ها و مقیاس‌های زمانی مختلف مورد درک و سنجش قرار گیرند. دسترسی، برابری و مشارکت که مفاهیم مربوط به زیست‌پذیری است، بر مبنای آنها شکل می‌گیرد. مهمترین اصول و ویژگی‌های یک شهر زیست‌پذیر عبارتند از: زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب و بهداشت)، غذا، هوای پاک، مسکن مناسب، شغل راضی‌کننده و فضای سبز و پارک‌ها، دسترسی به خدمات و امکانات باکیفیت (سلیمانی مهرنجانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۳۲).

اجرای طرح احداث پارکینگ در محدوده مورد مطالعه می‌تواند به صورت همزمان در ابعاد اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، محیط‌زیستی و کالبدی در جامعه هدف تأثیرگذار باشد که در هر یک از ابعاد، متغیرهای تأثیرپذیر خود را در بر خواهند داشت. از آنجا که دسترسی مطمئن شهروندان به نقاط مختلف شهر و بهره‌مندی از کاربری‌های گوناگون موجود در سطح شهر از مهمترین ویژگی‌های محیط شهری مطلوب است، می‌توان به اهمیت رابطه برنامه‌ریزی شهری و حمل‌ونقل پی برد. ناکارآمدی سیستم حمل‌ونقل شهری و در زیرمجموعه آن، کمبود فضاهای پارک، عوارض جدی محیطی و پیامدهای منفی اجتماعی و اقتصادی را به دنبال خواهد داشت و باعث ناکارآمدی عملکرد شهری می‌شود. رویکرد اصلی در مدیریت حمل‌ونقل و ترافیک، تمرکز بر حمل‌ونقل پایدار است که می‌تواند داشتن شهری زیست‌پذیر را میسر سازد. با توجه به مطلب عنوان‌شده، در زیر به مدل مفهومی پژوهش در قالب پنج حوزه اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، محیط‌زیستی، کالبدی و ترافیکی اشاره شده است که هر کدام از پیشینه و رویکردهای نظری مطرح‌شده استخراج شده است.

شکل ۲- مدل مفهومی پژوهش

روش پژوهش

پژوهش‌های ارزیابی تأثیرات اجتماعی بنا به ماهیتی که دارند، محدود به استفاده از تنها یک روش خاص نیستند، بلکه برحسب نیاز همزمان از روش‌ها و فنون مختلفی متناسب با هر مرحله از پژوهش استفاده می‌کنند. بنابراین در این پژوهش همزمان از روش‌های کمی و کیفی و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده است. اجرای دو پیمایش در بین ساکنان (محله‌های شهدای گمنام و حسین‌آباد دولاب) و مراجعانی که با خودروی شخصی به سطح محدوده مراجعه نموده بودند (مراجعان به بازار گل شهید محلاتی و سازمان‌ها و مراکز اداری خدماتی فعال سطح محدوده)، با استفاده از فرمول برآورد حجم نمونه کوکران، با روش نمونه‌گیری تصادفی (برای انتخاب منازل و افراد) به تکمیل سیصد پرسشنامه اقدام شده است. همچنین انجام سی مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختمند با گروه‌های مختلف تا رسیدن به تکرار و اشباع نظری، مشاهده میدانی و عکس‌برداری از دیگر فنونی بود که در این پژوهش از آنها استفاده شده است.

در بخش دیگری از پژوهش به مکان‌یابی احداث پارکینگ در سطح محدوده پرداخته شد و در این زمینه از روش تلفیقی استفاده گردید. ابتدا از طریق سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS، سه مکان با اولویت انتخاب شد. سپس با مرور شاخص‌های موجود در زمینه مکان‌یابی در بین مطالعات موضوعی مرتبط،

چهار شاخص شامل فاصله از مراکز جاذب سفر، فاصله از معابر، هزینه تملک و کاربری‌های مناسب برای پارکینگ^(۳) شناسایی شد. در ادامه با توجه به نظرهای مصاحبه‌شوندگان شامل مسئولان، کارشناسان حمل‌ونقل و آگاهان محلی، مکانی از سوی آنان پیشنهاد شد و در نهایت گروه پژوهش با توجه به نتایج کارشناسی‌ها، مشاهدات میدانی و بررسی محدوده، مکان پیشنهادی را تعیین نمود.

میدان مورد مطالعه در این پژوهش، ناحیه ۵ منطقه ۱۴ شهرداری تهران شامل دو محله شهدای گمنام و حسین‌آباد دولاب بوده است (حوزه مداخله طرح در مرز میان این دو محله واقع شده است). براساس داده‌های جمعیتی سال ۱۳۹۵، جمعیت این ناحیه ۵۲۵۵۵ نفر است. مرزهای ناحیه از شمال به بزرگراه شهید محلاتی، از جنوب به خیابان ده‌حقی و از غرب به بزرگراه امام علی^(۴) و از شرق به بزرگراه بسیج محدود می‌شود. ناحیه ۵ شهرداری منطقه ۱۴ از جمله نواحی ای محسوب می‌شود که بیشترین سطح بی‌دفاعی را داشته، بیشترین لبه را با محیط‌های مسکونی و فرهنگی دارد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش از مقاله به برخی از مهمترین یافته‌های پژوهش به طور خلاصه پرداخته شده است. باتوجه به اینکه این پژوهش از نوع اتاف قبل از اجراست، سعی شده تا پیامدهای احداث پارکینگ در مراحل مختلف اجرای آن برآورد شود.

ضرورت احداث پارکینگ در سطح محدوده: مشاهدات میدانی اولیه نشان داد که حجم تراکم پارک خودروها در خیابان‌ها و کوچه‌ها در ساعات اوج مراجعه به این مراکز در حدی است که موجب افزایش بار ترافیکی و انباشت خودرو در سطح محدوده شده است. نبود پارکینگ عمومی باعث شده تا رانندگان، خودروهای خود را به صورت دوبله در حاشیه خیابان‌ها و کوچه‌های اطراف پارک کنند. تجاوز به حریم پیاده و اخلال در عبور و مرور وسایل نقلیه، تأخیرهای طولانی در مسیر به‌ویژه در ساعات اوج ترافیک موجب نارضایتی ساکنان شده و ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، محیط‌زیستی و اقتصادی زندگی ساکنان محدوده را تحت تأثیر قرار داده است.

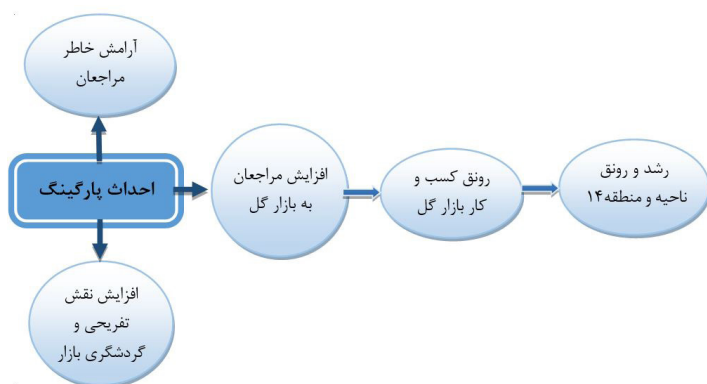
مصاحبه با شهردار ناحیه ۵ و اعضای شورایی نشان داد که یکی از ضروری‌ترین نیازهای ناحیه، احداث پارکینگ در محدوده اطراف بازار گل و داسراست. در این راستا نتایج پیمایش ساکنان نشان داد که نبود پارکینگ عمومی در اطراف بازار گل و دادگاه خانواده، دومین اولویت در بین مشکلات

مطرح شده در محله بوده است. نتایج حاصل از آزمون فریدمن در زمینه مهمترین مشکلات به وجود آمده برای ساکنان به واسطه پارک خودروهای مراجعان نیز نشان داد که به ترتیب «دعوای مراجعان بر سر جای پارک خودرو» با میانگین ۵/۵۸، «مشکل عبور و مرور ساکنان از کوچه و خیابان‌های محله» با میانگین ۵/۴۱ و «شلوغی کوچه و خیابان‌ها با پارک خودروهای مراجعان» با میانگین ۵/۱۶ به ترتیب از مهمترین مشکلات از نگاه ساکنان بوده است.

مشکلات مراجعان درباره پارک خودرو: با توجه به نتایج به دست آمده از بخش پیمایش مراجعان در این پژوهش، ۷۱ درصد از مراجعانی که با خودروی شخصی خود به این محدوده مراجعه کرده بودند، از وضعیت پارک خودروی خود رضایت پایینی داشته‌اند. مهمترین مشکلاتی که مراجعان پس از ورود به سطح محدوده با آن مواجه بودند، عبارت از دغدغه ذهنی از پارک خودرو در مکان نامناسب و ترافیک به وجود آمده از توقف و پارک نامنظم خودروها بوده است. بیشترین مدت زمان صرف شده پاسخگویان (۳۴ درصد) برای یافتن جای پارک، پنج الی ده دقیقه بوده است. در همین زمینه، ۳۲ درصد هم بیشتر از ده دقیقه زمان برای یافتن جای پارک صرف کرده‌اند. برای بیش از نیمی از پاسخگویان هم صرف زمان برای یافتن جای پارک باعث به وجود آمدن «تنش عصبی» در حد زیاد و خیلی زیاد شده بود. نتایج نشان داد که برای خودروهای حدود ۴۵ درصد از مراجعان در محل پارک، مشکلاتی به وجود آمده بود. از میان مشکلات عنوان شده، بیشترین موارد به ترتیب شامل: پنچر شدن چرخ‌ها، خط انداختن بدنه ماشین، حمل با جرثقیل و باز کردن درب ماشین توسط سارقان بوده است.

رونق کسب و کار بازار گل و گیاه شهید محلاتی: وجود بازار گل و گیاه شهید محلاتی گذشته از پتانسیل اقتصادی که برای منطقه ۱۴ شهرداری تهران و ناحیه ۵ آن دارد، به نوعی جزئی از هویت این منطقه نیز محسوب می‌شود. این بازار به عنوان فضایی چندعملکردی و فرامنطقه‌ای، یکی از قطب‌های اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود که موقعیت استراتژیکی در منطقه ۱۴ شهر تهران دارد و به عنوان یکی از کانون‌های هویتی منطقه همواره از آن یاد می‌شود. در حال حاضر این بازار دارای مساحتی بالغ بر ۲۵۰۰۰ متر مربع و ۱۲۹۰۰ متر مربع زیربنای تجاری است که در قالب ده سوله‌ای اساسی شامل ۲۴۸ غرفه تجاری با فعالیت غالب فروش گل و گیاه آپارتمانی و گل شاخه‌ای و ۲۳۲ غرفه تجاری در قالب غرفه‌های ساخته شده از مصالح سبک و غیر اساسی است که به فروش گل ریشه‌ای و گلدان، بذر گیاه، وسائل تزئینی و... می‌پردازد.

بر اساس اسناد موجود و نتایج مصاحبه با اعضای شورایاری بازار گل و غرفه‌داران، یکی از مهمترین مسائل این بازار که تأثیر بسزایی بر جذب مشتریان بازار هم داشته، نبود پارکینگ عمومی است. همچنین نتایج مصاحبه با غرفه‌داران نشان از مشکل پارک و وانت‌بارها جهت بارگیری و تخلیه بار داشته است. مسائل مطرح شده سبب کاهش کیفیت بازار و تنزل کارکرد اقتصادی آن شده است. از سوی دیگر، نتیجه پیمایش مراجعان نشان از تأثیر بالای وجود پارکینگ در انتخاب مقاصد سفرهای شهری (تفریحی و خرید) داشته است. بیش از نیمی از پاسخگویان در سفرهای داخل شهری ترجیح داده بودند به مکانی بروند که پارکینگ داشته باشد. ۶۵ درصد از پاسخگویان نیز اذعان داشته‌اند که وجود پارکینگ در انتخاب محدوده سفرهایشان تأثیر گذار است. توجه به این نکته حائز اهمیت است که بازارهای گل و گیاه در سراسر جهان عموماً علاوه بر مکانی به عنوان عرضه گل، فضایی مناسب جهت گشت‌وگذار و بهره‌مندی افراد از زیبایی‌های طبیعی فراهم می‌سازند. از این‌رو همواره دارای نقش‌های تفریحی و گردشگری نیز هستند. با توجه به عملکرد بازار گل و گیاه محلاتی می‌توان دریافت که تقاضای لازم برای وجود چنین فعالیتی در این منطقه فراهم است، اما به سبب وجود کاستی‌های زیرساختی و خدمات‌رسانی به‌ویژه نبود پارکینگ برای مشتریان و غرفه‌داران، بهره‌برداری‌های کافی از این فعالیت به عمل نمی‌آید. با در نظر گرفتن کاربری‌های پشتیبان نظیر تأمین پارکینگ مناسب در مجاورت بازار گل، نه تنها کسب و کار غرفه‌داران در این ناحیه رونق خواهد یافت و مراجعه‌کنندگان با آرامش خاطر به مقصود خود می‌رسند، بلکه به عنوان یک پروژه محرک توسعه سبب افزایش رونق و رشد کل ناحیه و منطقه خواهد شد.

شکل ۳- تأثیر احداث پارکینگ در افزایش رونق اقتصادی

افزایش خشونت: نتایج مشاهدات میدانی و مصاحبه با کلانتری ۱۳۲ نبرد نشان داد که فعالیت دو مجتمع قضایی دادگاه خانواده و دادسرا در نزدیکی هم و مراجعه افراد با فشار عصبی بالا به این محدوده، زمینه را برای ایجاد نزاع و درگیری بر سر کوچک ترین مسائل فراهم کرده است. این نقطه هرروزه شاهد درگیری های بالایی از هتاکی تا زد و خورد بر سر جای پارک است. وقوع نزاع و درگیری های خیابانی به دلیل کمبود جای پارک، یکی از مسائلی است که ساکنان و مراجعان سطح محدوده شاهد آن هستند. در این زمینه، سی درصد از مراجعان شاهد نزاع و درگیری بر سر جای پارک در این محدوده بوده اند و هفتاد درصد از ساکنان نیز به وجود نزاع و درگیری بر سر جای پارک خود رو به عنوان یکی از مشکلات محله خود اشاره داشته اند.

افزایش منزلت منطقه: هرروزه افراد زیادی از مناطق مختلف تهران برای انجام فعالیت های روزمره خود به سازمان ها و مراکز اداری و تجاری فعال در این قسمت مراجعه می کنند و ناگزیر بخش هایی از محیط شهری خود را تجربه می کنند و با آن درگیر می شوند. نتایج حاصل از یافته های کمی و کیفی نشان دهنده شکل گیری تأثیرات منفی منظر شهری به صورت هرج و مرج ترافیکی و انسانی در ارائه یک تصویر مطلوب از منطقه ۱۴ است. می توان گفت که این نقطه از منطقه، بیشترین مراجعات فرامنطقه ای را دارد و می تواند به عنوان ارائه دهنده تصویری از منطقه ایفای نقش نماید.

منظر، پدیده ای است که به واسطه ادراکمان از محیط و تفسیر ذهن، توأمان حاصل می شود و حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می ماند. در واقع منظر حاصل تعامل میان انسان و محیط و پدیده ای است که به ابعاد عینی و ذهنی تفکیک می شود. بهبود منظر و کیفیت فضاهای شهری بر رفتار و فعالیت روزمره و اجتماعی شهروندان تأثیر مستقیم دارد (قره بگلو و خواجه سعید، ۱۳۹۷: ۴۳). بنابراین باید تدابیری اعمال شود که با برطرف کردن معضلات و برآورده ساختن کیفیت لازم، تصویر ذهنی مثبتی از سفر به این منطقه در ذهن مراجعان ایجاد شود. در این زمینه احداث پارکینگ عمومی با کاهش پارک حاشیه ای، پارک های دوبله و کاهش نزاع و درگیری بر سر جای پارک، ضمن بهبود منظر شهری باعث ایجاد تصویر ذهنی مثبت در مراجعان از سفر به منطقه و افزایش منزلت منطقه خواهد شد.

کاهش قانون گریزی: محور استحکام و انسجام هر جامعه ای، توجه به قانون و رعایت آن است. قانون به عنوان محور تنظیم کننده روابط میان افراد جامعه است. هر جامعه ای برای ثبات پایداری و در نتیجه اجرای برنامه ها و سیاست های طراحی شده نیاز به رعایت نظم و قانون و مقررات از سوی افراد آن جامعه دارد،

به گونه‌ای که گریز از قانون، حالتی غیر عادی برای جامعه تلقی می‌شود. امروزه قانون‌گریزی، پدیده اجتماعی و جهانی است. قانون‌گریزی در جامعه موجب ایجاد یک جامعه ناپه‌نچار شده و آشفتگی اجتماعی را در جامعه به وجود می‌آورد (عزیزی و پرتوی، ۱۳۹۵: ۱۱۵).

مشاهدات میدانی از چگونگی پارک خودروها در سطح محدوده و مصاحبه‌های انجام شده با پلیس راهور منطقه ۱۴ نشان‌دهنده حجم بالای پارک خودرو در مکان‌های غیر قانونی و قانون‌گریزی در سطح محدوده است. بر اساس آمار ارائه‌شده در مرکز پلیس راهور منطقه ۱۴ در روزهای عادی بین دویست تا سیصد برگه جریمه و در روزهای آخر هفته و اعیاد تا هزار برگه جریمه در این محدوده پر شده است و سابقه ده دستگاه خودرو حمل با جرثقیل در یک روز هم اتفاق افتاده است.

نتایج به‌دست‌آمده از یافته‌های کمی به نوعی تکمیل‌کننده یافته‌های کیفی بوده است. در این زمینه، پیمایش مراجعان نشان داده که حدود ۵۰ درصد از پاسخگویان، سابقه جریمه شدن در این محدوده توسط پلیس راهور را داشته‌اند که آمار قابل توجهی بوده است. این در حالی است که حدود ۱۵ درصد از پاسخگویان هم با تجربه حمل با جرثقیل مواجه شده بودند. نتایج مصاحبه با تعدادی از مراجعان که خودروهای خود را زیر تابلو حمل با جرثقیل پارک کرده بودند، گویای این مسئله بوده است که با وجود آگاهی از موضوع جریمه شدن به دلیل کمبود فضای پارک، ترجیح داده‌اند خودرو خود را در محدوده‌های توقف ممنوع پارک کنند، زیرا چاره‌ای جز این نبوده است.

اگر عوامل قانون‌گریزی به چهار دسته عوامل فردی و فیزیولوژیکی، عوامل اجتماعی و جامعه‌شناختی، عوامل مرتبط با کاهش نظارت و کنترل ترافیک

(پلیس) و عوامل مهندسی و محیطی تقسیم‌بندی گردد، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان علل قانون‌گریزی در این محدوده را به عوامل مهندسی و محیطی و در زیرمجموعه آن به ناکافی بودن پارکینگ‌ها مربوط دانست. عدم برنامه‌ریزی

شکل ۴- پارک خودرو زیر تابلو توقف ممنوع

شکل ۵- عوامل قانون گریزی

مناسب برای تأمین سرانه استاندارد پارکینگ با وجود فعالیت مرکز تجاری بازار گل و ادارات، سازمان‌های خدماتی و مراکز آموزشی، افراد مراجعه‌کننده به این محدوده را به سمت قانون‌گریزی سوق می‌دهد. ادامه این وضعیت از دیدگاه جامعه‌شناختی در نهایت به نهادینه شدن قانون‌گریزی ابزاری منجر

می‌شود. در این حالت، فرد در موقعیت کنش، به محاسبه سود و زیان ناشی از عدم اطاعت قانون می‌پردازد و در نهایت به این نتیجه می‌رسد که کنش غیر قانونی در مجموع سود بیشتری برای او دارد.

افزایش امنیت: مشاهدات میدانی و نتایج مصاحبه‌ها نشان داد که به دلیل کمبود فضاهای مناسب برای پارک خودروی مراجعان، رها بودن خودرو به مدت طولانی ضمن همجواری با زمین‌های بی‌دفاع شهری (که تبدیل به پاتوق معتادان و کارتن‌خواب‌ها شده است)، فرصت مناسبی برای سارقان جهت دستبرد خودروهای پارک‌شده به وجود آمده است. نتایج مصاحبه با کلاتنری ۱۳۲ نبرد حاکی از امنیت بسیار پایین محدوده اطراف بازار گل بوده است. بیشترین جرایم گزارش شده که هرروزه در این مرکز به ثبت می‌رسد به ترتیب شامل: آسیب رساندن به خودروها در اطراف بازار گل به صورت شکستن شیشه‌ها و درب خودرو، سرقت اجزای خودرو و سرقت خودرو است که در روزهای آخر سال به دلیل مراجعه بالا به بازار گل شهید محلاتی، این موارد افزایش چشمگیری می‌یابد. وجود این آسیب‌ها به نوعی باعث کاهش امنیت سطح محدوده شده و امنیت خاطر ساکنان را به مخاطره انداخته است. یافته‌های پژوهش در بخش کمی و کیفی مؤید این موضوع است که احداث پارکینگ با حذف پارک خودروی مراجعان در اطراف زمین‌های بایر و کاهش زمینه‌های ایجاد سرقت در سطح محدوده، سبب افزایش امنیت در محله خواهد شد.

افزایش سرانه‌های خدماتی: بررسی طرح‌های فرادست توسعه پارکینگ در شهر تهران مبنی بر الزام تأمین پارکینگ در ساخت‌وسازهای جدید است. بررسی وضع کنونی تعداد پارکینگ‌های موجود در شهر تهران، تفاوت چشمگیر تعداد پارکینگ‌های موجود با تعداد پارکینگ‌های تعیین‌شده را بر اساس

ضوابط نشان می‌دهد. بر اساس طرح جامع حمل‌ونقل و ترافیک شهر تهران در زمینه پارکینگ آمده است که در سال ۱۴۰۴، دارندگان وسایل شخصی باید بتوانند بدون ایجاد خلل در حرکت سایر وسایل نقلیه و در کوتاه‌ترین زمان ممکن، مکانی برای پارک وسیله نقلیه خود پیدا کنند و حداکثر با طی مسافت ۱۵۰ تا ۳۰۰ متر، خود را به کاربری‌های اداری یا تجاری مورد نظر برسانند و در عین حال متناسب با زمان پارک خود، هزینه استفاده از خدمات شهری را نیز بپردازند. در همین طرح اشاره شده که در افق طرح (۱۴۰۴)، شهر تهران به حدود ۴۱۳ هزار فضای پارک نیاز دارد. بنا به پیش‌بینی‌های این چینی و بررسی طرح‌های فرادست توسعه شهر تهران می‌توان دریافت که به طور کلی رویکرد فعلی درباره پارکینگ در شهر تهران مبتنی بر الزام تأمین پارکینگ است (کرمانشاهی و دیگران، ۱۳۹۷: ۳).

در مطالعات جامع حمل‌ونقل، تعداد فضاهای پارکینگ حاشیه‌ای، غیر حاشیه‌ای و پارکبان که مجموعاً عرصه پارکینگ را نشان می‌دهد، به تفکیک هر یک از مناطق شهرداری تهران ارائه شده است و بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته روی تقاضای پارکینگ در هر یک از این مناطق، میزان کمبود پارکینگ از سال ۱۳۸۶ تا افق سال ۱۴۰۴ نمایش داده شده است. در جدول زیر، اطلاعات مربوط به منطقه ۱۴ شهرداری تهران ارائه شده است.

جدول ۱- کمبود پارکینگ در سال ۱۴۰۴ در منطقه ۱۴

کمبود پارکینگ	پارکینگ موجود		
	جمع فضا	غیر حاشیه‌ای	حاشیه‌ای
سال ۱۴۰۴	۷۹۵۱	۷۱۹۴	۷۵۷
۶۴۳۰			

(شرکت مطالعات، طرح جامع حمل‌ونقل شهرداری تهران، ۱۳۹۰)

بر اساس اسناد موجود و مصاحبه‌های انجام شده با معاونت حمل‌ونقل منطقه، در حال حاضر در منطقه ۱۴ تنها یک پارکینگ عمومی وابسته به شهرداری و یک پارکینگ خصوصی وجود دارد و سایر پارکینگ‌های فعال، غیر استاندارد هستند و هم‌اکنون منطقه ۱۴ با کمبود سرانه پارکینگ مواجه است. یکی از پیامدهای مثبت احداث پارکینگ در این محدوده، نزدیک شدن به سرانه‌های استاندارد پارکینگ در جهت تحقق اسناد فرادستی خواهد بود. افزایش ایمنی عابران پیاده: ورود و خروج وسایل نقلیه به محل‌های پارک حاشیه‌ای و عبور عابران پیاده از میان وسایل نقلیه پارک شده در حاشیه خیابان با وجود فعالیت دو مرکز آموزشی (ابتدایی و متوسطه دوم)، تداخل و ازدحام خودروها در زمان تعطیلی مدارس که در بسیاری از مواقع خیابان را قفل نموده،

از عوامل جدی در بروز تصادفات به شمار می‌آید. این مسئله از یکسو، ایمنی رفت‌وآمد دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار داده است و از سوی دیگر با توجه به نتایج مصاحبه با مدیران و مسئولان این دو مرکز، به شکل غیر مستقیم کیفیت مشارکت اولیا با مدرسه را به دلیل دغدغه والدین از نبود جای پارک برای خودروهایشان تحت تأثیر قرار داده است. یکی از پیامدهای احداث پارکینگ در این محدوده، خالی شدن خیابان از حجم وسایل نقلیه و افزایش کیفیت تردد خودروها و ایمن شدن آلوده‌شد شهروندان و دانش‌آموزان در معابر خواهد بود؛ تأثیری که ۶۵ درصد از ساکنان نیز در حد خیلی زیاد به آن اذعان داشته‌اند.

سهولت تردد خودروهای امدادی: خیابان کوثر و میرهاشمی، یکی از گره‌های ترافیکی و عملکردی در دو ماه پایانی سال در منطقه ۱۴ شناخته شده است. خودروهایی که در این خیابان‌ها تردد می‌کنند، با پارک‌های حاشیه‌ای و دوبله در بسیاری از موارد بر ظرفیت معبر این خیابان‌ها اثر گذاشته و باعث بروز سوانح ترافیکی در سطح معابر و تأخیرهای طولانی در مسیر می‌شوند. این مسئله با وجود فعالیت «ایستگاه ۲۴» سازمان آتش‌نشانی که از موقعیت سوق‌الجیشی در بین ایستگاه‌های شهر تهران برخوردار بوده، یکی از ۸ منطقه عملیاتی در تهران محسوب می‌شود، بیشتر قابل تأمل است.

عملکرد بهینه شبکه حمل‌ونقل می‌تواند باعث کاهش اثرات مستقیم و غیر مستقیم بحران گردد. از این‌رو می‌توان به ارزش زمان امدادرسانی (که باید کمتر از ۳ تا ۴ دقیقه) و کاهش زمان تأخیر برای کمک‌پی‌برد. کارشناسان مدیریت بحران، یکی از دلایل گسترده شدن ابعاد بحران را عدم امدادرسانی به موقع می‌دانند و هر ثانیه تأخیر، تلفات و خسارات مالی و جانی زیادی به دنبال خواهد داشت. نتایج مصاحبه با رییس و آتش‌نشانان ایستگاه نشان‌دهنده اثرات مستقیم وضعیت نامطلوب ترافیکی و ترددی در خیابان زمزم بر ارزش زمان امدادرسانی و تأخیر کمک در دو ماه آخر سال بوده است. یکی از پیامدهای احداث پارکینگ در این محدوده، خالی شدن خیابان از حجم وسایل نقلیه و افزایش کیفیت تردد خودروها و از بین رفتن مشکل ترافیک مقطعی برای خودروهای امدادی مستقر در این خیابان‌هاست.

نتیجه‌گیری

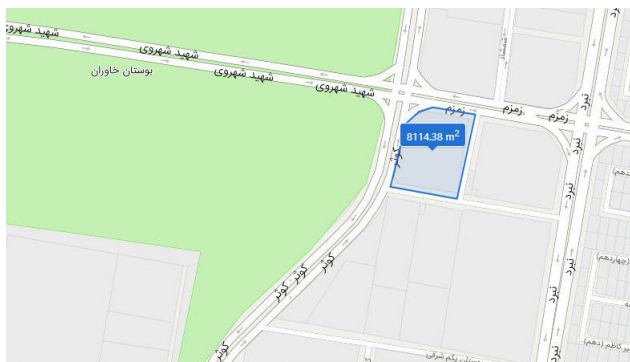
اصل انسان‌محوری در حمل‌ونقل پایدار به معنای توسعه و ایجاد زیرساخت‌ها بر مبنای احترام به حقوق شهروندی و انسانی است و پارکینگ‌های عمومی به عنوان یکی از زیرساخت‌های مهم حمل‌ونقل در این زمینه، سهم بالایی دارند.

شکل ۶- مدل پیامدهای احداث پارکینگ

نتایج بررسی‌ها نشان داد که کمبود زیرساخت مناسب برای پارک خودرو در محدوده مورد مطالعه با توجه به وجود مراکز اداری، خدماتی و تجاری با عملکرد فرامنطقه‌ای باعث افزایش حجم ترافیک خیابان‌ها و معابر منتهی به این مراکز شده که این مسئله به مشکلی جدی برای شهروندان تبدیل شده است.

ساکنان، مراجعانی که با خودروی شخصی (به بازار گل و سازمان‌های فعال) به این منطقه سفر می‌کنند، دانش‌آموزان، کسبه بازار گل شهید محلاتی و سازمان‌هایی نظیر پلیس راهور، نیروی انتظامی، شهرداری و شورایی از مهمترین ذی‌نفعان احداث پارکینگ عمومی در این محدوده محسوب می‌شوند. احداث پارکینگ روی پنج حوزه تأثیرات اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، ترافیکی، کالبدی و محیط‌زیستی در این محدوده تأثیرگذار خواهد بود. از مهمترین پیامدهای شناسایی شده به ترتیب اولویت کاهش قانون‌گریزی، سهولت تردد، رونق کسب‌وکار بازار گل شهید محلاتی و ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش ایمنی، کاهش خشونت، افزایش منزلت منطقه، بهبود منظر شهری و افزایش سرانه‌های خدماتی بوده است.

شکل ۸- زمین شماره ۱ با مشخصه G211

بر اساس اطلاعات به دست آمده، مالکیت زمین در دست وزارت راه و شهرسازی است و به عنوان فضای سبز تثبیت کاربری شده است و در حال حاضر کشاورزانی که حق نسق بر زمین دارند، مشغول سبزی کاری روی زمین هستند. این زمین، مساحتی حدود ۸۰۰۰ متر مربع دارد و از چهار طرف به دو خیابان اصلی (زمزم و کوثر) و دو خیابان فرعی محدود شده است که این امر می تواند مزیتی ترافیکی را در ورودی و خروجی پارکینگ به همراه داشته باشد. با توجه به آمار رسمی شهرداری تهران که مؤید فاصله زیاد میان عرضه و تقاضای عمومی پارک خودرو در شهر است، می توان یکی دیگر از مزایای این قطعه زمین را فاصله دسترسی بسیار مناسب به مراکز فعال در سطح محدوده دانست. در جدول زیر، فاصله زمین تا مراکز فعال در سطح محدوده محاسبه شده است. با توجه به اطلاعات این جدول و بررسی فاصله استاندارد پارکینگ با کاربری ها که در طرح جامع حمل و نقل بین ۱۵۰ - ۳۰۰ متر اشاره شده است، می توان دریافت که این قطعه زمین، مناسب ترین فاصله استاندارد را با کاربری های موجود در سطح محدوده در مقایسه با سایر گزینه ها داشته است.

جدول ۲- فواصل زمین پیشنهادی تا اماکن مجاور

اماکن	بازار گل	دادگاه خانواده	آماره پست	دادسرا	شهرداری	کلانتری	ثبت احوال	شهروند	دانشگاه آزاد
زمین شماره ۱ (متر)	۱۰۰	۵۰	۵۰	۳۰۰	۲۰۰	۳۵۰	۴۲۰	۲۵۰	۶۵۰

شکل ۹- مزیت ترافیکی در ورودی و خروجی پارکینگ

طراحی بهینه نوع پارکینگ: با توجه به دلایل و موارد شناسایی شده زیر، پیشنهاد ساخت پارکینگ طبقاتی در قالب مجتمع فرهنگی و تجاری، مناسب‌ترین گزینه در راستای رفع نیازهای این منطقه خواهد بود.

نتایج پیمایش در بخش ساکنان نشان داد که یکی از نیازهای ساکنان، کمبود مراکز تجاری و خرید در سطح محدوده است. نبود مراکز تجاری به عنوان سومین مشکل شناسایی شده در بین سه اولویت اول مشکلات محله از دید ساکنان بوده است. در این زمینه بیشتر از نیمی از پاسخگویان (۵۳ درصد)، ضرورت بالایی را برای احداث مجتمع تجاری و مراکز خرید مدرن در محدوده سکونتشان احساس می‌کنند. طی مصاحبه با اعضای شورایی و مدیران محلات (شهادی گمنام و حسین آباد دولا ب) نیز یکی از نیازهای محله، نبود مجتمع‌های تجاری و مراکز خرید عنوان شده است.

تحلیل ابعاد مختلف مالی و سودآوری طرح از دیدگاه سرمایه‌گذار و توجیه مالی و اقتصادی پروژه از معیارهای مهم در اجرای هر پروژه‌ای است که در صورت نادیده گرفتن، پروژه محکوم به شکست خواهد بود. نتایج به‌دست آمده از پرسشنامه ساکنان درباره داشتن پارکینگ در منازل مسکونی نشان داد که ۹۱ درصد از ساکنان برای پارک خودرو شخصی‌شان، پارکینگ داشته‌اند. بنابراین مشخص می‌شود که در صورت احداث پارکینگ تنها درصد کمی از ساکنان محدوده (۹ درصد) در صورت نیاز از آن استفاده خواهند کرد و بیشتر اختصاص به مراجعان خواهد داشت.

نتایج مصاحبه‌های انجام شده و بررسی‌های به‌عمل آمده گروه پژوهش از فعالیت دو پارکینگ دادگاه خانواده و دادسرا (که در حال حاضر به صورت

غیر استاندارد، در مکان نامناسب و با ظرفیت بسیار پایین جهت تأمین نیاز مراجعان این دو مرکز فعال هستند) نشان داد که بعد از ساعت ۱۴، ورودی به پارکینگ ندارند و پارکینگ‌ها در ساعت ۱۶ به دلیل نبود مراجعه‌کننده تعطیل می‌شوند. بازدیدهای میدانی در ساعات اداری و غیر اداری از سطح محدوده نیز نشان‌دهنده خالی شدن جمعیت و امنیت بسیار پایین سطح محدوده در ساعات پایانی روز بوده است. مراجعه کردن به پارکینگ در ساعات غیر اداری، یکی از تهدیدات اقتصادی احداث پارکینگ در این محدوده در نظر گرفته شده است. در حال حاضر در خیابان کوثر و در مجاورت دادسرای انقلاب، ساختمان فروشگاه زنجیره‌ای شهروند در حال احداث است. نتایج مشاهدات میدانی و مصاحبه با کارشناسان، نشان از موقعیت مکانی نامناسب محل احداث در بین کاربری‌های مجاور دارد. این در حالی است که عدم تأمین ظرفیت پارکینگ استاندارد این فروشگاه به شلوغی سطح محدوده خواهد افزود. همچنین مجاورت آن با دادسرا (که هر روزه مجرمانی با جرایمی سنگین برای رسیدگی به این مرکز منتقل می‌شوند)، صحنه‌های نامناسبی را در معرض دید خانواده‌ها به‌ویژه خانواده‌های دارای فرزند خواهد گذاشت. مجموع این عوامل باعث به وجود آمدن دیدگاه منفی درباره موقعیت مکانی پروژه احداث فروشگاه شهروند شده و اجرای آن از سوی کارشناسان و اعضای شورایی زیر سؤال رفته است.

با در نظر گرفتن نکات مطرح‌شده، رویکرد پیشنهادی به دلیل این پژوهش برای بلندمدت، برنامه‌ریزی و رایزنی جهت ساخت یک مجتمع تجاری، اداری و فرهنگی ضمن انتقال فروشگاه شهروند به بخشی از آن، همراه با پارکینگ طبقاتی استاندارد با ظرفیت مناسب است که در آینده نیز بتواند ورودی و افزایش حجم خودروها به سطح محدوده را پوشش دهد و از آن در راستای رفع

خیابان شهروی: مقایسه تردد در ساعت اداری (۱۱ صبح) و غیر اداری (۵ عصر)
شکل ۱۰- تردد در ساعات اداری و غیر اداری در یک مسیر

نیازهای ناحیه و منطقه بهره‌برداری شود. این در حالی است که اجرای این پروژه ضمن پاسخگویی به نیاز ساکنان به مراکز خرید و مجتمع‌های تجاری می‌تواند تهدیدهای اقتصادی مطرح‌شده نظیر عدم مراجعه بعد از ساعات اداری را جبران نماید و با تأثیر در میزان حضورپذیری و فعالیت مردم در طول شبانه‌روز سبب حل یکی دیگر از مشکلات شناسایی‌شده سطح محدوده یعنی ناامنی به‌ویژه در ساعات پایانی روز (به علت وجود کارتن‌خواب و معتاد در زمین‌های بایر) و کاهش معضلات اجتماعی و افزایش احساس امنیت محدوده شود. در نظر گرفتن بخشی از فضای مجموعه برای فعالیت کودکان با هدف افزایش فرصت‌های تفریحی و فراغتی کودکان می‌تواند بسیار تأثیرگذار باشد. حضور خانواده‌ها از سایر قسمت‌های منطقه و به دنبال آن افزایش نظارت اجتماعی از جمله مواردی است که می‌تواند احساس امنیت در این محدوده را افزایش دهد و تاحدودی بر امنیت این محدوده بیفزاید.

ارائه پیشنهادهایی درباره مدیریت پارکینگ: یکی از دلایل استفاده نکردن از پارکینگ‌های عمومی، نرخ بالای تعریف‌شده برای آن بوده است. اطلاعات به‌دست‌آمده از پیمایش مراجعان نشان داد که میزان رضایت از نرخ ورودی و حق توقف پارکینگ‌های عمومی به طور کلی ۷۴ درصد و پارکینگ‌های طبقاتی ۴۶ درصد در حد پایین بوده است. از سوی دیگر به دلیل مشکلات پارک و نبود پارکینگ در سطح محدوده بیش از نیمی از مراجعان (۵۸ درصد) در حد زیاد و خیلی زیاد تمایل به پارک خودرو در پارکینگ با پرداخت هزینه دارند. این در حالی است که طراحی مکانیسم‌های عادلانه قیمت‌گذاری نرخ پارکینگ، یکی از راهکارهایی است که با در نظر داشتن آن می‌توان مراجعان به سطح محدوده را به استفاده از پارکینگ ترغیب نمود.

اصولاً پارکینگ‌های حاشیه‌ای با توجه به فراهم آوردن امکان پارک وسیله نقلیه در نزدیک‌ترین فاصله ممکن از مقصد، از مطلوب‌ترین انواع پارکینگ به عنوان یک رقیب قدرتمند برای پارکینگ‌های غیر حاشیه‌ای مطرح هستند؛ به گونه‌ای که هر نوع سرمایه‌گذاری در زمینه پارکینگ‌های غیر حاشیه‌ای بدون توجه به وضعیت پارک در حاشیه معابر اطراف و تهدیدهای ناشی از این رقیب قدرتمند با ریسک بسیاری همراه خواهد بود. از این‌رو یکی از مهمترین راهکارها برای حمایت از سرمایه‌گذاری در ساخت پارکینگ طبقاتی، ضابطه‌مند کردن پارکینگ‌های حاشیه‌ای و متناسب کردن تعرفه پارکینگ با اعمال قیمت‌های مناسب برای فضاهای پارکینگ حاشیه‌ای سطح محدوده از سوی مدیریت شهری است.

در راستای حمایت از سرمایه‌گذار پارکینگ، شیوه‌های ممنوع‌کننده با

نصب تابلوهای ممنوعیت پارک در حاشیه معابر با هماهنگی پلیس راهور منطقه می‌تواند مفید باشد. ممنوعیت پارک می‌تواند به صورت دائمی یا ساعتی باشد. اعمال این شیوه، ضمن راحتی جریان تردد، افزایش ایمنی عابران پیاده و وسایل نقلیه عبوری، باعث ایجاد تقاضای کافی برای پارکینگ طبقاتی خواهد شد. اطلاع‌رسانی درست از وجود پارکینگ از طریق تابلوهای راهنمایی و رانندگی، نصب پوستر در سطح محدوده و استفاده از تلویزیون شهری موجود در سطح محدوده نیز می‌تواند مفید باشد.

سرمایه‌گذاری در جهت تسهیلات به‌روز و استاندارد پارکینگ، یکی از موارد مهم در ساخت و طراحی پارکینگ‌های طبقاتی به شمار می‌رود. سطوح مختلف امکانات و چگونگی مدیریت پارکینگ‌ها می‌تواند بر افزایش یا کاهش ترافیک شهری تأثیرگذار باشد. نتایج به‌دست‌آمده از پیمایش مراجعان نشان داد که نزدیک به ۴۰ درصد از پاسخگویان معتقد بوده‌اند که وجود امکانات با استاندارد بالا در پارکینگ‌های عمومی، اهمیت زیادی برایشان دارد. اما در حال حاضر به علت کمبود پارکینگ‌های عمومی در سطح شهر و نبود حق انتخاب محل پارک، این عامل، تأثیر کمی در گزینش پارکینگ برای آنها داشته است.

امکاناتی که در انتخاب پارکینگ برای پاسخگویان مهم بوده است عبارتند از: وجود دوربین‌های نظارتی (۷۱ درصد)، روشنایی (۴۸ درصد)، سرویس بهداشتی (۳۹ درصد) و در رتبه‌های بعدی، تهویه مناسب و طراحی ورودی و خروجی هوشمند. در این زمینه مجهز کردن پارکینگ به سیستم هوشمند، شامل سیستم مدیریت پارکینگ^۱ (PMS)، سیستم هدایت پارکینگ^۲ (PGS) و سیستم تخلیه دود و آلودگی پارکینگ^۳ (SMS)، انجام کلیه محاسبات ریالی جهت ورود و خروج و میزان توقف خودرو توسط سامانه راهنبد و گیت و ایجاد استانداردهای بالای امنیتی، ضمن ایجاد فضایی که نیازهای برحق شهروندان را برطرف می‌کند، در زمان صرف‌شده جهت پارک، افزایش و راحتی مشتریان نیز تأثیرگذار است.

پی‌نوشت

۱. این تحقیق را امین الوانچی و نادر مقدم با عنوان «ارزیابی مشکلات فضاهای عمومی پارک خودرو از دید شهروندان تهرانی» در سال ۱۳۹۸ انجام داده‌اند.
 ۲. این تحقیق را راضیه رضاییگی با عنوان «بررسی چالش‌های بازار گل شهید محلاتی در منطقه ۱۴ و ارائه راهکارهایی برای سامان‌دهی آن»، به سفارش معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری تهران منطقه ۱۴ انجام داده است.
 ۳. فاصله از مراکز جاذب سفر: این مراکز شامل مراکز خرید تجاری و خدماتی، مراکز اداری و مراکز آموزشی و فرهنگی است. فاصله از مرکز تجاری به عنوان یکی از معیارهای مهم در مکان‌یابی پارکینگ است که مطلوب‌ترین فاصله از مراکز اداری به چهار دسته تقسیم می‌شود که مناطق واقع در فاصله ۱۵۰ متری، ارزش بالایی دارند.
- فاصله از معابر و شبکه‌های ارتباطی: درجه ۱ (خیابان‌های شریانی درجه ۱ با خاصیت ورود و خروج به محدوده مطالعاتی)، درجه ۲ (خیابان‌های شریانی درجه ۲ بدون خاصیت ورود و خروج به محدوده مطالعاتی). محدوده‌هایی که در حاشیه خیابان‌های اصلی و شریانی درجه ۲ قرار دارند، به لحاظ تأمین دسترسی مناسب، بهترین شرایط را برای مکان‌یابی پارکینگ دارند.
- هزینه تملک: پارکینگ، کابری‌ای نیست که افراد قصد توقف در آن را داشته باشند و فقط برای پارک اتومبیل‌هایشان از آن استفاده می‌کنند. بنابراین باید در جایی احداث شود، که ارزش زمین در آنجا زیاد نباشد.
- کاربری مناسب: شامل پارکینگ‌ها، مدارس و فضاهای سبز پیشنهادی طرح تفصیلی که تا به حال اجرا نشده‌اند و ساختمان‌های فرسوده (سلیمانی، پریشان و اعلی، ۱۳۹۳: ۱۲۸).

منابع

۱. الوانچی، امین و نادر مقدم (۱۳۹۸). «ارزیابی مشکلات فضاهای عمومی پارک خودرو از دیدگاه شهروندان تهرانی». مجله علمی - پژوهشی مهندسی عمران شریف، دوره سی و دوم تاسی و پنجم، شماره ۱-۳، صص ۸۳-۹۰.
۲. حسن پور، سحر (۱۳۹۷). «ارزیابی توزیع فضایی و مکان یابی پارکینگ عمومی جدید». مجله مطالعات مدیریت ترافیک، شماره ۴۸، صص ۱۰۹-۱۲۸.
۳. رضاییگی، راضیه (۱۳۹۷) بررسی چالش‌های بازار گل شهید محلاتی در منطقه ۱۴ و ارائه راهکارهایی برای سامان دهی آن. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۴. ساسان پور، فرزانه و دیگران (۱۳۹۷). «قابلیت‌سنجی زیست‌پذیری مناطق شهری ارومیه». نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال هجدهم، شماره ۴۸، صص ۲۴۱-۲۵۸.
۵. سایت شهرداری منطقه ۱۴ شهرداری تهران (۱۳۹۸) سیمای منطقه ۱۴. دی ماه، قابل دسترسی در: www.Region.ir.
۶. سرور، رحیم و مهدی امینی (۱۳۹۲). تحلیل و ارزیابی تأثیر اجتماعی - فرهنگی ترافیک و حمل‌ونقل شهری، تهران: تیسرا.
۷. سلیمانی، علیرضا و دیگران (۱۳۹۳). «مکان‌یابی پارکینگ‌های طبقاتی برای CBD شهرهای میانه‌انداز با ابزار GIS (نمونه موردی: شهر مراغه)». فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال ششم، شماره ۲۰، صص ۱۱۸-۱۳۴.
۸. سلیمانی مهرنجانی، محمد و دیگران (۱۳۹۵). «زیست‌پذیری شهری: مفهوم، اصول، ابعاد و شاخص‌ها». پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره چهارم، شماره ۱، صص ۲۷-۵۲.
۹. عبدالحی، عادل (۱۳۹۸). «تحلیل کیفی پیامدهای اجتماعی و اقتصادی احداث پارکینگ طبقاتی». فصلنامه علمی و تخصصی ارزیابی تأثیرات اجتماعی، دوره اول، شماره ۱، صص ۴۳-۶۴.
۱۰. عزیزی، سلام و لطیف پرتوی (۱۳۹۵). «تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با میزان قانون‌گریزی شهروندان شهر مریوان». مطالعات جامعه‌شناختی، سال هشتم، شماره ۲۹، صص ۱۱۳-۱۳۳.
۱۱. علیخواه، فردین (۱۳۹۳). ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث پارکینگ طبقاتی شریف. کارفرما: شهرداری منطقه ۲ تهران.
۱۲. قره‌بگلو، مینو و فرناز خواجه سعیدخواجه (۱۳۹۷). «وونرف؛ مؤلفه‌های منظر شهری در خیابان برای زندگی». مجله منظر، دوره دهم، شماره ۴۳، صص ۴۲-۵۱.
۱۳. کرمانشاهی، شهاب‌الدین و دیگران (۱۳۹۷). «گزارش آسیب‌شناسی سیاست‌های کلان پارک خودروها در کلان‌شهر تهران». مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، قابل دسترسی در: www.rpc.tehran.ir.
۱۴. ونکلی، فرانک و هنک بکر (۱۳۸۸). راهنمای بین‌المللی برآورد پیامدهای اجتماعی. ترجمه هادی جلیلی. تهران: جامعه‌شناسان.
۱۵. یغفوری، حسین و دیگران (۱۳۹۵). «بررسی توزیع فضایی - مکانی پارکینگ‌های عمومی و مکان‌یابی بهینه آن». نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره ۲۴، صص ۱۷۳-۱۹۰.

منابع

16. Alexandri, Eleftheria; Lampropoulos, Anastasios (2020). IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 410, doi:10.1088/1755-1315/410/1/012052
17. kaisidow, Flix (2010). "Real-time Parking Information Management to Reduce Search time" Vehicle displacement and emissions, Transportation Research Part D15 , PP 228-234.
18. Mangiaracina, Riccardo et al (2017). Smart Parking management in a Smart City: costs and benefits, IEEE International Conference on Service Operations and Logistics, and Informatics, September 18-20, Bari, Italy

ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی مددسرایهای شهر تهران مطالعه موردی: مددسرای منطقه ۵ تهران

سمیه مومنی

دانشجوی دکتری علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، ایران
somayehmomeni@ut.ac.ir

هادی درویشی

دانشجوی دکتری علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، ایران
hadidarvishi26@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر، ارزیابی اجتماعی و فرهنگی مددسرای محله نفت منطقه ۵ شهرداری تهران و ارائه راه کارهای اصلاحی و جبرانی برای اجرای هرچه بهتر این پروژه است. برای نیل به هدف ذکر شده از روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد تحلیل ذی نفعان استفاده شده است. از یکسو با در نظر گرفتن دامنه جغرافیایی تأثیر محیط پیرامون مددسرا بر کارکرد آن، می توان از تأثیر منفی همجواری دره فرحزاد به عنوان کانون اصلی آسیب های اجتماعی محله نفت با ایجاد فضاهای بی دفاع شهری، حضور افراد بی خانمان و تشدید زباله گردی بر کارکرد و وجهه مددسرا سخن گفت و از سویی دیگر در بُعد دامنه اجتماعی می توان مدعی شد اگر یکی از اهداف اصلی احداث مددسراها را پیشگیری از مرگ و میر افراد معتاد و بی خانمان در معابر عمومی و حفظ مبلمان شهری و زدودن این افراد از چهره شهر و نه بازپروری در نظر گیریم، یافته ها و داده های تحقیق حاکی از موفقیت مددسرای منطقه ۵ در ایجاد فضای خوابگاهی و رفاهی مناسب مددجویان است. اما در نهایت دو آسیب اصلی در عملکرد مددسراها قابل شناسایی است: ۱- تبدیل شدن مددسرا به محل دائمی اقامت مددجویان و رسوبی شدن آنها ۲- ناتمام ماندن چرخه توانمندسازی مراجعان و در نتیجه از دست رفتن ماهیت بازپرورانه مجموعه.

واژه های کلیدی: مددسرا، منطقه ۵ شهرداری تهران، بی خانمانی، دره فرحزاد، تحلیل ذی نفعان، حلقه حمایتی و ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی.

راهاندازی گرمخانه‌ها^(۱) در بسیاری از کلان‌شهرهای جهان، یکی از راهکارهای رسیدگی به وضعیت افراد بی‌خانمان شهری است؛ افرادی که به دلایل گوناگون اجتماعی و اقتصادی، محروم از حق برخورداری از سرپناه و مسکنی ایمن و پایدار هستند. بدین جهت، برای کاهش آسیب‌های مترتب بر این گروه اجتماعی، احداث و فعال نگاه داشتن گرمخانه‌ها به اقدامی رایج (و البته کوتاه‌مدت) بدل شده است.

در کلان‌شهر تهران، راهاندازی و توسعه گرمخانه‌ها از سال ۱۳۸۲ مورد توجه قرار گرفت؛ زمانی که به دلیل وجود سرمای شدید و بی‌توجهی نسبت به عواقب آن، هجده نفر در سطح شهر تهران جان سپردند و این موضوع در رسانه‌ها سر و صدای زیادی به پا کرد (امامی میبیدی، ۱۳۹۲: ۷۳-۷۶). پس از آن با دستور معاون سیاسی وزارت کشور، مسئولیت رسیدگی به مسئله اسکان موقت بی‌خانمان‌ها بر عهده شهرداری تهران و نظارت بر آن بر عهده فرمانداری قرار گرفت. اولین مرکز تأسیس‌شده، مرکز غربالگری اولیه در اسلامشهر بود. پس از آن، دو گرمخانه دیگر افتتاح شد. این گرمخانه‌ها، چادرهایی از جنس ضد آب بودند که در پارک‌های المهدی واقع در منطقه ۹ و هرندي واقع در منطقه ۱۲ قرار داشتند که با توجه به مخاطرات احتمالی و مشکلاتی که به وجود آمد، به تدریج چند گرمخانه دیگر نیز در سوله‌های ورزشی که تغییر کاربری داده بودند، راهاندازی شد که از آن جمله می‌توان به دو مددسرای خاوران واقع در منطقه ۱۵ و مددسرای بهمن در منطقه ۱۶ در سال ۱۳۸۵ اشاره نمود. در حال حاضر ظرفیت مددسرای خاوران، ۷۰۰ نفر و ظرفیت مددسرای بهمن، ۱۸۰ نفر است.

در سال ۱۳۹۰ با توجه به نیاز شهر تهران و به منظور تمرکززدایی از مددسراهای خاوران و بهمن، راهاندازی مددسراهای منطقه‌ای در سطح مناطق بیست‌و‌دو گانه شهر تهران در دستور کار سازمان رفاه، خدمات و مشارکت‌های اجتماعی قرار گرفت. بدین ترتیب در سال ۱۳۹۱، این تعداد به ۶ مددسرا، در سال ۱۳۹۲ به ۱۱ مددسرا، در سال ۱۳۹۳ به ۱۸ مددسرا و در سال ۱۳۹۴ به ۲۱ مددسرا رسید (سایت شهرداری تهران، آبان ۱۳۹۵).

همان‌طور که بیان شد، مرکز خدمات اجتماعی شهرداری تهران از اواسط دهه ۸۰، جمع‌آوری و مدیریت بی‌خانمان‌ها در سطح شهر تهران را انجام می‌دهد. افراد جمع‌آوری شده به مکان‌هایی با عنوان گرمخانه یا مددسرا منتقل می‌شوند. در این مکان‌ها، خدمات گوناگونی به افراد بی‌خانمان ارائه می‌گردد. گرمخانه محله شهرک نفت منطقه ۵ (واقع در خیابان نفت، خیابان

هفدهم، خیابان قدس، پلاک ۹)، یکی از مراکز یادشده است که از دی ماه سال ۱۳۹۳ آغاز به کار نموده است. این مرکز در سه طبقه با ظرفیت ۱۲۰ تخت از ساعت ۷ تا ۱۸ به افراد بی خانمان خدمات ارائه می دهد. همچنین طی مصاحبه با مسئول مددسرا به این نکته اشاره شد که این مددسرا از معدود مراکز واجد ارائه خدمات دو مرکز کاهش آسیب ها^۱ و متادون درمانی^۲ در میان مددسرایهای شهر تهران است. علاوه بر موارد یادشده می توان موارد زیر را به عنوان خدمات این مجتمع برشمرد:

- ارائه خدمات اقامت کوتاه مدت شبانه
- ارائه خدمات اولیه بهداشتی (استحمام، وسایل نظافت و شست و شو و البسه تمیز)
- تأمین غذای رایگان (شام گرم، چای، صبحانه ساده)
- ارائه خدمات کاهش آسیب (با تمرکز بر انتقال بیماری های عفونی و واگیر)
- ارائه خدمات درمانی به افراد وابسته به سوء مصرف مواد
- ارائه خدمات مددکاری، مشاوره ای و روان شناختی
- ارائه خدمات پزشکی اولیه (سازمان رفاه، خدمات و مشارکت های اجتماعی، ۱۳۹۴)
- با توجه به اینکه دستورالعملی برای نحوه راه اندازی و اداره مددسرای محله نفت تهیه نشده است، می توان طبق اطلاعات مندرج در دستورالعمل اجرایی مددسرایهای منطقه ای، اهداف کلی زیر را ذکر کرد:
- پیشگیری از آسیب های جسمی، روانی و اجتماعی
- کمک به افراد بی خانمان و سازمان دهی آنها
- برطرف کردن تشویش خاطر شهروندان
- ارائه خدمات به افرادی که روزها توانایی اداره امور خود را دارند و شبها نیازمند سرپناه هستند.
- توسعه زیرساخت های اجتماعی در حوزه آسیب دیدگان اجتماعی در شهر تهران
- افزایش امید به زندگی در افراد آسیب دیده
- افزایش سطح بهداشت افراد آسیب دیده
- افزایش امنیت اجتماعی در شب (سازمان رفاه، خدمات و مشارکت های اجتماعی، ۱۳۹۴).
- درباره گروه هدف، به طور مشخص افراد بی خانمان در سطح منطقه ۵ تهران، به عنوان گروه هدف اصلی این پروژه شناخته می شود، اما به دلیل آنکه افراد بی خانمان، وابستگی مکانی ثابتی ندارند، می توان دایره شمول را به منطقه غرب تهران وسعت داد. همچنین از آنجایی که نحوه پذیرش افراد بی خانمان به صورت خودمعرف بوده یا توسط گشت های جمع آوری انجام

1- Drop In Center (DIC)

2- Metadon Mintenance Therapy (MMT)

می‌شود، بنابراین موقعیت افراد بی‌خانمان می‌تواند بسیار متکثر باشد. اما درباره سن و جنسیت افراد بی‌خانمان و همچنین تابعیت آنها، محدودیت‌هایی وجود دارد. تنها افراد بالای هجده سال پذیرش می‌شوند و این مجتمع صرفاً قرار است به مردان بی‌خانمان خدمات ارائه دهد. درباره تابعیت افراد بی‌خانمان نیز طبق دستورالعمل‌ها، صرفاً افراد بی‌خانمان تابع ایران می‌توانند از خدمات مجتمع استفاده کنند یا حداکثر اتباع خارجی مجاز. اما از آنجایی که احراز هویت و وضعیت تابعیت برای افراد بی‌خانمان که الزاماً اوراق هویتی ندارند، دشوار است، عملاً این شرط منتفی است.

آنچه ضرورت و اهمیت این پژوهش را برجسته می‌نماید این مهم است که اتاف به تجربه‌ها و واکنش‌های ذی‌نفعان از تغییرات کوتاه‌مدت و بلندمدتی که در زندگی‌شان ایجاد می‌شود، بسیار حساس است. قضاوت‌های مردم درباره اقدامات توسعه‌ای نیز برای اتاف اهمیت زیادی دارد. تجربه اقدامات توسعه‌ای نشان می‌دهد که گروه‌های مختلف، منافع متفاوتی در اینگونه اقدامات دارند و به همین لحاظ دآوری آنها نیز متفاوت است (فاضلی، ۱۳۸۹: ۶۵). از این‌رو هر کدام از این گروه‌ها، به‌تنهایی می‌توانند در اجرای پروژه اختلال ایجاد کنند و مانع پیشرفت پروژه و اتمام ناپهنگام آن شوند. همچنین شناسایی آثار مثبت پروژه برای تقویت آن و شناسایی آثار منفی احتمالی برای کاهش و کنترل آن ضروری است. برنج^۱ و راس^۲ معتقدند که در صورتی که اقدام توسعه‌ای روی سه مقوله منابع اجتماع، سازمان اجتماعی متأثر از اقدام شاخص‌های کیفیت زندگی دارای تأثیرات احتمالی باشد، لازم است تا اتاف انجام پذیرد (فاضلی، ۱۳۸۹: ۱۰۵).

در این رابطه برای ارتقای سطح عملکرد گرمخانه‌ها و کاستن از عواقب و پیامدهای منفی احتمالی ناشی از آنها، انجام مطالعات و تحقیقات اجتماعی، امری اجتناب‌ناپذیر است. در این‌باره نمی‌توان صرفاً به مطالعات اسنادی و تحقیقات پیشین اکتفا کرد. از آنجایی که شرایط محیطی متفاوت است و از سوی دیگر گروه هدف (افراد بی‌خانمان) دارای گوناگونی هستند، نیاز است که حداقل مطالعه‌ای در قالب «اتاف» انجام گیرد. با این حال از آنجایی که احداث چنین مراکزی توأم با تمرکز و ازدحام جمعیت قابل توجهی از افراد بی‌خانمان و عمدتاً تحت تأثیر آسیب‌های مختلف اجتماعی است، تجربه نشان داده که احتمال وقوع آسیب‌های جدید و پیامدهای منفی ثانویه نیز بسیار زیاد است (توفیق، ۱۳۹۳: ۵).

در همین رابطه پرداختن به افراد بی‌خانمان شهری هم به عنوان شهروند و هم به عنوان آسیب‌دیدگان اجتماعی از اهم وظایف مدیریت شهری است. بررسی این تأثیرات در واقع قدم گذاشتن به حوزه اتاف است. بنابراین به نظر می‌رسد که در این مقاله - که مشخصاً به اتاف یکی از مددسراهای واقع در منطقه ۵ شهرداری تهران می‌پردازد - سامان‌دهی بی‌خانمان‌ها، همانند سایر پروژه‌ها دارای تأثیرات مثبت و منفی خواهد بود. از این‌رو لازم است تا این تأثیرات، شناسایی و برای تقویت آنها راهکارهای لازم ارائه گردد. بنابراین با توجه به این ادبیات، تلاش می‌شود به این پرسش‌ها پاسخ داده شود:

- گرمخانه منطقه ۵ شهرداری تهران، چه تأثیرات احتمالی اجتماعی و فرهنگی در پی داشته است؟

- توصیه‌ها و پیشنهادها به منظور کاهش و تعدیل پیامدهای منفی احتمالی و افزایش پیامدهای مثبت برای پروژه کدامند؟
هدف اصلی این پژوهش، پیش‌بینی و شناخت آثار و پیامدهای اجتماعی ناشی از طرح مددسرای منطقه ۵ شهرداری تهران در راستای اصلاح و مدیریت این آثار و پیامدها است.

پیشینه تجربی پژوهش

با گذشت بیش از یک دهه از احداث گرمخانه‌ها در سطح شهر تهران، آثار پژوهشی مناسب و درخور تأملی در این زمینه وجود دارد. برخی از این تحقیقات، پژوهش‌های بنیادینی هستند که درصدد تئوری‌پردازی درباره پدیده بی‌خانمانی به عنوان یک آسیب اجتماعی برآمده‌اند و برخی نیز پژوهش‌های کاربردی هستند که در زمینه ارزیابی اجتماعی فرهنگی (اتاف) طرح‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای احداث گرمخانه‌ها صورت گرفته‌اند. در رابطه با مهمترین مطالعات انجام گرفته در زمینه پروژه مددسراها (گرمخانه‌ها) و در نظر داشت پیشینه طرح‌های مطالعاتی در ایران، می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره کرد.

عقیل دغاقله (۱۳۸۹) به «ارزیابی تأثیرات اجتماعی تأسیس و بهره‌برداری گرمخانه بعثت» پرداخته است. طبق نتایج این تحقیق، پیامدهای احداث این گرمخانه را می‌توان در سه دسته، شامل آسیب‌هایی که در پی تأسیس چنین مرکزی به محله و منطقه وارد می‌شود، آسیب‌هایی که بر اثر تمرکز افراد بی‌خانمان در یک مکان شکل می‌گیرد و اثرات فرهنگی - اجتماعی ناشی از تداخلات سازمانی این طرح بر محیط اطراف آن تقسیم‌بندی کرد. بر اساس نتایج به دست آمده از ماتریس دامنه‌یابی این تحقیق، در مجموع

تأثیرات اولیه طرح گرمخانه‌ها مثبت ارزیابی شده است؛ به این معنی که اگر این کار صورت نگیرد، امکان پراکندگی افراد در شهر، مرگومیر یا دشواری خدمات‌رسانی به آنها در زمینه‌های مختلف، گسترش آسیب‌هایی مانند تکدی‌گری و تأثیرپذیری افراد مستعد بی‌خانمان شدن وجود دارد.

محمدعلی رضانی نیز در پژوهشی دیگر (۱۳۹۱) با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه سامان‌سرای لویزان و توسعه و سامان‌دهی آن» به ارزیابی پس از اجرای این طرح پرداخته است. سامان‌سرای لویزان، اقامتگاه موقت زنان است. این پژوهش بر چند مسئله عمده تأکید دارد که مهم‌ترین آنها، نقص حلقه‌های حمایتی برای مبارزه با بی‌خانمانی است. به علاوه پاسخگویان به این پژوهش از کمبود نیرو، رسیدگی نامناسب به وضعیت بهداشتی کارکنان، امکانات اندک سامان‌سرا و برخورد تند مددکاران با مددجویان نیز به عنوان آسیب‌های دیگر سامان‌سرا سخن گفته‌اند که در این گزارش بر آنها تأکید شده است.

صدیق سروستانی و نصر اصفهانی (۱۳۸۹) در تحقیق خود با عنوان «اعتیاد، طرد اجتماعی و کارتن‌خوابی در شهر تهران» با استفاده از رویکرد «مسیر بی‌خانمانی»^۱ به جست‌وجوی علل و ریشه‌های کارتن‌خوابی در شهر تهران پرداخته‌اند. این رویکرد، شیوه‌ای از بازنمایی و بررسی تجربه‌های مختلف افراد بی‌خانمان است که در آن ویژگی‌های فردی، شرایط زندگی، تجربه‌های افراد و تمامی عوامل مؤثر بر وضعیت آنها در بررسی مسئله به حساب می‌آید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که سه عامل مهم و اساسی در بی‌خانمانی افراد نقش داشته است: اعتیاد و مصرف مواد مخدر، ناتوانی‌های جسمی و روانی، مهاجرت و عدم تطابق با محیط جدید.

علاوه بر این پژوهش مرتبط دیگری که به دست آمد، گزارش «مستندسازی تجربیات طرح سامان‌دهی متکدیان و افراد بی‌خانمان در شهرداری تهران» است که راضیه امامی میبدی انجام داده و در مجموعه‌ای با عنوان «مستندسازی تجارب مدیریتی سامان‌دهی متکدیان و افراد بی‌خانمان در شهرداری تهران» زیر نظر کیومرث اشتریان در سال ۱۳۹۲ انتشار یافته است. در این پژوهش که بیشتر سابقه تجارب مدیریت شهری در زمینه برخورد با متکدیان و افراد بی‌خانمان را مورد توجه قرار داده، اطلاعات مربوط به سال‌های ۱۳۷۸ الی ۱۳۸۸ در این حوزه بررسی شده است.

«مطالعه جامعه‌شناختی کارتن‌خوابی: علل، تجارب جهانی و راهکارها» (۱۳۸۹) پژوهشی است که اکبر علیوردی‌نیا آن را برای دفتر مطالعات فرهنگی و

اجتماعی شهر تهران انجام داده است. وی می‌کوشد تا مقدمات کار سامان‌دهی کارتن خواب‌ها را فراهم سازد. این تحقیق تلاش می‌کند تا با شناسایی کارتن خواب‌ها، تحلیل اجتماعی آنها، بررسی میزان اعتیاد و بیماری‌های مسری در میان آنان و بررسی و مطالعه تجربه‌های جهانی در این زمینه، علل این پدیده را به زبان جامعه‌شناختی تبیین کند و راهکارهایی برای حل این مسئله ارائه دهد. روش این تحقیق، پیمایشی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه بوده است. جامعه آماری تحقیق، کلیه کارتن خواب‌های ساکن در مراکز نگهداری با عنوان گرمخانه‌هاست و حجم نمونه، ۳۱۸ نفر بوده است. در مرتبط‌ترین پژوهش در این زمینه به لحاظ موضوعی و دامنه جغرافیایی اقدام مداخله‌ای مورد مطالعه، ابراهیم توفیق به «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه توسعه و سامان‌دهی گرمخانه در منطقه ۵ شهرداری تهران - محله اندیشه» (۱۳۹۳) پرداخته است. این پژوهش به عنوان یک اتاف پیش از اجرا با تشریح کامل و جامع مبانی نظری درباره سامان‌دهی بی‌خانمان‌ها و بهره‌گیری از روش تحقیق با رویکرد تحلیل ذی‌نفعان و ارائه کاربست مورد نظر با نظرداشت همین رویکرد، از جمله منابع مهم مورد استناد در پژوهش حاضر است.

در مقام تطبیق، مهمترین تجربه انباشتی مشترک این پژوهش‌ها، انتقاد به بی‌توجهی به چرخه حمایتی، رسوبی شدن مددجویان و لزوم بازنگری در برخی سازوکارهای مددسراهاست. جنبه نوآورانه پژوهش حاضر در مقایسه با تحقیقات نامبرده در این است که اتاف حاضر با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل ذی‌نفعان و در نظر گرفتن و گسترش حلقه حمایتی در سه ضلع (مددجویان، نهادهای متولی کاهش آسیب‌ها و مدیریت شهری و جامعه محلی میزبان)، این دایره را وسعت داده است.

بارت^۱ و همکاران در مطالعه‌ای از وضعیت بی‌خانمانی به این نکته اشاره کرده‌اند که اکثر کسانی که در حال حاضر بی‌خانمان هستند، حداقل یک یا چند بار نیز قبلاً این وضعیت را تجربه کرده‌اند. تأکید آنان بر بازگشت به وضعیت بی‌خانمانی از سوی افراد است. در این ارتباط، آگرام^۲ در پیمایش خود در سال ۲۰۰۵ دریافت که ۶۶٪ از افراد بی‌خانمان قبلاً نیز بی‌خانمان بوده‌اند. این مطالعات نشان می‌دهد که برنامه‌های کمک به بی‌خانمان‌ها نتوانسته است به حل مشکلات اساسی مددجویانی که مجبورند در خیابان زندگی کنند، بپردازد (Doak, 2008: 104).

جاهیل^۱ با رویکردی کارکردگرایانه به تحلیل کارکردهای خانه و مخاطراتی که برای افراد هنگام بی‌بهره بودن از آن برایشان پیش می‌آید، توجه نموده است. وی بیان می‌دارد که با درک این موضوع که خانه چه چیزهایی به یک فرد ارائه می‌دهد، ما می‌توانیم درک بهتری از دلیل اهمیت جلوگیری از بی‌خانمانی بیش از درمان آن، زمانی که اتفاق می‌افتد داشته باشیم (ر.ک: سیدپورآذر، ۱۳۹۴). مطالعات باسوک^۲ با عنوان روابط اجتماعی و تأثیر آن بر بی‌خانمانی (۱۹۸۷) نشان می‌دهد که فقدان روابط اجتماعی یا ناکافی بودن آن با بی‌خانمانی به‌ویژه در میان زنان، رابطه معناداری دارد. وجود شبکه حمایت اجتماعی مناسب، متغیری کلیدی در پیشگیری از بی‌خانمانی و بسیاری از نتایج منفی دیگر است. حمایت اجتماعی می‌تواند در سطح خانواده بی‌واسطه، خانواده گسترده یا اجتماع وجود داشته باشد. وجود یک شبکه از دوستان، خانواده و یا هر دو که بتواند فرد در زمان نیاز بر آنها تکیه کند، می‌تواند فرآیند بی‌خانمانی را در ابتدای آن، قبل از اینکه فرد واقعاً بی‌خانمان شود، متوقف کند. در این زمان راهنمایی شخصی که می‌خواهد از بی‌خانمانی رهایی یابد، راحت‌تر از کسی است که زمان بیشتری از بی‌خانمانی‌اش سپری شده است (ر.ک: علیوردی‌نیا، ۱۳۸۹).

در میان فعالیت‌های بین‌المللی، شورای فدرال آمریکا، فعالیت‌های ویژه‌ای در راستای کنترل توسعه بی‌خانمانی طراحی نموده است. این طرح که به استراتژی «درهای باز» معروف است، در اواسط سال ۲۰۱۰ منتشر شد و به عنوان فرآیندی مؤثر در کنترل بی‌خانمانی شناخته شد که در طول دهه گذشته، پیشرفت‌های چشمگیری در کاهش بی‌خانمانی در میان اجتماعات و جمعیت‌های خاص داشته است.

استراتژی فدرال بر چهار هدف تمرکز دارد:

۱. پایان دادن به بی‌خانمانی مزمن در طول پنج سال
۲. جلوگیری و پایان بی‌خانمانی در میان جانبازان و معلولین در طول پنج سال
۳. جلوگیری و پایان بی‌خانمانی برای خانواده‌ها، جوانان و کودکان در مدت ده سال
۴. مجموعه روش‌هایی برای پایان دادن به تمام انواع بی‌خانمانی (هومبز^۳ به نقل از سیدپورآذر، ۱۳۹۴: ۱۱).

یافته‌ها و نتایج پژوهش‌های صورت‌گرفته در داخل و خارج از کشور به خوبی و به روشنی بیانگر این موضوع است که بی‌خانمانی را نمی‌توان با

یک عامل تبیین کرد. به عبارتی بی‌خانمانی یک پدیده تک‌علیتی نیست. از نگاه جامعه‌شناختی، بی‌خانمانی یک پدیده و واقعیت اجتماعی است. به همین منظور برای بررسی هر واقعیت اجتماعی باید آن را با واقعیت‌های اجتماعی دیگر تبیین کرد. از این‌رو نگرش جامعه‌شناسان در ریشه‌یابی و علت‌یابی بی‌خانمانی، یک نگرش چندبُعدی است.

رویکرد نظری

در حوزه بی‌خانمانی، رویکردهای مختلفی مطرح می‌شود. دو رویکرد تضاد و طرد اجتماعی را در رابطه با موضوع پژوهش می‌توان مورد توجه قرار داد. رویکرد تضاد، جامعه را به صورت مجموعه‌ای از گروه‌های متمایز می‌داند که در تضاد و تعارض دائمی هستند. در این رویکرد، بی‌خانمانی و به‌ویژه کارتن‌خوابی، رفتاری فردی محسوب نمی‌شود، بلکه مشکلی ساختاری در جامعه است. از این دیدگاه، فقر و وضعیت اقتصادی، علت اصلی بی‌خانمانی است. آنها همچنین بر رابطه بین کمبود واحدهای مسکونی مناسب برای افراد کم‌درآمد و بیکاری نیز تأکید می‌کنند. نظریه‌پردازان تضاد بر عواملی چون سوء مصرف مواد، مصرف الکل، بیماری‌های روانی و بی‌سازمانی خانواده برای تبیین علل بی‌خانمانی، کمتر متمرکز می‌شوند؛ زیرا معتقدند که این عوامل فردی نیست که موجب بی‌خانمانی افراد می‌شود، بلکه عوامل ثانویه در این امر دخیل است. بنابراین عوامل ساختاری و اجتماعی، تأثیر عمده‌ای بر وضعیت نابسامان زندگی بی‌خانمان‌ها و کارتن‌خواب‌ها دارد و یا اینکه موجب تداوم بی‌خانمانی می‌شود.

رویکرد طرد اجتماعی^۱ هم در واقع نوعی رانده شدن است و معمولاً در برابر مشارکت قرار می‌گیرد. بر اساس این دیدگاه، طرد اجتماعی و فقدان قابلیت‌های اجتماعی با یکدیگر رابطه تنگاتنگی دارند. از این‌رو هرچه فرد از کمبود یا فقدان قابلیت‌های اجتماعی مانند سطح سواد، سلامتی و مهارت شغلی برخوردار باشد، به همان میزان از منابع مادی، روابط اجتماعی و فعالیت‌های مدنی به دور بوده، در نتیجه دچار طرد اجتماعی خواهد شد. می‌توان گفت بی‌خانمانی تحت تأثیر فقدان و یا کمبود قابلیت‌های اجتماعی به وقوع می‌پیوندد یا به بیانی دیگر، افراد هنگامی بی‌خانمان می‌گردند که در اثر کمبود قابلیت‌های اجتماعی، دچار طرد اجتماعی گردیده‌اند و از این‌رو بی‌خانمان و کارتن‌خواب می‌شوند (کلانتری و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۳-۱۵).

روش‌شناسی پژوهش

در این پژوهش به عنوان یک تحقیق ارزیابی تأثیرات اجتماعی فرهنگی، از روش «تحلیل ذی‌نفعان»^۱ (ر.ک: توفیق، ۱۳۹۳) استفاده شده است.

مفهوم «ذی‌نفعان» طی دو دهه گذشته، جایگاه ویژه‌ای در نظریه‌های مدیریت دولتی و غیر انتفاعی کسب کرده است. این مفهوم به افراد، گروه‌ها و سازمان‌هایی اشاره دارد که باید توسط رهبران و مدیران مورد توجه ویژه قرار گیرند. به طور کلی تعاریف زیر درباره ذی‌نفعان ارائه شده است:

- تمام گروه‌هایی که می‌توانند استراتژی‌های سازمانی را تحت تأثیر قرار دهند و یا تحت تأثیر آن قرار گیرند (Nutt & Backoff, 1992: 439).

- افراد یا گروه‌های کوچک دارای قدرت برای پاسخگویی، مذاکره و تغییر آینده استراتژیک سازمان (Eden & Ackerman, 2011: 117).

- آن دسته از افراد یا گروه‌هایی که جهت تحقق اهداف خود به سازمان وابسته هستند و متقابلاً سازمان نیز به آنها وابسته است (Johnson & Scholes, 2002: 206).

- ذی‌نفع به بازیگرانی اطلاق می‌شود (فرد یا سازمان) که دارای منافع مشخص از سیاست در حال تدوین هستند.

به باور برخی پژوهشگران، مسئله مهم در شناسایی ذی‌نفعان، قدرت آنها در تحت تأثیر قرار دادن آینده اقدام به طور مستقیم است که در غیر این صورت و بدون وجود قدرت، آنها دیگر ذی‌نفع سازمان به حساب نخواهند آمد (Bryson, 2004: 4). به طور کلی باید گفت که ذی‌نفع، شخص، گروه و یا نهادی است که در اجرای طرح مورد نظر دارای منافع است. این تعریف شامل ذی‌نفعان حاضر، واسطه‌ها، برندگان و بازندگان و آنهایی می‌شود که در فرایند تصمیم‌گیری قرار گرفته‌اند یا از آن کنار گذارده شده‌اند. با این تعریف کلی، ذی‌نفعان را می‌توان به گروه‌های زیر تقسیم نمود:

۱. ذی‌نفعان کلیدی: آنهایی هستند که می‌توانند اثر مهمی بر اجرای طرح داشته باشند یا در تحقق اهداف آن، مهم‌ترین نقش را ایفا کنند.
۲. ذی‌نفعان اولیه: آنهایی هستند که تحت تأثیر اجرای طرح قرار می‌گیرند، خواه از آن منتفع شوند یا منفعتی را از دست بدهند.
۳. ذی‌نفعان ثانویه: آنهایی که دارای نقش واسطه‌ای هستند و می‌توانند بر اجرای طرح، اثر مهمی داشته باشند.

بر اساس یک تعریف دیگر، تحلیل ذی‌نفعان عبارت است از «فرایند نظام‌مند جمع‌آوری اطلاعات کمی به منظور شناسایی منافع افرادی که باید در جریان ایجاد، توسعه و یا اجرای یک سیاست مدنظر قرار گیرد» (Schmeer, 2001: 4).

مدیران و سیاست‌گذاران می‌توانند از تحلیل ذی‌نفعان به عنوان ابزاری برای شناسایی بازیگران اصلی و ارزیابی دانش، منافع، جهت‌گیری و اتحاد آنها و هر مسئله مهم دیگر مرتبط با سیاست استفاده کنند. این تحلیل، امکان تعامل مؤثرتر با ذی‌نفعان را برای سیاست‌گذاران و مدیران فراهم می‌سازد و موجب افزایش حمایت آنها از سیاست یا برنامه مورد نظر می‌شود (همان). به طور خلاصه، اهداف تحلیل ذی‌نفعان را می‌توان چنین برشمرد: تشخیص هویت هر یک از ذی‌نفعان و هدف‌هایشان و مشخص نمودن اهمیت آنها برای آینده سازمان؛ تشریح چگونگی تأثیرگذاری ذی‌نفعان و تعیین روابط چندگانه و لازم و ملزوم بین آنها؛ توسعه استراتژی‌های مدیریت ذی‌نفعان و تشخیص زمان و روش مناسب برای تغییر یا ارتقای اهمیت نقش هر یک از ذی‌نفعان. این موضوع خود مستلزم تعریف دقیق قدرت و چگونگی تأثیرگذاری آنها بر مسیر حرکت سازمان است (ر.ک: Eden & Ackerman, 2011).

اولین گام در اجرای تحلیل ذی‌نفعان، مشخص نمودن هدف از اجرای تحلیل، شناسایی استفاده‌کنندگان بالقوه از اطلاعات حاصل و به کارگیری طرحی جهت استفاده از اطلاعات حاصله است. اطلاعات حاصل از تحلیل ذی‌نفعان می‌تواند در حوزه‌های مختلفی مورد استفاده واقع شود: تأمین ورودی سایر تحلیل‌ها، ایجاد آگاهی از پیشرفت برنامه‌های اجرایی به منظور افزایش حمایت از سیاست‌های اصلاحی، هدایت مشارکت‌ها، ارزیابی نهادی و یا در فرایندهای ایجاد اجماع. سیاست‌گذاران و مدیران برای جلب حمایت ذی‌نفعان باید اطلاعات حاصل از تحلیل را در برنامه‌های خود استفاده کنند (ر.ک: Schmeer, 2001). در نهایت می‌توان گفت که تحلیل ذی‌نفعان معطوف به اهداف زیر است:

- شناسایی و تعریف خصوصیات ذی‌نفعان کلیدی
- ارزیابی شیوه‌ای که ذی‌نفعان ممکن است از طریق آن بر نتایج طرح اثر بگذارند یا از نتایج آن متأثر شوند.
- درک روابط میان ذی‌نفعان، شامل ارزیابی تضادهای بالقوه یا بالفعل منافع و انتظارات میان ذی‌نفعان
- ارزیابی ظرفیت ذی‌نفعان مختلف که مشارکت می‌کنند.

فرایند گردآوری داده‌ها

پروژه ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی به دنبال یافتن راهبردی مناسب با کمترین آثار منفی است و از طرف دیگر با استفاده از اصول و مراحل ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی استاندارد به شناسایی، برآورد و مدیریت پیامدهای اجتماعی می‌پردازد. به همین دلیل از فنون تعیین راهبرد و نیز مطالعات

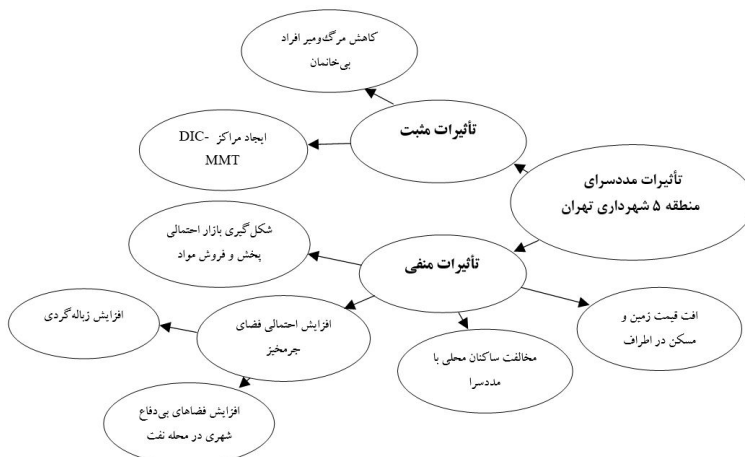
ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی استفاده شده است. در مجموع در این تحقیق، از چند شیوه عمده برای گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. از جمله کوشیده شده است تا از طریق ارزیابی مجموعه اطلاعات آماری و اسنادی متعددی که درباره عملکرد مدیریت شهری در حوزه سامان دهی افراد بی خانمان شهری موجود است، یافته‌های معتبری در اختیار قرار گیرد. همچنین با توجه به اهمیت محیط اجتماعی و جغرافیایی استقرار مددسرا، داده‌ها از طریق گردآوری اسناد بالادست، طرح تفصیلی منطقه ۵ شهرداری تهران، سند توسعه منطقه ۵ شهرداری تهران و محله شهرک نفت (گردآوری داده‌ها و آمارهای موجود درباره پروژه و محل اجرای پروژه)، اطلاعات فنی مربوط به پروژه، اطلاعات و آمارهای مربوط به محیط اجتماعی، نیمرخ محله شهرک نفت، نتایج تحقیقات پیشین درباره محیط اجتماعی (اتاف، نظرسنجی، هماندیشی محلی و...) و مصاحبه با ذی‌نفعان به دست آمده است.

در این پژوهش با هفده نفر از ذی‌نفعان شامل معاون خدمات اجتماعی سازمان رفاه، خدمات و مشارکتهای اجتماعی، مدیر مددسرا، روان‌شناس مددسرا، مدیر محله نفت، دبیر شورایاری محله، عضو شورایاری محله، افسر کلاتری ۱۴۰ باغ فیض، امام جماعت مسجد امام حسین (ع)، عضو هیئت امنای مسجد، سه نفر از بنگاهداران و پنج تن از مددجویان مصاحبه به عمل آمد.

یافته‌های پژوهش

«کاهش مرگ‌ومیر افراد بی‌خانمان» و «ایجاد مراکز DIC (مرکز کاهش آسیب‌ها) و MMT (متادون درمانی) برای معتادان و به تبع آن، تمایل معتادان به ترک مواد مخدر» را می‌توان از مهمترین تأثیرات مثبت احداث مددسرای منطقه ۵ شهرداری تهران نام برد. «شکل‌گیری بازار احتمالی برای پخش و فروش مواد مخدر»، «افزایش احتمالی فضای جرم خیز و به تبع آن، افزایش ناامنی (شکل‌گیری و تقویت شبکه‌های جرم)»، «مخالفت ساکنان محلی با مددسرا» و «افت نسبی قیمت زمین و مسکن در اطراف مددسرا» نیز از مهمترین تأثیرات منفی اقدام مداخله‌ای مدنظر است. تأثیرات یادشده در نمودار شماره ۱ آمده است.

یافته‌های پژوهش حاضر، دو سطح تحلیل را مدنظر قرار داده است. از یک منظر با قائل شدن به دامنه جغرافیایی به ارزیابی تأثیر محیط پیرامون مددسرا بر کارکرد آن پرداخته که این ارزیابی، حکایت از تأثیر منفی همجواری دره فرحزاد به عنوان کانون اصلی آسیب‌های اجتماعی محله نفت با ایجاد فضاهای بی‌دفاع شهری، حضور افراد بی‌خانمان و کارتن‌خواب و تشدید زباله‌گردی بر کارکرد و وجهه مددسرا دارد.

شکل ۱: نمودار پیامدهای مثبت و منفی مددسرای منطقه ۵ شهرداری تهران

از سوی دیگر در بُعد دامنه اجتماعی در رابطه با کارکرد مددسراها می‌توان مدعی چند یافته شد. اول اینکه اگر یکی از اهداف احداث مددسراها را پیشگیری از مرگ‌ومیر افراد متکدی و بی‌خانمان در معابر عمومی و حفظ مبلمان شهری و زدودن این افراد از چهره شهر و نه بازپروری قلمداد نماییم، یافته‌ها و داده‌های تحقیق حاکی از موفقیت مددسرای منطقه ۵ در ایجاد فضای خوابگاهی و رفاهی مناسب مددجویان است. در نگاهی کلی‌تر، تداوم رسوبی شدن مددجویان و تداوم اعتیاد، عدم بازگشت افراد بی‌خانمان به زندگی عادی به علت نبود یک چرخه حمایتی، از مهمترین نقاط ضعف مددسراهای تهران از جمله مددسرای منطقه ۵ به شمار می‌آید. از این‌رو مهمترین مشکل، نقص حلقه‌های حمایتی برای مبارزه با بی‌خانمانی است. در نهایت می‌توان گفت که مددسراها تنها توانسته‌اند به یکی از اهداف خود یعنی پیشگیری از مرگ‌ومیر افراد متکدی و بی‌خانمان در معابر عمومی به طور کامل دست یابند. از این‌رو در نهایت دو آسیب اصلی در عملکرد مددسراها قابل شناسایی است: ناتمام ماندن چرخه توانمندسازی مراجعان و در نتیجه از دست رفتن ماهیت بازپرورانه مجموعه و تبدیل شدن آن به محل اقامت مددجویان.

در زمینه دامنه جغرافیایی و اجتماعی می‌توان به یافته‌های زیر اشاره نمود:

دره فرحزاد به عنوان کانون اصلی آسیب‌های اجتماعی محله نفت

رشد شتابان شهر تهران و به تبع پیوستگی و اتصال بافت شهری محله نفت به دره فرحزاد به عنوان یکی از مراکز سکونتی حاشیه‌ای و یک بافت فرسوده شهری، موجب پیامدهایی برای این محله بوده است. در حقیقت محله نفت به

علت همجواری با دره فرحزاد و سکونت اقشار خاص از جامعه در این بافت سکونتی، با پدیده تجمع مهاجران ایرانی و اتباع خارجی روبه‌رو بوده و از آنجا که سکونت‌گاه‌های حاشیه‌ای و ارگانیک همواره با آسیب‌های اجتماعی از جمله فقر، فساد و اعتیاد دست به گریبان هستند، به تبع محله نفت نیز درگیر برخی مشکلات امنیت فردی و محلی و پیامدهای ناشی از این همجواری محلی شده است (ر.ک: مقدم، ۱۳۹۰) که مهمترین آنها عبارتند از: «فضاهای بی‌دفاع شهری»، «حضور افراد بی‌خانمان و کارتن‌خواب» و «زباله‌گردی». در ادامه، هر یک از موارد گفته‌شده توضیح داده شده است.

فضاهای بی‌دفاع شهری

در تعریف فضاهای بی‌دفاع شهری می‌توان گفت: فضاهایی که به کسی تعلق ندارد و یا در صورت داشتن مالک، از آنها نگهداری نمی‌شود و یا نظارت و کنترل لازم بر این فضاها صورت نمی‌گیرد، به نحوی که این فضاها در تمامی ساعات شبانه‌روز و یا بخشی از ساعات رها شده و به ندرت مورد استفاده قرار می‌گیرند. در تعریفی دیگر، فضاهای بی‌دفاع شهری دارای ویژگی‌های فیزیکی مانند کمبود نور و روشنایی، ساختمان‌های مخروبه و نیمه‌کاره است و از ویژگی‌های اجتماعی آن می‌توان به عدم حضور یا استفاده مستمر، خلوتی، عدم حضور مأمور یا مسئول نظارت، نداشتن تابلوهای شناسایی هویت و نداشتن علائم اشاره نمود.

فضاهای بی‌دفاع شهری در زمان‌های متفاوت دارای کارکردهای متفاوت از جمله گردهم‌آیی دست‌فروشان تا محل سکونت بی‌خانمان‌ها و گاه کژکارکردهای نامطلوب از جمله ریختن زباله تا محل استفاده مواد مخدر هستند. در همین ارتباط می‌توان به وجود فضاهای بی‌دفاع شهری متعدد در سطح محله شهرک نفت و همجواری محله با رود دره فرحزاد به عنوان مهمترین فضای بی‌دفاع شهری و اسکان طبقه خاصی از اقشار جامعه در این دره اشاره نمود که مأمنی مناسب برای معتادان، سارقان محلی و فضاهایی برای وقوع کژکارکردهای اجتماعی ایجاد کرده است.

به دلیل ارائه خدمات در مددسرا و مراجعه بی‌خانمان‌ها - که اکثریت آنها را معتادان تشکیل می‌دهد - به آن، مکان‌های بی‌دفاع در سطح محله افزایش یافته است. مدیر محله از رشد بیست درصدی این مکان‌ها پس از افتتاح مددسرا سخن به میان می‌آورد: «درست است که ما از سال‌ها پیش به دلیل وجود دره فرحزاد با مشکل مکان‌های بی‌دفاع مواجه بودیم، اما بعد از ساخت مددسرا، این مکان‌ها بیست درصد رشد کرده‌اند» (مصاحبه با مدیر محله نفت).

حضور افراد بی خانمان و کارتن خواب

بر اساس اطلاعات دریافتی پژوهشی از هر یک از مناطق بیست دو گانه شهر تهران در سال ۱۳۹۰، آسیب‌های اجتماعی در سطح مناطق به تفکیک ناحیه و محله‌ها اولویت‌بندی شده است. بر این اساس از شایع‌ترین و مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی منطقه ۵ به ترتیب به حضور معتادان خیابانی و افراد بی خانمان، خرید، فروش و توزیع مواد مخدر و تکدی اشاره شده است (کلانتری و دیگران، ۱۳۹۲: ۴۰). این مسئله همچنین در آن سوی دره فرحزاد در منطقه ۲ نیز شایع و مشهود است، به طوری که بر اساس گزارش گروه اجتماعی دفتر تسهیل‌گری نوسازی محله فرحزاد منطقه ۲، انواع آسیب‌های اجتماعی در محل شناسایی شده است که بیشترین فراوانی را خرید و فروش کالای قاچاق، خشونت علیه زنان، حضور افراد بی خانمان و مصرف مواد مخدر تشکیل داده است (واحدی، ۱۳۹۰: ۱۰).

در همین زمینه، دبیر شورایی محله نفت معتقد است: «اینکه شما می‌فرمایید اهالی محل هیچ شکایتی از وجود گرمخانه از سامانه ۱۳۷ و ۱۸۸۸ نداشته‌اند، به دلیل رضایت مردم نیست، بلکه به دلیل ناآگاهی مردم از این سامانه‌هاست. به همین دلیل به نظر من تماس با این سامانه‌ها، شاخص مناسبی برای ارزیابی نظرات مردم محله نیست، بلکه چون مردم، نیروی انتظامی را مسئول برخورد با معتادان و کارتن خواب‌ها می‌دانند، شما باید شکایت مردم محله را از نیروی انتظامی و کلانتری باغ فیض پیگیری کنید. اعتراض مردم محله به ما به عنوان دبیر شورایی محله، همین مسئله معتادان است که آقا شما چرا کاری نمی‌کنید؟ حتی چندین بار استشهادیه نوشتند، اما تا حالا اتفاقی در این زمینه نیفتاده است. ما مردم محله در بحث امنیت محله از گرمخانه متضرر شدیم، چون خدمات به معتادان، بیشتر از خدمات امنیتی به محله است».

زباله‌گردی

افرادی با ابزاری مانند کیسه و گونی در دست، به جست‌وجو و جداسازی زباله‌ها در سطح محله نفت مشغولند که از دید ساکنان محله، بسیار آزاردهنده است. آنان تنها به جست‌وجو بسنده نمی‌کنند، بلکه با پاره کردن کیسه زباله‌های موجود و به هم ریختن محتویات آنها، به دنبال موادی چون فلزات، شیشه، کاغذ و... هستند تا بتوانند آنها را در مکان‌هایی مانند داخل دره فرحزاد به فروش برسانند. می‌توان وجود زباله در سطح محله در تمام ساعات روز را به مثابه سرمایه عظیم (طلای کثیف) و قابل دسترس برای زباله‌گردها و

معتادان دانست. همان‌طور که اشاره شد، همجواری با رود دره فرحزاد و اسکان طبقه خاصی از اقشار جامعه در این دره، باعث تشدید حضور زباله‌گردها و معتادان در سطح محله شهرک نفت شده است. به طوری که دبیر شورایاری محله معتقد است که از زمان افتتاح مددسرای محله، زباله‌گردی به میزان سی درصد افزایش یافته است: «آقا شما خودتان دو ساعت در خیابان‌های اطراف گرمخانه قدم بزنید و ببینید که معتادان چه بر سر سطل‌های زباله و محله می‌آورند. کیسه‌های زباله را پاره می‌کنند و زباله‌های تر را در کنار سطل زباله می‌ریزند و منظر محله را خراب می‌کنند. به جرأت می‌توان بگوییم که در سال‌های اخیر، زباله‌گردی در محله نفت، سی درصد بیشتر شده است» (مصاحبه با دبیر شورایاری محله نفت).

در این قسمت، دامنه تأثیرات اجتماعی احداث مددسرا در سه عنوان «کاهش مرگ‌ومیر افراد بی‌خانمان»، «مسئولیت سنگین شهرداری و نداشتن تخصص کافی» و «عدم چرخه حمایتی و رسوبی شدن مددجویان» شناسایی و تحلیل می‌شود. در این بخش مشخص می‌شود که منافع یا مسئولیت‌های چه گروه‌هایی به نوعی با این پروژه گره می‌خورد و چگونه هر یک از این ذی‌نفعان از احداث این مجتمع اثر می‌پذیرند. این دامنه‌یابی مبنای تحلیل پیامدها و ارائه راهکارهاست.

کاهش مرگ‌ومیر افراد بی‌خانمان

مهم‌ترین پیامدی که با احداث مددسرا متوجه افراد بی‌خانمان خواهد شد، کاهش مرگ‌ومیر مددجویان است. پراکندگی افراد بی‌خانمان در شهر، علاوه بر مرگ‌ومیر، باعث دشواری خدمات‌رسانی به آنها در زمینه‌های مختلف خواهد شد و گسترش آسیب‌هایی مانند تکدی، ابتلا به بیماری‌های واگیردار و... را در پی خواهد داشت. در واقع مهم‌ترین پیامد این اماکن، کاهش مرگ‌ومیر افرادی است که توان زندگی در محیطی امن و پایدار را ندارند. مددسراها از آغاز با همین هدف راه‌اندازی شدند. بزرگ‌ترین پیامد این مراکز نیز همین کاهش میزان مرگ‌ومیر بیان شده است که این مراکز در چنین کاری موفق بوده‌اند (منصوری و دیگران، ۱۳۹۴: ۳۶). در واقع شهرداری قطعاً موفق شده است که از میزان مرگ‌ومیر شبانه در خیابان‌های تهران بکاهد. چنین کاری، هدفی بزرگ برای شهرداری به حساب می‌آید و طبیعی است که پیامدهای مثبتی برای شهرداری و نحوه عملکرد آن خواهد گذاشت. معاون خدمات اجتماعی سازمان در سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۳ در مصاحبه با نویسندگان به این نکته اشاره می‌کند که: «از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ حتی یک مورد مرگ‌ومیر به

دلیل یخزدگی و سرمای بی‌خانمان‌ها در تهران مشاهده نشده است» (مصاحبه با معاون خدمات اجتماعی سازمان).

یکی از مسئولان کلانتری ۱۴۰ باغ فیض نیز در همین زمینه معتقد است که: «وقتی معتمدان به گرمخانه می‌آیند، کنترل‌پذیری، آموزش و مدیریت آنها آسان‌تر می‌شود و در ضمن خیال ساکنان از ساعت ۵ بعد از ظهر تا ۷ صبح راحت است، چون می‌دانند که حدود صد نفر در گرمخانه هستند و جلوی خانه آنها یا کوچه و خیابان نمی‌خوابند. در ضمن خود کارتن‌خواب‌ها هم جایی برای خواب دارند و از سرما در امان می‌مانند» (مصاحبه با یکی از مسئولان کلانتری ۱۴۰ باغ فیض).

مسئولیت سنگین شهرداری و عدم تخصص کافی

می‌توان مدعی شد که یکی از دلایل اصلی بروز پیامدهای منفی یا عدم کارآمدی سامان‌دهی بی‌خانمان‌ها، عدم تمایل و تخصص مجموعه «شهرداری» در قبول مسئولیت «سامان‌دهی افراد بی‌خانمان» است. به عبارت دیگر، ناکارآمدی و ناقص بودن ارائه خدمات و همچنین عدم هماهنگی چنین پروژهای با محیط اجتماعی پیرامون آن، ریشه در تحمیل شدن این مسئولیت به شهرداری دارد. همان‌طور که در بخش پیشین اشاره شد، مسئولیت امر جمع‌آوری و اسکان افراد بی‌خانمان به دلیل مرگ‌ومیر یازده نفر از بی‌خانمان‌ها^(۳) به دلیل یخزدگی در زمستان ۱۳۸۳ در مجادله میان نهادهای ذی‌ربط بر عهده شهرداری قرار گرفت. بر همین مبنا «گروهی معتقدند احداث سکونت‌گاه‌ها، وظیفه بهزیستی است و سرپناه‌های حمایتی به طور کلی در قالب مسئولیت‌های بهزیستی تعریف می‌شود و بحث در مورد مسئولیت شهرداری، بیشتر سرپناه‌های اضطراری را شامل می‌شود» (دغاقله، ۱۳۸۹: ۴۳).

بدین ترتیب اضافه شدن این مراکز به وظایف نهادهای زیرمجموعه شهرداری، خودبه‌خود حجم کار شهرداری را افزایش داده و در انتخاب پیمانکار، نظارت بر او و ارائه خدمات جانبی، میزان قابل توجهی از وظایف اداری به مجموعه وظایف شهرداری اضافه شده است. اما تمامی این فعالیت‌ها بیش از آنکه به تقویت رابطه مردم با نهادهای بخش عمومی بینجامد، در عمل باعث نارضایتی می‌شود و شهرداری به عنوان هدف حملات مقاومت‌های محلی، بیش از هر نهاد دیگری در معرض تنش قرار خواهد گرفت (توفیق، ۱۳۹۳: ۱۲۶). در رابطه با مددسرای منطقه ۵ هم می‌توان به وجود این نکته اذعان نمود، به طوری که مسئولان محلی مانند رییس شورایاری و مدیر محله، مدیریت بی‌خانمان‌ها و به‌ویژه معتمدان را وظیفه سازمان بهزیستی می‌دانند.

عدم چرخه حمایتی و رسوبی شدن مددجویان

چنان که آمد، واگذاری مسئولیت سامان‌دهی بی‌خانمانان به شهرداری در حالی صورت پذیرفت که این نهاد عملاً از زیرساخت‌های تخصصی کافی برای چنین امری برخوردار نبود. هرچند در سال‌های اخیر تلاش‌هایی صورت گرفته تا این زیرساخت‌ها هم به لحاظ تأسیسات و تجهیزات فیزیکی و هم از نظر نیروی متخصص انسانی تأمین شود، هنوز به آن میزان از کارآمدی و کیفیت نرسیده است که بتواند امر سامان‌دهی و بازپروری افراد بی‌خانمان را پیش ببرد. به این دلیل که همچنان رویکرد اصلی که سایر اقدامات را تحت الشعاع قرار می‌دهد، تنها تلاش برای «کاهش مرگ‌ومیر افراد بی‌خانمان» است. یا حتی به نظر می‌رسد که «هدف اصلی، یک نوع مبلمان شهری و زدودن این افراد از چهره شهر است و نه بازپروری» (رضانی، ۱۳۹۱: ۴۷). در نتیجه «عملاً شهرداری فقط در جمع‌آوری و اسکان شبانه افراد بی‌خانمان فعالیت دارد و برای سامان‌دهی به این معنی که شرایطی را برای بازگشت افراد بی‌خانمان به زندگی عادی فراهم کند، اقدامی نمی‌کند» (علی‌وردی‌نیا، ۱۳۸۹: ۳). از این‌رو مهمترین مشکل، نقص حلقه‌های حمایتی برای مبارزه بابتی خانمانی است.

در نهایت می‌توان گفت از میان اهداف سیزده‌گانه تأسیس مددسراها، این مراکز تنها توانسته‌اند به یکی از اهداف خود (پیشگیری از مرگ‌ومیر افراد متکدی و بی‌خانمان در معابر عمومی) به طور کامل دست یابند. از این‌رو در نهایت دو آسیب اصلی در عملکرد مددسراها قابل شناسایی است: ناتمام ماندن چرخه توانمندسازی مراجعان و در نتیجه از دست رفتن ماهیت بازپرورانه مجموعه و تبدیل شدن آن به محل اقامت مددجویان.

نتیجه تمرکز یافتن چنین رویکرد و شرایطی، باقی ماندن و تشدید ریشه اصلی معضل بی‌خانمانی است. به طوری که سایر ابعاد اجتماعی مسئله بی‌خانمانی مورد بی‌توجهی قرار گرفته و پس از مدتی با پیامدهای انباشتی چندین برابری، خود را تحمیل خواهد کرد. بنابراین می‌توان چنین بیان داشت که هرچند در یک دهه اخیر، مدیریت شهری با احداث مددسراها و سامان‌سراها، برای بهبود وضعیت موجود تلاش نموده و راه‌اندازی گرمخانه‌ها در دهه ۸۰، زمینه‌ساز حرکت در امتداد رسیدن به ایده‌آل‌های سامان‌دهی بی‌خانمان‌ها شده است و در نگاهی کلی می‌توان اقدامات یک دهه اخیر را «دوره گذار» از وضعیت بحرانی دانست که به دنبال ایجاد ثبات در شرایط پیش آمده بوده است. اما آنچه در کنار احداث سرپناه در وضعیت کنونی از اولویت اصلی برخوردار است، ایجاد شبکه وسیع اطلاعاتی، ارتباطی و آموزشی است که در خدمت یک چرخه تکمیلی حمایتی به منظور کمک به آسیب‌دیدگان اجتماعی برای بازگشت به اجتماع قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

در جریان طراحی راهبرد برای مدیریت پیامدهای «خدمات مددسرای محله نفت»، بر اساس به کارگیری رویکرد تحلیل ذی‌نفعان، تلاش شد تا با توجه به اینکه چنین پروژه‌ای، دامنه گسترده‌ای از ذی‌نفعان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تمامی ذی‌نفعان مرتبط مورد توجه قرار گیرند. بر این اساس، سه دسته اصلی از ذی‌نفعان که هر کدام نقش و مشارکتی ویژه در چنین راهبردی دارند، عبارتند از: ۱- دست‌اندرکاران و نهادهای عمومی و دولتی ذی‌ربط (مدیریت شهری و متولیان کاهش آسیب‌های اجتماعی به‌ویژه بی‌خانمانی) ۲- افراد بی‌خانمان (مددجویان) و ۳- سمن‌ها و جامعه محلی میزبان پروژه (محله شهرک نفت).

نویسندگان معتقدند که اگر ارتباط مناسبی میان این سه دسته از ذی‌نفعان فراهم نشود و جایگاه و نوع مشارکت هر کدام از آنها مشخص نشود، چنان‌که تاکنون نیز وضعیت به همین منوال پیش رفته است، نه تنها اهداف مورد انتظار پروژه تحت تأثیر قرار گرفته، به خوبی تأمین نمی‌شود، بلکه پیامدها و عوارض منفی نیز ممکن است به بار آید.

همان‌طور که اشاره شد، جایگاه شهرداری به عنوان متولی امر سامان‌دهی افراد بی‌خانمان، دچار چالش‌هایی است که در نتیجه روی پروژه تأثیر دارد. عملاً اگر سه مرحله در امر سامان‌دهی افراد بی‌خانمان از هم تفکیک شود، یعنی جمع‌آوری افراد بی‌خانمان از سطح شهر، غربالگری و اسکان موقت شبانه افراد بی‌خانمان و بازپروری و ارائه خدمات حمایتی به افراد بی‌خانمان، شهرداری به طور مشخص در مرحله دوم دارای مزیت نسبی است و در سطح اول در مشارکت با نیروی انتظامی به جمع‌آوری افراد بی‌خانمان مبادرت می‌ورزد و در سطح سوم نیز نهادی مانند سازمان بهزیستی باید به بازپروری معتمدان بپردازد.

به این ترتیب می‌توان گفت که برای تحقق اهداف پیش‌بینی شده برای مددسرای محله نفت فراتر از هدف فعلی یعنی کاهش مرگ‌ومیر افراد بی‌خانمان، به منظور تحقق کاهش آسیب‌های اجتماعی، ارائه خدمات حمایتی و حتی توانمندسازی افراد بی‌خانمان و از سویی دیگر به دلیل همجواری مددسرا با دره فرحزاد به عنوان یکی از مهمترین کانون‌های آسیب‌زای شهر تهران، ضروری است که همکاری جدی‌تر، مسئولانه‌تر و شفاف‌تری میان شهرداری، نیروی انتظامی، وزارت بهداشت و سازمان بهزیستی محقق شود. بر این اساس ضلع نخست راهبرد مدیریت پیامدها شکل می‌گیرد، یعنی «همسوسازی نهادهای دولتی ذی‌ربط».

در واقع ضرورت همکاری بین‌نهادی ناشی از چندوجهی بودن مسئله و معضل بی‌خانمانی است. به عبارت دیگر، تنها زمانی دور باطل جمع‌آوری، اسکان و تشدید آسیب‌های ناشی از بی‌خانمانی پایان می‌یابد که در سطوح مختلف به «تشکیل حلقه‌های حمایتی» برای تغییر شرایط افراد بی‌خانمان اندیشیده شود (رمضانی، ۱۳۹۱: ۶۴).

بنابراین با چشم‌انداز خروج افراد بی‌خانمان از چرخه بی‌خانمانی، لازم است تا از سطح نیازهای اولیه افراد بی‌خانمان فراتر رفت. در واقع افراد بی‌خانمان علاوه بر اسکان، نیازمند خدمات دیگری هستند. تأمین مجموعه این نیازها، نه تنها توسط یک سازمان امکان‌پذیر نیست، بلکه بدون در نظر داشتن مشارکت و دخالت خود افراد بی‌خانمان نیز میسر نمی‌شود. به عبارت دیگر علاوه بر تأمین سرپناه و یا حتی ارائه خدماتی حمایتی به افراد بی‌خانمان، نیاز است تا فرایندی جهت توانمندسازی افراد بی‌خانمان برای بازگشت به جامعه انجام شود. به این معنی که مهارت‌های اجتماعی و حرفه‌ای آنها ارتقا یافته و فرصت‌هایی برای اشتغال و فعالیت اقتصادی رسمی برایشان فراهم شود. این جهت‌گیری، ضلع دوم راهبرد مدیریت پیامدها را به خود اختصاص می‌دهد، یعنی «توانمندسازی افراد بی‌خانمان».

اما در این میان، تنها مشارکت نهادهای عمومی - دولتی و خود افراد بی‌خانمان کفایت نمی‌کند؛ سطحی از مداخله اجتماعی به‌ویژه از جانب نهادهای محلی و مدنی نیز لازم است که می‌توانند ظرفیت‌های جدیدی برای همکاری فراهم آورند. هم از این جهت که با جلب مشارکت و در نظر گرفتن جایگاهی نظارتی برای نهادهای محلی (شورایاری و هیئت‌امنای مساجد محله شهرک نفت) می‌توان از نگرانی‌های آنها درباره تبعات و آسیب‌های ناشی از استقرار و ادامه فعالیت مددسرا در محله کاست و از طرف دیگر می‌توان حمایت‌ها و تلاش‌های نهادهای مدنی (از جمله مؤسسات خیریه و سازمان‌های مردم‌نهاد) را به سمت توانمندسازی افراد بی‌خانمان سوق داد. در همین راستا، سومین ضلع راهبرد مدیریت پیامدها می‌تواند شامل «جلب مشارکت نهادهای محلی و مدنی» باشد.

به این ترتیب راهبرد اصلی مدیریت پیامدهای خدمات مددسرای محله نفت، عبارت است از «جلب مشارکت ذی‌نفعان محلی و همسوسازی نهادهای دولتی مرتبط برای ارائه سلسله خدمات حمایتی و توانمندسازی جهت تکمیل چرخه درمان، بازپروری و ادغام افراد بی‌خانمان در جامعه».

با توجه به نکات یادشده و با در نظر داشتن سه ضلع راهبرد مدیریت پیامدها، به صورت خلاصه پیشنهادهای زیر ارائه می‌گردد.

پیشنهادهای ناظر به «بهبود فضای مددسرا»

استحکام بخشیدن به ساختمان فعلی مددسرا، افزایش امکانات رفاهی - بهداشتی اعم از سرویس‌های بهداشتی و حمام در مددسرا، رفع مشکل فاضلاب ساختمان، رسیدگی به مسائل مربوط به حق انشعاب آب، برق و گاز ساختمان، افزایش پرسنل مددسرا با توجه به تعداد مددجویان، بهبود شرایط کاری نیروی انسانی شاغل در مددسرا، پیگیری مطالبات و پرداخت معوقات پیمانکار بهره‌بردار مددسرا و طراحی و تدوین فهرستی برای نظارت مستمر و منظم جهت اصلاح عملکرد مدیریت بهره‌بردار مددسرا باید اقدامات جدی انجام گیرد.

پیشنهادهای ناظر به «جلب رضایت و مشارکت‌های نهادهای محلی - مدنی»

رایزنی و همکاری با کلانتری ۱۴۰ باغ فیض با هدف استقرار کانکس و مکاتبه برای افزایش گشت نیروهای انتظامی جهت تقویت امنیت محله نفت، تهیه نقشه آسیب‌های اجتماعی محله نفت، سامان‌دهی رود دره فرحزاد و فضاهای بی‌دفاع شهری محله، استقرار کانکس باز یافت زباله و تخلیه سطل‌های زباله دو یا سه نوبت در روز، ظرفیت‌سازی به منظور مشارکت ساکنان، خیرین و سمن‌ها برای تقویت عملکرد مددسرا و در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی، جلب همکاری‌های مالی، معنوی و آموزشی توسط نهادهای محلی مدنی، واگذاری بخشی از مسئولیت نظارت بر عملکرد مددسرا به هیئت‌امانی محله و برگزاری جلسه با شوراییاری محله و دعوت از آنان برای حضور در مددسرا به منظور آشنایی با فعالیت‌های آن.

پیشنهادهای ناظر به «همسوسازی نهادهای دولتی ذی‌ربط»

جلب حمایت و مشارکت سازمان بهزیستی و دانشگاه علوم پزشکی و گسترش همکاری و تعامل با دانشگاه علوم پزشکی با هدف استمرار خدمات‌دهی مرکز کاهش آسیب‌ها و متادون درمانی در مددسرا، تقویت تعاملات و همکاری با مراکز «مددکار شهر» مستقر در پایانه‌های مسافری شهر تهران.

پیشنهادهای ناظر به «توانمندسازی افراد بی‌خانمان»

ایجاد بانک اطلاعات جامع هویتی یکپارچه از مددجویان از لحظه ورود به این مراکز تا بازگشت کامل به جامعه با استفاده از اثر انگشت مددجویان یا بهره‌گیری از روش‌های پیشرفته و دقیق همچون ثبت اطلاعات بر اساس قرنیه چشم، توجه جدی به انجام غربالگری در مددسرا و در صورت امکان مکاتبه و هماهنگی با نهادهای ذی‌ربط همچون ثبت احوال کشور به منظور تسریع در روند صدور مدارک هویتی المثنی برای مددجویان فاقد مدارک هویتی.

پی‌نوشت

۱. در نخستین سال‌های راه‌اندازی گرمخانه‌ها در تهران به دلیل آنکه فعالیت این مراکز محدود به فصول سرد سال بود، نام گرمخانه برای آنها مصطلح شد. اما از سال ۱۳۹۲، با تغییر سیاست‌های سازمان رفاه، خدمات و مشارکت‌های اجتماعی، نام این مراکز به «مددسرا» تغییر یافت.
۲. هرچند آماری از تعداد دقیق فوت‌شدگان در زمستان ۱۳۹۳ در دست نیست، بیشتر مسئولان و کارشناسان سازمان رفاه، خدمات و مشارکت اجتماعی در مصاحبه‌ها به عدد یازده اشاره کردند، هرچند تعدادی هم از مرگ ده و دوازده نفر نیز سخن به میان آوردند.

منابع

۱. امامی میبدی، راضیه (۱۳۹۲). مستندسازی طرح سامان دهی متکدیان و افراد بی خانمان در شهرداری تهران در مستندسازی تجارب مدیریتی در شهرداری تهران. تهران: تیسرا.
۲. سایت شهرداری تهران (بهمن ۱۳۹۴)، تاریخچه مددسراهای تحت پوشش سازمان شهرداری تهران. چهارشنبه ۱۵ آذر، قابل دسترسی در: <http://swsc.tehran.ir/madadsaraha>
۳. توفیق، ابراهیم (۱۳۹۳). ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه توسعه و سامان دهی گرمخانه در محله اندیشه (منطقه ۵ شهرداری تهران). معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ۵ تهران.
۴. شهرداری تهران (۱۳۹۴). دستورالعمل اجرایی راه اندازی مددسراهای اضطراری در شهر تهران. معاونت امور اجتماعی و فرهنگی، سازمان رفاه، خدمات و مشارکت های اجتماعی.
۵. دغاقله، عقیل (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیرات احداث گرمخانه بعثت در منطقه ۱۶ تهران. دفتر مطالعات فرهنگی و اجتماعی شهرداری تهران.
۶. رمضانی، محمدعلی (۱۳۹۱). ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی پروژه سامان سرای لویزان و توسعه و سامان دهی آن. معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ۴.
۷. سیدپور آذر، سیدعلی (۱۳۹۴). ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مددسرای منطقه ۲۲ (سرای کار و زندگی بهاران). معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ۲۲.
۸. شهرداری تهران (۱۳۸۸). سند راهبردی توسعه منطقه ۵. اسناد راهبردی پنج ساله توسعه محلات منطقه.
۹. صدیق سروستانی، رحمت الله و آرش نصر اصفهانی (۱۳۸۹). «اعتیاد، طرد اجتماعی و کارتن خوابی در شهر تهران؛ پژوهشی کیفی». فصلنامه بررسی مسائل اجتماعی ایران. سال اول، شماره چهارم، زمستان، صص ۱-۱۸.
۱۰. علپوردی نیا، اکبر (۱۳۸۹). مطالعه جامعه شناختی کارتن خوابی؛ علل، تجارب جهانی و راهکارها، «بررسی موردی شهر تهران». طرح پژوهشی، دفتر مطالعات فرهنگی و اجتماعی شهرداری تهران.
۱۱. فاضلی، محمد (۱۳۸۹). ارزیابی تأثیرات اجتماعی. تهران: جامعه شناسان.
۱۲. کلانتری، عبدالحسین و دیگران (۱۳۹۲). «سیاست اجتماعی و تکیه گری، ملاحظات برای ایران و شهر تهران». دانش شهر. شماره ۲۳۷، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، زمستان، صص ۱-۶۴.
۱۳. مقدم، زهره (۱۳۹۰ الف). گزارش هم اندیشی محله ای، امنیت محله نفت (عدم وجود ایستگاه نیروی انتظامی در محل). معاونت اجتماعی و فرهنگی منطقه ۵.
۱۴. ----- (۱۳۹۰ ب). گزارش هم اندیشی محله ای، فراوانی زباله گرها و معتادین در سطح محله شهرک نفت.
۱۵. منصوری، فردین و دیگران (۱۳۹۴). «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی احداث مددسراهای شبانه و نقش آن در امنیت شهری در شهر کرمانشاه». دانش انتظامی کرمانشاه. سال ششم، شماره ۲۰، بهار، صص ۳۱-۴۰.
۱۶. سایت محله من (بهمن ۱۳۹۴)، نگارید دره فرحزاد پاتوق معتادان شود، دردسرهای اطعام کارتن خواب ها برای اهالی. دوشنبه ۱۴ دی، قابل دسترسی در: <http://www.mahaleman.ir/detail/news/7929/5>
۱۷. واحدی، مریم (۱۳۸۹). توصیف محله فرحزاد. مؤسسه اندیشه سرای شهر.

18. Bassuk, E. L. (1987). The feminization of homelessness. Families in Boston shelters. American Journal of Social Psychiatry, 7, 19-23.
19. Bryson, John M. (2004). "What to do when stakeholders matter. stakeholder identification and analysis techniques" from Public Management Review 6 (1) pp.21-53.
20. Doak, Melissa J. (2008). Social Welfare, Fighting Poverty and Homelessness, Published by Information Plus, Wylie, Texas.
21. Eden, C. & Ackermann, F (2011). "Strategic Management of Stakeholders, Theory and Practice". Long Range Planning 44, pp 179-196.
22. Hombs, Mary Ellen (2011). Modern Homelessness a Reference Handbook. by ABC-CLIO, LLC, California.
23. Johnson, G., and Scholes, K (2002). Exploring Corporate Strategy. Sixth Edition, Harlow, England, Pearson Education.
24. Nutt, P. & Backoff, R (1992). Strategic Management of Public and Third Sector Organizations. A Handbook for Leaders, San Francisco, Jossey-Bass.
25. Schmeer, Kammi (2001). Stakeholder Analysis Guidelines. last visit, 21.7.2014, in http://www.eestum.eu/voorbeelden/Stakeholders_analysis_guidelines.pdf.

ارزیابی تأثیرات اجتماعی مجموعه فرهنگی، گردشگری و تفریحی مُرادآب*

طلیعه خادمیان

دکترای جامعه‌شناسی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
sonia_khademian@yahoo.com

حبیب جباری

دکترای جامعه‌شناسی توسعه
Jabbari.habib@gmail.com

چکیده

هدف این پژوهش، ارزیابی تأثیرات اجتماعی پروژه ساخت مجموعه فرهنگی و گردشگری مُرادآب در محله اسلام‌آباد واقع در منطقه ۱ شهرداری کرج و ارائه راهکارهایی به منظور افزایش پیامدهای مثبت و کاهش پیامدهای منفی ناشی از آن است. روش این پژوهش از نظر فرایند اجرا، تلفیقی (کمی و کیفی) و از نظر زمان، مقطعی بوده است. اطلاعات در بخش کمی داده‌ها با نمونه‌ای ۴۰۰ نفری از اهالی اسلام‌آباد کرج به دست آمده است و در بخش کیفی هم مصاحبه‌هایی با مدیران شهرداری منطقه کرج، عوامل اجرایی، مطلعان طرح و افراد شاخص و نخبگان محلی انجام شده است و برای تعیین اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری و به منظور تعیین پایایی از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که اجرای این پروژه، اثرات مثبتی مانند بهبود گذران اوقات فراغت، بهبود سیمای محلی و بهبود محیط‌زیست، احساس آرامش و نشاط اجتماعی، افزایش احساس امنیت، افزایش دسترسی به خدمات تفریحی و فرهنگی، افزایش قیمت مسکن، ایجاد فرصت شغلی و درآمدزایی، بهبود سیمای محله، افزایش مشارکت و تعلق محلی و افزایش رضایت و اثرات منفی مانند دل‌زدگی و بی‌اعتمادی مردم به مسئولان و طرح، مهاجرت اجباری و ایجاد نارضایتی از ازدحام و شلوغی بعد از اجرای طرح به همراه خواهد داشت که با اجرای سیاست‌های درست سامان‌دهی و جلب رضایت اهالی و طراحی اصولی و بهره‌مندی از سرمایه‌گذار خصوصی جهت تسریع امور می‌توان اثرات منفی را کاهش داد.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیرات اجتماعی، مجموعه تفریحی، گردشگری و فرهنگی
مُرادآب و محله اسلام‌آباد کرج.

* این مقاله برگرفته از طرحی با همین عنوان بوده که با حمایت سازمان فرهنگی، هنری و ورزشی شهرداری کرج اجرا شده است.

بیان مسئله

مجموعه تفریحی و فرهنگی، فضای ارزشمند توریستی و اقتصادی است و به واسطه کاربری‌های تفریحی، گردشگری، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی که دارد، ضامن سلامت روان و جسم است. در ساخت مجموعه تفریحی - فرهنگی باید به تطابق کاربری‌ها، با نیازهای اهالی توجه شود. افزایش روزافزون نیازهای تفریحی، نیاز به مکان‌های مناسب برای فعالیت‌های تفرجی را آشکار می‌کند. تعیین این مکان‌ها مستلزم ارزیابی دقیق منابع مختلفی است که احتمال می‌رود بتواند به عنوان یک منبع تفرجی مورد استفاده قرار گیرد. در نظر گرفتن تپه مُرادآب به خاطر اقلیم و خصوصیات فیزیکی، طراحی مجموعه فرهنگی - تفریحی مُرادآب را بر پایه‌های اکولوژیک سوق می‌دهد. اهداف بنیانی فعالیت‌های هر جامعه، ارتقای شرایط کمی و کیفی زندگی انسان است و هدف توسعه پایدار شهری، ارتباط با طبیعت، ایجاد و حفظ امنیت و ایمنی، افزایش آگاهی و دانش و وحدت و جامع‌نگری است. مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی شهری اگر به صورت صحیح برنامه‌ریزی شوند، در سالم‌سازی جسم و روان انسان‌ها و افزایش سرانه تفریحی و فرهنگی مؤثر هستند.

استقرار هر عنصر شهری در موقعیت فضایی مکانی خاص از سطح شهر، تابع اصول و قواعدی خاص است که در صورت رعایت اصول به موفقیت و کارایی عملکردی آن عنصر در همان مکان مشخص خواهد انجامید و در غیر این صورت، مشکلات اساسی از قبیل عدم دسترسی مناسب و مهم‌تر از همه عدم رعایت اصول عدالت شهری بروز خواهد نمود. رشد سریع جمعیت در شهرها، افزایش روزافزون هزینه‌های تأمین منابع زمین و کمبود شدید آن در شهرهای بزرگ، نیاز شهروندان به فضاهای تفریحی و فرهنگی برای گذران اوقات فراغت، اهمیت و تنوع روزافزون ورزش و تربیت جسم در زندگی شهری، هزینه‌بر بودن احداث فضاهای ورزشی و تفریحی و آموزشی و... تنها نمونه‌هایی از مسائل مربوط به حوزه تفریحی و فرهنگی در سکونت‌گاه‌های غیر رسمی اهالی اسلام‌آباد است (میربهبشت مقام، ۱۳۹۰: ۳۲-۳۳). شناخت ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی و محیطی اسلام‌آباد کمک می‌کند تا در کنار شناخت نقاط قوت و کاستی موجود، دید روشن‌تری از نیازمندی منطقه درباره مسائل مختلف از جمله مسائل تفریحی و فرهنگی به دست آید.

فضاهای تفریحی و فرهنگی منجر به افزایش یکپارچگی اجتماعی، کاهش فشارهای روانی، بهبود و سامان‌دهی محیط‌زیست، افزایش و آرامش ساکنان و ایجاد محیط ایمن برای پرورش کودکان و فراغت خانواده است. به همین منظور در منطقه ۱ شهرداری کرج، کارشناسان با در نظر گرفتن نیازهای حقیقی

شهروندان و به منظور ایجاد فرصت‌های تفریحی، ورزشی، آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و تأمین سلامت جسمانی و روانی و پر نمودن اوقات فراغت آنها در همه سطوح سنی و با هدف افزایش و بهینه‌سازی کیفیت زندگی فردی و خانوادگی از طریق شرکت در فضاهای جمعی و گروهی مقرر شده است تا مجموعه تفریحی و فرهنگی در تپه مُرادآب احداث شود. مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی به عنوان یک نهاد، بر اساس یک نیاز اجتماعی شکل گرفته است. ایجاد مجموعه‌های فرهنگی و تفریحی جزء ضروریات زندگی شهری به‌ویژه در کلان‌شهر کرج است؛ ولی این موضوع می‌تواند پیامدهایی منفی بر زندگی شهروندان داشته باشد که نیاز به بررسی دارد. طرح احداث مجموعه فرهنگی و تفریحی با هدف سامان‌دهی فضاهای بی‌دفاع شهری و برچیدن سکونت‌گاه‌های غیر رسمی انجام می‌شود.

احداث و ساخت مجموعه فرهنگی - گردشگری و تفریحی مُرادآب، یکی از برنامه‌هایی است که مدیریت شهری منطقه ۱ کرج برای رفع نیازهای شهروندان به‌ویژه اهالی اسلام‌آباد و شهروندان کرج با نگاه به گردشگری فرمانطقه‌ای تدارک دیده و در دست ساخت قرار دارد. شناخت ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی و محیطی منطقه کمک می‌کند تا در کنار شناخت نقاط قوت و کاستی موجود، دید روشن‌تری از نیازهای منطقه درباره مسائل مختلف از جمله مسائل مرتبط با ورزش به دست آید.

تپه مُرادآب به عنوان مهم‌ترین منبع طبیعی محله اسلام‌آباد است که از نظر جغرافیایی در منطقه ۱ شهرستان کرج و حد فاصل خیابان چالوس و منطقه عظیمیه قرار گرفته است. این منطقه دارای بافت شهری است و ساکنان آن اغلب از قوم ترک هستند و کمتر مردم افغانستانی در این قسمت سکنی دارند. آمار توزیع و مصرف مواد مخدر در این محله بسیار بالاست؛ به‌طوری که می‌توان گفت که سهم قابل توجهی از فروش مواد مخدر در استان البرز مربوط به این منطقه است. با وجود تعداد زیاد مسجد و حسینیه و دارا بودن سه کتابخانه و تعدادی پاسگاه، باز خورد مطلوبی در زمینه فرهنگی در منطقه مشاهده نشده است و نیازمند برنامه‌ریزی بهتری در زمینه فرهنگی است.

عمده مشکلات این منطقه، نبود فضای فرهنگی تأثیرگذار، نبود شغل، نبود کانال‌کشی فاضلاب، وقوع انواع جرائم در منطقه و انکار وجود جرم و توزیع و مصرف مواد مخدر توسط معتمدان محلی است که موجب سخت شدن اصلاح امور گشته است (گزارش محله اسلام‌آباد، ۱۳۹۸).

این محدوده روی تپه اسلام‌آباد و با خصوصیات حاشیه‌نشینی شکل گرفته است و دارای ۸۶،۱ هکتار محدوده فرسوده تدقیق شده است و جمعیتی بالغ

بر ۳۵۶۸۸ نفر در آن زندگی می‌کنند. تراکم خالص جمعیتی این محدوده نیز ۷۳۸ نفر در هکتار است. این محدوده تا سال ۱۳۴۹ خالی از سکنه بوده است و در پی مهاجرت‌های دهه ۵۰ و ۶۰ به صورت حاشیه‌نشینی در بالای تپه که شیب زمین آن بالاست شکل گرفته است. بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، کل تعداد شاغلان این محدوده، ۱۲۱۶۰۰ نفر و میزان افراد غیر شاغل یا مصرف‌کننده، ۲۷۸۹۳ نفر (شامل افراد خانه‌دار، محصل، دارای درآمد و بدون کار و...) است. نرخ بالای بیکاری در بین مردان در اسلام‌آباد بیانگر وضعیت بد معیشتی و اقتصادی است. محله از حلقه‌های بی‌نظمی تشکیل شده است که با نزدیک شدن به قسمت‌های بالای تپه، این بی‌نظمی بیشتر می‌شود. در این میان تنها خیابان شریعتی از پهنای بزرگی برخوردار است که نقش مهمی در محله دارد و محل تردد وسایل نقلیه و محل تجمع دست‌فروش، مغازه‌ها و ایستگاه‌های وسایل نقلیه است.

تپه مُرادآب به دلیل مداخلات انسانی در حوزه سکونت و کسب‌وکار (سکونت غیر رسمی)، چشم‌انداز طبیعی و اکولوژیک خود را از دست داده است و تبدیل به مأمّن امنی برای آسیب‌های اجتماعی متفاوت مانند خرید و فروش و مصرف مواد مخدر شده است. فاضلاب خانه‌های اسلام‌آباد، شرایط محیطی نامناسبی را در این محدوده ایجاد کرده و بخش قابل توجهی از زیست‌حیاتی آن از بین رفته است و از شکل اولی خود خارج شده و خبری از زیبایی بصری و عنصر آب به عنوان عنصر حیات‌بخش نیست.

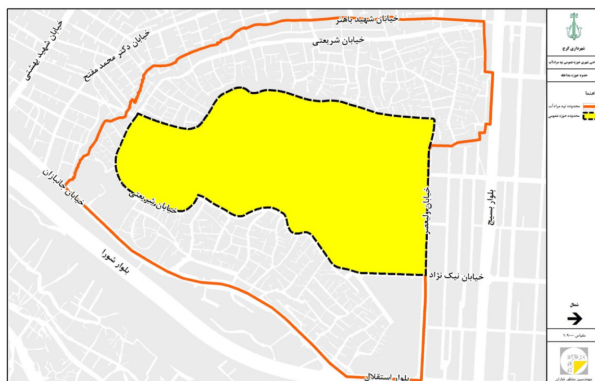
آنچه بیش از اهداف یک سیاست، برنامه و پروژه مهم است، پیامدهای آن برنامه است. پیامدهای آن در بلندمدت نه تنها اهداف را تحت الشعاع قرار دهد، که منجر به ایجاد پیامدهای منفی یا حتی مثبتی شود که فراتر از اهداف از پیش تعیین شده است. پروژه‌های عمرانی بر عوامل محیطی از طریق ایجاد تغییر در ساختار و معمولاً فضای شهری که بستر اصلی زندگی روزمره مردم است، تأثیر گذارند.

بر اساس این ارزیابی تأثیر اجتماعی پروژه و وضعیت اجتماعی و فرهنگی تپه مُرادآب در محله اسلام‌آباد در صدد است تا به بررسی پیامدهای ساخت این مجموعه فرهنگی، تفریحی و گردشگری در تپه مُرادآب بپردازد و اثرات این پروژه را از نظر اجتماعی و فرهنگی بررسی نماید. در این پژوهش سعی شده تا نیازهای اصلی ساکنان و مراجعه‌کنندگان احتمالی، وضعیت موجود محدوده و طراحی در حال حاضر مجموعه تفریحی و فرهنگی تپه مُرادآب بررسی شود و با استفاده از یافته‌های پژوهش تلاش شده است تا پیامدهای مثبت و منفی ایجاد مجموعه پیش‌بینی شده، راهکارهایی برای افزایش پیامدهای مثبت و کم کردن پیامدهای منفی ارائه شود.

توصیف اقدام مداخله‌ای

این محدوده دارای شیب تند و پیچیدگی متنوع به دلیل فراز و نشیب‌های فراوان، رانش زمین، وجود گسل در جوار تپه مُرادآب و شیب زیاد است که در حوزه عمومی از مخاطرات اصلی این حوزه است. بخش مسکونی حوزه مداخله در غرب تپه مُرادآب قرار دارد. غالب تپه از شیب بالای ۳۰ درصد برخوردار است که در اجرای بخش تفریحی و تفرجی باید به این مسأله توجه شود (شیب مناسب برای این کاربری، حداکثر ۱۵ درجه است). از نظر آفتاب‌گیری، تپه از شرایط یکسانی برخوردار نیست؛ به همین دلیل اراضی تپه‌های دامنه‌های شرقی و شمالی بستر، مناسب تفرج تابستانه و دامنه‌های جنوبی و غربی، بیشتر مناسب تفرج زمستانه است. دسترسی به حوزه مداخله با توجه به موقعیت آن در مرکز و بالاترین تراز تپه مُرادآب، تحت‌الشعاع ساختار کالبدی تپه (محل استقرار حوزه مسکونی) و نحوه پیوند آن با حوزه مداخله است.

مسیرهای ارتباطی بافت مسکونی با حوزه مداخله، معایری با شیب بالای ۱۵ درجه و پلکانی و کمعرض است (در خیابان‌های کافی، قزلباش و حافظ در شرق). مسیر سواره فاقد هرگونه ایمنی با شیب ۸ تا ۱۵ درجه (شهید گیوه‌کش) و معابر با شیب کم و طولانی است. حدود نیمی از کل اراضی فاقد کاربری است. کاربری پارک و فضای سبز (۲۶ درصد کل اراضی) در اختیار پارک دانایی، کاربری مسکونی (۶ درصد)، کاربری خدماتی (۱۳ درصد) است. برخی از کاربری‌های این حوزه متناسب و منطبق با کارکرد تفریحی نیست؛ مانند منبع آب، مرکز کنترل سازمان آتش‌نشانی (سامانه ۱۲۵)، ستاد آسیب‌دیدگان اجتماعی، بازار روز کاج، کلاتری ۳۰ اسلام‌آباد، ساختمان در حال احداث سازمان آتش‌نشانی، سازمان موتور شهری، بناهای مسکونی، تجاری - خدماتی، فرهنگسرای غدیر و پست برق.

شکل ۱- ساختار حوزه مداخله

ویژگی‌های حوزه مداخله از نظر کالبدی مشتمل بر:

۱. **بستر طبیعی:** رودخانه کرج در شرق، مسیل شهر کرج در غرب و باغات حاشیه رودخانه کرج که در حد فاصل تپه مُرادآب و رودخانه کرج قرار دارد و وجود پارک‌ها و فضاهای سبز و باز (مانند پارک خانواده و باغات مرکز در غرب و شمال غربی) و عبور گسل از میان تپه.

۲. **بستر مصنوع:** بافت قدیم مرکز شهر کرج، بافت باغشهری جهانشهر، بافت جدید عظیمیه، بافت خودرو اسلامشهر است. از نظر ساختار اجتماعی و اقتصادی در حوزه فراگیر، بافت قدیم کرج در جنوب تپه مُرادآب دارای اقشار میانی جامعه، محله عظیمیه در شمال و شمال غربی تپه و محله جهانشهر در غرب تپه از محلات مرفه شهر کرج محسوب می‌شود که از نظر جایگاه اقتصادی و اجتماعی کاملاً متفاوت با اهالی تپه مُرادآب است.

این پروژه در محل تپه مُرادآب یا اسلام‌آباد با هدف ایجاد فضایی شاد و سرزنده و در عین حال ایمن، افزایش سرانه فرهنگی و گردشگری برای اهالی و گردشگران (شهر کرج و خارج از کرج) در حین اجرا است. تپه مُرادآب واقع در منطقه ۱ شهرداری کرج با عرصه‌ای در حدود ۷۲ هکتار در حاشیه جنوبی بلوار بسیج (بلوار کاج) و منطقه عظیمیه کرج قرار گرفته است. این اراضی، تپه‌هایی خشک با درخت کاری محدود در برخی نقاط دیده می‌شود. در سالیان گذشته در این اراضی، ساخت‌وسازهای وسیع و غیر قانونی صورت گرفته بود که چهره‌ای نامطلوب به این بخش از شهر داده بود. با پیگیری‌هایی که طی دو دهه اخیر انجام شد، برخی از این اراضی آزاد شده و به صورت تپه‌های درخت کاری شده درآمد. مابقی این اراضی در حال آزادسازی است. در همین راستا و به منظور سامان‌دهی این اراضی، طرح بالادستی توسط مهندسان مشاور شاران تهیه شده است.

اراضی تپه مُرادآب در منطقه ۱ شهرداری کرج در دامنه‌های کوه البرز و ضلع جنوبی رودخانه کرج، یکی از زیباترین چشم‌اندازهای این شهر است. دامنه‌های جنوبی این سایت از بلوار چمران، نمای بارزی دارد و بلوک شمالی که شامل باغ ایران و صفه مرکزی است، از منطقه عظیمیه کرج دارای چشم‌انداز گسترده‌ای است. مطالعات شاران را ابنیه طراحان البرز بازنگری و تدقیق مسئله کرده‌اند. این طرح مشتمل بر هفت بلوک است: ۱- بلوک باغ ایرانی ۲- بلوک ورزشی ۳- بلوک ورزش‌های کوهستانی ۴- بلوک تفریحی ۵- بلوک فرهنگی - هنری و اقامتی ۶- بلوک صفه مرکزی ۷- بلوک تپه‌های جنوبی.

با توجه به هزینه بالای ساخت‌وساز ابنیه و با توجه به بودجه محدود عمرانی در هر سال، ابنیه طراحان البرز و مسئولان شهری و اجرایی تصمیم

گرفتند تا در قدم اول، طرح‌های معماری منظر آماده شده، در دستور کار اجرایی قرار گیرد و پس از این مرحله با توجه به جانمایی ابنیه‌های تجاری، فرهنگی، هنری و تفریحی- خدماتی که در هر بلوک در نظر گرفته شده است، با دعوت از سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و طی سال‌های آتی، طرح معماری و نقشه‌های اجرایی آن آماده گردد. اما در تدقیق محیط طبیعی این سایت، مهم‌ترین طراحی برای مقام‌سازی ترانشه‌ها است. با توجه به خاک مخلوط این سایت و وجود نخاله‌های ساختمانی، خاک مناسب زراعی مناسب برای مقاوم‌سازی و پرورش صحیح گیاهی برای پوشش گیاهی در نظر گرفته می‌شود.

تپه مُرادآب از اصلی‌ترین نشانه‌های شهر کرج، با ارتفاع و پستی و بلندی‌های خاص خود، مکانی مفرح، جذاب و متنوع برای گذران اوقات فراغت آحاد مردم است که می‌تواند پاسخگوی نیازهای تفریحی افراد گوناگونی باشد. خوانا کردن دسترسی، وفاداری به طبیعت و توپوگرافی تپه و برقراری ارتباط بصری متقابل میان تپه و شهر کرج با استقرار فعالیت‌های متناسب از اهداف اصلی اجرای این طرح است.

در این محله بیش از ۷۵ درصد از کاربری‌های مسکونی، زیر ۸۰ متر زیربنا دارند و میانگین مساحت زیربنا برابر با ۶۳،۲ مترمربع است، در حالی که متوسط قطعات مسکونی، ۸۸،۲ متر است. به عبارتی سطح اشغال در این محله بسیار بالاتر از استاندارد است که شرایط نامناسبی دارد. تراکم خانوار در واحد مسکونی نیز ۱،۱ است و لازم است جهت کاهش این مقدار برنامه‌ریزی صورت پذیرد (مهندسان مشاور پردازاز، ۱۳۸۷: ۲۲۰).

از جمله ویژگی‌های عمومی محلات اسلام آباد، وجود ساختمان فاقد نماسازی، معابر با پوشش نامناسب، استفاده از سنگ، بلوک سیمانی، لاستیک و چوب روی سقف قسمتهایی از ساختمان مانند: انبار یا سرویس‌های بهداشتی، رنگ‌های تیره و گرفته محیط، وجود وسایل کهنه روی بام منازل، استفاده از فضای معابر برای خشک کردن لباس، بوهای نامطبوع، بازی کودکان در کنار جوی آب و در یک کلام آشفتگی و اغتشاش بصری و سیمای نامطلوب است. محله اسلام آباد از سیمای عمومی نامناسبی برخوردار است. گذرگاه‌ها و معابر پر پیچ‌وخم و کمعرض است و معمولاً راه دسترسی خودروهای امداد اعم از آتش‌نشانی، اورژانس و پلیس امنیت در مواقع بروز حوادث و خطرات وجود ندارد.

شکل ۲- ویژگی‌های محله اسلام آباد

شکل ۳- سیمای عمومی محله زورآباد در شهر کرج

پیشینه تحقیق

اسکان غیر رسمی به سبب ایجاد فقر و گسترش آن و نیز به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه‌های سنگین برای حل مشکلات، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری تلقی شده است، به گونه‌ای که نیاز جدی به اتخاذ تدابیر ویژه برای سامان دهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن در آینده باید در دستور کار دولت قرار گیرد.

در ادامه به برخی از پژوهش‌ها و مطالعات انجام شده در حوزه حاشیه‌نشینی و اثرات ساخت مجموعه فرهنگی و تفریحی اشاره شده است. ابتدا با اشاره

به شیوه سامان‌دهی کشورهای مختلف به اثرات و راه‌کارهای سامان‌دهی و سپس با اشاره به مجموعه فرهنگی - تفریحی، به نقش اجرای این طرح در جوامع آمده است.

دایب و همکاران^۱ (۲۰۲۰) با اشاره به وضعیت نابسامان اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و بهداشتی زیرساختی شهرهای عربی مانند لیبی، مصر، عراق و فلسطین دریافتند که باید برای سامان‌دهی شهرک‌های غیر رسمی از مشارکت مردمی استفاده کرد و دادن خدمات باید به صورت عادلانه و استاندارد باشد. از سویی دیگر در جابه‌جایی و تخلیه سکونت‌گاه‌ها، علاوه بر اسکان ایمن به معیشت و شبکه‌های اجتماعی هم توجه شود و علاوه بر ساخت و در نظر گرفتن زیرساخت‌های شهری در احیا و بازسازی و تصحیح الگوهای سکونت‌گاه غیر رسمی به خدمات اجتماعی و فرهنگی و بخش اشتغال‌زایی و آموزش و بهداشت هم توجه شود.

از نظر تاکولی و همکاران^۲ (۲۰۱۵)، علت مهاجرت روستائینان به شهرها، فقر نیست، بلکه جذابیت زندگی شهری، عاملی مهم در مهاجرت روستایی‌ها به شهر بوده، که بعد از مهاجرت با مشکل مسکن، درآمد و دسترسی به خدمات روبه‌رو شدند. مهاجران به دلیل نداشتن مهارت تخصصی مجبور بودند تا ساعات زیادی کار کنند و درآمد کمتری داشته باشند و در مسکن غیر رسمی زندگی نمایند که امنیت لازم را ندارد. از نظر محققان، تنها راه سامان‌دهی حاشیه‌نشینان، همکاری جامعه مدنی با دولت‌های محلی و به رسمیت شناختن ساکنان غیر رسمی و جلوگیری از ورود مهاجران جدید است. ادوین موچارو^۳ (۲۰۱۲) با نظرسنجی از نود نفر از سرپرستان خانوار ساکن در زاغه‌های بنگلادش و ده نفر از صاحب‌نظران دریافت‌ه است که سکونت‌گاه‌های غیر رسمی محصول شهرنشینی و صنعت است و صنعتی شدن منطقه مومباسا، تأثیر بسیاری در رشد شهرک‌های غیر رسمی در بنگلادش داشته است. با رشد صنایع در سطح شهر، اکثر کارگران این صنایع برای زندگی در شهرک‌های غیر رسمی پیرامون این صنایع زندگی می‌کنند که باید در حین تأسیس صنایع، به نیازهای مسکن کارگران توجه می‌کردند. همچنین افزایش جمعیت در منطقه با توسعه مسکن مطابقت ندارد. بنابراین برای حل مشکل مسکن غیر رسمی باید رشد جمعیت منطقه بررسی شود و برخی از کارخانجات و صنایع در روستاها و مناطق دیگر ساخته شود و با دادن خدمات و ایجاد فرصت‌های شغلی از مهاجرت بیشتر جلوگیری شود.

1- Diab and et al

2- Tacoli and et al

3- Edwin Mwacaró

مطالعات روزنفلد^۱ (۲۰۱۲) در حوزه سکونت‌گاه‌های غیر رسمی در منطقه EECCA نشان می‌دهد که سکونت‌گاه‌های غیر رسمی، کیفیت خوبی ندارند و ساکنان برای تأمین نیازهای مالی و اشتغال به این سکونت‌گاه پناه آورده‌اند که دولت و سیاست‌گذاران باید این سکونت‌گاه‌ها را به رسمیت بشناسند و به به‌سازی آن بپردازند. دادن خدمات بدون توجه به ساختار کالبدی و ویژگی اجتماعی و فرهنگی جامعه، هزینه اضافی به دوش دولت می‌افکند و باعث دوباره‌کاری و ایجاد توقعات بیشتر ساکنان و عدم مشارکت ساکنان می‌شود. سکونت‌گاه‌های غیر رسمی در اشکال متفاوت باعث ایجاد آسیب‌هایی چون درگیری‌های خیابانی و مسلحانه و... می‌شود و هزینه گزافی بر شهرداری و دولت متحمل می‌کند که کیفیت زندگی اهالی شهری و رسمی را نیز تهدید می‌کند. برای سامان‌دهی این بخش‌ها باید از ورود افراد جدید به این سکونت‌گاه‌ها و شکل‌گیری این سکونت‌گاه‌ها در گاراژها، زیرزمین‌ها و فضاهای بی‌دفاع جلوگیری کرد. بخش خصوصی نیز باید به همراه مردم به فعالیت سامان‌دهی بپردازد و دولت به عنوان ناظر و راهنما باشد تا سامان‌دهی سکونت‌گاه‌های غیر رسمی با سرعت و رضایت صورت گیرد.

حاجی علی و سلیم سلیمان^۲ (۲۰۰۶) با بررسی وضعیت شهرک‌های غیر رسمی زنگبار دریافتند که رشد قارچ‌گونه شهرک‌های غیر رسمی باعث افزایش آلودگی، جنگل‌زدایی، جاری شدن سیل و افزایش زباله‌ها در زمین‌های زراعی شده است. با افزایش جمعیت شهری، نیازهای مسکن همچنان افزایش می‌یابد و زمین‌های کشاورزی به شهرک‌های مسکونی تبدیل می‌شود. سیاست و برنامه‌های دولت همسو و منطبق با رشد مهاجرت‌ها نبوده است و مهاجران خودشان برای خودشان برنامه‌ریزی می‌کنند و اعتمادی به دولت ندارند. مسئولان، برنامه متمرکز و مناسبی برای استحکام و خدمات‌رسانی به این افراد ندارند. به همین منظور، برای سامان‌دهی سکونت‌گاه‌های غیر رسمی باید به خدمات‌رسانی و تقویت زیرساخت‌ها بپردازند و با مشارکت مردمی به حل مشکل این افراد بپردازند؛ زیرا مشکلات و آسیب‌های ساکنان غیر رسمی، تمامی شهروندان و محیط‌زیست را درگیر می‌کند و باعث رشد آسیب‌های اجتماعی و انحرافات می‌شود.

توکلی و محمدیاری (۱۳۹۶) با مطالعه اثرات احداث مجتمع تفریحی - توریستی دهلران دریافتند که ساخت مجتمع تفریحی و گردشگری، پیامدهای مثبتی مانند: افزایش گردشگری، درآمدزایی و اشتغال، افزایش سرانه تفریح و بهبود شرایط زیستی و تنوع‌بخشی و پیامدهای منفی مانند: ایجاد آلودگی

1- Rosenfeld

2- Haji Al., Salim Sulaman

صوتی و شلوغی و ترافیک ناشی از مراحل خاکبرداری، خاکریزی برای اجرای سازه و فاضلاب، برداشت و نابودی بخشی از پوشش گیاهی به خاطر ساخت‌وساز، آلودگی بصری و تخریب حیات وحش حیوانات و جانوران (ناخواسته یا خواسته) به همراه دارد.

نتایج مطالعه خاک‌زند و هلالی (۱۳۹۱) در حوزه پارک جنگلی تلو نشان می‌دهد که ساخت این پارک جنگلی، ضمن حفظ و نگهداری و مراقبت از منابع طبیعی، از تصرف غیر قانونی و فرسایش بیش از اندازه خاک سدلتیان جلوگیری کرده است و به واسطه تطابق امکانات تفریحی و ورزشی با نیازهای مردمی، نتایج مثبتی چون افزایش امنیت، حفظ توپوگرافی، افزایش نشاط، شادی و تفریح خانوادگی، بهبود سیما منظر، حفظ پوشش جانوری و گیاهی، ارتقای فضای سبز و تعاملات خانوادگی، افزایش فعالیت بدنی، ورزش گروهی و پیاده‌روی به همراه داشته است.

به طور کلی ساخت مجموعه تفریحی و گردشگری، برای ارتقای کیفیت زندگی، آرامش و سلامت جامعه و برقراری ارتباط درست با طبیعت و دانش محیط‌زیستی لازم است. در ساخت فضای تفریحی بر عارضه‌های طبیعی (تپه مُرادآب) باید معیار امنیت، دسترسی و خدمات رفاهی رعایت شود، به نحوی که به طبیعت کمترین آسیب را وارد کند. به هر حال ایجاد هر سازه‌ای منجر به تغییر بافت و اکولوژی محیط‌زیست می‌شود. همچنین برای رعایت و برابری و دسترس همگان به خدمات مجموعه تفریحی - فرهنگی باید به تمامی اقشار و درآمدهای آنها توجه شود، تا تمامی افراد از آن بهره‌مند شوند و از تملک قشر خاص (افراد با درآمد بالا) جلوگیری شود.

نتایج پژوهش خاک‌زند و هلالی (۱۳۹۱) نشان داد که فضای فرهنگی - تفریحی، یک فضای عمومی است که صرف نظر از نوع کاربری باید مطابق با روحیه و شرایط اجتماعی مخاطبان طراحی گردد و مطابق خواست و نیاز مردم با حفظ توپوگرافی و زیست‌بوم طبیعی محدوده اجرا شود. ساخت چنین مجموعه‌ای منجر به بهبود دید و منظر شهری، افزایش آسایش و آرامش و سلامت و نشاط شهروندان، ارتقای فضای سبز و تعاملات خانوادگی، افزایش فعالیت بدنی، ورزش گروهی، پیاده‌روی و... می‌شود.

از نظر توکلی و محمدیاری (۱۳۹۶)، اجرای طرح در بخش‌های بافت‌های فرسوده شهری می‌تواند اثرات مثبت مانند: رونق صنعت توریسم، درآمدزایی، اشتغال‌زایی، حفظ شرایط اقلیمی و روند ساخت‌وساز و اثرات منفی مانند: آلودگی صوتی، شلوغی، ترافیک، آلودگی بصری و تخریب حیات وحش حیوانات و جانوران (ناخواسته یا خواسته) به همراه داشته باشد.

شاروی و یوسری (۲۰۲۰) هم بر این باورند که برای کاهش مشکلات شهرک‌های غیر رسمی باید با استفاده از نظرسنجی و مطالعه ویژگی‌های فردی، اجتماعی و فرهنگی و زیرساخت‌ها و خدمات عمومی، زمین و املاک و بهداشت و شناخت مشکلات ساکنان غیر رسمی به ارائه راهکار پرداخت؛ باید برای سامان‌دهی شهرک‌های غیر رسمی از مشارکت مردم استفاده کرد؛ دادن خدمات باید به صورت عادلانه و استاندارد باشد؛ از سویی در جابه‌جایی و تخلیه سکونت‌گاه‌ها باید علاوه بر اسکان ایمن به معیشت و شبکه‌های اجتماعی هم توجه شود و سرمایه‌گذاری عمومی باید به طور کامل و چندمنظوره و مشخص باشد.

تاکولی و همکاران (۲۰۱۵) و ادوین موچارو (۲۰۱۲) هم معتقدند که برای حل مشکل مهاجران (ساکنان غیر رسمی که اصولاً فاقد مهارت خاصی هستند) باید جامعه مدنی و دولت‌های محلی با یکدیگر همکاری کنند و ساکنان غیر رسمی به رسمیت شناخته شوند و به آنها خدمات داده شود. برخی از کارخانجات و صنایع باید در روستاها و مناطق دیگر ساخته شود و با دادن خدمات و ایجاد فرصت‌های شغلی از مهاجرت بیشتر جلوگیری شود. مطالعات روزنفلد (۲۰۱۲)، حاجی علی و سلیم سلیمان (۲۰۰۶) در حوزه سکونت‌گاه‌های غیر رسمی نشان می‌دهد که انجام هر سیاست یک‌طرفه و از بالا به پایین دولت و شهرداری، نتیجه‌ای جز افزایش هزینه و رشد نابرابری و درگیری نخواهد داشت و به طور کلی سیاست و برنامه‌های دولت همسو و منطبق با رشد مهاجرت‌ها نبوده است. مهاجران خودشان برای خودشان برنامه‌ریزی می‌کنند و اعتمادی به دولت ندارند و مسئولان، برنامه متمرکز و مناسبی برای استحکام و خدمات‌رسانی به این افراد ندارند. برای سامان‌دهی این افراد باید به خدمات‌رسانی و تقویت زیرساخت‌ها بپردازند و با مشارکت مردمی به حل مشکل این افراد بپردازند؛ زیرا مشکلات و آسیب‌های ساکنان غیر رسمی، تمامی شهروندان و محیط‌زیست را درگیر می‌کند و باعث رشد آسیب‌های اجتماعی و انحرافات می‌شود.

نتایج بررسی‌ها حاکی از آن است که پیدایش و رشد سکونت‌گاه‌های نامناسب در کشورهای رو به توسعه جهان، امری محتوم و اقدامات تخریبی برای حذف آن، محکوم به شکست است. سیاست‌های هوشمندانه و واقع‌بینانه در اصلاح نظام مسکن گروه‌های کم‌درآمد، تأثیر بیشتری دارند. توافق بین کلیه ذی‌نفعان طرح، پیش‌شرط اساسی در هرگونه تلاش برای سامان‌دهی و به‌سازی سکونت‌گاه‌های غیر رسمی است. به این منظور لازم است مردم را به مشارکت دعوت کرد و با حفظ هویت فرهنگی محلی و اقتصادی محلی، به توسعه اقتصادی و اصلاح سازه‌ها پرداخت. به عبارتی از طریق تأمین زیرساخت‌ها

و خدمات شهری، بهبود کیفیت خدمات، اصلاح قوانین و رسمی سازی مالکیت برای ساکنان غیر رسمی، هم از تداوم اسکان غیر رسمی در آینده جلوگیری شود و هم فرصت های اسکان رسمی بیشتری برای افراد فقیر فراهم شود. ساخت مجموعه تفریحی، فرهنگی و گردشگری مُراد آب بدون سامان دهی و توجه به نیازها و وضعیت اهالی مُراد آب، امری بی ثمر است. شناسایی نیازها و ویژگی های فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی محدوده اجرایی و اهالی ساکن، پیش شرط اجرایی و عامل موفقیت طرح است که برای موفقیت این طرح فرامنطقه ای و حتی ملی باید ابتدا کاربری های متناسب با نیازهای محدوده و اهالی کرج و سپس به نیازهای لوکس و فرامنطقه ای و در اجرا و ساخت کاربری ها باید به حفظ زیست بوم و توپوگرافی طرح توجه شود. ساخت مجموعه بر اساس اصول توسعه پایدار و زیست بوم شهری می تواند باعث افزایش نشاط، تعلق محلی، گسترش روابط اجتماعی، شکل گیری حلقه های ارتباطی، حفظ هویت تاریخی و محلی، زیباسازی منظر شهری، توسعه گردشگری، بهبود خدمات رسانی، بهبود کیفیت زندگی و احساس برابری اجتماعی و... شود؛ اما ساخت غیر اصولی و بی توجهی به نیازهای مردمی و عدم مشارکت مردمی می تواند منجر به کاهش اطمینان به مسئولان و بی تفاوتی اجتماعی، مهاجرت های اجباری، کاهش بازدید از مجموعه، از بین رفتن توپوگرافی، ازدحام، ناامنی، ترافیک و شلوغی و... شود.

چارچوب نظری

پایداری شهری به معنای حفظ و نگهداری و توسعه منابع طبیعی و انسانی در شهرها است. در نظریه بوم شهری، توسعه پایدار، سازگاری میان اهداف محیطی، اقتصادی و اجتماعی است که دسترسی به منابع را به صورت عادلانه و بدون تخریب محیط زیست امکان پذیر می سازد. توسعه پایدار، مفهومی عدالت محور مبتنی بر مشارکت و انسجام اجتماعی و دستیابی به امکانات و بهبود کیفیت زندگی است. شرط لازم برای پایداری شهری، تأمین نیازهای حال بدون به خطر انداختن نیازهای آتی شهروندان است. در این صورت باید شرایط اجتماعی و اقتصادی و محیط زیستی به منظور پایداری شهری محیا باشد. اهداف راهبردی توسعه پایدار، توانمندسازی، افزایش قدرت انتخاب، مشارکت، ارتقای کیفیت زندگی، امنیت و رفاه اجتماعی در دو بعد کالبدی و غیر کالبدی است. از نظر آنها، توسعه پایدار به دنبال آن است که از طریق توسعه اقتصادی و مسئولیت پذیری محیطی، شرایط زندگی انسانی را خوب، زیست پذیر و بادوام نماید و شرایط زندگی را بهتر کند و به همین منظور طراحی شهری با هدف

رفاه اجتماعی، نقش مهمی در افزایش سلامت و حفظ محیط زیست و پایداری اجتماعی دارد (Smith & Timberlake, 1995).

بر اساس این دیدگاه، بدون توجه به اصول توسعه پایدار، زندگی در نواحی کلان شهرها، به بی برنامگی، آشفتگی، ناهنجاری و خصایصی چون ضعف پیوندهای اجتماعی و از بین رفتن حمایت های اجتماعی منجر می شود و فشارهای فیزیکی و روانی زیادی را بر مهاجران تحمیل می کند که باعث شکل گیری احساس خودبیگانگی و بی مسئولیتی نسبت به جامعه می شود. در این نظریه، الگوی مسکونی، تجاری، صنعتی و سکونت شهری، یک الگوی بوم شناختی مناطق متحدالمرکز را تشکیل می دهد که از مرکز به سمت حاشیه خارجی شهر گسترش می یابد. درست در مجاورت هسته تجاری و بازرگانی شهر، یک منطقه گذار وجود دارد که از مسکونی به تجاری تغییر می کند. در این منطقه، بالاترین نرخ بزهکاری و خشونت مشاهده می شود. در این منطقه گذار با زوال فیزیکی، خانه های ضعیف، خانواده های ناقص و درهم شکسته و جمعیت ناپایدار و ناهمگن مشخص می شوند. اگر فضاهای عمومی بتواند رضایت شهروندان را تأمین کند، می تواند فضایی برای بهبود روابط و تعامل، افزایش رضایتمندی و کاهش محرومیت اجتماعی باشد (براون، ۱۳۸۱: ۴۶-۴۸).

از نظر کمپل و همکاران، ارتباطی جدانشدنی بین کیفیت محیط زیست و کیفیت زندگی وجود دارد و بهبود کیفیت زندگی بدون حفظ محیط زیست صورت نمی گیرد. در توسعه پایدار شهری، توجه به طبیعت، فضای باز، زیرساخت ها و مصنوعات انسانی، محیط کالبدی و زیست بوم شهری در گرو توجه به شرایط اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شهری و رضایت شهروندان از خدمات و فضای شهری است. با بهبود کیفیت محیط شهری، رضایتمندی و حس تعلق و روابط اجتماعی شهروندان نیز افزایش می یابد. بهبود کیفیت زندگی ضامن خوشبختی و رفاه اجتماعی شهروندان است که در طراحی های شهری به دو بعد مادی و غیر مادی در ساخت سازه ها توجه می شود (Campbell & et al., 1976: 2009-2010).

فضای عمومی موفق، قابل دسترس برای همه گروه های مختلف مکانی و سنی و پاسخگوی نیازهای عمومی شهروندان است و افراد به راحتی و با آسایش، در فضایی ایمن، جذاب، متنوع و زیبا به فعالیت می پردازند و تعامل در این فضا، نقش مهمی در ایجاد حس تعلق مکانی دارد. فضای عمومی استاندارد، فضایی است که مبتنی بر سه شاخص اصلی دسترسی، جانمایی مناسب (استفاده عادلانه همه اقشار اجتماعی از فضا) و امنیت روانی و ایمنی است. جانمایی مناسب، امکانات و زیبایی بصری آن منجر به افزایش راحتی و

آرامش و تحرک شهروندان می‌شود و چنین مجموعه و سازه شهری به دلیل ساختار کالبدی و کارکرد اجتماعی‌شان، مهم‌ترین وسیله در جهت تقویت جامعه مدنی هستند. فضای سبز مناسب می‌تواند مرکز تعاملات اجتماعی باشد. چنین فضایی می‌تواند محل مکث برای ساکنان و مسافران باشد و عرصه‌ای برای فعالیت روزانه و روابط باشد (حبیبی، ۱۳۷۹: ۱۷۹).

از نظر پارسونز، هر نظام اجتماعی دارای کارکرد است و کارکرد مجموعه، فعالیت‌هایی است که در جهت برآوردن یک نیاز یا نیازهای نظام اجتماعی انجام می‌گیرد و هر نظام چهار تکلیف: تطبیق (محیط را با نیازهای سازگار سازد)، دستیابی به هدف، یکپارچگی (روابط متقابل اجزای سازنده‌اش را تنظیم کند) و نگهداشت الگو (انگیزش‌های افراد و الگوهای فرهنگی آفریننده را نگهداری و تجدید کند) را به عهده دارد و ارگانیزم زیست‌شناختی، نوعی نظام کنش است که کارکرد تطبیقی‌اش را از طریق سازگاری و تغییر شکل جهان خارجی انجام می‌دهد و کنشگران برحسب میزان رضایت از محیط فیزیکی و فرهنگ مشترک با یکدیگر در تعامل هستند (ریتزر، ۱۳۹۱: ۱۴۱-۱۴۲). از نظر او، هر نظام باید نیازهای مهم کنشگران را به اندازه کافی برآورده سازد و باید مشارکت کافی اعضایش را برانگیزاند و دست‌کم، حداقل نظارت را بر رفتار بالقوه مخرب اعضایش داشته باشد. ساختارها برای کاهش کارکرد منفی و مخرب باید به صورت یکپارچه و هدفمند در راستای اهداف کنشگران عمل کنند (همان: ۱۳۵). بر اساس دیدگاه کارکردگرایی و توسعه پایدار می‌توان به ارزیابی تأثیرات اجتماعی - فرهنگی مجموعه فرهنگی گردشگری و تفریحی مُرادآب پرداخت.

هدف توسعه پایدار شهری باید ایجاد شهر سالم و مردم سالار و با منابع کافی باشد؛ یعنی شهر باید فرم، ساختار و کارکرد و منظر شهری مناسب داشته باشد و کارکردهای آن متناسب با نیازهای شهروندان باشد و زندگی بهتری را برای شهروندان فراهم کند. در طراحی هر عنصر شهری باید رفاه و سلامت شهروندان در نظر گرفته شود. همچنین در ساخت هر عنصر شهری (مجموعه تفریحی، فرهنگی و گردشگری مُرادآب) باید به اصول توزیع عادلانه و حفظ هویت و فرهنگ و محیط‌زیستی توجه شود. به عبارتی کاربری متناسب با نیازها و خواسته‌های همه گروه‌های سنی باشد و اهالی اقشار پایین دست مُرادآب هم توانایی استفاده داشته باشند و زیست‌بوم آن محدوده (توپوگرافی تپه مُرادآب) و حلقه‌های ارتباطی آنها حفظ شود. اما در صورت بی‌توجهی به نیازهای اهالی و استانداردها، ساخت مجموعه تفریحی، فرهنگی و گردشگری مُرادآب می‌تواند دارای کارکردهای منفی هم مانند از بین رفتن فرم شهری (از بین رفتن توپوگرافی تپه مُرادآب و بافت) شود و مردم استقبال چندانی

نخواهند کرد، یا قابل استفاده برای همه آنها نخواهد بود. توسعه پایدار در بخش توسعه و سامان‌دهی بافت شهری، سیستمی است که ضمن توجه به کیفیت زندگی و امنیت، باید حافظ محیط‌زیست نیز باشد. در بافت‌های فرسوده شهری نیز اقدامات توسعه شهری باید با توجه به ظرفیت‌های محیطی و منطقه‌ای و نیازها و تعلقات محلی صورت پذیرد. در این پژوهش، مفهوم پایداری در چهار بعد (اثر) اثرات محیطی‌زیستی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی قابل بررسی است.

- **آثار محیط‌زیستی:** ساخت مجموعه فرهنگی گردشگری و تفریحی مُرادآب می‌تواند پیامدهای محیط‌زیستی چون زیباسازی شهری، افزایش سرانه فضای سبز، ایجاد آلودگی‌های صوتی (هنگام ساخت پروژه و پس از پایان آن و هنگام راه‌اندازی طرح) و ایجاد آلودگی‌های دیداری (در صورت رعایت نکردن تناسب فیزیکی با بافت محله) برای محله به همراه داشته باشد.

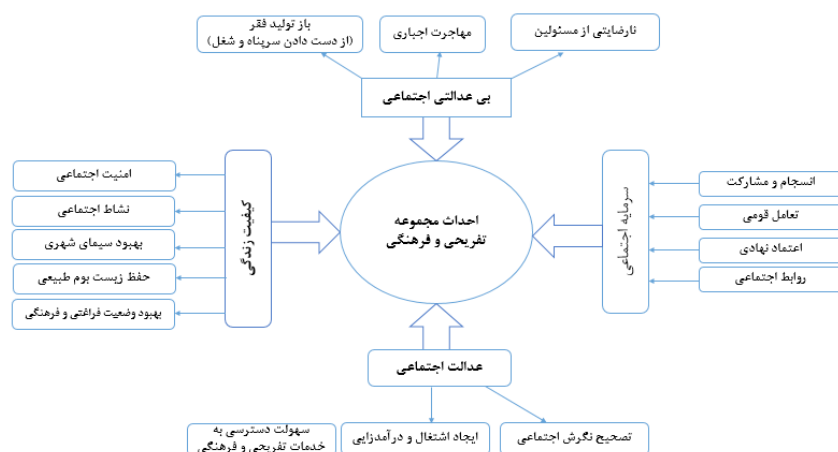
- **آثار اجتماعی:** از نظر اجتماعی، ساخت مجموعه فرهنگی و تفریحی می‌تواند منجر به افزایش رضایت، دسترسی مناسب اهالی به خدمات تفریحی - فرهنگی و افزایش تعامل اهالی به مشارکت شود. در واقع افزایش فرصت‌های تفریحی ساکنان محله، کاهش میزان جرم و بزهکاری (به واسطه سامان‌دهی مکان‌های بی‌دفاع و توانمندسازی)، افزایش تعاملات و روابط اجتماعی، دسترسی به خدمات شهری و افزایش عدالت اجتماعی، بهبود کیفیت زندگی، افزایش سرمایه اجتماعی، احیای محله، تجمع و افزایش رفت‌وآمدها، بروز نزاع و درگیری و نارضایتی ساکنان اطراف، از اثرات اجتماعی این طرح است.

- **آثار اقتصادی:** از مزایای اقتصادی که توسعه و سامان‌دهی مُرادآب به همراه دارد، عبارتند از: رونق محله (ایجاد مراکز تجاری و رفاهی در مجموعه فرهنگی گردشگری و تفریحی مُرادآب و اطراف آن، برگزاری نمایشگاه‌های بزرگ فرهنگی و رفاهی)، اشتغال‌زایی و توسعه گردشگری با ساخت مجموعه فرهنگی گردشگری و تفریحی مُرادآب و ارائه خدمات، مشاغل حفاظتی و خدماتی - آموزشی ایجاد می‌شود که این امر منجر به اشتغال‌زایی شده، امکان شکل‌گیری مشاغل جدید را نیز به وجود می‌آورد. با توجه به توپوگرافی و دید منظری این محیط به اطراف خود، ورود گردشگران به این محیط می‌تواند در افزایش سطح کیفی زندگی اهالی، افزایش سرزندگی محله، افزایش سطح رضایت‌مندی افراد، حفظ و ارتقای جایگاه تاریخی محله و سرمایه‌گذار، نقش مؤثری داشته باشد.

- **آثار فرهنگی:** ساخت مجموعه تفریحی و فرهنگی تپه مُرادآب از نظر اجتماعی - چنان‌که در مدل مشاهده می‌کنیم - می‌تواند بر موارد زیر اثر بگذارد:

۱ - سرمایه اجتماعی (از طریق ایجاد انسجام، مشارکت، تعامل قومی، اعتمادسازی

و گسست پیوندها در پی مهاجرت اجباری) ۲- کیفیت زندگی ۲- عدالت اجتماعی: از طریق تصحیح نگرش اجتماعی نسبت به اسلام آباد، سهولت دسترسی و افزایش سرانه‌های تفریحی و فرهنگی و ایجاد اشتغال ۳- بی‌عدالتی اجتماعی: از طریق ایجاد نارضایتی نسبت به عملکرد مسئولان و جانمایی کاربری‌ها، اسکان و مهاجرت اجباری و باز تولید فقر و ۴- کیفیت زندگی: از طریق امنیت اجتماعی، بهبود وضعیت فراغت و فرهنگی، نشاط اجتماعی، ارتقای سطح کیفی زندگی، بهبود سیمای شهری و حفظ زیست‌بوم طبیعی.

شکل ۴- مدل مفهومی

روش‌شناسی تحقیق

روش این پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده، از روش اسنادی و میدانی برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است. در بخش اسنادی، مدارک و مطالعه موجود درباره مکان پروژه مورد نظر گردآوری شده است و در بخش میدانی نیز وضع موجود در قالب مصاحبه‌های اکتشافی، مشاهده و بررسی کاربری‌های عمده، شناسایی گروه‌های مردمی و در نهایت با اجرای پرسشنامه به اتمام رسیده است و تحلیل‌ها بر اساس داده‌های کمی و کیفی است. در بخش کمی، جامعه آماری پژوهش مشتمل بر الف) کلیه ساکنان منطقه ۱ کرج که بر اساس آخرین گزارش شهرداری منطقه ۱ شهرداری برابر ۱۲۸,۹۴۳ نفر است؛ ب) کلیه ساکنان محله اسلام‌آباد (زورآباد) پ) همه کسبه فعال در محدوده پروژه و املاکی‌های محله اسلام‌آباد ت) همه ساکنان قدیمی تپه مرادآب که از محله اسلام‌آباد خارج شده‌اند (تملکی‌های مرادآب توسط اداره سامان‌دهی) ث) همه مدیران محلی و نهادهای ذی‌نفع محله و همچنین معاونت‌های ذی‌نفع در شهرداری

منطقه ۱ شهرداری کرج مانند: معاون شهردار، سازمان سیما و منظر، اداره مستغلات و اراضی شهری، سازمان حمل و نقل و راهداری شهرداری کرج، سازمان فرهنگی، معاونت فرهنگی و اجتماعی شهرداری کرج، شورایی محله، اداره سامان دهی، گروه های مردمی، تسهیلگران اجتماعی و... است.

در بخش کمی، نمونه گیری افراد با استفاده از روش خوشه ای چند مرحله ای و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ نفر انتخاب شدند. در بخش کیفی نیز مصاحبه ها با افراد مطلع و ذی نفع در طرف و آشنا نسبت به اجرای طرح و روند سامان دهی محله اسلام آباد به ترتیب مصاحبه با ساکنان منطقه ۱ (۱۵ نفر)، اهالی خارج شده از اسلام آباد به واسطه تملک اداره سامان دهی (۱۴ نفر)، ساکنان قدیمی اسلام آباد (۱۰ نفر)، املاکی های اسلام آباد (۷ نفر)، کاسبان اطراف طرح اسلام آباد (۸ نفر) و مسئولان و مطلعان طرح (۲۳ نفر) انجام شده است.

یافته های پژوهش

بر اساس نتایج جدول (۱)، ۷۶،۳ درصد از اهالی معتقدند که ساخت مجموعه تفریحی و گردشگری تپه مُرادآب، لازم و ضروری است و از ۲۳،۷ درصد از اهالی اسلام آباد که با انجام طرح مخالف هستند، ۱۱،۷ درصد آنها معتقدند که با ساختن این مجموعه، اهالی نزدیک مجموعه بی خانمان می شوند، ۱۰ درصد معتقدند که سامان دهی بافت فرسوده محله در اولویت است و ۱،۵ درصد از آنها بر این باورند که رسیدگی به وضعیت معیشتی مردم در اولویت است و ۰،۵ درصد آنها می گویند که ساخت این مجموعه وعده و وعید است و عملی نمی شود.

جدول ۱- میزان ضرورت و اهمیت ساخت مجموعه تفریحی - فرهنگی مُرادآب

تعداد	علت مخالفت				مخالفت	موافقت	ضرورت اجرا
	فقط وعده و وعید است	رسیدگی به وضعیت معیشتی مردم در اولویت	بی خانمان شدن اهالی نزدیک مجموعه	سامان دهی بافت فرسوده محله در اولویت			
۱۵۰	۱،۳	-	۲۰	۱۰،۷	۳۲	۶۸	اهالی تملکی
۲۵۰	-	۲،۴	۶،۸	۹،۶	۱۸،۸	۸۱،۲	اهالی غیر تملکی
۴۰۰	۰،۵	۱،۵	۱۱،۸	۱۰	۲۳،۷	۷۶،۳	اهالی اسلام آباد
	۲	۶	۴۷	۴۰	۹۵	۳۰۵	تعداد

مسئولان و مطلعان طرح بر ضرورت و اهمیت اجرای این پروژه جهت سامان‌دهی محله اسلام‌آباد و تپه مُرادآب اذعان داشته‌اند و معتقدند که برای حفظ محیط‌زیست تپه مُرادآب و افزایش سرانه‌های تفریحی و فرهنگی باید این مجموعه تفریحی و گردشگری تپه مُرادآب ساخته شود و بر این باورند که به علت نداشتن اعتبارات کافی و زمان‌بر بودن تملک خانه‌های تپه مُرادآب، ساخت این مجموعه در حوزه عمومی به تعویق افتاده است. با اجرای این پروژه، ضمن افزایش سرانه تفریحی و فرهنگی، فضاهای بی‌دفاع از بین می‌رود و وضعیت تپه، ایمن می‌شود. با توجه به کمبود امکانات تفریحی، گردشگری و ورزشی و کیفیت زندگی اهالی، ساخت این مجموعه ضروری است. از نظر اهالی، اجرای طرح با توجه به شرایط و وضعیت اهالی، اثرات مثبت زیادی دارد، مانند: سرگرمی، تفریح اهالی و خانواده‌ها، افزایش امنیت، افزایش قیمت ملک، بهبود فضای محلی، زیبایی و تمیزی محله، اشتغال‌زایی، پویایی و افزایش تعاملات به واسطه تردد اهالی این منطقه یا مناطق دیگر به این محل. اما این اهالی همچنان گوشزد می‌کنند که تمامی اثرات مثبت این طرح، زمانی اثرگذار و عملی می‌شود که کاربری‌ها منطبق با نیازها باشد، فرصت دسترسی برای همه اقشار و گروه‌های سنی باشد، امنیت برقرار باشد، خطوط تاکسی‌رانی و پارکینگ وجود داشته باشد، فرصت‌های شغلی به اهالی واگذار شود، پروژه زودتر عملی شود و از همه مهم‌تر به سامان‌دهی محله نیز در راستای ساخت مجموعه توجه شود؛ زیرا مشکلات اهالی فراتر از ساخت یک مجموعه تفریحی و فرهنگی است.

بنا بر اظهارات یکی از اهالی قدیمی تپه مُرادآب که به خاطر طرح سامان‌دهی از محله اسلام‌آباد رفته است (مرد ۳۷ ساله نقاش ساختمان)، اجرای این طرح دارای اثرات مثبت و منفی است: «در حال حاضر این تپه امنیت ندارد. هیچ‌کس نه تنهایی و نه با خانواده نمی‌تونه بره اونجا. یا جوان‌ها چندتایی میرن اون‌جا، یا پاتوقه معتادهاست. خوب اگر امکانات بزارن و این مجموعه رو بسازن، معمولاً مردم برای تفریح و سرگرمی میرن. این خودش باعث خوشحالی و سرگرمی مردم می‌شه. رفت و آمد اهالی به تپه و داشتن امکانات، خودش امنیت محله رو زیاد می‌کنه. از طرفی هم هرچی شهرداری و مسئولان کاری برای مردم بکنند، مردم از شون راضی‌تر می‌شن و بهشون اعتماد می‌کنند. رفت و آمد اهالی و افراد دیگه به تپه و راه‌اندازی شغل سبک باعث اشتغال حداقل برای این جوان‌ها می‌شه (اشتغال‌زایی) و این محله از این وضعیت نابسامانی و زشتی هم درمیداد که آدم جرأت نمی‌کنه بره بالای تپه. حداقل اینطوری راحت با خانواده‌اش میره (امنیت و سرگرمی)

(اثرات مثبت). از نظر من اجرای این طرح، همش مثبت‌ه. البته اگر اهالی‌ای که خنوشون در طرح هست، راضی‌شون کنند، خوب مشکلی پیش نی‌م‌اد. هر کاری می‌تونید، انجام بدهید. فقط امنیت داشته باشه. طوری نباشه که خود این پارک، محل جمع شدن معتادها بشه (اثرات منفی)».

بر اساس نتایج به دست آمده، اجرای طرح بیشتر منجر به افزایش آرامش و نشاط، بهبود وضعیت دسترسی به تپه مُرادآب، افزایش دسترسی به خدمات تفریحی و فرهنگی، افزایش امنیت، بهبود گذران اوقات فراغت، جمع شدن معتادان و کارتن‌خواب‌ها از محله اسلام‌آباد، رونق فعالیت کسبه و اشتغال‌زایی و تا حدودی منجر به افزایش رضایت اهالی از محل سکونت، تعلق به محله، افزایش خدمات‌دهی به اهالی، افزایش تعاملات، شلوغی و ازدحام و تخریب خانه‌های نزدیک مجموعه و مهاجرت اجباری اهالی می‌شود.

جدول ۲- اثرات اجرای طرح بر اساس یافته‌های کمی

تأثیرات	اصلاً	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد
افزایش رضایت ساکنان	۱۲,۵	۸	۷,۸	۳۸,۸	۲۱,۳	۱۱,۸
افزایش تمایل به زندگی در اسلام‌آباد	۱۱,۸	۶,۵	۱۷,۵	۳۴,۳	۱۷,۵	۱۲,۵
احساس آرامش و نشاط اجتماعی	۹,۸	۸	۱۲,۵	۳۴,۳	۲۳,۸	۱۱,۸
افزایش خدمات‌دهی به اهالی	۹,۵	۷,۵	۱۷	۳۶,۵	۱۸	۱۱,۵
بهبود وضعیت دسترسی به تپه مُرادآب	۱۰,۸	۶,۳	۹,۵	۳۵,۳	۲۴	۱۴,۳
افزایش امنیت	۷,۳	۸,۵	۱۰	۳۸,۸	۲۵,۳	۱۰,۳
امکان ایجاد ارتباط با اهالی اطراف و آشنایی با افراد جدید	۱۰	۶,۳	۱۳,۵	۳۹	۲۲,۵	۸,۸
بهبود گذران اوقات فراغت	۵,۱	۷,۵	۰,۸	۳۴	۳۸,۳	۱۴,۳
اعتماد و رضایت از مسئولان شهرداری	۱۳	۱۳,۸	۱۳,۸	۳۵,۸	۱۶	۷,۸
رونق فعالیت کسبه	۱۲,۸	۱۰	۱۲,۳	۲۸,۳	۲۴,۵	۱۲,۳
اشتغال‌زایی به واسطه کاربری‌ها در مجموعه	۸	۱۱,۸	۱۴,۸	۲۹,۳	۲۳,۸	۱۲,۵
زیبایی بصری و تمیزی محدوده	۵,۸	۷,۵	۹,۳	۳۲	۳۱,۵	۱۴

تأثیرات	اصلاً	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد
افزایش دسترسی به خدمات تفریحی و فرهنگی	۵,۵	۸,۳	۹,۵	۳۱	۳۳,۸	۱۲
شلوغی و ازدحام به خاطر بازدیدکنندگان مجموعه	۱۰,۸	۱۰,۵	۱۰,۵	۳۵,۸	۲۲,۵	۱۰
رونق زمین و مسکن	۵,۸	۸,۸	۱۳,۸	۲۳,۸	۳۱,۳	۱۶,۸
جمع شدن معتادان و کارتن خواب‌ها از محله اسلام آباد	۸,۳	۸,۵	۱۰,۸	۳۰,۵	۲۳,۵	۱۸,۵
تخریب خانه‌های نزدیک مجموعه و مهاجرت اجباری اهالی	۶	۱۱,۳	۱۶,۳	۳۲,۳	۲۲,۸	۱۱,۵
افزایش تعلق جوانان برای سکونت در محل	۱۱,۸	۷	۹,۳	۲۷,۳	۲۸,۵	۱۶,۳

از نظر املاکی محمدی: «اینجا هیچ امکانات تفریحی و گردشگری نداره. خوب داشتن پارک و فضای سبز علاوه بر قشنگی، راحتی میاره. خانواده راحت تر می تونند برن تفریح. باعث درآمدزایی هم می شه. محله امن می شه (اثر مثبت). ولی با ساختن این مجموعه، یه سری خونه هم خراب میشه. یا اگر بخوان جاده عریض بکنند، برای دسترسی، دوباره یه سری خونه دیگه خراب میشه، چون اینجا هم فضایی برای جابه جایی اهالی نیست و مردم اسلام آباد هم وضعیت مالیشون خوب نیست و در خرید هم ملکشون اعیانی و عرصه حساب نمیشه. به بنا پول میدن، مجبورن برن خط ۴ حصار یا سهرابیه که وضعش از اینجا بدتره. باید تکلیف مردم رو مشخص کنند. مردم خیلی مشکل دارند. بیان مجوز و وام بدن کنار این مجموعه، جمع سازی هم بکنند (اثرات منفی)».

از نظر کارشناسان، ایجاد دسترسی های محلی و توسعه سلسله مراتب شبکه معابر به ویژه رینگ ۳۰ متری که در حال اجراست و همچنین توسعه پارک و فضای سبز و ایجاد مسیر دوچرخه سواری و نیز پیاده راه داخل مجموعه تفریحی- فرهنگی تپه مُرادآب، امکان و فرصت اجرای سایر پروژه ها را در محل فراهم خواهد آورد. تمامی منافع چنین پروژه هایی در جهت سهم بری مردمان این محدوده و در جهت کاهش فاصله بین مناطق برخوردار و نابرابر بوده است. بنا بر نظر کارشناس اجرای ساخت مجموعه تفریحی، گردشگری و فرهنگی تپه مُرادآب، با توجه به فقر امکانات تفریحی و اجتماعی در محل

مورد نظر، قطعاً در صورت وجود یک برنامه‌ریزی مناسب برای بهره‌برداری، می‌تواند منجر به بهبود گذران اوقات فراغت، افزایش ارتباطات و تعاملات، بالا رفتن قیمت زمین و مسکن، شادابی و نشاط، افزایش بهداشت محیط، سرزندگی محله، تصحیح نگرش و معرفی درست اسلام‌آباد، افزایش امنیت، توانمندسازی محله و رشد اقتصادی (درآمدزایی و کارآفرینی) می‌شود و همچنین معتقدند که هر طرحی، اثرات منفی مانند مهاجرت اجباری، نارضایتی اهالی، شلوغی و ازدحام، کاهش تعلق محلی و گسست روابط همسایگی و گرانی اجباری به دلیل افزایش بازدیدکنندگان به همراه دارد.

البته بسیاری از کارشناسان هم بر این باورند که این طرح اثر منفی ندارد. برای استفاده کارآمد و کاهش اثرات منفی احتمالی بهتر است ساکنانی را که املاکشان در طرح قرار دارد، راضی کنند و با تزریق بودجه و اعتبار کافی و بهره‌مندی از سرمایه‌گذار خصوصی، دادن سند و تجمیع‌سازی و مشخص کردن وضعیت سامان‌دهی محله و تصحیح معابر، روند اجرایی طرح را تسریع بخشند و رضایتمندی از طرح را افزایش دهند.

بنا به اظهارت رسولی (رئیس کمیسیون شهرسازی و معماری): «با توجه به مجموعه فضاهای پیش‌بینی شده، اجرای این طرح، نتایج مثبتی برای این محله شهر به دنبال خواهد داشت. با اجرایی شدن فعالیت‌های باغ‌های ایرانی (باغ استخر، باغ مطبق و باغ خلوت)، ورزشی و ورزشی کوهستانی، تفریحی (تراس بازی، مسیرهای صعودی هیجانی، صدف‌های بازی و هیجان، خانه‌های درختی، سرسره، آب‌بازی، بادبادک‌بازی، نقای روی زمین و...)، فرهنگی، هنری و اقامتی (آمفی تئاتر روباز، پردیس سینمایی، نمایشگاه و نگارخانه، کتابخانه، هتل و...) و پارک‌های مختلف، زمینه و بستر بهبود گذران، ارتباط بیشتر مردم با هم در فضاهای مختلف، شادابی و نشاط و سرزندگی، افزایش بهداشت محیط و سلامت و نیز با ارتقای جایگاه توریستی، تفریحی و فرهنگی محله اسلام‌آباد، هویت محلی جدیدی را به تپه مُرادآب خواهد بخشید. طرح‌های جابه‌جایی ساکنان با تبعات منفی هم همراه است. ولی این شیوه عمل اکنون جای خود را به استقرار ساکنان در محل داده است. در دور پنجم، سیاست اصلی، استقرار ساکنان در محل بوده و با توجه به تصویب طرح فقط املاک ریزشی و معارضین باقی‌مانده در مسیر اجرای طرح‌ها و آن هم با توافق تملک شده و اکثراً در همان محله اسلام‌آباد سکونت اختیار کرده‌اند».

اجرای این طرح می‌تواند اثرات منفی نیز به همراه داشته باشد، چنان که مهندس جوانمرد (مدیر اجرایی طرح سامان‌دهی) در این باره می‌گوید: «از بین رفتن تعلق خاطر ساکنان به محل زندگی، از بین رفتن ساختارهای

فرهنگی و اجتماعی، ایجاد بافت‌های مشابه تپه و ایجاد نامناسب در حاشیه شهر به لحاظ عدم امکان خرید املاک مناسب توسط اهالی که ملک آنها تملک می‌شود، نارضایتی مردم و ساکنان نسبت به مدیریت شهری و همچنین اجرای این طرح در آینده احتمالاً تردد ماشین‌های سواری و عمومی و تردد زیاد مردم و مشکلات فرهنگی در پی خواهد داشت.

از نظر مرجانه فرهنگی (مدیر کل طرح‌های توسعه شهری): «عدم اجرای صحیح طرح و نظارت بر بهره‌برداری آن ممکن است منجر به عدم مشارکت ساکنان در بهره‌برداری طرح و در نتیجه عدم شکل‌گیری احساس تعلق به مجموعه در محله مُرادآب گردد. در صورت عدم مدیریت می‌تواند منجر به مشکلات بیشتری گردد، مانند: ورود فرهنگ غیر بومی و بیگانه به محدوده و ایجاد ترافیک عبوری».

از نظر کارشناسان، ساخت مجموعه از طریق اشتغال‌زایی و ایجاد فرصت‌ها، ارزش افزوده زمین و املاک و جذب سرمایه‌گذار و گردشگر بر اقتصاد منطقه‌ای و محلی تأثیرگذار است. در این طرح، مدیریت شهری بیشتر بر افزایش سرانه‌های خدمات عمومی شامل فرهنگی، ورزشی و گردشگری بود تا به انتفاع مالی؛ بنابراین اجرای پروژه می‌تواند باعث تعریف و ایجاد منابع پایدار درآمدی برای شهر و مدیریت شهری و سامان‌دهی وضعیت اسلام‌آباد و ساخت‌وساز در محله هم شود. اجرای این طرح دارای منافع اقتصادی است. البته کارشناسان، میزان و نفوذ اثر اقتصادی طرح را منوط به زمان و شرایط اجرایی و نقش مشارکتی مردمی و امتیازات شهرداری برای مشارکت اهالی در طرح می‌دانند. اثر اقتصادی طرح حتی فراتر از نیازهای محلی و منطقه‌ای است و اجرای طرح منجر به ایجاد چرخه اقتصادی جدید در محله خواهد شد. از نظر پاسخگویان (ساکنان منطقه ۱ کرج)، اجرای این طرح باعث افزایش تحرک، نشاط، سرگرمی، کاهش سرگردانی جوان‌ها، ایجاد اشتغال و افزایش امنیت، افزایش قیمت ملک، ایجاد روحیه نشاط و سرگرمی خانواده‌ها و امنیت محله می‌شود که در صورت مجهز نبودن، استفاده‌کنندگان آن، گروهی خاص خواهد بود و بعد وسیعی نخواهد داشت. تنها ساکنان محلی و منطقه ۱، استفاده‌کنندگان آن خواهند بود. به همین منظور با تزریق بودجه و اعتبار و استفاده از مدیر دلسوز و کاردان و سرمایه‌گذار خصوصی، اجرای طرح را تسریع بخشند تا با استفاده زودتر از این امکان، اعتماد مردم جلب شود و اثرات منفی آن کاهش یابد.

جدول ۲- اثرات احتمالی طرح بر اساس یافته‌های کیفی بنا بر اولویت

بهبود گذران اوقات فراغت	اثرات مثبت
افزایش قیمت زمین و مسکن	
رشد اقتصادی و اشتغال زایی و ورود سرمایه گذار	
افزایش بهداشت محیط	
تقویت هویت محلی و افزایش تعاملات اجتماعی	
افزایش امنیت	
نشاط و سرزندگی شهری و محله	
افزایش احساس تعلق به محدوده و شکل گیری هویت اجتماعی	
افزایش سرانه فضای سبز و فضاهای ورزشی و فرهنگی	
افزایش آبادانی و زیباسازی محله	
ورود گردشگر به محله و رونق محله	
تصحیح نگرش و معرفی درست اسلام آباد	
از بین رفتن فضای بی دفاع	
ترافیک و شلوغی	اثرات منفی
سوداگری زمین	
مهاجرت اجباری و نارضایتی آنها	
از دست دادن تعلق محلی	
بی اعتمادی به مسئولان و دلزدگی از طرح	
نابرابری اجتماعی و شکل گیری سکونت گاه‌های غیر رسمی جدید	
ایجاد درگیری و نزاع در فرایند تملک خانه‌ها	

یکی از مسائل اساسی این طرح، اثرگذاری بر توپوگرافی و حفظ محیط طبیعی تپه مُرادآب است. در حوزه اثر طرح بر توپوگرافی تپه مُرادآب، کارشناسان دو نگاه متفاوت دارند: برخی از آنها معتقدند که هدف همه طرح‌ها در این وضعیت، حفظ توپوگرافی است و در این طرح هم سعی می‌شود که موجودیت تپه حفظ شود. اما برخی معتقدند که طرح شاران و با توجه به اجرای بخش‌هایی از آن قبل از مشاور معین، منجر به تخریب و به هم خوردن حفظ توپوگرافی تپه مُرادآب شده است. حفظ سیمای کوهستانی و طبیعی این سایت، باید یکی از مهم‌ترین اهداف باشد. تپه‌های مُرادآب، وسعت و ارتفاع چندان زیادی ندارد و ممکن است با دخل و تصرف‌های عمرانی کاملاً نابود شود.

در حوزه سرمایه‌گذار خصوصی نیز کارشناسان بر ضرورت وجود و ورود سرمایه‌گذار به طرح با توجه به طولانی شدن اجرای طرح و محدودیت

منابع مالی شهرداری تأکید دارند و حتی متفق القول هستند که با توجه به تحریم‌های کشور، اگر نتوان سرمایه‌گذار خارجی را جذب کرد، در جذب سرمایه‌گذار خصوصی نیز به واسطه بروکراسی و قوانین دست و پاگیر و زمان‌بر بودن آن نیز موفق عمل نکرده‌اند و جایگاهی در این حوزه برای آن در نظر نگرفتند. شهرداری و مجریان طرح امیدوارند که با ساخت رینگ ۳۰ متری، سرمایه‌گذاران، جذب این طرح شوند.

از نظر مهندس حسنی (کارشناس و مسئول فنی شرکت معین): «حفظ سیمای کوهستانی و طبیعی این سایت، باید یکی از مهم‌ترین اهداف باشد. تپه‌ی مُرادآب وسعت و ارتفاع چندان زیادی ندارد و ممکن است با دخل و تصرف‌های عمرانی کاملاً نابود شود. شاید بهتر باشد به جای تراشیدن سایت و حمل مقدار بسیار زیاد نخاله برای رسیدن به خاک زراعی مناسب و مقاوم‌سازی ترانشه‌ها، دیواره‌هایی از صخره‌هایی طبیعی ایجاد شده، خاک زراعی مناسب در پشت این صخره‌ها ریخته شود. در همین حوالی (خوراس، برغان، حصار، جاده در حال احداث همت و...)، مقدار بسیار خوبی از سنگ‌های طبیعی برای مقاوم‌سازی ترانشه‌ها می‌توان یافت. اما حقیقت این است که زیست‌بوم طبیعی این منطقه، سال‌ها پیش در اثر ساخت‌وسازهای غیر قانونی و بدون برنامه کاملاً از بین رفته. تنها کاری که می‌توان انجام داد، این است که بار دیگر با ایجاد بستری مناسب برای کشت گیاهان، چهره طبیعی آن را دوباره احیا کرد. مهم‌ترین مانع در جهت احیای چهره طبیعی منطقه، استفاده از مواد و مصالحی است که مانع رشد گیاهان می‌شود؛ مثل بتن، آسفالت یا هر نوع سازه‌ای که مانع ارتباط گیاه با خاک و آب می‌شود». در این بخش با در نظر گرفتن تأثیرات اقدامات مشابه با استفاده از مطالعات تطبیقی و میدانی و مصاحبه با کارشناسان و مسئولان و مطلعان و بررسی وضعیت سامان‌دهی تپه مُرادآب از دیدگاه املاک‌ها، کسبه و کارشناس شهری و تسهیلگران اجتماعی و بر اساس اولویت‌بندی اثرات توسط کارشناسان و امتیازهای کسب‌شده در بخش کمی (پیمایش) و کیفی (مصاحبه‌ها) مشخص شد که مهم‌ترین اثرات اجتماعی این طرح مشتمل بر بهبود گذران اوقات فراغت، افزایش دسترسی به خدمات تفریحی و فرهنگی، بهبود سیمای محلی و بهبود محیط‌زیست، افزایش احساس امنیت و امنیت اجتماعی و نشاط است.

جدول ۳- دامنه بایی اثرات طرح

تأثیرات	گستره اثر	اهمیت	نوع اثر	قلمرو اجتماعی	ذی نفعان
بهبود گذران اوقات فراغت	فرامنطقه‌ای	زیاد	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج و بازدیدکنندگان
افزایش دسترسی به خدمات تفریحی و فرهنگی	فرامنطقه‌ای	زیاد	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج و بازدیدکنندگان
بهبود سیمای محلی و بهبود محیط زیست	منطقه‌ای	زیاد	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج و شهرداری، سازمان زیبا و منظر
افزایش احساس امنیت و امنیت اجتماعی	منطقه‌ای	زیاد	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج، کلاتری و شهرداری
احساس آرامش و نشاط اجتماعی	منطقه‌ای	زیاد	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج
افزایش تمایل ساکنان اطراف طرح به بازسازی خانه‌ها و بهبود سیمای محله	منطقه‌ای	زیاد	مثبت	غیر مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج، شهرداری، سازمان زیبا و منظر، اداره سامان دهی، شورایی محله
افزایش تعلق محلی	منطقه‌ای	زیاد	مثبت	غیر مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج، شهرداری، سازمان زیبا و منظر، اداره سامان دهی، شورایی محله
افزایش رضایت از عملکرد شهرداری و اعتماد	منطقه‌ای	متوسط	مثبت	غیر مستقیم	شهرداری
گسترش روابط و تعامل اجتماعی	فرامنطقه‌ای	متوسط	مثبت	انباشتی	اهالی اسلام آباد، ساکنان کرجی
ایجاد فرصت شغلی و درآمدزایی	منطقه‌ای	متوسط	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام آباد، ساکنان منطقه ۱ کرج، پیمانکاران عمران و طراحان پروژه، املاکی و کسبه
تخریب خانه‌های نزدیک مجموعه و مهاجرت اجباری اهالی و ایجاد نارضایتی	منطقه‌ای	متوسط	منفی	مستقیم	اهالی اسلام آباد و اطراف تپه، املاکی‌ها

تأثیرات	گستره اثر	اهمیت	نوع اثر	قلمرو اجتماعی	ذی نفعان
شلوغی و ازدحام به خاطر بازدیدکنندگان مجموعه	منطقه‌ای	کم	منفی	انباشتی	اهالی اسلام‌آباد، کسبه
افزایش قیمت مسکن	منطقه‌ای	کم	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام‌آباد، املاکی، کسبه
مشارکت	منطقه‌ای	کم	مثبت	مستقیم	اهالی اسلام‌آباد، ساکنان منطقه ۱، شهرداری، سازمان زیبا و منظر، سازمان فرهنگی و اجتماعی
ایجاد ناامنی و کاهش امنیت اجتماعی	منطقه‌ای	خیلی کم	منفی	مستقیم	اهالی اسلام‌آباد و کلانتری
دل‌زدگی و بی‌اعتمادی مردم به مسئولان و طرح	منطقه‌ای	متوسط	منفی	غیر مستقیم	اهالی اسلام‌آباد، شهرداری، سازمان زیبا و منظر، شورایی، اداره سامان‌دهی، سازمان فرهنگی
تخریب فضای طبیعی و توپوگرافی تپه	منطقه‌ای	متوسط	منفی	مستقیم	اهالی اسلام‌آباد، ساکنان منطقه ۱، شهرداری، سازمان زیبا و منظر، سازمان حمل‌ونقل و ترافیک شهرداری

نتیجه‌گیری

تحلیل اطلاعات پایه‌ای محدوده نشان می‌دهد که ساخت مجموعه تفریحی، گردشگری و فرهنگی در سطح محلی و منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای دارای پیامدهای مثبت و منفی بوده است؛ ولی اثرات منفی آن بسیار کم است و در صورت انجام نادرست و عدم تدابیر همه‌جانبه نسبت به محیط رخ می‌دهد و این مجموعه و تپه مُرادآب، محل تجمع گروه‌های خاص و آسیب‌های اجتماعی مانند معتادان و کارتن خواب‌ها می‌شود. با خالی شدن تپه مُرادآب از ساکنان به واسطه برنامه سامان‌دهی، فضاهای بی‌دفاع بیشتر شده است و این محدوده محل تردد افراد بزه‌کار شده است. البته در شرایط فعلی به دلیل عدم امنیت و نداشتن امکانات، تردد افراد این تپه محدود است و ساختن این مجموعه تفریحی و فرهنگی و گردشگری، راهکاری برای سامان‌دهی تپه و افزایش سرانه‌های تفریحی و فرهنگی و خروج اهالی و تپه از این وضعیت است.

ساخت این مجموعه راهکاری برای بازگرداندن هویت طبیعی تپه و توپوگرافی تپه است؛ زیرا این تپه از نظر محیط‌زیستی و بهداشت محیط به دلیل دفن زباله و سرازیر شدن فاضلاب بخش‌هایی از حاشیه محدوده، وضعیت نامطلوبی داشته است. ساخت مجموعه تفریحی و گردشگری مُرادآب منجر به توسعه فضاهای عمومی برای توسعه گردشگری خواهد شد. با توجه به پایین بودن سرانه‌های فرهنگی و تفریحی در این منطقه و تخلیه تپه مُرادآب از بافت مسکونی، ساخت مجموعه تفریحی و فرهنگی در تپه، بهترین گزینه برای حفظ محیط‌زیست و بهبود کیفیت زندگی اهالی است.

یکی از ویژگی‌های برجسته و پیامدهای مثبت مجموعه تفریحی و گردشگری مُرادآب، ایجاد فضای عمومی امن برای گذران اوقات فراغت در شب برای شهروندان کرجی و مسافران است. باید از این فرصت برای زنده‌سازی و پویایی محله اسلام‌آباد استفاده شود. مجموعه تفریحی و فرهنگی و فضاهای عمومی سبز، وابستگی‌های اجتماعی و میزان مشارکت‌پذیری شهروندان و آرامش روحی را افزایش می‌دهد. مهم‌ترین پیامدهای مثبت اجتماعی پروژه عبارتند از: برابری بین زن و مرد در دسترسی به امکانات تفریحی و رفاهی، افزایش حضور اهالی در اجتماعات و فعالیت‌های اجتماعی، زیبایی مناظر شهری، افزایش تعلق زنان به محل، بهبود گذران اوقات فراغت، افزایش بهداشت و سلامت جسمی و روحی بازدیدکنندگان. ساخت مجموعه تفریحی و گردشگری مُرادآب و توسعه فضاهای عمومی که زندگی شبانه در آنها در جریان داشته باشد، می‌تواند بر شادابی و طراوت و سلامت شهروندان تأثیر بسیار زیادی داشته باشد. اثرات احتمالی اجرای این طرح با تأکید بر اصول نظری و دیدگاه اهالی مشتمل بر سه بعد زیر است:

- ۱- بهبود کیفیت محیطی تپه مُرادآب و محله اسلام‌آباد: اجرای موفقیت‌آمیز این طرح می‌تواند منجر به دسترسی عادلانه به امکانات رفاهی و تفریحی و فرهنگی و دستیابی به محیط ایمن و پر نشاط شود. توجه به نیازهای گروه‌های مختلف و هموارسازی استفاده همه از کاربری‌های مجموعه و ایجاد دسترسی مناسب برای همگان و ایجاد فضای پارکینگ و توجه به پویایی و تحرک محلی و گردشگری و سامان‌دهی وضعیت، با افزایش امکانات و خدمات منجر به بهبود وضعیت و کیفیت محیطی و سرزندگی فضا و اهالی می‌شود. به طور کلی ساخت مجموعه تفریحی و گردشگری مُرادآب با رعایت اصول و استانداردهای معین و دیدگاه طبیعت‌محور و سامان‌دهنده می‌تواند از طریق افزایش امنیت، بهبود اوقات فراغت، افزایش نشاط، ارتقای سطح کیفی زندگی، بهبود سیمای شهری و حفظ زیست‌بوم طبیعی، کیفیت محیطی محله اسلام‌آباد را بهبود بخشد.

۲- بهبود سرمایه اجتماعی و پویایی محله اسلام آباد: با ساخت مجموعه تفریحی، گردشگری و فرهنگی مُرادآب می توان تعاملات اجتماعی درون محله و برون محله ای را افزایش داد؛ افراد را از انزوای محلی خارج کرد و این امر منجر به افزایش تعاملات در محیط جدید می شود و از سویی با طراحی درست و افزایش امکانات، اعتماد کاربران به نهادها و شهرداری هم افزایش می یابد. مشارکت، اصل مهمی در تقویت حس تعلق به مجموعه است که متأسفانه در طراحی و اجرا، نقشی برای اهالی و شهروندان در نظر نگرفته شده است. در ساخت این مجموعه با املاک درگیر طرح روبه رو هستند که چاره ای جز تخریب و تخلیه آن وجود ندارد. به همین منظور توجه به اصل مشارکت و ایجاد اعتماد، عنصر مهمی است. برای افزایش استقبال اهالی و جلوگیری از مردانه شدن فضاهای تفریحی و تجمع گروه های خاص در مجموعه، باید مسئولان در معرفی و نمایش مجموعه به عناصر هویت بخش و راحتی و دسترسی اهالی توجه کنند. برگزاری جشن ها، بازی ها و آیین های قومی، کارآفرینی برای بانوان در مجموعه و تأکید بر آموزش نیازمندی های اهالی در بخش فرهنگی و به نمایش گذاشتن عکس های اهالی قدیمی تپه مُرادآب و عکس های تپه مُرادآب، تعلق خاطر و استقبال اهالی را افزایش داده، با تجهیز مجموعه و معرفی درست این مجموعه به واسطه نهادها و رسانه ها، خواه یا ناخواه مسافران و اهالی مناطق دیگر نیز ورود پیدا می کنند. همچنین به نظر های اهالی نیز توجه شود. به طور مثال در نام گذاری از مردم نظرسنجی شود. برخی از اهالی خواستار تغییر نام این مجموعه هستند.

۳- دسترسی همگانی و رضایت از محیط و بهبود شرایط (عدالت محوری): ساخت مجموعه از طریق دسترسی همه اهالی و اقشار به خدمات تفریحی و فرهنگی، دسترسی مناسب، ایجاد فرصت های شغلی، درآمدزایی و ارزش قیمت املاک، سهولت دسترسی به خدمات، تصحیح نگرش اجتماعی به محله اسلام آباد و خارج شدن آن از غلاف حاشیه نشینی و سکونت گاه غیر رسمی و ایجاد رضایت از شرایط محیطی به واسطه امکانات و کاربری های مناسب، منجر به ایجاد احساس عدالت می شود. اما از سویی با تخلیه املاک در طرح و مهاجرت اجباری و خرید کارشناسانه و بدون رضایت اهالی منجر به نارضایتی و بی عدالتی می شود. برای دسترسی مناسب و عادلانه همه اعضای جامعه از خدمات و امکانات مجموعه باید در طراحی و استفاده از کاربری های مجموعه به تمامی اقشار به ویژه اقشار آسیب پذیر و کم توان (مانند کودکان، سالمندان، نابینایان و معلولان) توجه شود و استفاده از سیستم حمل و نقل مناسب و تعبیه وسایل و مسیر مناسب، دسترسی به امکانات را برای آنها تسهیل نمایند و فضای مجموعه را برای فعالیت جمعی

فعال کنند. به این منظور باید فضای ایمن و مجهزی را بسازند که خانواده‌ها بیشتر حضور پیدا کنند و باید پاسخگوی نیازهای تفریحی و فرهنگی تمامی افراد و ذائقه‌ها باشد. طراحان و مجریان پروژه باید درک درستی از نیاز و فضا و کاربری‌های مجموعه داشته باشند و کاربری‌های جدید و متنوع و متناسبی را در مجموعه ساخت که استقبال بازدیدکنندگان بیشتر شود. به طور مثال ضمن در نظر گرفتن فضای بازی برای کودکان، فضای هیجانی برای جوانان، محیط مفرح و آرام برای خانواده‌ها، محیط برای کوهنوردها و دوچرخه‌سواران و... در عین داشتن مکان‌های متنوع، نیازهای گروه‌های مختلف را پاسخگو باشد. بدون تداخل کاربری و مداخله در توپوگرافی محیط و تخریب فرم و عملکرد معنای طبیعی تپه مُرادآب، باید از تمامی فضاهای تپه به نحو احسن استفاده شود و هیچ فضای پنهان و بدون کارآمدی در محیط مجموعه نباشد. از سویی باید تمامی خدمات و امکانات به طور متناسب در فضای مجموعه توزیع شده باشد و همه افراد به سرویس بهداشتی، سطل زباله، مبلمان شهری، آب‌خوری، امکانات ورزشی، آلاچیق و سایبان دسترسی داشته باشند. وسایل ورزشی و حتی دوچرخه با توجه به وضعیت فیزیکی و جنسی کاربران تعبیه شده باشد و هر عملکرد و تصمیمی درباره تپه مُرادآب بدون توجه به نیازهای اهالی و متناسب با محیط و زنده نگه داشتن زیست‌بوم تپه مُرادآب بی‌فایده است. اگر ساخت مجموعه بدون توجه به زیست‌گیاهی و درختان متناسب و بی‌توجهی به جانوران و اهالی اسلام صورت گیرد، منجر به به‌هم خوردن شرایط هوایی و زیست‌بوم محله و از بین رفتن زیست‌جانوری محله می‌شود. از سویی برای برقراری عدالت، در استخدام نیروی کار مجموعه و دستیابی به فرصت‌های شغلی مانند اجاره غرفه و... مجموعه باید اهالی اسلام‌آباد در اولویت باشند. همچنین باید در تخلیه و تخریب خانه‌های درگیر طرح حتماً با استفاده از کارشناس اجتماعی، شهری، معتمدان محلی و آگاه‌سازی محله و توجه به اسکان مجدد و نگاه انسان‌محور به مهاجرت آنها پرداخت تا رضایت آنها جلب شود.

با توجه به بلا تکلیفی سامان‌دهی و زمان‌بر بودن این طرح، اهالی نسبت به سرانجام و عملی شدن پروژه امیدوار نیستند. برای اجتناب از نگرانی بیشتر و جلب اعتماد ناشی از طولانی شدن پروژه، ضروری است که با بهره‌مندی از سرمایه‌گذار خصوصی و تأمین بودجه، تمهیدات لازم برای تجهیز و بهره‌برداری سریع از مجموعه صورت گیرد. در حوزه جبران هم باید گفت که پروژه، آسیب مستقیمی برای کاربری‌های مجاور و ساکنان محدوده نخواهد داشت و تقریباً اکثر ساکنان با پروژه موافق بوده، خواهان بهره‌برداری سریع‌تر از آن هستند. تنها با بخش تملک و مهاجرت اجباری مشکل دارند که باید تدابیر درست

انجام شود. باید در نظر داشت که تنظیم برنامه‌های مدیریت پیامدها بیشتر با محوریت شهرداری انجام می‌شود و از همین‌رو راهبردهای ارائه‌شده بیشتر محدود به اختیارات و وظایف قانونی شهرداری است.

بهره‌برداری از تپه مُرادآب بنا به ماهیت دگرگون‌شده آن در هر بخش، معیارها و ضوابط خاصی را طلب می‌کند. برای بهره‌برداری از دره و فضای مجاور آن، رابطه انسان با طبیعت تقویت گردد. سامان‌دهی و ایجاد کاربری مناسب برای فضاهایی که از توان محیطی بالا برخوردار هستند، از رها شدن و عدم توجه به آنها جلوگیری کرده، مانع از تبدیل آنها به محلی برای جذب فعالیت‌های غیر مجاز با کیفیت نازل خواهد شد. به این منظور لازم است تا وضعیت ساختار و کارکرد اکولوژیک تپه را از نظر طبیعی و مصنوع به منظور شناخت و تعریف مزیت‌ها، امکانات و محدودیت‌ها و ضوابط کاربری در آن مشخص نماییم و کاربری‌های مناسب با قابلیت‌های محیطی به آن افزوده شود. پیوند و ارتباط مداوم ساکنان شهری با طبیعت می‌تواند موجبات سرزندگی و پویایی اجتماعات بشری را فراهم آورد. در عصر حاضر و به دنبال شتاب گرفتن روند نابودی، برای جلوگیری از روند تخریب مناظر، بسترها و چشم‌اندازهای طبیعی و سامان‌دهی این فضاهای هویت‌بخش بیشتر از هر زمان دیگر به چشم می‌آید. اگر ارزش‌های محیطی تپه مُرادآب به درستی حفاظت و احیا و با نیازهای انسان امروز همگام شوند، نه تنها تعادل و توازن محیط‌زیستی از دست رفته محلات و منطقه درگیر را به آن باز می‌گرداند، بلکه می‌تواند آرامش و آسایش روحی و روانی را به ساکنان برگرداند.

بدین منظور با توجه به سه اصل بهبود کیفیت زندگی، عدالت اجتماعی و سرمایه اجتماعی، پیشنهادهایی ارائه شده است:

۱. برای رعایت عدالت اجتماعی در ساخت مجموعه تفریحی و فرهنگی و گردشگری مُرادآب توصیه می‌شود:

* کاربرها به طور متناسب و بر اساس نیاز اهالی و مراجعان به طور یکسان در اختیار همگان قرار بگیرد و امکانات به صورت مناسب در فضای مجموعه توزیع گردیده، به فراخور نیاز گروه‌های سن مختلف باشد. به همین منظور باید فضاهای سبز و مسیرهای پیاده‌روی و دوچرخه‌سواری، زمین بازی کودک، پارکینگ، بازی‌های هیجانی و... در فضای مجموعه لحاظ شده، کاربری‌های جدید برای ترغیب و ارضای نیاز مراجعان فرامنطقه‌ای نیز در مجموعه تعبیه شود.

* بهبود دسترسی به تپه مُرادآب و مجموعه تفریحی، فرهنگی و گردشگری از طریق تقویت وسایل حمل‌ونقل عمومی مناسب و ایجاد مسیر پیاده‌روها

و دوچرخه‌سواری و ایجاد پارکینگ مناسب در بین محوطه برای افزایش سلامت شهروندان.

* در جانمایی وسایل ورزشی و مسیرهای پیاده‌روی به گروه‌های سنی، جنسی و گروه‌های خاص (مانند معلولان و نابینایان) توجه شود و با گذاشتن ون، امکان بازدید برای تمامی اقشار از نقاط مختلف مجموعه امکان‌پذیر باشد.

* در طراحی بافت تجاری با توجه به تغییرات و اصلاحات ایجادشده در طرح شاران، باید کاربری‌ها متناسب با هر ذائقه‌ای باشد. همچنین با ایجاد خرده‌فروشی‌ها و دکه‌های کوچک در مسیر دامنه تپه، مشاغل را به فراخور توان اقتصادی اهالی ایجاد کنند و به جای ساخت کاربری‌های تجاری با ساخت مصنوعی، دکه‌هایی کوچک با استفاده از چوب و عناصر طبیعی ساخته شود تا ضمن ایجاد زیبایی بصری، فرصت شغلی متنوع و کم هزینه برای اهالی ایجاد کند (مثل آبمیوه‌فروشی، تنقلات‌فروشی و...).

* برای رعایت عدالت و انصاف باید بافت مسکونی معارض در طرح به قیمت عرصه و اعیانی خریداری شود و از راهکار کلید به کلید استفاده شود و مردم به طور کامل در روند اجرای طرح و جابه‌جایی قرار گیرند.

* دادن تسهیلات و امکانات نیمه‌بها برای اهالی اسلام‌آباد، مانند بلیط نیم بها و دادن کارت عضویت برای شرکت در کلاس فرهنگی و تفریحی.

۲. برای بهبود کیفیت زندگی در راستای ساخت مجموعه تفریحی و فرهنگی مُرادآب باید به ایمنی، امنیت، بهبود سیمای شهری، حفظ زیست‌بوم طبیعی و نشاط توجه شود. بنابراین توصیه می‌شود:

* برای حفظ امنیت باید هرگونه فضای بی‌دفاع شهری حذف شود. به این منظور باید به نورپردازی شبانه اطراف تپه مُرادآب توجه شود و در اطراف تپه، دوربین نصب شود. گشت و نگهبانی در حاشیه همواره صورت گیرد. برای حفظ امنیت و جلوگیری از خطر جانی ناشی از سستی و شیب اطراف و فضای تپه باید کاربرها و فضاهای خدماتی و تفریحی و ورزشی در مکان‌های مناسب از لحاظ شیب جانمایی شود. برای جلوگیری از رانش خاک باید دیوارهای حائل در اطراف تعبیه در نظر بگیرند.

* بازگرداندن هویت طبیعی تپه مُرادآب از طریق تجربه فضای سبز در ترازهای ارتفاعی متفاوت با کیفیت‌های فضایی متنوع، با برنامه‌ریزی نقاط عطف و شاخص در تمامی نقاط تپه و استفاده از عناصر طبیعی و پوشش گیاهی مناسب و استفاده از دید منظر ۳۶۰ درجه تپه برای به

- نمایش گذاشتن منظر این محیط در زوایای مختلف و حضور اقشار سنی مختلف. برای حفاظت از محیط زیست و جلوگیری از تخریب محیط طبیعی باید زیست بوم حیوانات و پرندگان ساکن در تپه را حفظ کنند.
- * ایجاد امنیت و جلوگیری از آلودگی منظر در فضاهای طبیعی تپه مُرادآب با انتقال معتادان خیابانی به مراکز درمانی و جمع آوری زباله گردها و حیوانات ولگرد (مانند سگ)، ایجاد حس امنیت به واسطه کنترل مکان هایی پنهان، نظارت بر محیط، خوانایی و نورپردازی.
- * برای افزایش نشاط اهالی باید ورزش های صبحگاهی با حضور کارشناسان و مربی زبده به صورت رایگان هر روز برگزار شود. جشن های آیینی و محلی نیز به مناسبات مختلف در مجموعه برگزار شود.
- * برای بهبود سیمای شهری و حفظ زیست بوم طبیعی باید به انرژی های پاک و استفاده از پتانسیل انرژی خورشیدی و باد و استفاده از روش های اکولوژیکی مانند پوشش گیاهی و تخته سنگ و قلوه سنگ و تپه های خاکی برای بازگرداندن محیط طبیعی تپه مُرادآب به واسطه تخریب های ناشی از تخلیه نخاله و ایجاد ترانشه ها برای کاهش ارتفاع و شیب ایجادی توجه شود.
- * تطبیق تمامی عناصر موجود و مزاحم در کالبد تپه مُرادآب با استفاده از پوشش طبیعی و مناسب (به ویژه در دیوارهای سازمان آب و فاضلاب و ساختمان نیمه ساخته آتش نشانی حتما پوشش و قالب حفاظتی این عناصر باید متناسب با عنصر طبیعی تپه مُرادآب باشد. نباید از پوسته های معمولی و مصنوعی استفاده شود و تا جایی که امکان دارد از دید و زائد بودن ساختمان آتش نشانی با کاهش ارتفاع و همسطحی معابر کنار به صورت پلکانی کاسته شود).
- * اشاعه فرهنگ محیط زیستی در استفاده از فضاهای تفریحی سازگار با طبیعت منطقه از طریق توجه به جریان زندگی گیاهی، جانوری و انسانی در اندام های طبیعی به جای تفکرات شکلی و فرمی و باز زنده سازی تصاویر ذهنی مردم از مکان های طبیعی سالم و کارا و ارتقای فرهنگ و آگاهی محیطی.
۳. برای حفظ و گسترش سرمایه اجتماعی در راستای ساخت مجموعه تفریحی و فرهنگی و گردشگری مُرادآب توصیه می شود:
- * دعوت مردم به مشارکت در طراحی، نگهداری و حفظ مجموعه با افزایش آگاهی آنها.

* استفاده از تسهیلات باتجربه و کارشناسان اجتماعی برای آگاه‌سازی و جلب مشارکت و قانع‌سازی مردمی و کاهش شکاف بین مردم و مسئولان.

* با تسریع روند اجرایی طرح و اعلام زمان‌بندی طرح و اطلاع‌رسانی به اهالی و مشارکت مردم در اجرا و راه‌اندازی طرح از بی‌اعتمادی مردم نسبت به مسئولان و شهرداری بکاهند؛ زیرا در روند به‌سازی بافت فرسوده و به‌تکلیفی سامان‌دهی تپه مراد آب هنوز به مسئولان بی‌اعتماد هستند.

* برای جلوگیری از گسست حلقه‌های ارتباطی اهالی اسلام‌آباد که در جریان ساخت مجموعه طرح، ناچار به مهاجرت اجباری هستند، باید ساکنان به صورت یکجا به مکانی مشخص منتقل شوند.

* با توجه به وجود اقوام مختلف در محله اسلام‌آباد و باززنده‌سازی تاریخ و هویت تپه باید با برگزاری مراسم و آیین‌های فرهنگی و معرفی مشاهیر و افراد نخبه محلی، مردم در گرده‌مایی در مجموعه شرکت کنند تا حلقه‌های ارتباطی و تعاملات آنها افزایش یابد.

منابع

۱. براون، لستر (۱۳۸۱) اقتصاد زیست محیطی، ترجمه حمید طراوتی، تهران، هوای تازه.
۲. توکلی، محسن و فاطمه محمدیاری (۱۳۹۶) ارزیابی اثرات زیست محیطی احداث مجتمع تفریحی توریستی در منطقه آثار طبیعی مل دهلران، فصلنامه فضای جغرافیایی، سال هفدهم، شماره ۶۰، زمستان، صص ۱۴۹-۱۶۷.
۳. حبیبی، محسن (۱۳۷۹) مرمت شهری، تهران، دانشگاه تهران.
۴. خاک زند، مهدی و شیرین هلالی (۱۳۹۱) ارتقای فضای گردشگری دریاچه جنگلی تلو (پیشنهاد طراحی بر مبنای رویکردهای سه گانه اکولوژیکی، زیباشناختی و اجتماعی)، نشریه علمی- پژوهشی انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، شماره ۴، تابستان، صص ۱۹-۳۴.
۵. ریتزر، جورج (۱۳۹۱) نظریه های جامعه شناسی در دوران معاصر با افزودن دو فصل تازه، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، علمی.
۶. گزارش محله اسلام آباد (۱۳۹۸) شناسایی اسلام آباد (زورآباد) کرج، قابل دسترسی در: <https://sosapoverty.org/kuchegardan>
۷. مهندسان مشاور پردازاز (۱۳۸۷) سامان دهی و توانمندسازی سکونت گاه های غیر رسمی کرج، شرکت مادر تخصصی عمران و به سازی شهری ایران، ستاد ملی توانمندسازی سکونت گاه های غیر رسمی کرج.
۸. میربهشت مقام، حمیده (۱۳۹۰) بررسی و سامان دهی اسکان غیر رسمی در تهران، محله اسلام آباد، پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی و برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.
9. Campbell, A. Converse, Ph. Rodgers, W (1976) The quality of American life, perceptions, evaluations, and satisfactions. New York, Russell Sage Foundation
10. Diab, Y. El Shaarawy, B. Yousry, S (2020) Informal Settlements in the Arab Region, UN-Habitat Regional Office for the Arab States.
11. Edwin Mwacharo, R (2012) Factors Influencing Growth Of Informal Settlements, A Case Of Bangladesh Slum, Changanwe, Constituency, Mombasa County, Kenya, The Award of The Degree of Master of Arts in Project Planning and Management of The University of Nairobi.
12. Haji Ali, M. Salim Sulaman, S (2006) The Causes and Consequences of the Informal Settlements in Zanzibar, XXIII FIG Congress, Munich, Germany, October 8 – 13.
13. Tacoli, C. McGranahan, G. Satterthwaite, D (2015) Urbanisation, rural-urban migration and urban poverty, London, International Institute for Environment and Development.
14. Rosenfeld, O (2012) Informal settlements in countries with economies in transition in the UNECE Region, Report to order UNECE
15. Smith, D. Timberlake, M (1995) Cities in global matrices, Toward mapping the world-system's city system, World Cities in a World-System, Publisher, Cambridge University.

ترجمه

* روش‌شناسی ارتباطی: مشارکت در ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی

سارا کاداوید، دیرک ون روی، لیز تاد و
مانوئل جاکینتو روبلیزو کلمنرو
مترجم: شهربانو ناصر

روش‌شناسی ارتباطی: مشارکت در ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی

سارا کاداوید؛ دانشگاه دل روساریو
دیرک ون روی؛ دانشگاه ملی استرالیا
لیز تاد؛ دانشگاه نیوکاسل
مانوئل جاکینتو روبلیزو کلمنرو؛ دانشگاه کاستیا

ترجمه

شهربانو ناصر

کارشناس ارشد امور فرهنگی؛ Homaa22@yahoo.com

چکیده

پیشرفت‌های اخیر در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی نشان داده است که در نتیجه اجرای پژوهش‌ها، روش‌های مختلفی برای پایش و ارزیابی بسط و توسعه یافته است. این روش‌های ارزیابی شامل شاخص‌هایی برای گردآوری شواهد کمی و کیفی تأثیر اجتماعی علمی است که در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت به دست آمده است. در روان‌شناسی، تأثیر پژوهش‌ها عمدتاً پس از چاپ نتایج آنها در نشریه‌های علمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است؛ اما روش‌های ارزیابی تأثیر اجتماعی پژوهش‌های روان‌شناختی کمتر شناخته شده است. ارزیابی تأثیر در حوزه‌های روان‌شناسی تربیتی و روان‌شناسی سازمانی، هم‌افزایی‌هایی را با رویکردهای پایین به بالا ارائه می‌دهد که صدای شهروندان و ذی‌نفعان را در تجزیه و تحلیل‌ها لحاظ می‌کنند. بدین ترتیب روش‌شناسی ارتباطی نیز به عنوان یک روش مفید برای ارزیابی تأثیر اجتماعی پدیدار می‌شود.

هرچند روش‌شناسی ارتباطی، تأثیرات اجتماعی را در علوم اجتماعی به شکل گسترده‌ای تشریح کرده است، دانسته‌های ما درباره چگونگی استفاده از آن و تأثیرات به دست آمده در پژوهش‌های روان‌شناختی، اندک است. این مقاله، موضوع چگونگی دستیابی به تأثیر اجتماعی در روان‌شناسی را از طریق روش‌شناسی ارتباطی بیشتر باز می‌کند و به‌طور ویژه بر مبانی نظری روش‌شناسی ارتباطی، اصول پژوهش‌های روان‌شناختی و برخی اقدامات مهم در اجرای روش‌شناسی ارتباطی در رابطه با طراحی کمیته‌های مشورتی، کارگروه‌ها و جلسات عمومی در پژوهش، متمرکز است. علاوه بر این مقاله حاضر نشان می‌دهد که چگونه روش‌شناسی ارتباطی در پژوهش‌های روان‌شناسی به اجرا درآمده است. مقاله را با نتیجه‌گیری و توصیه‌هایی برای بررسی بیشتر شیوه‌هایی که تأثیرات اجتماعی پژوهش‌های روان‌شناختی را به وسیله روش‌شناسی ارتباطی امکان‌پذیر می‌سازد، به پایان می‌بریم.

واژه‌های کلیدی: ارزیابی تأثیر، روش‌شناسی ارتباطی، پژوهش‌های روان‌شناختی، تأثیر اجتماعی و روش‌ها.

ارزیابی تأثیر اجتماعی، علم در حال تبدیل شدن به موضوع اساسی درباره ارزیابی پژوهش‌هاست که شیوه مفهوم‌سازی و اجرای مطالعات توسط دانشمندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Reale et al., 2017). نگرانی روزافزون محققان، آژانس‌های تأمین بودجه، دانشگاه‌ها، سیاست‌گذاران، ذی‌نفعان و عموم مردم درباره اینکه چگونه علم می‌تواند به پیشرفت‌های ملموسی برای جامعه منجر شود، نقش عمده‌ای در تدوین دستور کار تأثیر پژوهش در همه رشته‌های علمی دارد. حوزه روان‌شناسی نیز نسبت به این گرایش تازه بین‌المللی بی‌تفاوت نبوده است. برنامه استراتژیکی که انجمن روان‌شناسی آمریکا در فوریه ۲۰۱۹ آن را به تصویب رساند، مأموریت داشت تا «پیشرفت، ارتباطات و کاربرد علم و دانش روان‌شناسی را برای انتفاع جامعه و بهبود زندگی‌ها» ترویج دهد (APA, 2019: 5). در این زمینه، نیاز به پیشبرد دانش درباره روش‌شناسی پژوهش وجود دارد که تأثیرات اجتماعی و روش‌های مشخص توسعه آنها را ممکن سازد.

روش‌شناسی ارتباطی (CM)^۱

روش‌شناسی ارتباطی، دستیابی به تأثیرات اجتماعی را در زمینه‌های مختلف دانش و علم به اثبات رسانده است؛ زیرا با هدف مفید بودن برای جامعه، کمک به بهبود افراد و مجموعه‌های مورد مطالعه و حتی کل جامعه، مفهوم‌سازی شده است (Gómez et al., 2011).

روش‌شناسی ارتباطی نشان‌دهنده تقاضای اجتماعی برای برقراری گفت‌وگو و تعامل در پژوهش‌ها، از جمله بررسی و تفکر عمیق در موضوعات و زمینه‌های اجتماعی و ارائه دیدگاه‌های انتقادی در این زمینه است (Gómez et al., 2011). فلچا، روش‌شناسی ارتباطی کمیسیون اروپا را (Flecha & Soler, 2010; 2014) به دلیل انجام پژوهش‌های مرتبط در چارچوب برنامه‌های مبتنی بر این روش‌شناسی به رسمیت می‌شناسد. نکته مهم و قابل توجه اینکه در علم، ادعای قدرت و پویایی پژوهش می‌تواند عاملی باشد که پژوهشگران بیش از بهبود زندگی مردم، جایگاه یا منافع خود را در اولویت قرار دهند؛ حتی اگر بهبود زندگی‌ها، دغدغه این دانشمندان باشد. چنین رویکردی می‌تواند منجر به سوگیری‌های فرهنگی، جنسیتی، سنی یا طبقاتی و یا انحصار در علم و نتایج به‌دست‌آمده از آن شود. روش‌شناسی ارتباطی، کمکی برای رفع این مشکل است؛ زیرا این روش با درگیر ساختن ذهنیت‌ها در گفت‌وگو و تعامل بین‌الذهانی با

پژوهشگران، امکان توسعه دانش جدیدی را که «شرایط بومی را از تشخیص طرد اجتماعی به سمت رویکردهایی برای کاهش این مسئله تغییر دهد»، فراهم می‌آورد (Flecha, 2014).

تأکید بر تعریف تأثیر اجتماعی که البته از نظر مفهومی، متفاوت از تأثیرات علمی و سیاسی است، بهبود زندگی افراد و شرایط جوامع را مطرح می‌کند. رئال و همکارانش (۲۰۱۷)، مروری دقیق بر ادبیات ارزیابی تأثیرات پژوهش در علوم اجتماعی و انسانی انجام دادند که در آن تأثیرات علمی بر توانایی ایجاد مکاتب جدید فکری و پژوهش‌های آینده مطرح شد. آنها همچنین تأثیرات سیاسی را با استفاده از دانش علمی توسط تصمیم‌گیرندگان و یا کنشگران اجتماعی به عنوان پایه‌ای برای سیاست‌ها یا اقدامات مرتبط دانستند (Reale et al., 2017: 300). همچنین این تأثیرات با هدف بهبود شرایط زندگی افراد با اهداف گسترده‌تر جامعه نیز پیوند دارد. فلچا، تأثیر اجتماعی را به گونه‌ای دموکراتیک، بهبود جامعه و بهبود وضعیت شهروندان از بعد دستیابی به اهداف تعیین‌شده (به عنوان مثال اهداف مطرح‌شده در برنامه توسعه پایدار سازمان ملل) توصیف می‌کند (European Commission, 2017).

بر اساس مروری گسترده بر ادبیات موضوع و آموزه‌های به‌دست‌آمده از اقدامات انجام‌شده در سراسر جهان، فلچا مجموعه‌ای از شاخص‌های کمی و کیفی، منابع داده و روش‌های اندازه‌گیری تأثیرات اجتماعی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت را با استفاده از مسیرهای اصلی تأثیر (یعنی دستیابی به مأموریت‌های پژوهش و نوآوری^۱، پرداختن به چالش‌های جهانی و درگیر کردن شهروندان اتحادیه اروپا) ارائه کرد. فلچا (۲۰۰۰) ادعا کرد که «سنجش تأثیر اجتماعی از پایگاه‌های داده و منابع و مخازن گردآوری شواهد تأثیرات اجتماعی استفاده می‌کند؛ نقشی مشابه پایگاه داده در تأثیر علم» (Flecha, 2000: 56).

در سال‌های اخیر، مخازن و پایگاه‌های داده‌ای ظهور کرده‌اند که شواهد تأثیرات اجتماعی را ارائه می‌دهند؛ از جمله مخزن باز تأثیرات اجتماعی (SIOR)^۲، اولین مخزن در سراسر جهان است که شواهد و مستندات تأثیرات اجتماعی را در همه زمینه‌های علمی به صورت رایگان ذخیره می‌کند (Flecha et al., 2015). اینکه مخزن باز تأثیرات اجتماعی در حال حاضر با ویکی‌پدیا و ORCID، دو پایگاه داده مهم بین‌المللی گردآورنده و منتشرکننده دانش علمی مرتبط است، نشان‌دهنده اهمیت روزافزون تأثیر اجتماعی در سراسر دنیاست. SIOR (به کمک ویکی‌پدیا و ORCID) در بردارنده مجموعه‌ای از شاخص‌ها برای برآورد تأثیر

اجتماعی پروژه‌های پژوهشی است. تعریف شاخص‌ها به پیشرفت‌ها در گسترش روش‌شناسی‌های سنجش تأثیر پژوهش و ارزیابی میزان تناسب اولویت‌های پژوهش با دغدغه‌های شهروندی مرتبط است (European Commission, 2017).

بهره‌گیری از روش‌های سنجش تأثیرات فعالیت‌های پژوهشی در سراسر جهان افزایش یافته است، اما ارزیابی از بعد تأثیر علمی غالب است (Ravenscroft et al., 2017). با این حال روش‌های ارزیابی تأثیر اجتماعی، یکی از دغدغه‌های مهم در جوامع علمی، آژانس‌های تأمین بودجه‌های تحقیقاتی، دانشگاه‌ها و مؤسساتی از این دست است. بیشتر تلاش‌ها برای پیشرفت دانش در این زمینه را به‌ویژه در علوم اجتماعی و علوم انسانی در اروپا (برای مثال برنامه چارچوب کمیسیون اروپا، چارچوب تعالی پژوهشی در انگلستان)، آمریکای شمالی (مانند بنیاد ملی علوم) و کشورهای بریکس^۱ (مانند سرمایه‌گذار مطالعات و پروژه‌ها در برزیل و گروه علم و فناوری در هند) می‌توان یافت.

در اروپا، تأکید بر همکاری‌های هدایت‌شده از سوی کمیسیون اروپا و از طریق انتصاب یک گروه متخصص روش‌شناسی ارزیابی‌های پیش از پژوهش، در خلال پژوهش و پس از آن با افق ۲۰۲۰ به ریاست فلچا که در سال ۲۰۱۶ انجام شد، اهمیت خاصی دارد. گزارش کار این کمیسیون به ریاست فلچا و مطالب انتشار یافته بعدی با عنوان «کاربرد روش‌شناسی‌های ارزیابی تناسب افق ۲۰۲۰» (European Commission, 2017)، چهار روش برای ارزیابی بودجه اختصاص یافته اروپا در چارچوب برنامه‌های زیر ایجاد کرد: رویکردهای اکتشافی تخصصی با استفاده از تحلیل محتوای رایانه‌محور، رویکردهای اکتشافی تخصصی با استفاده از تحلیل محتوای انسانی، رویکردهای متن‌کاوی و رویکردهای رسانه‌های اجتماعی (از بالا به پایین و از پایین به بالا). مبنا و اساس در این رویکرد سنجش تأثیر اجتماعی پژوهش، دخالت دادن شهروندان در فرآیند ایجاد معیارهای تعریف تأثیر اجتماعی است.

فلچا و گروهش از روش‌شناسی ارتباطی جهت ایجاد فضاهای گفت‌وگویی فراگیر برای بحث استفاده کردند (همان). این روش، سهم زیادی در ارزیابی پژوهش در حوزه‌های علوم اجتماعی و انسانی (از جمله روان‌شناسی) دارد. پرسش‌های راهگشا برای بسط و توسعه روش‌هایی که پیشتر مطرح کردیم، بر اساس دیدگاه نهادی، دیدگاه شهروندی و دیدگاه علمی و فناوری بود. با توجه به دیدگاه شهروندی، پرسشی که در تحلیل قرار داده شد این بود که آیا افق ۲۰۲۰ با نیازهای شهروندان اتحادیه اروپا مطابقت دارد یا خیر.

دیدگاه شهروندان، نیازها و نظرهای مردم را در کانون گفت‌وگوی بین

علم و جامعه قرار می‌دهد. در روان‌شناسی، مشابه سایر رشته‌ها در علوم اجتماعی و علوم انسانی، ما می‌توانیم روندهای مشابهی را در جلب مشارکت جمعیت هدف در هر کدام از مراحل پژوهش (مانند طراحی، تفسیر نتایج و یا بررسی اعتبار و روایی) بیابیم (Radstake et al., 2009; Davies et al., 2008). این مطالعات حاصل تعامل مسئولانه‌تر روان‌شناسی با جامعه از طریق گفت‌وگو با اقشار آسیب‌پذیر، از جمله بومیان محلی (Davidson et al., 2000)، یا بیماران با آسیب‌های روان‌پزشکی حاد جبران‌نشده (Moreno-Poyato et al., 2019) است. علاوه بر این بروم و گلدمن (۲۰۱۴)، درک عمومی از علم را مورد واکاوی قرار دادند و روش تصمیم‌گیری‌های مرتبط با روان‌شناسی در افراد را بدون درک عمیقی از پژوهش تجزیه و تحلیل کردند. به طریق مشابه، برنامه پژوهشی کمیسیون اروپا، «علم، با و برای جامعه» شامل پروژه‌هایی است که در صدد هستند تا با حضور پژوهش‌های روان‌شناختی در مطالعات موردی برگزیده در ارزیابی پس از اجرای علم در جامعه FP7^۱، روی شکاف میان جوامع علمی و کل جامعه در سطح وسیع آن، پلی بزنند (European Commission, 2015).

این روند بین‌المللی، گنجاندن بیان صدای افراد (تقاضاها، نیازها و غیره) در فرآیند ارزیابی پژوهش (و طراحی برنامه‌های چارچوب پژوهشی جدید)، گرایش بسیاری به استفاده از رویکرد بالا به پایین دارد؛ یعنی دیدگاه پژوهشگر به جای نظرهای شهروندان (که در واقع از پایین به بالاست) (Rau et al., 2018).

پیوند رویکرد بالا به پایین و روش‌های پایین به بالا می‌تواند کمکی باشد برای دستیابی به یک نتیجه کامل و ارائه درک جامعی از تأثیر اجتماعی پژوهش در روان‌شناسی. برای مثال می‌توان به استفاده از این نوع روش‌شناسی برای ارزیابی تأثیر اجتماعی از طریق اخذ نظرهای شهروندان درباره بهبود زندگی روزمره آنها پس از اجرای پژوهش‌ها در رسانه‌های اجتماعی اشاره کرد (Cabré-Olivé et al., 2017; Pulido et al., 2018). در پرتو این رابطه است که روش‌شناسی ارتباطی به عنوان نوعی از روش‌شناسی با رویکرد پایین به بالا و برخوردار از صدای مردم، می‌تواند بسیار مفید واقع شود (G mez, 2015).

آنچه در این مقاله به بحث می‌گذاریم این است که چگونه با استفاده از رویکرد روش‌شناسی ارتباطی در پژوهش‌های حوزه روان‌شناسی می‌توان به سطوح قابل توجهی از تأثیر اجتماعی رسید. هدف ما، باز کردن موضوع و بیان چگونگی دستیابی به تأثیر اجتماعی در پژوهش روان‌شناختی از طریق روش‌شناسی ارتباطی است. ارزیابی تأثیر ارتباطی پژوهش به عنوان روشی برای بحث درباره هدف - که پیشتر به آن اشاره شد - استفاده می‌شود. ابتدا

پیشرفت‌های به‌دست‌آمده در ارزیابی تأثیر اجتماعی پژوهش روان‌شناختی را، از جمله روش‌های مورد استفاده برای طرح‌ها و برنامه‌های ارزیابی، پروژه‌های پژوهشی و مداخلات مبتنی بر شواهد در تحقیقات روان‌شناختی که به حد تأثیرگذاری رسیده‌اند، بیان می‌کنیم. پس از آن، مبانی نظری روش‌شناسی ارتباطی و مفروضات مرتبط با پژوهش‌های روان‌شناختی را توضیح خواهیم داد، تا روشن کنیم که چگونه می‌توان از روش‌شناسی ارتباطی به عنوان ابزاری روش‌شناختی برای انجام بحث استفاده کرد. سپس پژوهش ارتباطی را در روان‌شناسی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهیم، تا اهداف ذکر شده در بالا را بیشتر مشخص کنیم. در پایان، نتیجه‌گیری می‌کنیم و محدودیت‌های موجود برای ارائه روش‌های مرتبط با تأثیر اجتماعی پژوهش در روان‌شناسی را بیان خواهیم کرد.

روش‌شناسی ارتباطی به عنوان رویکردی روش‌شناختی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی

روش‌شناسی ارتباطی به عنوان رویکرد روش‌شناختی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی به عنوان یک روش مفید برای دستیابی به تأثیرات اجتماعی از طریق پژوهش، بسیار شناخته شده است؛ زیرا نه تنها امکان مطالعه عناصر انحصارگرایی که نابرابری‌ها را بازتولید می‌کنند به ما می‌دهد، بلکه امکان بررسی عناصر مؤثر در غلبه بر آنها را نیز در اختیارمان می‌گذارد (European Commission, 2011; Gómez et al., 2011; Gómez, 2017; Díez Palomar et al., 2018). این روش در رشته‌های مختلف علوم اجتماعی، از جمله جامعه‌شناسی (Flecha & Soler, 2014)، مطالعات جنسیتی (Puigvert, 2014)، تربیت بدنی (Castanedo & Capllonch, 2018) و سایر رشته‌ها به اجرا درآمده است.

این روش «از گفت‌وگویی پیوسته و برابری خواهانه میان پژوهشگران و افراد مورد مطالعه در جوامع و یا واقعیت‌های مورد مطالعه» بهره می‌برد (Gómez et al., 2011). نقش پژوهشگران، وارد کردن دانش علمی در بحث‌هاست، در حالی که سوژه‌ها، دانش خود را با استفاده از جهان زیستی خود^۱ شکل می‌دهند. بر اساس این فرایند گفت‌وگویی، دستیابی به درک جدیدی از واقعیت‌های اجتماعی در جهت یافتن پاسخ‌های بالقوه برای مشکلات اجتماعی، امری طبیعی و متداول است. همان‌گونه که راجونرو و پادروس (۲۰۱۰) اذعان کرده‌اند، گفت‌وگو با مردم و گنجاندن صدای مردم در فرایند پژوهش، به وجود آورنده نوعی هم‌افزایی تحول‌آفرین در حوزه روان‌شناسی است.

1- in Schütz's (1967) terms

روش‌شناسی ارتباطی از این فرضیه هستی‌شناسانه استفاده می‌کند که «واقعیت» به نوعی یک امر «ارتباطی» است؛ یعنی این ساختار انسانی است که در آن، «معانی» مرتبط با «اشیا» از طریق تعاملات بین افراد به روشی ارتباطی ساخته می‌شوند. از نظر معرفت‌شناختی، این روش، ماهیتی گفت‌وگویی دارد؛ زیرا عبارت‌های علمی به کار رفته در مباحث (در ارتباط با شواهد و قرائن)، حاصل گفت‌وگویی مبتنی بر تجربه بین‌الذهانی افراد حاضر و مشارکت‌کنندگان در پژوهش است (Stolorow et al., 1994; Gómez et al., 2006). جهت‌گیری اجتماعی این روش، تحول در بستر اجتماعی از طریق کنش ارتباطی و در عین حال به کارگیری فنون کمی و کیفی است (Habermas, 1984; Soler & Flecha, 2010). روش‌شناسی ارتباطی با استفاده از فنون کمی و کیفی از هفت انگاره بهره می‌برد (Gómez et al., 2006, 2019):

- جهانی بودن زبان و عمل
 - افراد به عنوان عوامل اجتماعی تحول‌گرا
 - عقلانیت ارتباطی
 - عقل سلیم
 - ناپدید شدن فرض سلسله‌مراتب تفسیری
 - سطح معرفت‌شناختی برابر
 - دانش گفت‌وگویی
- در این مقاله، ما از موارد گویا در تحقیقات روان‌شناسی برای بحث درباره چگونگی استفاده از روش‌های ارتباطی پژوهش برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی استفاده می‌کنیم. جدول (۱)، خلاصه‌ای از مفروضات اساسی را برای بحث درباره پیشرفت‌های روش ارزیابی تأثیر در میان موارد گویای منتخب ارائه می‌دهد. تا آنجا که می‌دانیم، در این موارد از روش‌شناسی ارتباطی در پژوهش‌های روان‌شناختی استفاده می‌شد. همان‌طور که در بالا توضیح داده شد، کدها با هفت فرضیه روش‌شناسی ارتباطی مطابقت دارند.

اجرای روش‌شناسی ارتباطی با توجه به تأثیرات اجتماعی

روش‌شناسی ارتباطی، یکی از رویه‌های کلیدی سازمان‌دهی پژوهش برای طراحی، اجرا و تجزیه و تحلیل داده‌هاست. سازمان ارتباطی پژوهش، یکی از ابعاد روش‌شناختی مشخص است که امکان ارزیابی تأثیرات اجتماعی را بر اساس سه دوره زمانی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت فراهم می‌کند.

جدول ۱- طرح کدگذاری با استفاده از هفت فرضیه روش ارتباطی

انگاره	تعریف	کد	استفاده در پژوهش روان‌شناختی
جهانی بودن زبان و عمل	زبان و عمل، ظرفیت‌های ذاتی همه انسان‌هاست (Habermas, 1984; Chomsky, 1996). هیچ سلسله‌مراتبی بین فرهنگ‌ها، گروه‌های سنی و جنسیت‌های مختلف برای ایجاد ظرفیت‌های شناختی و ارتباطی که به آنها امکان تفسیر جهان را می‌دهد، وجود ندارد.	ULA	این فرضیه حاکی از آن است که متخصصان روان‌شناسی، بیماران، درمانگران، مشاوران، مراقبان، خانواده‌بیماران، انجمن‌بیماران و سایر اعضای مرتبط با روان‌شناسی، توانایی تعامل با دیگران را دارند تا نظرهای خود را بیان کنند، از جمله ارزیابی یک مداخله یا برنامه.
افراد به مثابه عوامل اجتماعی تحول‌گرا	افراد، توانایی تفسیر جهان و انجام اقداماتی در جهت تحول و تغییر آن را دارند.	ITA	ویگوتسکی (۱۹۷۸) استدلال کرد که زبان، ابزاری نمادین است که به رشد شناختی کمک می‌کند و اجازه می‌دهد تا افراد برای تغییر تعامل کنند. در این راستا برنر (۲۰۱۲) گفته است که تغییر و تحول نشان‌دهنده ماهیت انسان است تا سازگاری بیولوژیکی.
عقلانیت ارتباطی	به گفته هابرماس (۱۹۸۴): «مفهوم عقلانیت ارتباطی را باید در رابطه با دستیابی به تفاهم در زبان تحلیل کرد. مفهوم دستیابی به تفاهم، توافقی با انگیزه منطقی را در بین شرکت‌کنندگان مطرح می‌کند که در برابر ادعاهای قابل نقد مورد سنجش قرار گرفته است».	CR	فرضیه عقلانیت ارتباطی در روان‌شناسی پیشنهاد می‌کند که پژوهشگران یا اعضای دیگر مشارکت‌کننده در پژوهش به منظور بهبود فرایندها و روش‌های ارزیابی وارد گفت‌وگویی اسلوب‌دار شوند. هدف نهایی، بهره‌مندی کل جامعه از ارزیابی تأثیر است.
عقل سلیم	افراد، دانش و اعتقادات گوناگونی را به دست می‌آورند که در درک آنها از جهان و عقل سلیم تأثیر می‌گذارد (شوتز، ۱۹۶۷). این بستر و زمینه بر تفسیر افراد از واقعیت تأثیر می‌گذارد و زمینه‌های فرهنگی به افکار و اعمال معنا می‌بخشد (Rogoff, 2003).	CS	پیوند بین روش‌شناسی ارتباطی و ارزیابی تأثیر اجتماعی بر اساس فرضیه عقل سلیم شامل کانال‌های باز گفت‌وگو و تعاملاتی است که دیدگاه‌های مختلف و دانش زمینه‌ای عناصر و عوامل بسیار متنوع را از پزشکان گرفته تا پژوهشگران یا بیماران در بر می‌گیرد.
نابیند شدن فرض سلسله‌مراتب تفسیری	بک، چگونگی بروز انحصارزدایی دانش متخصصان در بستر یک جامعه را با توجه ویژه به نقش بازتابندگی یا بازاندیشی بررسی می‌کند (بک و دیگران، ۱۹۹۴). لش در تجزیه و تحلیل خود از برداشت بک از بازاندیشی، اظهار داشت که «بازاندیشی و مدرنیته مستلزم آزادی روزافزون و انتقاد از سیستم‌های خبره است. بنابراین بازاندیشی ساختاری مستلزم رهایی از سیستم‌های خبره علوم غالب است. خودبازتابندگی یا خودبازاندیشی شامل آزادی و انتقاد از روان‌درمانی‌های مختلف است. بازاندیشی نه بر اعتماد، بلکه بر بی‌اعتمادی به سیستم‌های خبره استوار است» (همان: ۱۱۶).	DIH	تفاسیر مخاطبان دانشگاهی و غیر دانشگاهی، ارزش یکسان دارد. بنابراین در ارزیابی تأثیر اجتماعی شکل گرفته با روش‌شناسی ارتباطی، بهترین موضوعات مطرح‌شده از سوی کاربران یا دانشمندان می‌تواند فرآیند ارزیابی را بهبود بخشد.

انگاره	تعریف	کد	استفاده در پژوهش روان‌شناختی
روشناسی ارتباطی	شرکت کنندگان و پژوهشگران در درک واقعیت اجتماعی و مشارکت در یک فرایند پژوهشی در سطح معرفت‌شناختی برابر قرار دارند. مشارکت پژوهشگران و غیر دانشگاهیان در پژوهش متفاوت است، زیرا دانش آنها نیز متنوع است. دانش افراد عادی، تجربه و آموخته‌های زندگی روزمره است، در حالی که پژوهشگران دارای دانش علمی هستند.	EEL	سطح معرفت‌شناختی برابر روش‌شناسی ارتباطی به معنی تجزیه و تحلیل و درک دقیق‌تر مشکلات روان‌شناختی و اجتماعی است. در حوزه ارزیابی تأثیرات اجتماعی در رابطه با این فرضیه، استدلال‌های ارزیابانه از مخاطبان غیر دانشگاهی برای توسعه و بهبود آنها به یک اندازه معتبر و مفید است.
دانش اجتماعی	روش‌شناسی ارتباطی پژوهش شامل دیدگاه‌های عینی و ذهنی برای پیشروی به سوی دیدگاهی دوگانه از جهان است که ساختارها (سیستم‌ها) و زیست‌جهان را در همان سطح می‌شناسد. دیدگاه بین‌الذهانی، تأکید بر تفسیر واقعیت و تولید دانش جدید دارد که تحت تأثیر محیط مردم و معنای آنان از واقعیت است (Flecha, 2000; Mercer, 2000). ساخت دانش ارزیابی در گفت‌وگو بنا نهاده شده است، زیرا افراد با استفاده از گفت‌وگو، دانش را کسب می‌کنند (Howe & Abedin, 2013).	DK	روش‌های ارزیابی تأثیرات مرتبط با روش‌شناسی ارتباطی می‌توانند نتایج صحیح‌تری را در فرآیندهای ارزیابی به دست آورند، زیرا گفت‌وگو شامل نظرها، تأملات، صداها، نیازها و دیدگاه‌های متنوع از عوامل مختلف است.

سه اقدام مربوط به سازمان ارتباطی پژوهش وجود دارد که به طور ویژه به ارزیابی تأثیر اجتماعی مرتبط هستند: ایجاد کمیته مشورتی، تعریف کارگروه‌ها و برنامه‌ریزی جلسات عمومی. این اقدامات از ابتدای یک پروژه پژوهشی پیش‌بینی شده‌اند و نقش مشترکی در پیگیری تأثیرات اجتماعی نتایج پژوهش و هدایت پیوندهای بالقوه در روند پژوهش بر عهده دارند. تأکید بر این نکته مهم است که گفت‌وگوی برابری طلبانه، از سه اقدامی که در بالا متذکر شدیم حمایت کرده، در قالب یک ویژگی مشترک عمل می‌کند. گروه پژوهشی، وظیفه اطمینان از شفافیت رویه‌ها و پروتکل‌های عملکرد کمیته مشورتی، کارگروه‌ها و جلسات عمومی را بر عهده دارد. افزون بر این، سازوکارهایی وجود دارد که آنها بتوانند در طول پروژه پژوهشی، با استفاده از نظرهای کاربران از بهبود روند پژوهش اطمینان یابند. تنوع برای انجام موفقیت‌آمیز این اقدامات بسیار مهم است.

طراحی برای ایجاد کمیته مشورتی

کمیته مشورتی یک پروژه پژوهشی، مبادرت به ایجاد گروهی از افراد می‌کند که نماینده جامعه یا جامعه‌های مورد مطالعه هستند. برای مثال اگر یک

مطالعه روی تأثیرات روان‌شناختی مصرف الکل در دوران بلوغ متمرکز باشد، برای نزدیک‌تر شدن به واقعیت و دستیابی به درک بهتر موضوع و راه‌حل‌های بالقوه مرتبط با آن، باید کمیته‌ای مشورتی از جوانان مبتلا به این مشکل تشکیل شود. این کمیته‌ها معمولاً دارای دو نماینده از گروه مورد مطالعه هستند که بر اساس گفت‌وگوی برابر و محقق ساختن مفروضات اساسی روش ارتباطی، با پژوهشگران در تعامل قرار می‌گیرند. نمایندگان، دانش خود را به فرآیند پژوهش می‌آورند و در عین حال می‌توانند دستورالعمل‌ها و گزارش‌های پژوهش، پرسشنامه‌ها و نیز سایر مواد مورد استفاده در کار میدانی را مرور کنند. تأکید بر این نکته که آنها فعالانه در تغییر و بهبود وضعیت اولیه گروه آسیب‌پذیر نقش دارند، اهمیت بالایی دارد. نقش کمیته مشورتی در روند ارزیابی برای دستیابی به تأثیر اجتماعی بسیار مهم است، زیرا این هیئت از نمایندگان گروه‌های مورد مطالعه تشکیل شده است و می‌تواند در مراحل پیش از اجرا، حین اجرا یا پس از اجرای پژوهش نقش داشته باشد. روش‌های گردآوری نظرهای آنها درباره ارزیابی تأثیرات اجتماعی می‌تواند کمی و کیفی باشد.

تعیین کارگروه‌ها

علم برای پیشرفت دانش، نیازمند یک زمینه پژوهشی متشکل از چندین حوزه است. دانش‌ها و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای در سراسر جهان رشد کرده‌اند و همکاری بین‌رشته‌ای در سطح بین‌المللی، ملی یا منطقه‌ای، امری عادی است. در روش ارتباطی، پژوهش می‌تواند زیرگروه‌های عملیاتی‌ای را در برگیرد که روی موضوعات یا وظایف خاص تمرکز دارند. برای مثال در یک پروژه پژوهشی مربوط به تأثیر روان‌شناختی استفاده از فناوری‌ها در بزرگسالی، کارگروه‌ها می‌تواند شامل حوزه‌های روان‌شناسی، ارتباطات، جامعه‌شناسی و آموزش بزرگسالان باشد. هر یک از زیرکارگروه‌ها می‌تواند مسئولیت‌های مختلفی را در فرآیند پژوهش بر عهده داشته باشد و داوطلبان متخصص در حوزه‌های خاص می‌توانند در آنها شرکت کنند. کمیته مشورتی و تیم هماهنگی پژوهش درباره پیشرفت‌ها و یا طرح‌های پیشنهادی کارگروه‌ها بحث می‌کنند.

نقش کارگروه‌ها در ارزیابی تأثیرات اجتماعی اغلب در چارچوب برنامه زمانی پروژه است، زیرا فرآیند پژوهش متکی بر این گروه‌های عملیاتی است. جریان ارتباط با کمیته مشورتی، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های بررسی و کاهش مشکلات بالقوه‌ای است که می‌تواند کاهش‌دهنده تأثیر اجتماعی

باشد. همانند آنچه درباره کمیته مشورتی گفته شد، روش‌های گردآوری بینش‌ها درباره ارزیابی تأثیر اجتماعی می‌تواند کمی و کیفی باشد.

برنامه‌ریزی جلسات عمومی

جلسات عمومی شامل حضور همه اعضای پژوهش در یک مجمع است که در آن روش‌های دستیابی به تأثیرات اجتماعی، ارزیابی مفید بودن روش‌های پژوهش یا طراحی استراتژی‌های انتشار و سایر موضوعات مورد بحث قرار می‌گیرد. کمیته مشورتی، نتایج جلسات عمومی را دریافت می‌کند تا آنها را ارزیابی کند و بسنجد که آیا به بهبود بیشتر در موارد مطرح‌شده نیاز هست یا خیر. افزون بر این در انتهای پروژه، گروه پژوهشی، یک کنفرانس پایانی را خطاب به ذی‌نفعان و کاربران نهایی ترتیب می‌دهد.

هدف این است که همه عوامل، درگیر گفت‌وگویی شوند که شامل ارزیابی تأثیر اجتماعی نتایج پژوهش است. درباره پژوهش‌های روان‌شناختی، کنفرانس نهایی می‌تواند بیماران را به عنوان سخنران معرفی کند و مزایای پژوهش مشارکتی با گروه پژوهشی را ارائه کند. گاه این سخنرانان، اعضای کمیته مشورتی هستند و همان‌طور که درباره کارگروه‌ها اتفاق می‌افتد، این جریان تعاملی میان اعضای جلسات عمومی و کمیته مشورتی بعدی، با سازمان و ساختار ارتباطی پژوهش بسیار مرتبط است. زمان‌بندی، برنامه‌ریزی و انعطاف‌پذیری سازمان‌دهی جلسات عمومی به شناسایی نیازها و الزامات پیش‌آمده طی فرایند پژوهش بستگی دارد.

موارد گویا: استفاده از روش‌شناسی ارتباطی در پژوهش‌های روان‌شناختی دستیابی به تأثیرات اجتماعی

در روند انجام ارزیابی تأثیر اجتماعی، سه مقطع زمانی (پیش، حین و پس از اجرا) وجود دارد که اقدامات روش‌شناسی ارتباطی می‌تواند نقش‌های مختلفی در هر یک از آنها ایفا کند. ارزیابی قبل از تأثیر اجتماعی زمانی است که تأثیر اجتماعی بالقوه (نه واقعی) ارزیابی شود و چالش برانگیزترین نوع ارزیابی است. ارزیابی حین اجرای پژوهش، به صورت برنامه‌ای و زمان‌بندی شده است که در آن می‌توان اشتباهات احتمالی را با توجه به تأثیرات اجتماعی شناسایی کرد و آنها را کاهش داد. ارزیابی پس از اجرای پژوهش نیز یکی دیگر از ارزیابی‌هاست. در این بخش، با بیان دو مورد انتخاب‌شده (Denzin & Lincoln, 2011) نشان می‌دهیم که چگونه روش‌شناسی ارتباطی به نتایج قابل توجهی از تأثیر اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی دست می‌یابد. این دو مورد، جزئیات مرتبطی را برای الهام بخشیدن به سایر پژوهشگران در انجام مطالعات

با بهره‌گیری از روش‌شناسی ارتباطی برای دستیابی به تأثیر اجتماعی در پژوهش‌های روان‌شناختی فراهم می‌آورد.

مورد گویا ۱: پروژه CHIFE

پروژه پژوهشی «معرفت‌شناسی‌های شخصی کودکان: سرمایه‌گذاری روی دانش کودکان و خانواده‌ها در مدارس در جهت آموزش و یادگیری مؤثر» (García-Carrión, 2013-2015) که با بودجه اتحادیه اروپا انجام شده بود، نتایج مناسبی را برای بهبود رشد شناختی و اجتماعی کودکان فراهم آورد و استفاده از روش‌شناسی ارتباطی نیز برای این ارزیابی حین اجرا به طور ویژه حائز اهمیت بود. بخشی از اقدامات این پروژه‌ها به شهروندان کمک می‌کند تا با هدف دسترسی آتی به بازار کار و مشارکت کامل اجتماعی، در آموزش و تحصیل موفق شوند. این پروژه از سویی بر درک بهتر نقش معرفت‌شناسی شخصی در مدارس که به نوبه خود به توسعه و تحکیم شیوه‌های نوآورانه در سیستم‌های آموزشی کمک می‌کند، تأکید دارد؛ از سویی دیگر، بهبود آموزش و یادگیری مؤثر در محیط‌های آموزشی گفت‌وگومحور، بنیانی را برای رشد افرادی با شایستگی و مهارت‌های بهتر پی می‌ریزد.

پژوهشگران از آغاز تا پایان پروژه، مداخلاتی را به صورت گفت‌وگو با معلمان، دانش‌آموزان و اعضای خانواده برنامه‌ریزی و طراحی کردند (کدهای ULA و EEL، جدول ۱). علاوه بر این، آنها هم در جلسات منظم تشکیل شده در دانشگاه و هم در خانه‌ها و جوامع خود درگیر پروژه بودند. به اشتراک گذاشتن این گفت‌وگوها، پژوهشگران را قادر ساخت تا «شیوه‌هایی برای انجام پژوهشی معنی‌دار، دسترس‌پذیر و برانگیزاننده در جهت درک تجربه افراد به طور بین‌الذهانی» بیابند (García-Carrión, 2015; 918). در عین حال تأثیر روش‌شناسی ارتباطی بر انگاره DIH، در راستای ایجاد دانش گفت‌وگومدار را نشان داد (جدول ۱).

در نهایت کودکان در کلاس‌هایی که در آنها احساس عضویت در جمع و ارزشمند بودن را داشتند، تعاملات سامان‌یافته‌تر (Hargreaves and García-Carrión, 2016) و روابط توسعه‌یافته‌تری مبتنی بر همبستگی داشتند (Villardón-Gallego et al., 2018). اجرای روش‌شناسی ارتباطی برای ارزیابی تأثیرات اجتماعی در کل فرآیند پژوهش، امکان پیشرفت در گسترش آن را فراهم می‌کند. این نمونه‌ای بود از اینکه روش‌شناسی ارتباطی چگونه می‌تواند افراد را قادر سازد تا ماهیت خود را به عنوان عوامل اجتماعی تحول‌آفرین نشان دهند (کد ITA، جدول ۱). در این پروژه، از روش‌شناسی ارتباطی با فنون مختلفی استفاده شد. برای

مثال، مشاهدات شرکت‌کنندگان در کلاس‌هایی که با عملکردهای موفق آموزشی ارزیابی شده بود؛ همچنین مصاحبه با دانش‌آموزان، خانواده‌ها، معلمان و سایر اعضای جامعه. استفاده از این فنون با انگاره‌های روش‌شناسی ارتباطی که در جدول (۱) خلاصه شده است (به‌ویژه CR، CS، DIH و DK)، مطابقت دارد. اعضای تیم پژوهش فعالانه در فعالیتهای کلاسی شرکت کردند. در پایان هر دوره تحصیلی، پژوهشگر درباره مشاهدات خود با آموزگار و داوطلبان - هر زمان که ممکن بود - بحث و گفت‌وگو کرد تا پژوهش، دیدگاه‌ها و برداشت‌های آنها را نیز در برگیرد. در واقع شرکت‌کنندگان در کل روند پژوهش، نقشی فعال داشتند. نتایج مشارکت آنها در تحول و تأثیر آموزشی و نفوذ و تأثیر آن در انجام اقدامات موفقیت‌آمیز آموزشی برای دانش‌آموزان به اثبات رسید. از طریق این پروژه، خانواده‌ها و داوطلبان به اعضای فعال مدرسه بدل شدند و مسئولیت آموزش کودکان را بر عهده گرفتند. برای مثال، یکی از آنها در نتیجه مستقیم مشارکت در تعاملی پس از پژوهش، به عنوان مدیر نقشی فعال داشت.

بر اساس خلاصه انتشار یافته نتایج از سوی کمیسیون اروپا، «برونداد پروژه CHiPE شامل پیشرفت دستاوردهای تحصیلی و بهبود آن، به‌ویژه در مناطق محروم اقتصادی بود» و «گروه مجری پروژه به این نتیجه رسید که یک محیط گفت‌وگومحور با تمرکز بر دانش‌آموز، پیشرفت تحصیلی را بهبود می‌بخشد، سازه‌های زبانی پیچیده تولید می‌کند و دانش‌آموزان را تشویق می‌کند تا دانش خود را بروز دهند. آشکار شد که این روش، بحث‌هایی درباره موضوعات اخلاقی، تابو یا سایر موضوعات دشوار به وجود آورد و روابط اجتماعی مثبتی را به ارمغان آورد».

مورد گویا ۲: پروژه MEMO4LOVE

در نظر گرفتن صدای شرکت‌کنندگان در کل فرآیند که در واقع مشخصه روش‌شناسی ارتباطی است، در مطالعات روان‌شناختی حافظه، امری نوآورانه است؛ زیرا در مطالعات مربوط به کیفیت حافظه، نوشتن خاطرات برای شرکت‌کنندگان، امری عادی است، اما اینکه شرکت‌کنندگان خود دست به خلق گفت‌وگویی درباره خاطرات نوشتاری‌شان بزنند، یک استثنا به شمار می‌آید. مستندات مکتوب گفت‌وگوها، تفسیر بهتری از خود تفسیر ارائه می‌دهد. از یکسو، به پژوهشگر این امکان را می‌دهد تا کیفیت حافظه را بیشتر درک کند که به معنای جزئیات بیشتر است و از سوی دیگر، شرکت‌کننده از معنی و تأثیر مداخله در پژوهش، آگاهی بیشتری کسب می‌کند.

روش‌شناسی ارتباطی از این فرض شروع می‌شود که شرکت‌کنندگان در پژوهش نمایندگان اجتماعی در حال تحول هستند؛ زیرا از طریق تأمل و تعمق است که ما شیوه‌های عمل خود را تولید کرده، قادر به مداخله و تغییر ساختارهای اجتماعی می‌شویم (جدول ۱). از این لحاظ، پروژه MEMO4LOVE، از ابتدا با خانواده‌ها، آموزگاران و دانش‌آموزان از طریق جلسات آموزشی با پژوهشگران ارتباط برقرار کرد و آنها می‌توانستند در آن جلسات از پژوهشگران پرسش کنند. به همین ترتیب به دنبال روش‌شناسی ارتباطی، یک شورای مشورتی متشکل از پژوهشگران خبره‌ای که عضو گروه پژوهش نبودند، افراد برجسته سازمان‌های مردم‌نهاد در سطح بین‌المللی و افرادی از حوزه‌های مدیریت و آموزش که همه آنها از ابتدای پژوهش، حضوری فعال داشتند نیز شکل گرفت.

در این پروژه، پرسشنامه‌هایی طراحی شد که خود نوجوانان آن را تأیید کردند؛ یعنی اصل گفت‌وگوی برابر در همه مراحل پروژه وجود داشت. جزئیات این پروژه نشان می‌دهد که ارتباط و گنجاندن صداها، دو دلیل داشت: نخست آنکه چنین رویکرد تفسیری در زمان ارزیابی تأثیر در برنامه‌های پیشگیرانه، در این حوزه اندک است؛ دوم اینکه مقیاس‌های موجود برای سنجش خشونت مبتنی بر جنسیت، بزه‌دیدگی و نگرش به خشونت جنسیتی، متداول‌ترین نوع نخستین روابط جنسی - عاطفی در بین نوجوانان را که به صورت پراکنده و نادر اتفاق می‌افتد و در آنها خشونت زیادی رخ می‌دهد، در نظر نمی‌گیرند (Puigvert et al., 2019).

این پروژه با شرکت‌کنندگان آن در آمیخته شده است، نتایج به‌طور مشترک به دست آمده و بسط یافته‌اند و پیشنهادهای مداخلاتی به شکل مدل درآمده‌اند. به همین ترتیب، موضوع رضایت در روابط عاطفی جنسی نیز در این پروژه گنجانده شد - موضوعی که مورد بحث عمومی بود - و به دلیل دغدغه و نگرانی عوامل و نمایندگان مشارکت‌کننده در این پژوهش، تصمیم بر این شد که این مفهوم به مطالعه افزوده شود؛ یعنی اصول روش‌شناسی ارتباطی، در عین نشان دادن معضلات اجتماعی و پرداختن مفصل به عوامل تحول‌آفرین، موجب شد تا موضوعات تعیین‌شده در پژوهش نیز در بستر اجتماعی کنونی بسیار در ذهن بمانند و به همان صورت که در پروژه MEMO4LOVE انجام شد، با واقعیت‌های تازه اجتماعی منطبق شوند. نمایندگان جامعه مورد مطالعه از طریق مشارکت فعال در پژوهش، در جریان اقدامات قرار گرفتند و توانستند آنها را در بسترهای مرتبط اشاعه دهند. به این معنا که گفت‌وگو تفسیر بیشتر، معنا و مفهوم بیشتری از پژوهش را در زندگی آنها به وجود آورد.

یکی از نتایج این مشارکت، «بازسازی خاطرات نوشته‌شده در زندگی‌نامه‌ها درباره روابط خشن جنسی و عاطفی، از طریق یک قرائت علمی از عشق» بود. یک مداخله روان‌شناختی - آموزشی برای جلوگیری از خشونت جنسیتی (Racionero-Plaza et al., 2018). در بیان روش‌شناسی ارتباطی پژوهش، این توضیح آمده است: پیش از اینکه شرکت‌کنندگان در این پروژه مطالعاتی مشارکت کنند، پژوهشگران درباره موضوع و چگونگی پژوهش، آگاهی لازم را در اختیارشان قرار دادند. آنها نیز فرم رضایت‌نامه کتبی را تکمیل کردند. شرکت‌کنندگان در این پژوهش، وقت لازم را داشتند تا فرم رضایت‌نامه را بخوانند و پرسش‌های خود را از پژوهشگران بپرسند. پژوهشگران در صورت لزوم، توضیحاتی را نیز ارائه دادند. اطلاعات لازم از جمله هدف مطالعه، ماهیت داوطلبانه مشارکت، امکان انصراف از شرکت در پژوهش در هر زمان، روش گردآوری داده‌ها، مواد و اقدامات به کار برده‌شده، ناشناس ماندن مشارکت‌کننده‌ها و بیانیه‌های حریم خصوصی همگی در فرم رضایت‌نامه ارائه شده بود.

از آنجا که این مقاله، دیدگاه روش‌شناختی پژوهش را توصیف می‌کند، لازم به ذکر است که این روش در عین حال این امکان را فراهم می‌آورد تا پژوهش در عین انطباق و هماهنگی با رویکرد تمرکز بر نیازهای شرکت‌کنندگان، به واقعیت اجتماعی نیز نزدیک‌تر شود.

خواندن متون مکتوب، چنان تأثیری در شرکت‌کنندگان ایجاد کرد که به محض خواندن کتاب و ایجاد ارتباط گفتاری با پژوهشگران، آنها خواستار تشکیل جلسه‌ای برای درک عمیق‌تر موضوع شدند. با پیروی از اصل روش‌شناسی ارتباطی در پاسخگویی به نیازهای اجتماعی، هم‌زمان یک گروه متمرکز تشکیل شد. در انطباق پژوهش با نیازهای شرکت‌کنندگان، کدهای اخلاقی پژوهش متعددی در این رویکرد وجود دارد. همان مقاله علمی مربوط به پژوهش انجام شده (MEMO4LOVE) نشان‌دهنده چگونگی تأمل و بازاندیشی شرکت‌کنندگان درباره روابط با یا بدون خشونت آنهاست. در نتیجه شکل‌گیری همین گفت‌وگو بود که یکی از شرکت‌کننده‌ها تصمیم گرفت تا رابطه فعلی خود را پایان دهد.

نتیجه‌گیری

هدف این مقاله، ارائه مروری بر روش‌های ارزیابی تأثیر در پژوهش‌های روان‌شناختی و نشان دادن تناسبی است که روش‌شناسی ارتباطی با این حوزه دارد. این تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد که هرچند تأثیر علمی، نقشی اساسی در ارزیابی تأثیر پژوهش‌های روان‌شناختی داشته است، دغدغه‌ها و مشارکت‌ها

درباره چگونگی اندازه‌گیری تأثیر اجتماعی در طول سال‌های اخیر افزایش یافته است. به این دلیل، ذکر نکات زیر بسیار مهم است:

نخست اینکه در تلاش برای پیشروی به سمت تولید مشترک دانش روان‌شناسی، در نظر گرفتن تنوع صداها و دیدگاه‌هایی که می‌توانند در فرایندهای ارزیابی تأثیر شرکت کنند، امری مهم است. دوم اینکه ظهور روش‌شناسی ارتباطی به عنوان یکی از روش‌ها برای کمک به ارزیابی تأثیرات اجتماعی در پژوهش روان‌شناختی، مفید است. سوم اینکه انگاره‌ها و مفروضات اساسی و استراتژی‌های مشخص روش‌شناسی ارتباطی، محیط پژوهشی خاصی را ایجاد می‌کند که موجب تسهیل خدمات‌رسانی به جامعه می‌شود. موارد گویا در پژوهش‌های روان‌شناختی، شواهدی از اجرای روش‌شناسی ارتباطی در این زمینه را ارائه می‌دهد.

پژوهش‌های روان‌شناختی، نقشی اساسی در پیشرفت جوامع ایفا می‌کنند و بهره‌جستن از روش‌شناسی ارتباطی، پتانسیل لازم را برای افزایش تأثیرات اجتماعی روان‌شناختی دارند. با این روش کاری، نه تنها می‌توان شکاف بین علم و جامعه را کاهش داد، بلکه می‌توان افق‌های جدیدی را برای دستیابی به پژوهش‌های روان‌شناختی بیشتر و بهتر گشود؛ پژوهش‌هایی که تا بهبود زندگی انسان‌ها تداوم می‌یابند.

پی‌نوشت

۱. نام گروهی به رهبری قدرت‌های اقتصادی نوظهور است که از به هم پیوستن حروف اول نام انگلیسی کشورهای عضو برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی تشکیل شده است. در ابتدا، نام این گروه، بریک بود؛ اما پس از پیوستن آفریقای جنوبی، به بریکس تغییر نام یافت.
۲. برنامه‌های چارچوبی برای تحقیق و توسعه فناوری، همچنین به نام برنامه‌های چارچوبی یا به اختصار FP1 به FP7 با FP8 نام‌گذاری می‌شوند. افق ۲۰۲۰، برنامه‌های بودجه برای حمایت و تقویت پژوهش در منطقه اروپاست که اتحادیه اروپا/ کمیسیون اروپا ایجاد کرده است. اهداف و اقدامات خاص بین دوره‌های تأمین مالی متفاوت است. در FP6 و FP7 هنوز تمرکز بر تحقیقات فناوری است. در افق ۲۰۲۰، تمرکز بر نوآوری، رشد سریع‌تر اقتصادی و ارائه راه‌حل‌هایی به کاربران نهایی است که اغلب آژانس‌های دولتی هستند.

1. APA (n.d.). Impact. APA and APA Services, Inc. Strategic Plan. Available online at: <https://www.apa.org/about/apa/strategic-plan/impact-apa-strategic-plan.pdf> (accessed June 1, 2019).
2. Beck, U., Giddens, A., and Lash, S. (1994). *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge, MA: Polity Press.
3. Bromme, R., and Goldman, S. R. (2014). The public has bounded understanding of science. *Educ. Psychol.* 49, 59–69. doi: 10.1080/00461520.2014.921572
4. Bruner, J. (2012). What psychology should study? *Int. J. Educ. Psychol.* 1, 5–13. Doi: 10.17583/ijep.2012.179
5. Cabré-Olivé, J., Flecha, R., Ionescu, V., Pulido, C., and Sordé-Martí, T. (2017). Identifying the relevance of research goals through collecting citizens'. *Voices on Social Media. Int. Multidiscip. J. Soc. Sci.* 6, 70–102. doi: 10.17583/rimcis.2017.2652
6. Castanedo, J. M., and Capllonch, M. (2018). Participación de familias en Educación Física. *Qual. Res. Educ.* 7, 304–334. doi: 10.17583/qre.2018.3603
7. Chomsky, N. (1996). *Power and Prospects*. London: Pluto Press.
8. Davidson, G., Sanson, A., and Gridley, H. (2000). Australian psychology and Australia's indigenous people: existing and emerging narratives. *Aust. Psychol.* 35, 92–99. doi: 10.1080/00050060008260330
9. Davies, S., McCallie, E., Simonsson, E., Lehr, J. L., and Duensing, S. (2008). Discussing dialogue: perspectives on the value of science dialogue events that do not inform policy. *Public Underst Sci* 18, 338–353. doi: 10.1177/0963662507079760
10. Denzin, N., and Lincoln, Y. (2011). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Newbury Park: Sage.
11. Díez-Palomar, J., Sanmamed, A. F. F., García-Carrión, R., and Molina-Roldán, S. (2018). Pathways to Equitable and Sustainable Education through the Inclusion of Roma Students in Learning Mathematics. *Sustainability* 10, 2191. doi: 10.3390/su10072191
12. European Commission, (2010). Conclusions: 'Science Against Poverty'. Paper presented at the Segovia Conference, La Granja, 8-9 April 2010. Available at: www.idi.mineco.gob.es/stfls/MICINN/Presidencia%20Europea/Ficheros/Conferencia_Ciencia_contra_la_pobreza.pdf (accessed January 2, 2020).
13. -----, (2011). Added Value of Research, Innovation and Science. MEMO/11/520, 19 July. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
14. -----, (2015). Ex-post Evaluation of Science in Society in FP7. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
15. -----, (2017). Applying Relevance-Assessing Methodologies to Horizon 2020. Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
16. -----, (2018). Monitoring the Impact of EU Framework Programmes. Exper Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
17. Flecha, R. (2000). *Sharing Words*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
18. ----- (2014). Using mixed methods from a communicative orientation: researching with grassroots roma. *J. Mix Methods Res.* 8, 245–254. doi: 10.1177/1558689814527945

19. Flecha, R., and Soler, M. (2014). Communicative methodology: successful actions and dialogic democracy. *Curr. Sociol.* 62, 232–242. Doi: 10.1177/0011392113515141
20. Flecha, R., Soler-Gallart, M., and Sordé-Martí, T. (2015). Social impact: Europe must fund social sciences. *Nature* 528, 193. Doi: 10.1038/528193d
21. García-Carrión, R. (2013-2015). Children's Personal Epistemologies: Capitalizing Children's and families' Knowledge in Schools Towards Effective Teaching and Learning (Marie Curie Actions, FP7). Brussels: European Commission. doi: 10.1038/528193d
22. ----- (2015). What the dialogic literary gatherings did for me: The personal narrative of an 11-Year-old boy in a rural community in England. *Qual. Inq.* 21, 913–919. doi: 10.1177/1077800415614305
23. Gómez, A. (2015). "Communicative methodology of research and evaluation. a success story," in *Education as Social Construction: Contributions to Theory, Research and Practice*, eds T. Dragonas, K. J. Gergen, S. McNamee, and E. Tseliou, (Chagrin Falls, OH: Taos Institute Publications/WorldShare Books), 297–314.
24. ----- (2017). "Communicative methodology and social impact," in *Qualitative Inquiry in Neoliberal Times*, eds N. K. Denzin and M. D. Giardina, (New York: Routledge), 166–178. doi: 10.4324/9781315397788-12
25. Gómez, A., Padrós, M., Ríos, O., Mara, L., and Pukepuke, T. (2019). Reaching social impact through communicative methodology. Researching with rather than on vulnerable populations: the Roma case. *Front. Educ.* 4:9. doi: 10.3389/feduc.2019.00009
26. Gómez, A., Puigvert, L., and Flecha, R. (2011). Critical communicative methodology: informing real social transformation through research. *Qual. Inq.* 17, 235–245. doi: 10.1177/1077800410397802
27. Gómez, J., Latorre, A., Sánchez, M., and Flecha, R. (2006). *Metodología Comunicativa Crítica*. Barcelona: Hipatia.
28. Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action. Reason and the Rationalization of Society*. Boston, MA: Beacon Press.
29. Hargreaves, L., and García-Carrión, R. (2016). Toppling teacher domination of primary classroom talk through dialogic literary gatherings in England. *FORUM* 58, 15–25. doi: 10.15730/forum.2016.58.1.15
30. Howe, C., and Abedin, M. (2013). Classroom dialogue: a systematic review across four decades of research. *Camb. J. Educ.* 43, 325–356. doi: 10.1080/0305764X.2013.786024
31. Mercer, N. (2000). *Words and Minds: How we Use Language to Think Together*. London: Routledge.
32. Moreno-Poyato, A. R., Delgado-Hito, P., Leyva-Moral, J. M., Casanova-Garrigós, G., and Montesó-Curto, P. (2019). Implementing evidence based practices on the therapeutic relationship in inpatient psychiatric care: a participatory action research. *J. Clin. Nurs.* 28, 1614–1622. doi: 10.1111/jocn.14759
33. Puigvert, L. (2014). Preventive socialization of gender violence moving forward using the communicative methodology of research. *Qual. Inq.* 20, 839–843. doi: 10.1177/1077800414537221
34. Puigvert, L., Flecha, R., Racionero-Plaza, S., and Sordé-Martí, T. (2019). Socioneuroscience and its contributions to conscious versus unconscious volition

- and control. The case of gender violence prevention. *AIMS Neurosci.* 6, 204–218. doi: 10.3934/Neuroscience.2019.3.204
35. Pulido, C., Redondo-Sama, G., Sordé-Martí, T., and Flecha, R. (2018). Social impact in social media: a new method to evaluate the social impact of research. *PLoS One* 13:e0203117. doi: 10.1371/journal.pone.0203117
36. Racionero, S., and Padrós, M. (2010). The dialogic turn in educational psychology. *Rev. Psicodidáctica* 15, 143–162. doi: 10.1387/RevPsicodidact.808
37. Racionero-Plaza, S., Ugalde-Lujambio, L., Puigvert, L., and Aiello, E. (2018). Reconstruction of autobiographical memories of violent sexual-affective relationships through scientific reading on love: a psycho-educational intervention to prevent gender violence. *Front. Psychol.* 9:1996. doi: 10.3389/fpsyg.2018.01996
38. Radstake, M., van den Heuvel-Vromans, E., Jeucken, N., Dortmans, K., and Nelis, A. (2009). Societal dialogue needs more than public engagement. *Science & society series on convergence research. EMBO Rep.* 10, 313–317. doi: 10.1038/embor.2009.43
39. Rau, H., Goggins, G., and Fahy, F. (2018). From invisibility to impact: recognising the scientific and societal relevance of interdisciplinary sustainability research. *Res. Policy* 47, 266–276. doi: 10.1016/j.respol.2017.11.005
40. Ravenscroft, J., Liakata, M., Clare, A., and Duma, D. (2017). Measuring scientific impact beyond academia: an assessment of existing impact metrics and proposed improvements. *PLoS One* 12:e0173152. doi: 10.1371/journal.pone.0173152
41. Reale, E., Avramov, D., Canhial, K., Donovan, C., Flecha, R., Holm, P., et al. (2017). A review of literature on evaluating the scientific, social and political impact of social sciences and humanities research. *Res. Evaluat.* 27, 298–308. doi: 10.1093/reseval/rvx025
42. Rogoff, B. (2003). *The Cultural Nature of Human Development*. New York: Oxford University Press.
43. Schütz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
44. Soler, M., and Flecha, R. (2010). From Austin's speech acts to communicative acts. Perspectives from Searle, Habermas and CREA. *Signos* 43, 363–375. doi: 10.4067/S0718-09342010000400007
45. Stolorow, R. D., Atwood, G. E., and Branchaft, B. (eds) (1994). *The Intersubjective Perspective*. Lanham, MD: Rowan & Littlefield.
46. Villardón-Gallego, L., García-Carrión, R., Yáñez-Marquina, L., and Estévez, A. (2018). Impact of the interactive learning environments in children's prosocial behavior. *Sustainability* 10, 2138. doi: 10.3390/su10072138
47. Vygotsky, L. (1978). *Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

گفت‌وگو

«حسن بنیانیان»

رئیس کارگروه پیوست‌نگاری فرهنگی در

دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی

پیوست‌نگاری باید مسئله تضاد منافع را حل کند

گفتگو: زنده یاد شیده لالمی

گفتگو با «حسن بنیانیان»

رئیس کارگروه پیوست‌نگاری فرهنگی در دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی

پیوست‌نگاری باید مسئله تضاد منافع را حل کند

گفتگو: زنده یاد شیده لالمی^۱

حسن بنیانیان، از چهره‌های شناخته شده و صاحب نظر در حوزه فرهنگ است. او رئیس کارگروه پیوست‌نگاری فرهنگی در دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی بوده است و سال‌هاست در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی فعالیت می‌کند. بنیانیان دارای مدرک کارشناسی مهندسی ساختمان از دانشگاه خواجه نصیر، کارشناسی‌ارشد برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی از دانشگاه تهران و دکترای مدیریت دولتی از مرکز تحقیقات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور است.

او در سال‌های گذشته، موضوع پیوست فرهنگی را به عنوان یک امر راهبردی و تاثیرگذار در اصلاح رویه‌ها دنبال کرده است. موضوعی که از سال ۱۳۸۶ مورد توجه ویژه شورای عالی انقلاب فرهنگی قرار گرفت و در یکی از بندهای برنامه توسعه گنجانده شد. با وجود این بنیانیان می‌گوید اثرگذاری پیوست‌های فرهنگی در ایران با موانع و محدودیت‌های فراوانی مواجه است که بخش مهمی از این موانع را باید در ساختار سیاسی و مدیریتی حاکم بر کشور جست‌وجو کرد.

* شیده لالمی همکار فعال، متعهد و متخصص فصلنامه در تاریخ ۲۷ دی ماه سال ۱۳۹۹ در حادثه ای ناگوار و ناگهانی دار فانی را وداع گفت. روحش شاد.

در سال‌های گذشته به‌ویژه دو دهه اخیر، بحث توجه به ضرورت انجام مطالعات اجتماعی در قالب پیوست‌ها مورد توجه دستگاه‌ها و سازمان‌های سیاست‌گذار قرار گرفته است. شورای عالی انقلاب فرهنگی جزء نهادهایی بوده که از زاویه فرهنگی به مسئله پیوست‌نگاری توجه کرده و سعی داشته بر این حوزه متمرکز شود. بحث پیوست‌نگاری فرهنگی که شما در شورا پیش برده‌اید، با توجه به چه ضرورت‌هایی شکل گرفت و پیش رفت؟

فلسفه بحث پیوست‌های اجتماعی، فرهنگی و یا پیوست محیط‌زیستی، برمی‌گردد به این معنا که فعالیت‌های درونی جامعه به هم پیوستگی دارد و روی هم تأثیر می‌گذارد. این تأثیرات گاهی سازنده و گاهی مخرب است. اگر جامعه‌ای بخواهد پیشرفت متوازن داشته باشد، باید علوم و تخصص‌هایی را که به صورت جداگانه تعریف کرده و نیز وزارت‌خانه و سازمان‌های مختلفی را ساخته و هر کدام در موضوعی مسئولیتی دارند، جایی دوباره جمع کند. همه پیوست‌ها در واقع به دنبال ایجاد نوعی هماهنگی و وحدت رویه است. پیوست فرهنگی و اجتماعی و محیط‌زیستی و بهداشتی، یک نقطه تکاملی برای مدیریت است که امور تفکیک‌شده را به هم پیوند بدهد. زمانی که این امور بیش از اندازه از هم جدا می‌افتند، بخشی‌نگری شکل می‌گیرد و فعالیت‌ها، شکل جزیره‌ای پیدا می‌کنند و پیامدهای منفی‌شان آشکار می‌شود، نیاز به پیوست‌نگاری بیشتر احساس می‌شود.

شما در حوزه سیاست‌گذاری به این نیاز رسیدید یا در حوزه اجرایی و عملکردها؟

هر دو. این دوازدهم جدا نیستند. اجازه بدهید من مثال ساده‌ای بزنم. وقتی در پزشکی، فردی متخصص گوارش می‌شود، در زمینه مشخصی تخصص پیدا می‌کند. در دستگاه گوارش انسان، یک‌سری از اجزای بدن موضوعیت دارند و کار متخصص، شناخت دقیق ویژگی‌ها و کارکردهای این اجزاست. وقتی متخصص به مرحله آسیب‌شناسی و شناخت بیماری‌ها می‌رسد، موضوع پیچیده‌تر می‌شود؛ چون ارگان‌های بدن روی هم تأثیر می‌گذارند. مثلاً عملکرد معده بر کلیه هم اثر دارد، اما شناخت کلیه و مسائل آن نیازمند تخصص دیگری است. خوب چه باید کرد؟ در دانش پزشکی به این منطق رسیدند که افراد پیش از آنکه تخصص بگیرند، لازم است که همه اعضای بدن را به خوبی بشناسند. به همین دلیل است که ابتدا پزشک عمومی می‌شوند و بعد متخصص.

اینکه این مسئولیت‌پذیری و نگاه فرابخشی وجود داشته باشد، یک مسئولیت‌بدیهی برای مدیران است. یعنی اصولاً در جایگاه مدیریت انتظار این است که هر فردی، مسئولیت‌پذیر و نسبت به پیامدهای تصمیم و اقداماتش آگاه و متوجه باشد. اما این موضوع در ایران عموماً مسیر توصیه‌ای را پیموده است و جنبه الزام‌آور نداشته است. مدیران نه تنها پاسخگو نیستند که در برابر پیامدهای تصمیمات و اقداماتشان هم مورد پرسش قرار نمی‌گیرند. حتی اگر مدیرانی، زمانی به بحث پیوست‌نگاری توجه کرده‌اند، در بزنگاه‌ها و زمانی که نتایج یک پیوست برای مثال، رأی به توقف یک پروژه ملی داده، نهادها یا افراد وابسته به قدرت و متغیرهای بیرونی مداخله می‌کنند و علی‌رغم توصیه‌ها، تصمیم یا اقدام نادرست با وجود همه پیامدهای منفی که می‌تواند برای محیط‌زیست یا جامعه محلی داشته باشد، ادامه می‌یابد. شاید یکی از کارهایی که از شورای عالی انقلاب فرهنگی انتظار می‌رفته، ورود به همین حوزه بوده است؛ اینکه به ضمانت‌اجرائی این موضوع توجه کند.

در این زمینه چه اقداماتی انجام شد؟

این موضوع، مسئله مهمی است، اما در عمل راحت نیست. موضوع با مصوبه و قانون به تنهایی حل نمی‌شود؛ به ابزار و عوامل دیگری نیاز دارد. ما باید ایده‌هایی مطرح کنیم که مدیر صنعتی که محیط‌زیست نخوانده، فرهنگی نخوانده، به این درک برسد که من چون شناخت کافی ندارم، باید صرفاً کارفرمایی کنم و از مشاوران این حوزه‌ها استفاده کنم و به آنها اختیار عمل بدهم. او باید به این درک برسد که به پیامدهای تصمیم‌هایی که می‌گیرد، توجه کند. اینکه ما بگوییم عده‌ای بیایند و مطالعه کنند و به ما بگویند چه کنیم و چه نکنیم، یک راه است؛ اما در ساختار کلان و انبوهی از پروژه‌ها و تصمیماتی که اجرا می‌شود، این راه کار همیشه‌اجرائی و مؤثر نیست.

در موضوعات پیوست هم ما دچار خطایی در شناخت موضوع شده‌ایم. در دهه‌های گذشته این دیدگاه رایج بوده که بیاییم و پیوست محیط‌زیستی داشته باشیم، پیوست اجتماعی داشته باشیم و الان دستورالعمل‌های مختلفی برای تهیه چندین پیوست داریم. اما این تفکیک‌ها درست نیست. بسته به تصمیمات مختلف، ما نیاز به تهیه پیوست‌هایی داریم که جامعیت داشته باشد. زمانی که بحث پیوست‌نگاری مطرح می‌شود، انتظار این است که به گونه‌ای عمل کنیم که اثربخشی تصمیمات در رابطه با ساخت یک جامعه به

حداکثر برسد. حالا بسته به موضوعی که در دستور کار است، گاهی وزنه این پیوست‌نگاری به سمت موضوعات اجتماعی است، گاهی محیط‌زیستی است و گاهی اقتصادی. اگر گروهی که به عنوان مشاوران و محققان پیوست‌نگاری دعوت می‌کنید، ترکیب دقیقی داشته باشد، آن وقت پیوست، جامعیت پیدا می‌کند. این مسئله بسیار مهمی است. گاهی یک تصمیم یا اقدام در لایه اول، پیامد فرهنگی ندارد، اما در لایه دوم، پیامد فرهنگی خودش را نشان می‌دهد. بنابراین به نظر من، پیوست‌ها را نمی‌توان تفکیک کرد و مسیری که ما در سال‌های گذشته در این زمینه و برای جداسازی رفته‌ایم، درست نبوده است. نتیجه این می‌شود که آب بالادست زاینده‌رود را سیمی می‌کنیم و کشاورزی پایین دست نابود می‌شود. این اقدام نادرست به جامعه و به مشروعیت نظام، توأمان آسیب می‌زند. از سوی دیگر، بیابان‌زایی را تشدید می‌کند؛ پس به محیط‌زیست هم آسیب می‌زند. اینها نتیجه اشتباهاتی است که در این چهل سال کردیم، چون مهندس مکانیک را گذاشتیم رئیس فولاد مبارکه و الان هم هر چند پیامدهای این شیوه مدیریت‌ها را دیده‌ایم، همچنان به همان روال معیوب عمل می‌کنیم.

مسئله دیگری که اجازه نمی‌دهد ما در این زمینه به بلوغ برسیم این است که به واسطه معضلاتی که در نظام مدیریتی داریم، وقتی دولت‌ها عوض می‌شوند، همه تجربیات را دور می‌ریزیم و به نقطه اول باز می‌گردیم. زمانی درباره پیامدهای همین پروژه فولاد مبارکه با رئیس این مجموعه صحبت می‌کردم. می‌گفت من مسئول ساختن اینجا هستم و این چیزهایی که می‌گویید، مشکل شماست. یعنی ما مدیرانی داریم که صرفاً به یک بعد ماجرا توجه می‌کنند و ابعاد دیگر را نه تنها نمی‌بینند، که از نظر آنها اساساً خارج از حوزه پاسخگویی و مسئولیتشان است. مدیران ما باید تواضع درونی داشته باشند و به این موضوع آگاه باشند که در هر رشته‌ای که متخصصند، باز نیاز دارند در رشته‌های دیگر مشاوره بگیرند.

در واقع شمار ریشه اصلی نادیده گرفتن پیامدها و در پی آن، نادیده گرفتن پیوست‌نگاری را بیشتر مسئله‌ای مدیریتی می‌دانید. اینکه مدیران به پیامدهای تصمیمشان توجه ندارند و در این باره توجیه نیستند. در اینجا نقش نهادهای نظارتی چه می‌شود؟ قانون و دستورالعمل‌هایی که باید مدیرانی را که متوجه نیستند، متوجه کند؟

من می‌گویم موضوع فراتر از این دستورالعمل‌ها و قوانین است. قوانین در نظام اجرایی و مدیریتی ما به دلایل مختلف، کارکردشان را از دست داده‌اند.

می‌تواند نادیده گرفته شوند، به دلیل کثرتی که دارند؛ تداخلی که دارند. قانونی، تبصره قانون دیگری را نقض می‌کند. این می‌شود زمینه‌ساز دور زدن قانون. بیشتر از قانون و دستورالعمل، ما نیازمند فهم اجتماعی و فرهنگی هستیم.

مدیران ما همچنان با فهم مهندسی تصمیم می‌گیرند و اقدام می‌کنند. بررسی کنید ببینید مدیران تیم استانداری‌ها، چه رشته‌ای خوانده‌اند. ما این موضوع را بررسی کردیم. استانداران در بیشتر دولت‌ها عمدتاً دانش آموخته رشته‌های مهندسی هستند. معاونانشان هم همین‌طور. من در تجربه‌های میدانی که داشتم، همیشه پرسیده‌ام که چرا ملاک انتخاب مدیران و مشاورانشان این است؟ می‌گویند ما مهندس‌ها، حرف هم را بهتر می‌فهمیم. در یک استانداری، شش مهندس دور هم می‌نشینند و درباره همه مسائل تصمیم‌گیری می‌کنند و نتیجه‌ای که به دست می‌آید، خشک شدن زمین‌های پیرامون زاینده‌رود است. در حوزه بهداشت و درمان هم همین است. گروهی از پزشکان دور هم برای همه افراد جامعه تصمیم می‌گیرند. این معضلات فرهنگی برآمده از گذشته ماست و در فرهنگ ما و فرهنگ مدیریتی ما، رویکرد قبیله‌گرایی ادامه دارد. فرد در هر جایگاهی که قرار می‌گیرد، با شایسته‌سالاری تیمش را نمی‌چیند.

این انتقاد از سوی مدیران اجرایی هم وجود دارد که توصیه‌ها و مشورت‌ها که از گروهی از متخصصان حوزه علوم اجتماعی و انسانی دریافت کرده‌اند، خیلی تئوریزه است و اجرایی نیست. مشخصاً این انتقاد در زمینه پیوست‌نگاری که در سال‌های گذشته در ایران با همه قوت و ضعف‌ها رایج شده، گفته می‌شود. این انتقاد را چقدر وارد می‌دانید؟

یکی از آثار و برکات پیوست‌نگاری این است که در عمل، مجری اگر کارفرمای خوبی داشته باشد، سه گروه را کنار هم می‌نشاند: استادان دانشگاه، مدیران اجرایی و طلبه‌های فاضل که از حوزه‌های دینی آمده‌اند. این کنار هم نشستن، خیلی مهم است و فایده‌های زیادی دارد. مدیران اجرایی می‌فهمند که در شناخت جامعه، چقدر کم‌سواد هستند. طلبه‌های فاضل که از حوزه‌های دینی آمده‌اند، در این نشست متوجه می‌شوند که چقدر حرف‌هایشان کلی است و متخصصان علوم انسانی هم ممکن است متوجه شوند که در ارائه راهکارهای عملیاتی برای خروج از بن‌بست‌های اجتماعی و فرهنگی، چقدر ناتوانند.

تحلیل من این است که اگر این جمع کنار هم دوام بیاورد، دست آخر به همین نقطه می‌رسد که ما نیاز به توسعه علوم انسانی و اجتماعی با نگاه بومی داریم. مسئله این است که هم مهندسان نمی‌دانند استاد علوم انسانی به چه درد می‌خورد و نه استادان علوم انسانی می‌دانند مشکل را چطور می‌توانند حل کنند و پشت حرف‌های روشن فکری می‌ایستند. من می‌گویم این حرف‌ها، حرف مفتِ نفت است. یک جامعه‌شناس باید کنار مدیر بنشیند و به او راه حل بدهد. افرادی داریم که خارج از ایران درس خوانده‌اند و خیلی هم مسلط به موضوعات روز هستند، اما آنچه می‌گویند برای جامعه فرانسه درست است، اما برای جامعه ما مثلاً جامعه ما در یزد، حرف‌ها و راهکارهای درستی نیست. نتیجه این می‌شود که جامعه، این اقدامات و حرف‌ها را پس می‌زند. بله، من این نقدها را وارد می‌دانم. ما تجربیات تلخی داریم از طرح‌هایی ناکارآمد در زمینه پیوست. زمانی که از مدیران اجرایی می‌پرسیم که چرا پیوست فرهنگی تهیه نمی‌کنید، می‌گویند قبلاً این کار را کرده‌اند و نتیجه نگرفته‌اند.

نقدی که این گروه وارد می‌کنند، دقیقاً به کدام بخش است؟ اینکه پیوست‌ها عملیاتی نیست و تئوریزه است یا اینکه سطحی است و توانایی شناخت پیامدها را ندارد یا اینکه بومی نیست؟ مسئله مشترک بیشتر پیوست‌ها این است که عزیزی که این مطالعات را انجام داده‌اند، عمدتاً در شناخت وضع موجود با ذی‌نفعان مانده‌اند و جایی که باید راه حل بدهند، هم به تئوری‌ها ارجاع می‌دهند و از راه حل دادن که مهم‌ترین انتظار ما از اجرای یک پیوست است، ناتوانند. بخشی از این موضوع به دلیل شیوه تربیت متخصصان حوزه علوم انسانی در ایران است. برگردیم به همان موضوع پزشکی و مثالی از همان جا بزنم. در پزشکی، ما از سال چهارم و پنجم، دانشجویان را به بیمارستان‌ها می‌فرستیم؛ اما در حوزه علوم انسانی، این کار را نمی‌کنیم. جامعه‌شناس باید برو دایلام و آنجا مدتی زندگی کند تا بفهمد مسئله خودکشی چیست. ما علمی را از غرب می‌آوریم و دانشگاه را برای پاسخگویی به نیاز مدرک به سرعت توسعه می‌دهیم و انبوهی متخصص تولید می‌کنیم که در عمل نه برای نظام دانشگاهی ما و نه نظام اجرایی، کارآمدی ندارند.

ابتدای مصاحبه گفتید که مدیریت جزیره‌ای، یکی از مهم‌ترین مسائل مادر ایران است. این مسئله‌ای است که دولت‌ها در چهل سال گذشته نتوانسته‌اند راه حلی برای آن پیدا کنند. این تمایل به بخشی‌نگری

در چه عواملی ریشه دارد. آیا بخشی از آن برآمده از سازوکارهای غیر شفاف و رانت‌گونه‌ای نیست که به تداوم این وضعیت و ترجیح منافع

بخشی بر منافع ملی منجر شده است؟

به نظر بنده، چندین عامل موجب می‌شود تا این فرایند ادامه داشته باشد و منابع ما نابود شود و زمان و سرمایه ما از دست برود، بدون اینکه متوجه شویم. اولین پدیده، امتداد استبدادی است که برآمده از یک پیشینه تاریخی است و در رفتار ما مدیران جاری است و خودمان هم متوجه نمی‌شویم. ما در ایران با نگاه از بالای مدیران به جامعه مواجه هستیم. مدیران ما اغلب این تلقی را دارند که چون مدیر هستند، بیشتر از مردم می‌فهمند. این احساس را به جامعه تزریق می‌کنند. کاندیدای مجلس پیش از ورود به مجلس به همه تواضع می‌کند؛ اما به محض اینکه اسمش درمی‌آید، همه چیز عوض می‌شود؛ چون فرد بانفوذه می‌شود که امضایش خریدار دارد. این فرد فکر می‌کند هر موضوع نادرستی را می‌تواند با پانزده امضا به قانون تبدیل کند و اینطور است که کشور ما پر شده از قوانینی که اجرا نمی‌شود. اینجاست که می‌گوییم قانون، راهگشای ما نیست.

سیزده سال قبل، مقام معظم رهبری، بحث پیوست فرهنگی را مطرح کردند. یک سال بعد تبدیل شد به قانون برنامه پنج‌ساله پنجم در سال ۸۶ و شورای انقلاب فرهنگی مسئول ناظر شناخته شد. اولین نهادی که با اجرای پیوست مخالفت کرد، سازمان برنامه و بودجه کشور بود. نهادی که باید مسائل را در کنار هم ببیند و اثربخشی کارها را افزایش بدهد؛ اما مشخصاً اولین جایی که مخالفت کرد، آنجا بود و گفتند مزاحم اجرای طرح‌ها می‌شود. پس ما قانون داشتیم و نهاد ناظر هم داشتیم، اما کاری پیش نرفت.

چون تضاد منافع مانع شد؟

بله دقیقاً. مشکل ما را قانون به تنهایی حل نمی‌کند. ساختار سیاسی و توزیع قدرت ما دچار مشکلات اساسی است و چون بحث سیاسی است، کمتر علمی به آن پرداخته می‌شود. ما بعد از مجلس مشروطه تا کنون تعداد قوانین بیشتری نسبت به فرانسه که پیشینه‌اش در قانون‌گذاری خیلی بیشتر از ما است داشته‌ایم. خیلی از پدیده‌ها با کار فرهنگی حل می‌شود، ولی ما می‌رویم سراغ قانون. وقتی هفتاد درصد مردم علاقه‌مند می‌شوند که ماهواره داشته باشند، این را با قانون نمی‌توانید حل کنید. اما می‌روید و قانونش می‌کنید. خیالتان راحت می‌شود و به مردم هم توضیح نمی‌دهید. نتیجه چه می‌شود؟ می‌بینید قانون منع استفاده از ماهواره دارید، اما پشت همه

بالکن‌ها، بشقاب ماهواره هست. چرا؟ چون روح حاکم بر مدیریت از بالا به پایین به شما اجازه نمی‌دهد که مردم را قانع کنید.

اینها مشکل فردی نیست؛ مشکل سیستمی است. وقتی نهاد برنامه‌ریزی را می‌گذاریم زیر نظر دولتی که چهار ساله می‌اندیشد، این مشکلات را به وجود می‌آورد. همه اینها بحث آن ساختار است که باید مسائلش را حل کنیم. پیوست‌نگاری در ایران به نتیجه‌ای که باید، نرسیده؛ چون جنس مشکلات ما بلندمدت است، اما نگاه دولت‌های ما، کوتاه‌مدت. دولت‌ها برای یک دوره می‌آیند و می‌روند و مصالح دولت‌های بعد را می‌خورند. علاوه بر این، بخش مهمی از مسائل اجتماعی و فرهنگی نادیده گرفته و به حاشیه رانده شده و در واقع باید بگوییم که متأسفانه بخشی از مسائل مهم فرهنگی در ایران برای نهادهای سیاست‌گذار و برنامه‌ریز به کلی ناشناخته مانده است. شعائر دینی ما یک سرمایه تاریخی است. نماز جماعت، مسجد و اربعین، سرمایه فرهنگی ماست. اما توجه به این سرمایه فرهنگی نباید موجب شود تا بقیه مسائل فرهنگی ناشناخته بماند. وقتی به عنوان مدیر کارخانه باید کار فرهنگی کنیم، همین که نماز جماعت را راه انداخت و مراسم را برگزار کرد، احساس مسئولیتش تمام می‌شود، در حالی که مسائل دیگری هم هست. اینکه کارگر خلاق باید احساس تعلق داشته باشد و احساس مسئولیت کند. همه اینها بخشی از فرهنگ است که متأسفانه در جامعه رها شده است.

اینها را پیوست فرهنگی می‌فهمد. وقتی توضیح می‌دهید که شما باید به احساس مسئولیت کارگر هم توجه کنید، بسیاری از مدیران می‌گویند که من از این زاویه به مسئله نگاه نکرده بودم. خارج از ایران، کارگران از خدمات قوی‌ترین جامعه‌شناسان و روان‌شناسان برخوردارند. در کشور ما این موضوعات رها شده است. کاری که پیوست‌نگاری هم باید بکند این است که باید نگاه فرهنگی را گسترش دهد. متأسفانه مدیران ما نگاه حداقلی به بحث فرهنگ دارند، در حالی که مقام معظم رهبری فرمودند برای هر نوآوری علمی و کارهای مختلف، لوازم فرهنگی باشد. پیوست‌نگاری باید مسئله تضاد منافع را حل کند. امروز وقتی به کارخانه می‌گویند برو پیوست محیط‌زیست بیاور، می‌گویند بگذارید من تولید کنم. در حالی که خودش باید بگوید من چه کار کنم که محیط‌زیست را تخریب نکنم. اگر قرار باشد که ما با قانون، افراد را مجبور کنیم که پیوست فرهنگی و محیط‌زیست بنویسند، نتیجه می‌شود همین که کسی برای تولید باید هفت خوان را رد کند و آخر هم منصرف می‌شود.

بنابراین تأکید می‌کنم که ما برای نهادینه شدن پیوست‌نگاری در نظام

مدیریتی و اجرایی، به قانون نیاز نداریم؛ بیشتر به تغییرات فرهنگی نیاز داریم. جهاد دانشگاهی می‌تواند بخشی از فعالیتش را بر همین مبنای تولید پیوست‌های فرهنگی و اجتماعی اختصاص بدهد و اثربخشی تصمیمات مدیران را ارتقا بخشد. ولی ما در بحث پیوست‌نگاری هم دچار عقب‌ماندگی هستیم و در پیشبرد بخشی از مهم‌ترین برنامه‌هایمان هم دچار عقب‌ماندگی و پرسش‌های فراوانیم. ما برای مسجد هم باید پیوست بنویسیم. در حال حاضر اثربخشی مساجد زیر ده درصد است. اگر در میدانی، ساختمان عظیمی به نام مسجد دارید، عقل می‌گوید از صبح تا عصر می‌توانید از این مکان استفاده کنید. اما آمدید جریان‌های رقیب برای اینها ساخته‌اید و مسجدی که باید پیش از ظهر، پایگاه فرهنگی و اجتماعی باشد، تبدیل شده به مکانی که فقط ظهر درش باز می‌شود. بنابراین وقتی از پیوست فرهنگی می‌گوییم، شامل مسجد، مدرسه، بیمارستان، کارخانه و زدن جاده می‌شود. این رویکرد است که می‌تواند نگاه و مدل توسعه‌ای ما را تغییر بدهد. از توسعه‌ای که ما داشتیم، شانزده میلیون حاشیه‌نشین شهری درآمده است. این شرایط فرآیند تصمیمات ناقص مدیران است. کار پیوست‌نگاری این است که آسیب‌شناسی کند و راه‌حل‌ها را بیابد. پیوست جامع، پیوستی است که راه‌حل مناسب را نشان دهد. ما الان آسیب‌ها را می‌شناسیم و باید راه‌حل‌ها را پیدا کنیم.

خلاصه کتاب

راهنمای عملی ارزیابی تأثیر اجتماعی

تهیه و تنظیم: علیرضا چمن‌زار

خلاصه کتاب راهنمای عملی ارزیابی تأثیر اجتماعی

تهیه و تنظیم: علیرضا چمن‌زار

کتاب «راهنمای علمی ارزیابی تأثیر اجتماعی» نوشته رابل جی برج^۱ با ترجمه محمدعلی رضانی و مرتضی قلیچ است که نشر جامعه‌شناسان در سال ۱۳۹۸ آن را چاپ و منتشر کرده است. این کتاب، چهارمین کتاب از مجموعه کتاب‌های حوزه ارزیابی تأثیر اجتماعی است که زیر نظر دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهر تهران است.

کتاب در سیزده فصل تقسیم‌بندی شده که سه فصل ابتدایی آن، نگاهی نظری و تاریخی به اتا (ارزیابی تأثیر اجتماعی) دارد و فصل‌های بعد، دستورالعملی گام‌به‌گام برای بررسی و ارزیابی تأثیر اجتماعی به خواننده ارائه می‌دهد. همان‌طور که مترجمان کتاب می‌گویند: «مؤلف کتاب به خوبی توانسته است موضوعات نظری را با مباحث روش‌شناسی ترکیب کند و مراحل مختلف ارزیابی اجتماعی را با مثال‌های عملی و گویا نشان دهد». فصل‌های عملی کتاب شامل موضوعاتی است که مخاطب را برای مطالعه و بررسی کامل پروژه آماده می‌کند. در شروع کتاب، این موضوع یادآوری شده که اگر تمایل به خواندن متون نظری ندارید، مطالعه خود را مستقیماً از فصل ۴ شروع کنید. البته که خواندن فصول ابتدایی نیز تصویر کاملی از روند شکل‌گیری اتا، موضوعات و مفاهیم مهم در آن و همچنین شاخص‌های مورد مطالعه اتا را برای خواننده روشن می‌کند. کتاب با توجه به اینکه در بستر جغرافیایی آمریکا و کانادا نوشته شده، بسیاری از مثال‌ها و تقسیم‌بندی‌های سازمانی ذکر شده در آن، مربوط به آن فضا بوده است که در خلاصه ارائه‌شده، تلاش شده که برای تلخیص یادداشت، از آوردن نام سازمان‌ها، حتی المقدور اجتناب شود.

ارزیابی تأثیر اجتماعی (چرایی و چیستی)

«ارزیابی تأثیر اجتماعی، شاخه‌ای از علوم اجتماعی است که فراهم‌کننده دانش لازم برای تحلیل منظم و پیشاپیش تأثیرات اقدام، برنامه، پروژه یا تغییر سیاست پیشنهادی در کیفیت روزمره افراد و اجتماعاتی است که محیطشان تحت تأثیر است». منظور از تأثیرات، هر نوع تغییری است که در سطح اجتماعی یا فردی، تحت تأثیر پروژه‌ها و تغییر سیاست‌ها اتفاق می‌افتد. ارزیاب اجتماعی به کارفرمای پروژه که دولت یا بخش خصوصی می‌تواند باشد، کمک می‌کند تا تأثیرات احتمالی پروژه‌ها را پیش‌بینی کرده، با برآوردی واقع‌گرایانه، پیامدهای اجتماعی احتمالی آن را مشخص کرده، برای آنها بدیل‌هایی ارائه کند.

نویسنده، مخاطبان کتاب را از سویی، ارزیاب اجتماعی می‌داند که به عنوان دستورالعملی برای حرفه تخصصی قابل استفاده است و از سوی دیگر، رهبران اجتماع، مدیران منابع، حامیان پروژه، مسئولان توسعه اجتماع، دانشجویان رشته‌هایی مانند معماری، برنامه‌ریزی شهری، علوم اجتماعی و هر کسی که تمایل دارد تا گزارش‌های ارزیابی اجتماعی را بخواند و بفهمد. کتاب به صورت رفت و برگشتی نوشته شده، زیرا هدف این است که کتابی تمرینی باشد.

در فرآیند اتا، پنج گروه از کنشگران ذی‌نفع هستند و هر کدام، ارزش‌ها و منافع خاصی دارند که با اهداف دیگری در تضاد است. از اهداف اتا، تمرکز بر رفع یا کاهش تضادها از طریق ایجاد شبکه ارتباطی میان آنها و برابری‌سازی و خنثی کردن تمرکز قدرت در هر کدام از ذی‌نفعان است. همچنین فراهم آوردن فرصتی برای ارزیابی عینی تأثیرات اجتماعی اقدامات پیشنهادی در محیط زیست انسانی.

۱. حامی: «اولاً حامی پیشنهاددهنده طرح و آغازگر فرایند اتا است. ثانیاً ارزیاب و ارزشیاب است و وظیفه انجام دادن اتا برعهده اوست. ثالثاً مجری است و کار ساخت و راه‌اندازی و نظارت بر اقدام پیشنهاد را انجام می‌دهد». در ایالات متحده آمریکا، حامی سازمان دولت محلی یا ایالتی یا ملی است. در اکثر کشورهای در حال توسعه، حامی، دولت یا نهاد پرداخت‌کننده وام و کمک مانند بانک جهانی پول است. همه حامیان، در گام اول به دنبال رسیدن به منافع نهادهای که دارند، هستند که در مجموع کسب سود مادی است. پس با کوچک نشان دادن مخاطرات برای جوامع محلی تا جایی که ممکن است آن را کم‌اثر نشان می‌دهند.

انجام اتا به حامی کمک می‌کند تا فضایی را که در آن کار می‌کند بشناسد. اگر هزینه انجام کاری بیشتر از منافع آن باشد، طرح پیشنهادی کنار

گذاشته می‌شود یا در مواردی با جانشین‌های کم‌خطرتری ادامه می‌یابد. همچنین گزارش‌های اتا می‌تواند به بهبود تصور عموم از حامی کمک کند.

۲. **اجتماع (کشور، شهرستان، شهر، روستا و...):** شهروندان حساس و رهبران منتخب اجتماع که نقشی فعال در طراحی و اجرای اتا بازی می‌کنند.

۳. **کارگزاران دولتی:** «دولت به عنوان قانون‌گذار و داور تضادهای، برابری را تضمین کرده، خط‌مشی را مشخص و پایبندی به قوانین را اعمال می‌کند. کارگزاران دولتی، یافته‌های ارزیابی را در سیاست‌های بعدی لحاظ می‌کنند و ارزیابی را انجام می‌دهند و تصمیم‌نهایی را مبنی بر اجازه یا ممنوعیت اجرای پروژه می‌گیرند». دولت علاوه بر قانون‌گذاری می‌تواند در نقش‌های حامی، جهت‌دهی فنی، رهبری پروژه و مفسر نگرانی‌های اجتماع ظاهر شود.

۴. **پژوهشگر اتا:** «ارزیاب تأثیر اجتماعی را حامی به کار می‌گمارد تا پژوهش اتا را انجام دهد، گزارش آن را بنویسد و فرایند مشارکت عموم را تسهیل کند». ارزیاب تأثیر اجتماعی به عنوان مفسر و میانجی بین تمامی ذی‌نفعانی که درگیرند، عمل می‌کند.

۵. **تمام افراد محدوده:** منظور از تمام افراد محدوده، تمامی شهروندانی است که ذی‌نفع پروژه یا سیاست به حساب می‌آیند. فرایند جلب مشارکت عموم افراد، راهی است برای افراد ذی‌نفع تا در فرایند برنامه‌ریزی درگیر شوند و جانشین‌ها را برای حامی و دولت مطرح کنند.

ارزیابی تأثیر اجتماعی، رویکردی تحلیلی و مشارکتی است. ارزیاب با بهره گرفتن از پژوهش‌های پیشین علوم اجتماعی، بهتر می‌تواند بفهمد که وقوع هر کدام از تأثیرات مختلف، احتمالاً چه پیامدی برای جمعیت‌های انسانی خواهد داشت. رویکرد مشارکتی، به اجتماع متأثر امکان می‌دهد تا در ارزیابی، مشارکت کرده، آن را از آن خود کند.

پیشینه و هدف ارزیابی تأثیر اجتماعی

در سال ۱۹۷۰، ریچارد نیکسون^۱ - رئیس‌جمهور آمریکا - قانون ملی محیط‌زیستی^۲ را که در سال ۱۹۶۹ نوشته شده بود، تصویب کرد. بر اساس این قانون، هر سیاست یا طرحی که اجرای آن مستلزم استفاده از زمین، پول یا مالیات ملی و یا اختیارات قانونی دولت مرکزی است، باید گزارش تأثیر زیست‌محیطی^۳ را که شامل طرح تفصیلی تأثیرات پیشنهادی و همچنین جانشین‌های آن در محیط فیزیکی، فرهنگی و انسانی است ارائه کند.

1- Richard Nixon

2- National Environmental Policy Act (Nepa)

3- Environmental impact statement (EIS)

ارزیابی تأثیر محیط زیستی، بعد از اینکه نتوانست در پروژه‌هایی مثل طرح خط لوله آلاسکا، پیامدهای آن بر جمعیت‌های انسانی و به موازات آن، تعدیل‌های اقتصادی و بیوفیزیکی را مشخص کند، باعث ایجاد اصطلاح جدید ارزیابی تأثیر اجتماعی (اتا) در سال ۱۹۷۳ شد.

انجمن کیفیت محیط زیست ایالات متحده^۱ در سال ۱۹۷۳، اصول راهنمای اولیه برای نوشتن گزارش تأثیر محیط زیستی را منتشر کرد که در سال ۱۹۸۶ کاملاً به‌روز شد. اصول اساسی این قانون در ادامه می‌آید:

۱- **توصیف طرح‌های پیشنهادی:** توصیف پروژه یا تغییر سیاستی باید به اندازه‌ای باشد که خواننده بتواند پروژه را به خوبی تجسم کند.

۲- **رابطه اقدامی پیشنهادی با برنامه‌های کاربری زمین:** از آنجا که توسعه و تغییر زمین، بخشی از اغلب طرح‌هاست، گزارش ارزیابی تأثیر محیط زیستی باید مشخص کند که زمین و کاربری فعلی آن، چگونه تغییر خواهد کرد.

۳- **تأثیر احتمالی بر محیط زیست:** حامیان پروژه باید به تفصیل شرح دهند که طرح پیشنهادی، محیط زیست فعلی را به چه شکلی تغییر خواهد داد.

۴- **جانشین‌های اقدام پیشنهادی:** گزارش‌ها باید به این صورت باشد که برای هر اقدام و سیاست پیشنهادی، جانشین‌هایی ارائه کند که اهداف را با ایجاد اختلال کمتر در محیط فیزیکی و انسانی به دنبال داشته باشد.

۵- **تأثیرات نامطلوب اجتناب‌ناپذیر:** بسیاری از تغییرات اجتناب‌ناپذیرند و از آنها به عنوان پیامدهای توسعه یاد می‌شود. در گزارش‌ها باید هر تأثیر نامطلوبی شرح داده شده، آنها را درک کرده، شیوه‌های تعدیلی به کار بسته شود.

۶- **تأثیرات محلی کوتاه‌مدت در برابر تأثیرات اجتماعی بلندمدت:** ارزیابی تأثیر محیط زیستی و اجتماعی باید تأثیرات کوتاه‌مدت را که به پروژه مرتبط هستند و قاعدتاً با آن از بین می‌روند، از تأثیرات بلندمدت پایدار متمایز کند.

۷- **تأثیرات برگشت‌ناپذیر:** همچنین گزارش‌ها باید پیامدهایی را مشخص کند که اجتماع انسانی و محیط را برای همیشه تغییر می‌دهند.

۸- **سایر ملاحظات:** گزارش ارزیابی باید در برگیرنده تأثیرات اجتماعی و محیطی نامتعارف هم باشد. مثلاً تأثیر روانی زندگی نزدیک نیروگاهی هسته‌ای را نمی‌توان به سادگی، کمی کرد.

فرایند مرور و ارزیابی محیط زیستی در کانادا از سال ۱۹۷۳ شروع شد. این فرایند در سال ۱۹۷۷ اصلاح و به‌روز شد و در سال ۱۹۸۴ به عنوان قانون تصویب گردید. از این‌رو دادگاه‌ها می‌توانستند آن را اجرا و اعمال کنند که نتیجه آن به تصویب قانون ارزیابی محیط زیستی کانادا در سال ۱۹۹۲ منجر شد.

اتحادیه اروپا در سال ۱۹۸۵، به اعضای خود توصیه کرد که گزارش‌های تأثیر زیست‌محیطی را تهیه کنند که این امر تا سال ۱۹۸۹ به الزام تبدیل شد. در سال ۱۹۸۶، بانک جهانی آشکارا تعهد داد که ارزیابی تأثیر زیست‌محیطی را در فرایند ارزشیابی‌اش بگنجانند و عملاً در دهه ۱۹۸۰، بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و نهادهای ارائه‌دهنده کمک‌های بین‌المللی اتا را بخشی از الزامات ارزیابی تأثیر زیست‌محیطی‌شان لحاظ کردند. انجمن بین‌المللی ارزیابی تأثیر در سال ۱۹۸۱ راه‌اندازی شد و یک سال بعد، نشریه آن با نام ارزیابی تأثیر (نام فعلی: ارزیابی تأثیر و ارزشیابی پروژه) شروع به فعالیت کرد. انجمن بین‌المللی ارزیابی تأثیر، بیش از ۲۵۰۰ عضو بین‌المللی داد.

از فواید مهم تصویب اتم (ارزیابی تأثیر محیطی) می‌توان به تغییر تفکر سیاست‌گذاران درباره مزایای برنامه‌ریزی و مهندسان و طراحان پروژه که تجربه شکست پروژه به دلایل غیر فنی داشتند، اشاره کرد. همچنین فرایند قانون ملی زیست‌محیطی باعث ایجاد گرایشی عام‌تر به بررسی پیش از اقدام سایر سیاست‌ها و توسعه‌ها شد. ارزیابی تأثیر اجتماعی و محیط‌زیستی، نگرش و تفکر ما را درباره طراحی پروژه و فرایند ارزیابی و توسعه، برای همیشه تغییر داد. نکته کلیدی قانون سیاست ملی زیست‌محیطی، پیش‌بینی تغییر، چه در محیط بیوفیزیکی و چه در محیط انسانی بود. فایده اصلی آن این بود که بسیاری از طرح‌های بد، هیچ‌گاه پیشنهاد داده نشدند یا حداقل به‌شدت، دقت و بررسی شدند.

الگوی ارزیابی تأثیر اجتماعی

الگوی ارزیابی تأثیر اجتماعی، چشم‌اندازی انسان‌شناسانه را با نگاهی جامعه‌شناسانه ترکیب کرده است. منبع داده‌ها، مفاهیم و متغیرهای علوم اجتماعی است که با نگرش‌ها مرتبط هستند. منبع دیگر، معیارهای کیفیت زندگی است که از منابع اطلاعاتی به دست می‌آید.

رویکرد در اتا بیشتر عملی است تا نظری. با استفاده از الگویی مقایسه‌ای، روند رویدادها در اجتماعی مطالعه می‌شود که تغییر برنامه‌ریزی‌شده در آن روی داده است و بر اساس آن، برآورد می‌شود که در اجتماعی دیگر که قرار است اقدام توسعه‌ای مشابهی صورت گیرد، احتمالاً چه اتفاقاتی خواهد افتاد. هدف دیگر پیش‌بینی در اتا، هدفی انسان‌گرایانه است. تلاش بر این است که تأثیرات اجتماعی برگشت‌ناپذیر و نامطلوب، پیش از روی دادن شناسایی شود تا شاید بتوان بر اساس پژوهش، پیشنهادهایی برای تعدیل و تخفیف

آنها ارائه کرد. تقریباً ناممکن است که همه جنبه‌های تأثیرات اجتماعی را فهرست کرد؛ زیرا هر تغییر، راهی برای ایجاد تغییرات دیگر است. همان‌طور که ذکر شد، هدف اتا، پیش‌بینی تأثیرات اجتماعی پیش از وقوع است. در نتیجه یافته‌ها و پیشنهادها ممکن است به بخشی از فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری تبدیل شود.

الگوی استفاده‌شده در جدول (۱)، رویکرد استفاده‌شده در آشکار کردن تأثیرات اجتماعی عمده‌ی طرح‌های توسعه پیشنهادشده را نشان می‌دهد. ارزیابی اجتماعی، ابتدا طرح‌های یکسانی را تعیین می‌کند که در دست اقدام است و تلاش می‌کند که تأثیرات ناشی از تغییرات برنامه‌ریزی‌شده را مشخص کند. در حالت ایده‌آل، اطلاعات درباره اجتماع یا منطقه مطالعه‌شده، در دسترس است و در کار سنجش از آن استفاده می‌شود. آنگاه، تأثیرات اجتماعی تغییراتی هستند که بین T_{1a} و T_{2a} روی می‌دهد (مطالعه مقایسه‌ای). مطالعه تأثیر، تلاش می‌کند تا بر اساس پژوهش و اطلاعات انباشته‌شده از مطالعات مقایسه‌ای موقعیت‌های مشابه تأثیر اجتماعی، تغییر میان T_{2b} و T_{3b} را پیش‌بینی کند. مطالعه کنترل (c)، جایی که هیچ اتفاقی در آن روی نمی‌دهد، اگر در دسترس باشد، می‌تواند در نشان دادن تأثیرات جاری تغییر اجتماعی کمک کند (تفاوت میان T_{1c} و T_{2c}).

جدول ۱- مدل بنیادی ارزیابی تأثیر اجتماعی

مطالعه مقایسه‌ای (a)	$T_{1a} \quad T_{2a} \quad X=Development \longrightarrow$
مطالعه تأثیر (b)	$T_{2b} \xrightarrow{X} T_{3b}$
مطالعه کنترل (c)	$T_{1c} \xrightarrow{Past} T_{2c} \xrightarrow{Present} T_{3c} \xrightarrow{future} T_{4c}$ Past Present future far future

بنابراین استراتژی بنیادی اتا، شناسایی تأثیرات اجتماعی احتمالی آتی بر اساس بازسازی تأثیرات اجتماعی رویدادهای گذشته است. الگوی بنیادی اتا می‌تواند مانند مجموعه‌ای از عکس‌هایی تلقی شود که در فواصل زمانی مختلف گرفته شده‌اند و از این‌رو اطلاعات ناقص بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از مرور گسترده متون موجود تکمیل می‌شود.

نقطه قوت دیگر الگوی ارائه‌شده در جدول (۱) این است که با وجود منابع اطلاعاتی مناسب (که بتوان بارها و بارها آنها را گردآوری کرد)، این الگو تفسیر پویای رویدادها را ممکن کرده و می‌تواند نظارت را بر تأثیرات کوتاه‌مدت فراهم کند.

روش‌های برآورد پیامدها و پیش‌بینی آینده

۱- روش مقایسه‌ای: در این روش، وضعیت فعلی با آینده، بعد از اقدام پیشنهادی مقایسه می‌شود. تعیین معناداری، مبتنی بر داده‌های مقایسه‌ای است که از پژوهش‌های پیشین و تجربه‌های کسب‌شده در موقعیت‌های مشابه به دست آمده است.

۲- پیش‌بینی ساده روندها: منظور این است که یک روند موجود را انتخاب کرده و به طور ساده، پیش‌بینی مان این باشد که تغییر با همین سرعت در آینده ادامه خواهد یافت. فرض می‌شود که آنچه در گذشته روی داده است، احتمالاً در آینده هم روی خواهد داد.

۳- روش‌های ضریب‌های جمعیتی: یعنی هر افزایش خاصی در جمعیت مستلزم ضرب خاصی از سایر متغیرهاست.

۴- معناداری آماری: یعنی انجام دادن محاسباتی برای تعیین تفاوت‌های احتمالی در منطقه متأثر، پیش و پس از اقدام پیشنهادی. ارزیاب اجتماعی ممکن است از روش‌های آماری مقایسه‌ای برای تعیین معناداری آماری برخی از متغیرهای انا استفاده کند.

۵- سناریوها: سناریوها، تخیلاتی منطقی هستند مبتنی بر تصور آینده فرضی از طریق فرایند الگوسازی ذهنی مفروضات درباره متغیرهای مدنظر انا.

۶- نظر متخصصان: از افراد آشنا با محدوده مطالعه‌شده می‌توان خواست تا سناریوهایی درباره اقدام پیشنهادی ارائه کرده، پیامدهای معنادار را تعیین کنند.

۷- برآورد «تأثیرات آتی حتمی»: روش‌هایی وجود دارد که می‌توان با آن تعیین کرد که چه گزینه‌های بازگشت‌ناپذیری در نتیجه طرح یا پروژه روی خواهد داد. گزارش‌های تجربه‌های پیشین، نقشی اساسی در برآورد تأثیرات پسین دارد.

مراحل توسعه پروژه/ سیاست

همه پروژه‌ها و سیاست‌ها، مجموعه‌ای از مراحل را پشت سر می‌گذارند. برنامه‌ریزی اولیه/ توسعه سیاست، ساخت/ اجرا، راه‌اندازی/ نگهداری و در صورت شکست، توقف/ رها کردن را به دنبال دارد. دامنه‌یابی مسائل ممکن است ارزیاب اجتماعی را به این نتیجه برساند که بر یک مرحله تمرکز شود.

جدول ۲- مراحل توسعه پروژه/ سیاست

مرحله اول: برنامه‌ریزی/ توسعه سیاست
مرحله دوم: ساخت/ اجرا
مرحله سوم: راه‌اندازی/ نگهداری
مرحله چهارم: توقف/ رها کردن

۱- توسعه سیاست/ برنامه‌ریزی

توسعه سیاست/ برنامه‌ریزی به همه فعالیت‌هایی اشاره دارد که در فاصله پیشنهاد پروژه یا سیاست تا شروع ساخت پروژه یا اجرای سیاست صورت می‌گیرد. بسیاری از رهبران اجتماعی و سیاست‌گذاران بر این عقیده‌اند که تا شروع عملیاتی پروژه‌ای اتفاق نیفتد، تأثیر اجتماعی روی نخواهد داد؛ اما اثرهای واقعی سنجش‌پذیر و اغلب مهم بر محیط‌های انسانی، به محض وقوع تغییر در وضعیت اجتماعی و اقتصادی، رخ دادن را آغاز می‌کند.

این مرحله از زمان اعلان پروژه/ تغییر سیاست شروع می‌شود و تا نقطه شروع ساخت پروژه به اتمام می‌رسد. این مرحله شامل طراحی پروژه، تجدیدنظر و اصلاح آن، نظرخواهی از عموم، اخذ مجوز، ارزیابی جانشین‌ها و همچنین تصمیم بر اجرای طرح است.

در آغاز مرحله، آن دسته از سازمان‌ها و نهادهای مختلف دولتی بومی را که داده‌های مورد نیاز شما را در اختیار دارند، شناسایی کنید. اطلاعاتی که باید برای ارزیابی تأثیر اجتماعی پروژه/ سیاست گردآوری کنید، به شرح زیر است:

- ۱- اطلاعات ویژگی‌های پروژه را می‌توان مستقیماً از حامی پروژه گرفت؛ تعداد کارگران پروژه، طول زمان ساخت، اندازه و محدوده‌های پروژه و تعداد کارمندان دائمی و پاره‌وقت پروژه.

- ۲- سرشماری و سایر آمارهای جمعیت‌شناسی: سرشماری‌های ملی و استانی، جزئیات کاملی مانند سرشماری مسکن، واحدهای صنعتی، کشاورزی، کارگران و... را در اختیار ارزیاب اِتا قرار می‌دهد.

- ۳- منطقه/ بخش/ شهر/ شهرستان/ استان: جزئیات مربوط به منطقه‌بندی و کاربری زمین، اسناد مدارس و دانشگاه‌ها، داده‌های بیکاری، خدمات رفاهی و...

- ۴- اطلاعات ثانویه: شامل هر چیزی از ارزیابی‌های تأثیر محیط‌زیستی و اجتماعی است که درباره پروژه‌های مشابه نوشته شده تا مواردی همچون آمار بازدیدکنندگان تفریحی، جوازهای ساخت‌وساز، تولید انرژی و...

- ۵- مشاهده اجتماع: مشاهده اجتماع مستلزم این است که کاملاً به محیط اطراف خود دقت کنید و با مردم در کافی‌شاپ‌ها و قهوه‌خانه‌ها و سایر اماکن عمومی دیگر صحبت کنید. برنامه‌های تلویزیونی منطقه را ببینید و در نظرخواهی‌ها از عموم مردم و در سایر رویدادها شرکت کنید. داده‌های به‌دست‌آمده از مشاهده، درک شما را از تأثیرات احتمالی اقدام پیشنهادی در اجتماعاتتان افزایش می‌دهد.

- ۶- اطلاعات مشارکت‌های همگانی: در ارزیابی تأثیر محیط‌زیستی به این امر دامن‌یابی همگانی می‌گویند. در این روش می‌توان با برگزاری تجمعات

و ملاقات‌های همگانی و یا ترتیب دادن ملاقات‌ها و نظرخواهی‌های عمومی، اطلاعاتی ارزشمند را از دیدگاه‌ها و تصورات اجتماع درباره اقدام پیشنهادی به دست آورد.

۷- سایر منابع، مصاحبه با مطلعان اصلی، روزنامه‌ها و نشریه‌ها، نظرسنجی‌های عمومی، مقاله‌ها و نوشته‌های مربوط به مسائل مهم اجتماع و طرح‌های قریب‌الوقوع را گردآوری و سامان‌دهی می‌کنند.

۸- دانش محلی: به اطلاعات و دانشی اشاره دارد که از مردم اجتماع میزبان اقدام پیشنهادی درباره محیط بیوفیزیکی و اجتماعی به دست آمده است. دانش محلی را فقط می‌توان با نظرخواهی از جمعیت محلی در طول مرحله اولیه طراحی و هنگام فراهم ساختن اصول و چهارچوب اتا واتم به دست آورد. این مرحله هرچند زمان‌بر است، باید توجه داشته باشید که در این فرایند است که شما با اجتماع، منطقه و محدوده آشنا می‌شوید.

۲- ساخت / اجرا

این مرحله زمانی شروع می‌شود که به ادامه کار تصمیم گرفته شده و اجازه کار صادر می‌شود یا قانون یا مقررات جدید اجرا می‌شود. این مرحله تا زمانی که پروژه به اتمام برسد، ادامه دارد. مثالی که برای این مرحله می‌توان گفت، انتقال جمعیتی و مهاجرت نیروی کار به منطقه مورد نظر اجرای پروژه است که زیست جمعیتی آن منطقه را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

۳- راه‌اندازی / نگهداری

مرحله پس از تکمیل ساخت یا اجرای کامل سیاست را راه‌اندازی / نگهداری می‌گویند. در بسیاری از طرح‌ها، در این مرحله به تعداد کمتری کارگر نیاز خواهد بود. اگر بهره‌برداری در سطح نسبتاً ثابتی برای دوره زمانی طولانی ادامه یابد، تغییرات در این مرحله اغلب می‌تواند سودمندترین تغییرات باشد. اجتماعاتی که در پی توسعه صنعتی هستند، اغلب به دلیل اشتغال پردرآمد یا ثبات یا منافع حاصل از افزایش مالیات بر دارایی و فروش، بر این مرحله متمرکز می‌شوند.

۴- رها کردن / متوقف کردن

این مرحله، زمانی شروع می‌شود که پیشنهادی داده شود یا تصمیمی گرفته شود که پروژه یا سیاست در آینده متوقف شود. تأثیرات اجتماعی «توقف پروژه» زمانی است که قصد تعطیل کردن پروژه یا سیاستی اعلان می‌شود و اجتماع یا منطقه باید با آن سازگار شود. تعطیلی ناشی از توقف پروژه، گاهی

به معنای از دست دادن بنیان اقتصادی منطقه و بیکاری گسترده ناشی از بسته شدن کارخانه یا مرکز توزیعی باشد.

موقعیت انجام گرفتن اتا می تواند از مناطق حیات وحش دورافتاده تا محله های شهری را شامل شود. هر کدام ویژگی های خاصی دارد که تأثیرات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می دهد و بسته به نوع پروژه متفاوت خواهد بود. متغیرهای اتا به تغییراتی سنجش پذیر اشاره دارد که در اثر پروژه های توسعه یا تغییرهای سیاستی در جمعیت انسانی و اجتماعات و روابط اجتماعی روی می دهد. متغیرها باید معرف تجربی گسسته، صوری، یا پیوسته داشته باشد تا بتواند در بافت تأثیر اجتماعی خاص سنجیده، گردآوری و تفسیر شود. یک متغیر اتا به ما کمک می کند تا بفهمیم یک اجتماع به چه نحوی ممکن است در اثر توسعه پروژه و انجام سیاست ها، تغییر یابد. متغیرهای اتا به محیط اجتماعی کلی اشاره ندارند؛ آنها فقط پیامدهای اقدام پیشنهادی را نشان می دهند.

متغیرهای اتا مستلزم گردآوری اطلاعات از جمعیت وسیع تر به وسیله پیمایش نیست؛ اما می تواند از چنین اطلاعاتی استفاده کند. اکثر ارزیاب هایی که در سطح پروژه یا اجتماع به ارزیابی می پردازند، نه وقت و نه تخصص کافی برای انجام پیمایش مفصل را دارند. با وجود این، داده های به دست آمده از پیمایش ها، درک ما را از پاسخ اجتماع به تغییر اجتماعی افزایش می دهد. متغیر اتا نباید با برچسب های جامعه شناسی، مانند طبقه متوسط و قومیت و گروه های کوچک یکسان تلقی شود. این برچسب ها، مفاهیم جامعه شناسی را تعریف می کنند، اما تغییراتی را که در اثر توسعه در اجتماعات روی داده، توصیف نمی کنند.

تعداد متغیرهای اتای ذکر شده در کتاب، ۲۸ مورد است و در پنج دسته بندی زیر تفکیک شده که در جدول (۳) آمده است.

مراحل فرآیند ارزیابی اجتماعی

۱- برنامه ای برای جلب مشارکت عمومی شکل دهید: در این مرحله، ارزیاب اجتماعی باید برنامه ای برای جلب مشارکت عمومی شکل دهد تا انتخاب ذی نفعان را هدایت کند و اقدامات لازم برای گنجاندن همگان در فرایند تصمیم گیری را به تفصیل شرح دهد.

۲- توصیف اقدامات پیشنهاد شده (و جانشین های ممکن): گزارشی روشن از اقدامات پیشنهادی و محدوده محتمل تأثیر آن و مرزهای اجتماع تهیه کنید.

۳- تاریخچه و وضعیت اولیه (نیم رخ اجتماع): اقدامات پیشنهادی را در بافت وضعیت تاریخی یا فعلی یا وضعیت انسانی/محیطی در اجتماع یا منطقه شرح دهد.

جدول ۳- متغیرهای ارزیابی تأثیر اجتماعی

متغیرها	توضیح	حوزه
- تغییر جمعیت - ورود یا خروج کارگران موقت - حضور ساکنان فصلی (فراغتی) - جابه جایی افراد و خانواده‌ها - نداشتن تجانس در ترکیب سنی، جنسی، نژادی یا قومی	به تغییر تعداد و تراکم و توزیع افراد، میزان مهاجرت به داخل/ خارج و هر نوع تغییر در ترکیب جمعیت به لحاظ سن، سکونت، قومیت و جنسیت اشاره دارد.	تأثیرات جمعیتی
- شکل‌گیری نگرش‌ها درباره پروژه - فعالیت گروه‌های ذی‌نفع - تغییر در اندازه و ساختار دولت محلی - وجود برنامه‌ریزی و منطقه‌بندی - تنوع صنعتی - حداقل درآمد لازم برای گذران خانواده/ امرار معاش - بهبود نابرابری‌های اقتصادی - تغییر در برابری اشتغال گروه‌های اقلیت - تغییر در فرصت‌های شغلی	به تغییر نگرش‌ها و ارزش‌ها، پیدایش گروه‌های ذی‌نفع و تغییر دولت محلی و فرصت‌های اشتغال برای همه شهروندان اشاره دارد.	ترتیبات نهادی/ اجتماعی
- حضور کارگران بیرونی - همکاری میان‌سازمانی - به وجود آمدن طبقات اجتماعی جدید - تغییر در تمرکز صنعتی/ تجاری منطقه - حضور ساکنان آخر هفته	به تغییر تصویر اجتماع، تغییر در ساختار قدرت اجتماع با ظهور یا نابودی کسب و کارها یا نهادهای دولتی و هر نوع تضاد احتمالی میان ساکنان محلی و تازه‌واردان یا حتی بیرونی‌ها اشاره می‌کند که از طرح نشأت می‌گیرد.	اجتماعات در گذار
- اختلال در زندگی روزمره و الگوهای جابه‌جایی - نداشتن تجانس در رویه‌های فرهنگی و دینی - تغییر در ساختار خانواده - اختلال در شبکه‌های اجتماعی - تغییر در تصور افراد درباره امنیت و سلامت عمومی - تغییر فرصت‌های گذران اوقات فراغت	به تأثیرات در سطح خانواده و فرد اشاره می‌کند. به تغییر ساختار خانواده و روابط اجتماعی فردی و تصور افراد از تغییراتی که در زندگی روزمره آنها و خانواده‌های محدوده طرح در اثر اقدام پیشنهادی به وجود خواهد آمد.	تأثیرات در خانواده و فرد
- تغییر در زیرساخت اجتماع - خرید و فروش زمین - تأثیرات در منابع شناخته‌شده فرهنگی، تاریخی، مقدس و باستان‌شناسی	این بخش به تأثیرات رخداده از تغییرات کاربری زمین اشاره دارد.	تأثیرات در خانواده و فرد

۴- **دامنه یابی:** آغاز شناسایی انواع تأثیرات اجتماعی است که باید بر اساس صاحب‌ه/ بحث با همه ذی‌نفعان و حامیان و همچنین مرور دقیق متون و مطالعات پیشین بررسی شود. دامنه‌یابی همچنین شناسایی مسائل مهم اقدام پیشنهادی است. دامنه‌یابی متضمن شناسایی ذی‌نفعان اصلی و تأمل اولیه درباره تأثیرات اجتماعی و جانشین‌های اقدام پیشنهادی است. اتای مستقل ممکن است مستلزم ارزیابی انتقادی دامنه برنامه کار شما به دست افراد متخصص همکار باشد.

مراحل فرآیند دامنه‌یابی به شرح زیر است:

توصیف اقدام پیشنهادی ← مرور اجمالی پیشینه تاریخی ← تعیین مرحله فرایند توسعه ← شناسایی ذی‌نفعان ← تعیین منطقه یا محدوده تأثیر ← تعیین تأثیرات اجتماعی بالقوه ← روش‌ها و سنجه‌ها ← توجه به جانشین‌های احتمالی ← توسعه برنامه کار ۴-۱- شناسایی ذی‌نفعان اصلی: به افراد یا گروه‌هایی ذی‌نفع گفته می‌شود که تحت تأثیر اقدام پیشنهادی، بیشترین تأثیر را خواهند پذیرفت. افراد، گروه‌ها، اجتماعات، سازمان‌های دولتی و غیر دولتی، شهروندان و... که در منطقه موردنظر طرح هستند، می‌توانند به عنوان ذی‌نفع شناخته شوند. ذی‌نفعان را می‌توانید در دسته‌بندی‌هایی مانند واحدهای دولتی محلی، سازمان‌ها و گروه‌های اجتماع، واحدهای استانی و ملی، شهروندان ذی‌نفع، حامیان پروژه، جمعیت بومی و جمعیت‌های خاص تقسیم‌بندی کنید.

۴-۲- تعیین منطقه یا محدوده تأثیر

۴-۲-۱- محدوده تأثیر اولیه: محدوده جغرافیایی را توصیف کنید که فکر می‌کنید بیشترین تأثیر را از اقدام پیشنهادی خواهد پذیرفت. منظور ما از تأثیرات اولیه یا محدوده تأثیر اولیه، تأثیرات مستقیمی است که در نتیجه اقدام پیشنهادی در مکان و زمان روی خواهد داد.

۴-۲-۲- محدوده تأثیر ثانویه: منظور از تأثیرات ثانویه، پیامدهای ثانویه‌ای است که اقدام پیشنهادی به دنبال خواهد داشت، اما ممکن است در فاصله طولانی‌تری روی دهند، ولی به طرز معقولی پیش‌بینی پذیرند.

۴-۲-۳- مرزهای جغرافیایی اتا: برای ارزیابی پروژه یا تغییر سیاستی، باید محدوده پروژه را که تأثیرات اولیه در آن رخ می‌دهد، مشخص کنید تا بتوانید داده‌های لازم با منطقه مورد نظر تان را مشخص و در پروژه استفاده کنید.

۵- **تأثیر اقدام پیشنهادشده را بررسی کنید/ بشناسید:** با استفاده از منابع اطلاعاتی و استراتژی‌های پژوهشی و تحلیلی مختلف، اطلاعات جامعی درباره هر کدام از متغیرهای ارزیابی تأثیر اجتماعی گردآوری کنید که در مرحله

دامنه‌یابی یا به دست ذی‌نفعان مشخص شده است.

درون‌مایه کلی درباره تأثیرات اجتماعی

- ۱- شامل مواردی مانند مهاجرت به مناطق شهری، ازدحام جمعیت، امنیت اجتماع و کیفیت زندگی است.
- ۲- مسائلی مانند از میان رفتن نهادهای اجتماع، نبود فرصت‌های فردی، نگرش درباره تغییر به صورت کلی، نبود منطقه‌بندی، توسعه اجتماع و به‌ویژه فرصت‌های اشتغال‌اندک برای جوانان است.
- ۳- مورد سوم، مواردی است که به متکثر شدن گروه‌های اجتماعی، از دست رفتن کنترل محلی، از بین رفتن سبک زندگی آرام و حل این مسئله که «گروه‌های جدید چگونه با اجتماع مورد نظر هماهنگ خواهند شد؟» می‌پردازد.
- ۴- عواملی مانند دشواری زندگی، امنیت فردی، ترافیک سنگین و همچنین مواردی مانند سوءاستفاده از کودکان، سوءمصرف الکل و مصرف مواد مخدر، جرم و وندالیسم، حاملگی نوجوانان و تعداد بسیار زیاد مستمری‌بگیران است.
- ۵- در درون‌مایه پنجم، مشارکت‌کنندگان به مسائلی مانند در دسترس بودن مراقبت‌های بهداشتی، وجود مدارسی با استانداردهای آموزشی، محیط‌زیست باکیفیت، امکانات حمل‌ونقل عمومی، تفریحی و همچنین امکاناتی برای شهروندان سالخورده، آب سالم و امکانات کافی برای انهدام زباله است.

فرایند ارزیابی متغیرهای اِتا

اتا ۱- بر آورد تغییر جمعیتی

میزان و سرعت تغییر جمعیت، مؤثرترین عامل در زیرساخت و خدمات لازم اجتماع است و ممکن است عامل تعیین‌کننده تأثیرات اجتماعی و مالی دیگری نیز در محدوده پروژه باشد. برای تغییر جمعیت از سه معرف استفاده می‌شود:

- میزان تغییر جمعیت

- تراکم جمعیت در محدوده ارزیابی

- میزان درون‌آیی^۱ یا برون‌روی^۲ افراد در اثر فعالیت‌های مربوط به پروژه

مرحله اول: استخراج اطلاعات مربوط به گذشته از سرشماری‌ها

مرحله دوم: پرسش‌هایی برای راهنمایی تحلیل تأثیرات جمعیتی: سؤالاتی که می‌توان در این مرحله پرسید، روند تغییرات جمعیتی در سی سال گذشته و اهداف جمعیتی (کاهش، افزایش یا ثابت نگه‌داشتن جمعیت) محدوده مورد نظر پروژه است.

1- influx
2- outflux

مرحله سوم: تغییرات جمعیتی را در منطقه‌ای که آن را مطالعه می‌کنید، به صورت جدول در بیاورید. جمعیت فعلی، جمعیت برآورد شده پس از پروژه، تفاوت (+یا-) و درصد تغییر را در جدول وارد کنید.

مرحله چهارم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر افزایش یا کاهش بیشتر از ۵ درصد است، پژوهش نشان داده است که محدوده مطالعه شده، تغییرات معناداری را تجربه می‌کند.

آزمون معناداری: هم به درصد توجه کنید و هم به تعداد تغییری که بیش از ۵ درصد یا ۵۰۰ نفر است.

اتا ۲- برآورد درون آبی یا برون روی کارگران موقت

بسیاری از تأثیرات اجتماعی، ریشه در تعداد و ترکیب شغلی پروژه و کارگرانی دارد که برای ساختن (یا برچیدن) پروژه پیشنهادی لازم هستند. برخی از تأثیرات ناشی از ورود کارگران، موقتی است (مانند تهیه مسکن و مراقبت بهداشتی)؛ اما برخی از تغییرات (مانند توسعه زیرساخت) ممکن است دائمی باشد. ارزیاب اجتماعی باید بداند نیروی کار لازم از پروژه از مردم بومی تأمین می‌شود یا از مهاجران، تا بتواند این بخش را با دقت بالا برآورد کند.

مرحله اول: به دست آوردن اطلاعات درباره کارگران موقت: داده‌های مربوط به تعداد و ترکیب شغلی پروژه و کارگران مرتبط با آن را می‌توان از حامی پروژه به دست آورد. سؤالاتی که در این بخش پرسیده می‌شود این است که آیا نیاز به افزایش تعداد کارگر غیر بومی هست؟ در صورتی که جواب مثبت باشد، متوسط تعداد کارگران در هر ماه، تعداد و درصد کارگران غیر بومی و مدت زمان فعالیت آنها باید محاسبه شود.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تعداد کارگران غیر بومی بیش از ۴۰ نفر یا ۲۵ درصد باشد، یا طول دوره ساخت بیش از شش ماه باشد، اطلاعات باید وارد جدول اتا شود.

آزمون معناداری: اگر تعداد کارگرانی که از بیرون اجتماع آورده می‌شوند، بیش از ۵۰ نفر یا ۵۰ درصد باشد و پروژه بیش از ۱۲ ماه طول بکشد، این تغییر را تغییری معنادار در نظر بگیرید.

اتا ۳- ارزیابی حضور ساکنان فصلی (فراغتی)

این بخش اشاره دارد به افزایش یا کاهش فصلی در جمعیت که تأثیر در توسعه امکانات تفریحی و فراغتی مانند ساخت مَتل‌ها، ایستگاه بنزین و سایر فعالیت‌های تجاری در محدوده دارد. اگر تعداد ساکنان فصلی زیاد است، هویت اجتماع و فرصت‌های شغلی در اجتماع ممکن است به طور روزافزون

به حضور ساکنان فصلی وابسته باشد. نوسان جمعیتی ممکن است تأثیر اساسی در زیرساخت اجتماع، الگوهای اشتغال، کسب و کار و سایر ابعاد زندگی روزمره داشته باشد.

مرحله اول: به دست آوردن داده‌های مربوط به ساکنان فصلی: سؤالاتی که باید در این مرحله بپرسید این است که آیا اقدام پیشنهادی، باعث اجتماع ساکنان فصلی خواهد شد؟ اگر جواب مثبت باشد، برآورد تعداد آنها را از حامی پروژه به دست آورید و برآورد خود را در جدول، روبه‌روی معرف‌های جمعیت فعلی، ساکنان فصلی و نسبت ساکنان فصلی به جمعیت فعلی وارد کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر نسبت ساکنان فصلی پیش‌بینی شده به جمعیت ثابت بیش از ۱۰ درصد یا ۴۰ نفر است، اطلاعات را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: در صورتی که ساکنان فصلی نسبت به جمعیت فعلی، بیش از ۱۵ درصد هستند، آن را مهم قلمداد کنید.

اتا ۴- شناسایی افراد و خانواده‌هایی که باید جابه‌جا شوند

این متغیر به تعداد افرادی اشاره دارد که به اختیار یا اجبار، در اثر پروژه پیشنهادی برای همیشه از خانه‌های فعلی‌شان نقل مکان خواهند کرد. هر نوع جابه‌جایی، داوطلبانه یا اجباری، برای افراد و خانواده‌های درگیر تنش‌زاست. از لحاظ اهداف برنامه‌ریزی، شدت تأثیر، وابسته به تعداد افرادی که جابه‌جا شوند و همچنین به مسافت جابه‌جایی ارتباط دارد.

مرحله اول: روش‌هایی برای تحلیل متغیر جابه‌جایی: اگر پیش‌بینی جابه‌جایی افراد یا خانواده‌ها را می‌کنید، طبق اطلاعات حامی پروژه، تعداد خانواده‌ها را برآورد کنید. نسبت توزیع سنی (سن، جنسیت، بومی بودن/نبودن) افرادی را که مهاجرت می‌کنند، برآورد کنید. درصد آن را محاسبه کنید و مشخص کنید که مهاجرت‌ها داوطلبانه یا اجباری است. همچنین آیا طرح یا پروژه، راه‌حلی برای تهیه مسکن برای نیروهای خود دارد.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر قرار است بیش از ۲۵ نفر (۱۰ خانوار) جابه‌جا شود و بیش از ۴۰ درصد از این افراد، سالخورده و فقیر و یا ساکن طولانی‌مدت هستند و مسکن جدیدی در همان نزدیکی وجود ندارد، به احتمال قوی، افراد جابه‌جا شده با مشکل سازگاری مواجه خواهند شد. نتایج معنادار را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: اگر بیش از ۵۰ نفر (۹ خانوار) باید جابه‌جا شود، یا بیش از ۲۵ درصد فقیر یا سالمند هستند، این تغییر را معنادار بشمارید. همچنین

اگر مدت زمان اعلام آمادگی برای جابه‌جایی تا جابه‌جایی واقعی بیش از ۱۸ ماه است، آن را مهم تلقی کنید.

اتا ۵- ارزیابی نبود تجانس سنی و جنسی و نژادی و قومی

یکی از اهداف توسعهٔ اجتماع، افزایش منافع با حداقل اختلالات اجتماعی است. ممکن است وارد کردن افرادی که پس‌زمینهٔ آنان با افراد اجتماع اصلی متفاوت است، مستلزم تغییر در زیرساخت اجتماع و تدارک خدمات حمایتی به منظور تأمین نیازهای گروه‌های جمعیتی متفاوت باشد. سایر تأثیرات اجتماعی عبارتند از: گسست روابط اجتماعی و ساختارهای سنتی قدرت و مشکل ادغام تازه‌واردها در اجتماع.

مرحله اول: پرسش‌هایی برای تحلیل پروژه اتای خودتان: بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از حامی پروژه، نیم‌رخ سنی، جنسی، نژادی و قومی افرادی را ترسیم کنید که به دلیل اقدام پیشنهادی به اجتماع آورده خواهند شد. افراد علاوه بر کارگران پروژه، می‌توانند دانشجویان، توریست‌ها و کارمندان کسب و کارهای جدید باشند. داده‌های لازم را با متغیرهای درصد زیر ۳۵ سال، درصد اقلیت، درصد زنان و درصد قومی/نژادی وارد جدول کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر هر کدام از تفاوت‌های جدول بیش از ۱ درصد است، اطلاعات را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: آزمون خی‌دو یا نوعی دیگر از آزمون همبستگی آماری را برای تفاوت در ترکیب جمعیت‌شناسی میان ساکنان جدید و فعلی به کار برید.

اتا ۶- ارزیابی شکل‌گیری نگرش‌ها درباره پروژه

منظور از نگرش‌ها، احساسات و باورها و دیدگاه‌های منفی یا مثبتی است که ساکنان اجتماع در برابر پروژه‌های پیشنهادی یا تغییر سیاست نشان می‌دهند. نگرش‌های عمومی در تصمیم به ادامهٔ کار، ضرورت یا نبود ضرورت تغییر در پروژه و میزان نیاز به تعدیل، نقش اساسی دارد. اکثر تغییرات، هم پیامدهای مثبت و هم پیامدهای منفی دارد و ارزیاب باید به هر دو پیامد بپردازد.

مرحله اول: شیوه‌های ارزیابی نگرش‌ها دربارهٔ پروژه: سؤالاتی که در این مرحله مطرح می‌شود، به این شرح است:

- آیا در مقالات منتشرشده در روزنامه‌های محلی، وب‌سایت‌ها و اتاق‌های چت محدوده موردنظر یا مناطق هم‌جوار، اطلاعاتی درباره نگرش‌ها درباره پروژه، موافق یا مخالف وجود دارد؟

- در تجمعات عمومی و کلوپ‌ها و انجمن‌های داوطلبان و ملاقات‌های عمومی رسمی دربارهٔ اقدام پیشنهادی، آیا دیدگاه‌های متفاوتی درباره تغییر پیشنهادی وجود دارد؟

مرحله دوم: اگر پاسخ سؤالات بله است، در جدولی به شرح هر کدام از منابع آورده شود: روزنامه‌ها، وبسایت‌ها، تجمعات و... .

مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر هر کدام از اطلاعات به دست آمده نشان از حداقل ۳۵ درصد مخالفت با پروژه پیشنهادی یا تغییر سیاست دارد، اطلاعات آن را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: آزمون خی دو یا آزمون دیگری برای همبستگی انجام دهید. اگر بیش از ۳۵ درصد از پاسخ‌ها مخالف است، در این صورت اقدام پیشنهادی ممکن است با مقاومت روبه‌رو شود.

اتا ۷- ارزیابی فعالیت گروه ذی‌نفع

گروه‌ها و سازمان‌های ذی‌نفع، نیروهای مشخص فعالی در اجتماع هستند که احتمال دارد از اقدام پیشنهادی یا تغییر در قانون‌گذاری یا سیاست سود ببرند یا زیان ببینند. این گروه‌ها با فعالیتشان، دیدگاه‌های گروه خود را اعلان می‌کنند. گروه‌های ذی‌نفع، نقش مهمی در شکل‌دهی به واکنش اجتماع بازی می‌کنند و همچنین ممکن است به رهبران اجتماع در فرایند تعدیل/بهبود کمک کنند.

مرحله اول: اطلاعات مربوط به اجتماع را به شکل جدول در بیاورید: به عنوان بخشی از فرایند دامنه‌یابی، فهرستی از گروه‌های ذی‌نفع و متاثر را تهیه کنید. در جدولی، اطلاعات را وارد کنید و به تفکیک مشخص کنید که تعداد موافقان، تعداد مخالفان و همچنین درصد تجمعی هر یک، چه مقدار است.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تحلیل شما نشان می‌دهد که بیش از ۲۵ درصد سازمان‌ها و گروه‌ها، مخالف اقدام پیشنهادی هستند، اطلاعات مربوطه را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: به تفاوت میان تعداد اعضای سازمان‌های موافق و مخالف دقت کنید.

اتا ۸- میزان تغییر در اندازه ساختار حکومت محلی

منظور از تغییر، کاهش یا افزایش کارمندان محلی/دولتی در اثر پروژه پیشنهادی است. این متغیر مربوط به مراحل راه‌اندازی/نگهداری و توقف/تعطیلی پروژه است. اگر تغییرات سازمانی پیش‌بینی نشود، امکان ندارد حکومت محلی بتواند خود را سازگار کند و ممکن است منافع پروژه از دست برود.

مرحله اول: میزان تغییر در اندازه حکومت را مشخص کنید. تعداد افراد انتصابی تمام‌وقت هم‌رتبه‌ای را که اکنون در استخدام واحد اداری می‌باشند، بنویسید.

مرحله دوم: تفسیر نتایج: آیا سطح مهارت موجود در حکومت محلی قادر به اداره مسئولیت‌های دولتی بسط‌یافته ناشی از پروژه است؟ درصد تغییر در

تعداد کارکنان جدید نسبت به کارکنان فعلی را مشخص کنید.

مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر افزایش پیش‌بینی شده در مجموع پست‌ها بیش از ۳ است، آن را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: اگر نیاز به بیش از سه منصب حکومت محلی یا کمتر از آن است، با پیامدی معنادار مواجه هستید. اما نتایج این متغیر باید تصویری از تعداد و نوع کارمندانی که در حکومت محلی در صورت اقدام پیشنهادی لازم است، ارائه کند.

اتا ۹- ارزیابی وجود برنامه‌ریزی و منطقه‌بندی

اگر قوانین^۱ برنامه‌ریزی و منطقه‌بندی و همچنین نهادهای و کارکنان لازم برای اجرای آنها در اجتماع شما وجود ندارد، باید ایجاد شود؛ زیرا باعث رشد یا افول پروژه خواهد شد.

مرحله اول: اسناد بخش، شهر، روستا یا شهرستان، داده‌های لازم را برای مشخص کردن بودن نبود هر سطحی از منطقه‌بندی و برنامه‌ریزی در محدوده پروژه بگیرید. اطلاعات را به تفکیک برنامه جامع، قانون‌ها، آیین‌نامه‌ها، مقررات و... وارد جدول کنید و مشخص کنید که اطلاعات وجود دارد یا خیر.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر به هر کدام از گزینه‌های مربوط به برنامه‌ریزی و منطقه‌بندی در جدولی که در مرحله اول تهیه کردید، پاسخ خیر دادید، در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: اگر اکثر پاسخ‌های شما به پرسش‌های مرحله اول، خیر است، ممکن است اجتماع بسیاری از منافع را از دست بدهد و باید مقررات منطقه‌بندی و طراحی و سایر کنترل‌های کاربردی زمین را اضافه کند.

اتا ۱۰- ارزیابی تنوع صنعتی

منظور از تنوع صنعتی، تعداد انواع صنایع بخش خصوصی (کارخانه‌ها، خرده‌فروشی‌ها، خدماتی‌ها و...) در محدوده پروژه است. یکی از اهداف توسعه اجتماع، تنوع بخشیدن به بخش‌های خدمات و صنعت در اقتصاد محلی است. اگر در اثر پروژه پیشنهادی، کالاها یا خدمات مورد نیاز خود را از اجتماع محلی بخرند، موجب رشد سایر بخش‌های اجتماع خواهد شد.

مرحله اول: شیوه‌ای برای مشخص کردن تنوع صنعتی: با استفاده از داده‌های به‌دست‌آمده از آخرین سرشماری واحدهای تجاری شهر یا منطقه، فهرست خود را تکمیل کنید.

مرحله دوم: ارزیابی یافته‌های معنادار: اگر جمع شرکت‌ها زیاد است و/یا

نیم‌رخ صنعتی دیده می‌شود، اجتماع برای دست یافتن به منافع توسعه پروژه پیشنهادی در وضعیت بهتری خواهد بود. با وجود این اگر شهرکی تک‌صنعتی است، باید به تفصیل شرح دهید که اقدام پیشنهادی به چه شکل، تغییری در ترکیب کسب‌وکارها وارد می‌کند و آن را وارد جدول کنید. **آزمون معناداری:** آزمون آماری همبستگی.

اتا ۱۱- ارزیابی وجود حداقل دستمزد لازم برای گذران خانواده/ امرار معاش
حداقل دستمزد اشاره دارد به میزان پول لازم برای خانواده‌ای چهارنفره تا در اجتماع/ منطقه یا بخشی که تغییر پیشنهادی در آن واقع شده، بالای خط فقر زندگی کنند.

مرحله اول: محاسبه حداقل دستمزد برای گذراندن خانواده/ امرار معاش برای اجتماع شما: میانه درآمد خانواده برای منطقه $X43\% =$ خط فقر (در ایران، خط فقر را وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به صورت سالانه اعلام می‌کند).
مرحله دوم: اطلاعات سمت‌ها را از حامی پروژه یا اگر پروژه‌ای در حال تعطیل شدن است، فهرست کارکنان فعلی را به تفکیک گروه‌های شغلی تهیه کنید.
مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تعداد شغل‌های دارای درآمد گذران زندگی که ایجاد شده یا از دست رفته است، بیش از ۵۰ درصد مجموع همه گروه‌های شغلی است و مشاغل پاره‌وقت بیش از ۲۵ درصد کل سمت‌هاست، اطلاعات را وارد جدول اتا کنید.
آزمون معناداری: آزمون آماری همبستگی.

اتا ۱۲- ارزیابی بهبود نابرابری‌های اقتصادی
منظور از بهبود نابرابری‌های اقتصادی، میزان مطابقت فرصت‌های شغلی ایجاد شده در پروژه پیشنهادی با مهارت‌های شغلی افراد بیکار در منطقه پروژه است. دلیل اهمیت این بخش این است که توجیه پروژه، اغلب متکی به این است که پروژه پیشنهادی، شغل ایجاد می‌کند.

مرحله اول: روش‌هایی برای بررسی نابرابری‌های اقتصادی احتمالی: اطلاعات مربوط به بیکاران، همچنین گزارش فهرست ماهانه حقوق‌گیران را از داده‌های محلی به دست آورید. با استفاده از داده‌ها، توضیحات گروه‌های شغلی را به تفکیک تعداد بیکار، تعداد شغل پروژه و تعداد بیکار برآورد شده وارد کنید.
مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر میزان بیکاری کلی، ۱۰ درصد از جمع کل همه گروه‌های شغلی را کاهش یا افزایش می‌دهد، وارد جدول اتا کنید.
آزمون معناداری: آزمونی آماری برای سنجش نسبت میان تعداد بیکار فعلی و تعداد بیکار پیش‌بینی شده یا اقدام پیشنهادی انجام دهید.

اتا ۱۳- ارزیابی تغییر در برابری اشتغال گروه‌های اقلیت

منظور از برابری اشتغال برای اقلیت‌ها، تطابق فرصت‌های شغلی همراه با پروژه با مهارت‌های شغلی گروه‌های بیکار و محروم و اقلیت، از جمله جوان‌ترهای کم‌درآمد، اقلیت‌های قومی و نژادی و زنان است. توجه داشته باشید که پروژه ممکن است به طور غیر مستقیم برابری اجتماعی را در اجتماع متأثر، افزایش یا کاهش دهد.

مرحله اول: شیوه بررسی فرصت‌های شغلی پروژه برای اقلیت‌ها: فهرست اقلیت‌های اجتماع موضوع مطالعه‌تان را بنویسید. اطلاعات مربوط به مشاغل و تعداد افراد بیکار را مشخص کنید. سپس فهرستی از عناوین شغلی اقلیت‌های بیکار را در منطقه موضوع مطالعه خود به دست بیاورید. با توجه به اطلاعات به دست آمده از عناوین شغلی که حامی در اختیار شما گذاشته، اطلاعات هر گروه شغلی را در جدولی با تفکیک بیکاران فعلی اقلیت‌ها، تعداد شغل پروژه و تعداد اقلیت بیکار برآورد شده بنویسید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: داده‌ها را تفسیر کنید و به دنبال مطابقت بین فرصت‌های شغلی پروژه پیشنهادی با مهارت‌های شغلی اقلیت‌های بیکار باشید. اگر تطابقی بین این دو نبود، اطلاعات را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: آزمون آماری همبستگی برای سنجش میان تعداد فعلی اقلیت بیکار و تعداد اقلیت بیکار پیش‌بینی شده پس از اجرای پروژه.

اتا ۱۴- ارزیابی تغییر در فرصت‌های شغلی

منظور از تغییر در فرصت‌های شغلی، میزان تغییری است که پروژه یا توسعه پیشنهادی در نیم‌رخ شغلی اجتماعی متأثر ایجاد خواهد کرد. تغییر در فرصت‌های شغلی ممکن است به تغییر در درآمد خانواده، تغییر در نقش‌های خانوادگی و حتی تغییرات اساسی در سبک زندگی کسانی که پست جدیدی را به دست می‌آورند، منجر شود.

آثار غیر مستقیم دیگر افزایش فرصت‌های شغلی می‌تواند نگه داشتن جوانان در اجتماع باشد که در غیر این صورت، باید اجتماع را ترک می‌کردند. همچنین توسعه پروژه ممکن است باعث شود که جوانان محلی از تحصیلات تکمیلی صرف‌نظر کنند و وارد کار شوند و بدون مهارت باقی بمانند.

مرحله اول: داده‌های لازم برای تحلیل تغییر در فرصت‌های شغلی: برای تحلیل این متغیر، به تمام اطلاعات شغلی اجتماعتان نیاز دارید. از منابع اطلاعاتی استفاده شده در سه متغیر پیشین استفاده کنید. با استفاده از اطلاعات مربوط

به عناوین شغلی، در جدولی به تفکیک تعداد شاغل در این زمان، تعداد شغل پروژه و درصد تغییر (+/-) برای هر گروه شغلی را وارد کنید.

مرحله دوم: تفسیر: در این بخش، به دنبال تشابهات یا نبود تشابهات میان انواع فرصت‌های شغلی ناشی از پروژه پیشنهادی و انواع مشاغل افراد شاغل فعلی در اجتماع متأثر باشید.

آزمون معناداری: آزمون آماری همبستگی بین تعداد شاغل فعلی در هر مقوله و تعداد پیش‌بینی شده در هر مقوله پس از اقدام پیشنهادی.

اتا ۱۵- ارزیابی حضور کارگزار بیرونی

منظور آغاز حضور یا غیبت دائمی نهادهای دولتی یا کسب‌وکاری خصوصی یا نوعی صنعت (اپراتور پروژه یا حامی آن) در محدوده تأثیر پروژه است که پیش از این در اجتماع حضور نداشته و مدیریت و کنترل آنها از بیرون اجتماع صورت می‌گیرد. دلیل اهمیت این موضوع آن است که ممکن است کارگزار، تصمیم‌هایی بگیرد که اجتماعات محلی را تحت تأثیر قرار دهد؛ اماربلی به نیازها و اولویت‌های محلی ندارد یا تصمیم‌هایی که با منافع محلی هم‌راستا نیست و عامل عمده نارضایتی در میان ساکنان اجتماع و منطقه و شهر است. حضور کارفرمای جدید می‌تواند روابط اجتماعی موجود و ساختار قدرت اجتماعی محلی را به طور اساسی تغییر دهد.

مرحله اول: تعیین حضور کارگزار بیرونی: آیا پروژه پیشنهادی به از میان رفتن یا پیدایش نهادهای دولتی یا صنعت یا کسب‌وکار خصوصی در اجتماع مورد نظر منجر می‌شود؟ اگر جواب بله است، با توجه به مشخص کردن ذی‌نفعان در بخش دامنه‌یابی مشخص کرده و در ا تا ۷ در فهرستی که وارد کردید، مشخص کنید که کارگزار بیرونی که وارد یا خارج می‌شود، کدام است؟

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر پاسخ بله است، رهبران و شهروندان اجتماع احتمالاً با سازمان‌ها و کارگزاران جدید دچار تضاد خواهند شد؛ به‌ویژه اگر تصمیم‌های بیرون از منطقه مدنظر گرفته شود. اگر نهادهای دولتی یا سازمان خصوصی، اجتماع را ترک کند، ممکن است که بسته به تعداد رهبران اجتماع و میزان فعالیت افرادی که خواهند رفت، دچار خلأ رهبری شود. یافته‌ها را در جدول ا تا وارد کنید.

آزمون معناداری: این یک متغیر اتای «یا...یا» است.

اتا ۱۶- تعیین سطح همکاری میان‌سازمانی

سطح همکاری میان‌سازمانی مربوط است به میزان توانایی سازمان‌ها و نهادهای نظارتی و برنامه‌ریز و حمایتی برای کار در کنار یکدیگر و سهیم شدن

در اهداف و سیاست‌های مشترک. این متغیر، مستلزم بررسی کارگزاران مجزا و مستقل در یک سطح است.

ارزیاب باید هر سازمان و نقش‌های مربوط به آن را در فرایند تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی شناسایی کند. سازمان‌ها و نهادها نیز مانند افراد، اهداف و ارزش‌های مشترک دارند. اقدامات منفرد در منطقه ممکن است تأثیرات مهمی در مکانی دیگر بر جای بگذارد یا حتی تصمیم‌های دیگر را تحت الشعاع قرار دهد. برای تحقق کامل منافع پروژه یا تغییر سیاست، همه گروه‌ها و سازمان‌های ذی‌نفع باید قادر باشند برای دستیابی به اهداف مشترک با هم کار کنند.

مرحله اول: اقدام پیشنهادی یا تصمیم‌هایی را که باید اتخاذ شوند، از بخش دامنه‌یابی بنویسید.

مرحله دوم: در جدولی، تمامی گروه‌های ذی‌نفع را وارد کنید و به تفکیک، سیاست‌هایی را که باید با هر کدام مشورت شود، مشخص کرده، روبه‌روی متغیرهای تأییدهای لازم و نظرخواهی‌های لازم وارد کنید.

مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تعداد تأییدهای لازم بیش از چهار تأیید است، همکاری و هماهنگی موفقیت‌آمیز، با محدودیت مواجه خواهد شد. به عنوان قاعده کلی، پژوهشگر اِتا باید همکاری در حل مسئله را در تناسب با تعداد و اندازه نهادها و واحدهای دولتی صاحب‌نظر و در رابطه با بازه زمانی و حجم پروژه برآورد کند.

مرحله چهارم: بر اساس تجربه و شناخت خود از اجتماع و بحث با شهروندان و برنامه‌ریزان و مقامات انتخابی و همچنین حامیان پروژه‌های مشابه، سطح همکاری میان‌سازمانی را در اجتماع متأثر برآورد کنید.

آزمون معناداری: مسائلی را که نیازمند بیش از چهار سطح تأیید و مشورت است، مهم در نظر بگیرید.

اتا ۱۷- ارزیابی پیدایش طبقات اجتماعی جدید

منظور از طبقات اجتماعی جدید، پیدایش یا از میان رفتن گروهی از افراد در اثر اقدام پیشنهادی است که باعث می‌شود یکی از طبقات اجتماعی بزرگ‌تر شود یا طبقه اجتماعی جدیدی بر اساس تحصیلات و سطوح درآمد یا شغل یا سبک زندگی در اجتماع به وجود آید.

دلیل اهمیت این موضوع این است که ممکن است پیدایش یا از میان رفتن گروهی از افراد در اجتماع که سبک زندگی متفاوتی نسبت به اکثر ساکنان طولانی‌مدت دارند، روابط قدرت و روابط سیاسی را در اجتماع متأثر

تغییر دهد؛ میزان مشارکت ساکنان قبلی در سازمان‌ها و فعالیت‌های اجتماع را تحت تأثیر قرار دهد. از میان رفتن طبقات اجتماعی اصلی می‌تواند خلأ رهبری ایجاد کند.

مرحله اول: تعیین تغییرات در طبقه اجتماعی: طبق اطلاعاتی که در بخش اتا ۱۴ از نیم‌رخ شغلی اجتماع موضوع مورد مطالعه تهیه کردید، گروه‌های شغلی متفاوت را روبه‌روی عناوین درصد شاغلان فعلی، درصد مشاغل با/ بدون پروژه و درصد تغییر (+/-) در جدول وارد کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر درصد کلی تغییر در هر گروه شغلی بیش از ۵ درصد است، با تغییری معنادار در تعداد افراد در آن مقوله خاص شغلی روبه‌رو هستید. بنابراین بسته به انواع مشاغلی که تغییر در آنها روی خواهد داد، اقدام پیشنهادی، پتانسیل ایجاد تغییر را در ساختار طبقاتی اجتماع دارد.

آزمون معناداری: مواقعی که تغییر وجود دارد، اگر حداقل چهار خانه وجود داشته باشد، می‌توان از آزمون‌های آماری برای مقوله‌های شغلی استفاده کرد.

اتا ۱۸- ارزیابی تغییر در تمرکز تجاری / صنعتی اجتماع

تغییر در تمرکز ممکن است با راه‌اندازی یا با تعطیل شدن پروژه‌های مورد نظر روی دهد. اگر پروژه بررسی شده به لحاظ تعداد کارکنان و ایجاد درآمد، پروژه‌ای بزرگ است و/ یا اجتماع، تنوع اقتصادی اندکی دارد، ممکن است در تمرکز اجتماع تغییر روی دهد.

مرحله اول: تمرکز تجاری فعلی و پیش‌بینی شده منطقه مورد نظر را در جدولی وارد کنید. این تقسیم‌بندی می‌تواند بر اساس جمعیت و نوع تجارت خرد گروه‌بندی شود.

مرحله دوم: تعیین هویت اجتماع: تغییر در تمرکز تجاری/ صنعتی را به صورت دسته‌بندی فعلی مشاغل و دسته‌بندی پیش‌بینی شده وارد کنید. سنجه دوم، مستلزم ارزیابی تصورات ساکنان از اجتماعشان بر اساس مشاهدات غیر رسمی یا پژوهش‌های نظرسنجی است. بسیاری از اجتماعات به عنوان بخشی از فرایند آینده‌نگری، راهی را برای آینده ترسیم می‌کنند.

مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر به اطلاعات نظرسنجی اجتماع دسترسی ندارید یا اقدام پیشنهادی، تمرکز اجتماع مطالعه شده را تغییر نخواهد داد، به اتا ۱۹ بروید. اما اگر تصویر اجتماع در اثر اقدام پیشنهادی تغییر خواهد کرد، اطلاعات را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: بر اساس ارزشیابی و تجربه محقق اتا عمل می‌شود.

اتا ۱۹- ارزیابی حضور ساکنان آخر هفته

حضور ساکنان آخر هفته به ورود بازدیدکنندگان کوتاه‌مدت یا بازدیدکنندگان آخر هفته اشاره دارد که خانه دائمی در اجتماع ندارند. دلیل اهمیت این موضوع آن است که افراد به منطقه‌ای می‌آیند تا بدون زندگی در اجتماع، از فرصت‌ها و امکانات خاص تفریحی یا تاریخی یا فرهنگی بهره‌مند شوند. این مقوله به فرصت‌هایی می‌پردازد که بدون برنامه‌ریزی از قبل برای تأمین خدمات لازم، نخواهد توانست از منافع حاصل از بازدیدکنندگان تفریحی بهره‌ای ببرند.

مرحله اول: داده‌های لازم برای تعیین تعداد ساکنان آخر هفته: حامی پروژه باید میانگین تعداد ساکنان آخر هفته را که ممکن است برای بازدید بیایند، برآورد کند و داده‌ها را در اختیار پژوهشگر قرار دهد. این برآوردها را می‌توان با استفاده از تعداد بازدیدها از مکان‌های مشابه انجام داد. همچنین تعداد اتاق‌های هتل‌ها، متل‌ها، سویت‌ها و... را - که می‌توان از اتاق‌های بازرگانی گرفت - در جدولی به تفکیک وارد کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر بازدیدکنندگان بیش از ۵ درصد/ ۵۰ نفر افرادی است که در اجتماع زندگی می‌کنند، اطلاعات را وارد جدول اتا کنید.

آزمون معناداری: به افزایش یا کاهش بیشتر یا کمتر از ۵ درصد از جمعیت ساکن اهمیت دهید. فقدان مسکن برای اسکان شبانه، نشانه نیاز به زیرساخت است.

اتا ۲۰- اختلال در زندگی روزمره و الگوهای جابه‌جایی

این تأثیر به مقوله‌هایی می‌پردازد که در وضعیت معمول زندگی روزمره و فعالیت‌های کاری روی می‌دهد و ناشی از تغییر در چشم‌انداز محیطی، سروصدا، بوهای نامطبوع و مسیرهای نقل و انتقال و... در نتیجه پروژه پیشنهادی است. این تغییرات می‌تواند تصویر ذهنی اعضای اجتماع را تغییر دهد که نتایجی مانند مهاجرت، تغییر در سبک پرداخت مالیات و... را به دنبال داشته باشد.

مرحله اول: مشخص کردن اهمیت اختلال‌های ناشی از اجرای پروژه: آیا هیچ‌کدام از اختلال‌های ذکرشده در طول ساخت، نگهداری و اتمام پروژه رخ خواهد داد. آن را در جدولی وارد کنید. همچنین اختلال‌ها در اجتماع مطالعه‌شده را نسبتاً به تفصیل توصیف کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اختلال‌های یادشده را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: هیچ آستانه معنادار معینی برای اختلال‌ها وجود ندارد

که بخشی از جامعه متأثر، آن را مهم تلقی کند. تعداد و نوع اختلال را ذکر کنید و در طول فرایند تعدیل استفاده کنید.

اتا ۲۱- ارزیابی وجود تفاوت در روبه‌های فرهنگی و مذهبی

این متغیر به بررسی تأثیرات ورود گروهی جدید از افراد به اجتماع می‌پردازد که ارزش‌ها، باورها و اعمال مذهبی آنها، با افراد ساکن اجتماع محدوده پروژه متفاوت است. اگر افرادی با پس‌زمینه‌های متفاوت فرهنگی و دینی وارد اجتماع شوند، تغییرات اجتماعی مهمی روی می‌دهد. این متغیر در مراحل ساخت و نگهداری بسیار دیده می‌شود.

مرحله اول: پرسش‌هایی به منظور تحلیل زمینه پروژه‌تان: آیا افراد بیرونی، گروه‌های فرهنگی و دینی اصلی را در اجتماع، اشخاصی متفاوت به حساب خواهند آورد؟ آیا احتمال دارد که گروهی فرهنگی یا دینی متفاوت در مرحله ساخت یا اجرای پروژه، به اجتماع وارد شود؟

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر پاسخ هر دو یا یکی از پرسش‌های بالا بله است، در جدول، روبه‌روی عناوین وضعیت اکنون و وضعیت پیش‌بینی شده وارد کنید و نتایج آن را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: بود و نبود متغیر اتا.

اتا ۲۲- ارزیابی تغییرات در ساختار خانواده

تغییرات در ساختار خانواده شامل افزایش یا کاهش در یکی یا بیش از یکی از مقوله‌های مربوط به وضعیت خانواده (تأهل، ازدواج نکرده، زنان سرپرست خانواده، متأهل دارای فرزند یا بدون فرزند) در اثر پروژه جدید یا تغییری دیگر در اجتماع است. حداقل سه راه برای بررسی تغییر در ساختار خانواده وجود دارد؛ نخست، بررسی تفاوت میان ساختار خانواده در اجتماع و ساختار خانواده آنانی است که در نتیجه اقدام پیشنهادی، به اجتماع وارد خواهند شد. دوم، بررسی اینکه تغییرات در اشتغال به چه شکلی ممکن است ساختار زناشویی اجتماع فعلی را تغییر دهد. رویکرد سوم، بررسی اجتماعی است که به علت وجود فرصت‌های شغلی در مناطق دیگر، مهاجرت را به بیرون تجربه می‌کنند. این تغییرات می‌تواند در مرحله ساخت روی داده و موقت باشد، یا بلندمدت بوده و در مرحله بهره‌برداری روی داده باشد.

مرحله اول: داده‌های لازم برای سنجش تغییر در ساختار خانواده: ضریب وابستگی را برای اجتماع موضوع مطالعه خود محاسبه کنید. از فرمول زیر استفاده کنید.

$$\text{ضریب} = \frac{\text{تعداد کل افراد شاغل}}{\text{تعداد کل جمعیت بالای ۱۶ سال}}$$

ضریب وابستگی کمتر از ۶۲ درصد نشان می‌دهد که دستمزدبگیران کمتر از آن هستند که بتوانند معاش جمعیت را تأمین کنند.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تفاوت‌ها در مقوله‌های وضعیت زناشویی بین ساکنان پیشین و تازه‌واردان بیش از ۱۰ درصد است، ممکن است تأثیرات مهمی رخ بنماید. اطلاعات درصد تأهل، هرگز از دواج‌نکرده‌ها، طلاق گرفته‌ها و همسر فوت کرده‌ها را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: اگر حداقل چهار خانه با اعداد متفاوت دارید، از آزمون آماری برای همبستگی استفاده کنید.

اتا ۲۳- ارزیابی اختلالات در شبکه اجتماعی

به گسست یا اختلال در الگوهای تعامل اجتماعی بهنجار اجتماع در اثر پروژه، از جمله روابط دوستی یا قوم و خویشی می‌پردازد. جریان عادی تعامل و ارتباط درون اجتماع ممکن است در اثر اقدامات مربوط به یک پروژه مختل شود. این اثر می‌تواند موقت یا دائم باشد.

مرحله اول: روندهای تحلیل اختلال در شبکه‌های اجتماعی: اگر پروژه پیشنهادی، مستلزم توسعه طولی است که در محل‌های سکونت، اجتماع، همسایگی‌ها یا گروه‌های فرهنگی و خانوادگی فعلی، تغییر، شکاف یا گسست یا به هر شکل اختلال ایجاد خواهد کرد. همچنین باید مشخص کنید که آیا اشخاص کم‌درآمد یا اقلیت، به طور نامتناسب تحت تأثیر اقدام پیشنهادی قرار می‌گیرند یا خیر. درصد موارد یادشده را در جدول وارد کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر به پرسشی از پرسش‌های بالا جواب مثبت داده‌اید، یا خانوارهای متأثر بیش از ۱۵ درصد هستند، این اطلاعات را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: اگر در ترکیب خانوارهای متأثر تفاوت وجود دارد، برای سنجش آن از آزمون همبستگی استفاده کنید.

اتا ۲۴- ارزیابی تصور افراد درباره سلامت و امنیت عمومی

این متغیر به تصور یا نگرش ساکنان اجتماع مبنی بر اینکه اقدام پیشنهادی، سلامت و امنیت فیزیکی و روانی‌شان را تحت تأثیر قرار خواهد داد، اشاره دارد. دلیل اهمیت این موضوع آن است که شهروندان، منافع بالقوه پروژه را برای اجتماع، با تصورشان از مخاطرات همراه پروژه سبک و سنگین می‌کنند.

تصورات و نگرش‌ها و عقاید درباره سلامت و امنیت، باید امری واقعی با پیامدهای واقعی قلمداد شود که ممکن است در هر مرحله از پروژه شکل بگیرد.

مرحله اول: از کجا می‌توانید اطلاعات لازم برای سنجش تصورات و مخاطرات را بیابید: از راهنمایی‌های ذکر شده در اتا ۶ و ۷ استفاده کنید. این منابع می‌تواند روزنامه‌ها، شنیده‌ها، کارگاه‌ها و نظرخواهی‌های عمومی از مردم باشد.

مرحله دوم: تحلیل تصورات درباره سلامت و امنیت عمومی: پرسش‌هایی نظیر میزان سروصدا، ایجاد آلودگی و گرد و غبار، غبار اتمی، بوی نامطبوع، تخریب محیط زیست، آلودگی آب آشامیدنی و... را از مشارکت منابع عمومی (پیمایش‌ها، رضایت‌نامه‌ها، اطلاعات کتاب‌شناسی، نظرخواهی عمومی و...) به دست آورده، در جدولی وارد کنید.

مرحله سوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر هر کدام از گروه‌های اجتماع مطالعه‌شده به علت پیامدهای پروژه پیشنهادی، درباره سلامتی و امنیت اظهار ترس کرده‌اند، آن را در جدول اتا وارد کنید. «تصورات درباره سلامتی و امنیت عمومی» از متغیرهای ارزیابی تأثیر اجتماعی است که گنجاندن آن در گزارش‌های تأثیر محیط-زیستی رسمی ضروری است.

آزمون معناداری: هر کدام از این مسائل، بسته به پروژه ممکن است مهم باشد. بنابراین هر کدام را باید گزارش کرد و با اطلاعات گردآوری‌شده از منابع مختلف از جمله حامیان پروژه تأیید کرد.

اتا ۲۵- ارزیابی تأثیر در فرصت‌های فراغتی

این مقوله به افزایش یا کاهش فرصت‌های فراغتی تفریحی در اجتماع به علت تغییرات طرح پیشنهادی اشاره دارد. تعداد و نوع فرصت‌های فراغتی و تفریحی موجود در اجتماع، تأثیر چشمگیری در رضایت ساکنان دارد.

مرحله اول: گردآوری داده‌های لازم برای سنجش فرصت‌های تفریحی در منطقه اجرای طرح: آیا طرح پیشنهادی مستلزم توسعه یا تعطیلی امکانات تفریحی است؟ اگر طرح توسعه‌ای پیشنهادی، امکانات تفریحی و فراغتی جدیدی را فراهم خواهد کرد، با اطلاعات گردآوری‌شده در جدولی مشخص کنید.

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر پروژه پیشنهادی، امکانات فراغتی و تفریحی برای ساکنان فراهم می‌کند، آن امکانات را در جدول اتا وارد کنید. **آزمون معناداری:** هیچ آزمون آماری وجود ندارد؛ اما با تکمیل اطلاعات می‌توان تصویر خوبی از نیازهای فراغتی ترسیم کرد.

اتا ۲۶- ارزیابی تغییر در زیرساخت اجتماع

منظور از زیرساخت، افزایش یا کاهش در نیازها و تدارک خدمات و امکانات زیربنایی در اجتماع در اثر اقدام پیشنهادی است. توسعه، ملزومات بخش خصوصی و نیاز به امکانات و خدمات اجتماع را تغییر می‌دهد. زیرساخت اجتماع شامل جاده‌ها، سیستم فاضلاب، مراقبت بهداشتی و بیمارستان‌ها، کارکنان پزشکی، مسکن‌سازی دولتی و خصوصی، برق، آبرسانی و... که از طریق مالیات بر درآمد و املاک و گاهی از طریق بودجه ملی و ایالتی تأمین می‌شود. در واقع زیرساخت اجتماع، دو عنصر اصلی دارد: زیرساخت فیزیکی و خدمات عمومی شهری و منطقه‌ای.

ایجاد پروژه‌های جدید یا تعطیل کردن پروژه‌های قدیمی می‌تواند به نقصانی در زیرساخت و خدمات یا به ازدیاد بیش از حد منجر شود. زیرساخت‌های خوب، مزایای پروژه‌های جدید را افزایش می‌دهد و تضمین می‌کند که این مزایا به همان اجتماع تعلق بگیرد.

مرحله اول: روندهای لازم برای تحلیل نیازهای زیرساختی اجتماع: یافتن داده برای تحلیل این متغیر نیازمند ساختن استانداردهای لازم برای تدارک خدمات اجتماع و مقدار زیادی کار اکتشافی در اجتماع مطالعه شده است.

الف) کل جمعیت منطقه مورد مطالعه را تقسیم بر هزار بنویسید.

ب) پاسخ‌های خود را به موارد روبه‌روی عناوین وضعیت فعلی، تعداد لازم پس از پروژه، اختلاف (+/-) بنویسید: پلیس، ماشین آتش‌نشانی، تخت بیمارستان، واحد پزشکی، پزشک، دندان‌پزشک، پرستار، معلم، تدریس، بازداشتگاه، کتابخانه، کورمه‌راه و...

پ) به پرسش‌های ذیل پاسخ داده شود: آیا سیستم فاضلاب شهری استاندارد وجود دارد؟ چه تعداد خانه به سیستم فاضلاب وصل هستند؟ آیا آب شهری/روستایی با استانداردهای آب سالم مطابقت دارد؟ آیا هیچ زمین مردابی محافظت‌شده در محدوده پروژه وجود دارد؟

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تفاوت‌های موجود در زیرساخت و کارکنان خدماتی، بیش از ۱۰- یا ۱۰+ است و اگر پاسخ شما به پرسش‌های یادشده خیر است، شما با میزان بیش از حد زیرساخت روبه‌رو هستید و ممکن است بسیار پرهزینه باشد. تمام یافته‌های مهم را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: می‌توان از خی‌دو یا آزمونی دیگر برای مقایسه امکانات پیش و پس از پروژه بهره گرفت.

اتا ۲۷- ارزیابی خرید و فروش زمین

این مورد به مقدار کل زمین‌هایی که در اثر پروژه پیشنهادی، کاربری یا مالکیت آنها تغییر خواهد کرد، اشاره دارد. این موضوع بیش از زیان یا سود مالی ناشی از فروش اهمیت دارد و ممکن است که ساکنان از فروش زمین امتناع کنند. اگر زمین شخصی بخواهد عمومی شود، این به معنای کاهش پایه مالیات محلی است. افت مالیات به معنای این است که خدمات و امکانات در منطقه کاهش می‌یابد. از طرفی دولت‌های محلی معمولاً بی‌پول هستند و از پروژه‌هایی استقبال می‌کنند که ارزش املاک را افزایش می‌دهد یا درآمدهای حاصل از مالیات بر فروش یا عوارض ساخت‌وساز به همراه دارد.

مرحله اول: تحلیل تغییر کاربری زمین: این اطلاعات را در جدولی روبه‌روی عناوین میزان هکتار پروژه، خصوصی یا عمومی (پیش از پروژه)، خصوصی یا عمومی (پس از پروژه)، ارزیابی ارزش ملک برای مالیات (بدون پروژه)، ارزیابی ارزش ملک برای مالیات، تغییر در ارزش ارزشیابی شده، درآمد مالیاتی برآوردشده به علت فروش‌ها وارد کنید. سپس مشخص کنید که آیا پروژه مستلزم تغییر منطقه‌بندی زمین است؟

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر تغییرات یادشده، افزایش یا کاهش بیش از ۱۰ درصدی داشت، اطلاعات را در جدول اتا وارد کنید. **آزمون معناداری:** اگر ارزش ارزشیابی شده، حداقل ۵۰ درصد افزایش خواهد داشت، درآمد افزایش یا کاهش یافته در خدمات ارائه‌شده واحد حکومتی محلی تأثیر خواهد داشت.

اتا ۲۸- ارزیابی تأثیرات در منابع فرهنگی، تاریخی، مقدس و باستان‌شناسی شناخته‌شده

این متغیر به بررسی تخریب، آسیب جزئی یا تغییر منابع فرهنگ، تاریخی، مقدس یا باستان‌شناسی در اثر اقدام پیشنهادی در منطقه ارزیابی‌شده می‌پردازد.

مرحله اول: منابع داده‌ها: داده‌های لازم برای ارزیابی این متغیر را می‌توان از سازمان‌های دولتی حفاظت از آثار تاریخی به دست آورد. برخی از کشورها قوانینی برای حفظ فرهنگ قومی و محدودیت‌های حفاری در نزدیکی آثار باستانی و تخریب منابع باستان‌شناسی دارند. باید مشخص کنید که آیا پروژه پیشنهادی موجب تخریب یا دگرگونی یا هرگونه تغییر اماکن فرهنگی، تاریخی، مقدس یا باستان‌شناسی شناخته‌شده خواهد شد؟

مرحله دوم: یافته‌های معنادار را وارد کنید: اگر جوابتان به پرسش‌های یادشده بله بود، اطلاعات آن را در جدول اتا وارد کنید.

آزمون معناداری: اگر جوابتان به هر کدام از منابع بله است، باید قبل از انجام دادن پروژه در نظر بگیرید. شاید انجام دادن تعدیل‌هایی ضروری باشد. **۶- انعکاس واکنش به تأثیرات پروژه/ سیاست (معناداری را مشخص کنید):** این مرحله مستلزم تعیین و تفسیر تأثیرات مهم و معنادار مشخص شده در تحلیل جامع اتا و اگر نیاز باشد، برآورد تأثیرات ثانویه و انباشتی است.

۷- تغییر اقدام پیشنهادی/ جانشین‌ها: بر اساس اتا، تصمیمی درباره پروژه یا سیاست پیشنهادی اتخاذ یا پیشنهاد خواهد شد. ممکن است جانشین‌هایی در نظر گرفته شود که در این صورت، احتمالاً ارزیابی اجتماعی اضافی مورد نیاز است.

۸- تعدیل/ بهبود: بر اساس تأثیرات اجتماعی معنادار که در مرحله تحلیل مشخص شده‌اند، انواع مختلفی از سنجه‌های تعدیل را به منظور به حداقل رساندن تأثیرات منفی و به حداکثر رساندن تأثیرات مثبت بسط دهید. راهبرد تعدیل را می‌توان برای جلوگیری از تأثیرات نامطلوب همراه با هر مرحله در فرایند اتا تعیین کرد. برای تعدیل اتا، چهار مرحله پیش رو دارید:

مرحله اول: از تأثیرات نامطلوب اجتناب کنید. مرحله اول در ارزیابی راهبردهای ممکن برای تعدیل هر کدام از متغیرهای اتا، مشخص کردن این مورد است که آیا حامی می‌تواند در اقدام پیشنهادی تجدیدنظر کند یا خیر. حامیان پروژه ممکن است به افراد در یافتن مسکن جدید و یا برنامه‌ریزی برای جابه‌جایی یاری رسانند.

مرحله دوم: اثرهای نامطلوب را به حداقل برسانید. مرحله بعد، مشخص کردن راه‌های به حداقل رساندن اثرهای اجتماعی نامطلوب است. برای مثال، سه اثر اجتماعی شکل‌گیری نگرش‌ها درباره پروژه، تصورات درباره سلامت و امنیت عمومی و حضور کارگزار بیرونی را می‌توان با برنامه آموزش مشترک حل کرد. اگر عموم هم از مزایا و هم از پیامدهای احتمالی پروژه پیشنهادی آگاه باشند و به آنها فرصت مشارکت در حل مسائل داده شود، احتمالاً مخالفت کمتری خواهند کرد.

مرحله سوم: اثرهای اجتماعی اجتناب‌ناپذیر را مشخص کنید. اثرهای اجتماعی را که نمی‌توان به طور کلی یا جزئی از آنها اجتناب کرد، فهرست کنید. سه دلیل مهم برای مشخص کردن آثار اجتناب‌پذیر وجود دارد:

نخست، تشخیص شیوه‌های جبران اثر نامطلوب، مرحله‌ای از فرآیند تعدیل است. جبران، اشکال متفاوتی می‌تواند داشته باشد. برای مثال در صورت

تخریب فضای سبز، حامی پروژه می‌تواند زمین دیگری بخرد و فضای سبز یا فضای ورزشی در آن راه‌اندازی کند.

مزیت دوم، شناسایی اثرهای اجتماعی بازگشت‌ناپذیر تغییر اقدام جبرانی اعمال‌شده در سطح اجتماع است. اجتماع ممکن است علاوه بر طرح فعلی، نیازهای مهم دیگری نیز شناسایی کند. انجام اتا این مزیت را دارد که برای شهروندان، اطلاعات بهتری دربارهٔ مشکلات و نقاط قوت و نیازهای آتی اجتماعشان به همراه داشته باشد.

در نهایت تشخیص اثرهای اجتماعی چاره‌ناپذیر، رهبران اجتماع، مقامات دولتی و حامیان پروژه را در برابر احساس ساکنان اجتماع حساس‌تر می‌کند. با درک اثرهایی که روی خواهد داد و تلاش برای رفع یا به حداقل رساندن پیامدهای نامطلوب، یا جبران زیان‌ها برای ساکنان یا اجتماع، ممکن است منافع افزایش یابد. ممکن است مخالفت و بدبینی موجود درباره اعلام پروژه‌ها کاهش یابد.

مرحله چهارم: داده‌های لازم را برای تعدیل شناسایی کنید. همان داده‌هایی را که در اتا ۱ تا اتا ۲۸ به دست آوردید، برای نظارت بر اینکه اثرهای اجتماعی پیش‌بینی شده واقعاً روی داده‌اند یا خیر، وارد جدول کنید. مهم‌تر اینکه رهبران انتخاب‌شده و داوطلب در اجتماع، ابزاری در دست خواهند داشت تا بررسی کنند که آیا فرایندهای تعدیل به-کاررفته، واقعاً اثرگذارند یا خیر.

۹- نظارت و پیگیری‌های اجتماعی: با استفاده از اطلاعات هر کدام از تأثیرات اجتماعی معنادار، شیوه‌ای نظارتی به کار گیرید تا هم حامی و هم اجتماع را در نظر بگیرد و شامل شود. اگر آنچه پیش‌بینی شده است واقعاً روی دهد، پیگیری‌های اجتماعی یا تحلیل پس‌رویدادی به فهم ما کمک خواهد کرد.

کاربرد اتا در فرایند تصمیم‌گیری

اتا ممکن است در فرایند تصمیم‌گیری به عنوان ابزار سیاست‌گذاری یا برنامه‌ریزی استفاده شود.

الف) ابزار برنامه‌ریزی: برنامه‌ریزی‌رانی توان به سه مرحله اصلی تقسیم کرد:

۱. سیاست‌ها: که اهداف کلی و مقبول اجتماعی را تعریف کرده، راه‌ها و ابزار رسیدن به آنها را مشخص می‌کند.

۲. برنامه‌ها: که از وسایل و ابزار استفاده می‌کند و منابع را به سمت برآوردن اهداف هدایت می‌کند.

۳. پروژه‌ها: که نشان‌دهندهٔ انجام دادن عملی فعالیت‌هایی است که برای تحقق اهداف معین‌شده در سیاست‌ها و برنامه‌ها طراحی شده‌اند.

ب) ابزار سیاست‌گذاری: انتخاب سیاست، مستلزم دو تصمیم است:

۱. اقدام

۲. انتخاب میان جانشین‌ها با در نظر گرفتن هدف یا منظوری از پیش تعیین شده. اتا با سبک و سنگین کردن جانشین‌ها به سیاست‌گذاری کمک می‌کند.

ج) ابزار تصمیم‌گیری: اتا به عنوان ابزار تصمیم‌گیری، بخشی از فرایند عقلانی حل مسئله است که با مشخص کردن انواع هزینه‌های اجتماعی، منافع اجتماعی اقدام پیشنهادی و شیوه‌های اقدام جانشین، تصمیم‌گیری می‌کند. فرایند تصمیم‌گیری، اغلب مملو از تضاد است.

تصورات نادرست درباره ارزیابی اجتماعی

۱- تأثیرات اجتماعی در دسترس فهم عمومی‌اند و هر فردی می‌داند آنها چیستند. شناخت، پیش‌درآمد فهم عمومی است. فواید و پیامدهای آب‌بندها اکنون کاملاً پیش‌بینی‌پذیر است؛ اما پس از چهار دهه مطالعات تطبیقی و تکمیلی. فرایند اتا شامل استفاده از دانش محلی در فرایند تصمیم‌گیری است. یادگیری اجتماعی که در این فرایند روی می‌دهد، همانند خیابانی دوطرفه است که از سویی برنامه‌ریزان پروژه می‌تواند شرایطی فراهم کنند که به افزایش درک و فهم افراد اجتماع کمک کند، از سوی دیگر، اجتماع محلی می‌تواند با تعدیل اطلاعات دریافتی، آنها را تکمیل کند.

۲- تأثیرات اجتماعی، سنجش‌پذیر نیستند و بنابراین باید نادیده گرفته شوند. تأثیر ممکن است کیفی باشد، مانند تغییر در نگرانی عمومی درباره خطرهای ناشی از آب‌های زیرزمینی آلوده یا تشعشعات رادیواکتیو برای سلامتی و بهداشت. ممکن است کمی باشد، مانند تعداد معلمان لازم برای ارتقای سواد. اما هر کدام معرفی خواهند داشت.

۳- تأثیرات اجتماعی به‌ندرت روی می‌دهند. از این‌رو پرداختن به آنها تلف کردن وقت است.

تأثیرات اجتماعی مانند تأثیرات بیوفیزیکی و مالی همیشه روی می‌دهند، اما امکان ندارد همیشه معنادار باشند! کشیدن جاده در اجتماعات روستایی، زندگی روزمره و الگوهای جابه‌جایی را مختل می‌کند؛ اما منافع بلندمدت آن عبارت است از دسترسی به اشتغال بیرون از منطقه، دسترسی به بازارهای بیرونی و کاهش انزوا و دورافتادگی.

۴- تأثیرات اجتماعی به «هزینه‌ها» مربوط است و نه «فواید». از این‌رو ارزیابی، طرح‌های توسعه را کند یا متوقف می‌کند. هر نوع تغییری، فارغ از اندازه اجتماع یا ماهیت اقدام پیشنهادی، برای عده‌ای منفعت و برای عده‌ای هزینه به همراه دارد. قیاس یادشده همانند ایده نهفته در پس تحلیل هزینه - فایده در اقتصاد است. هزینه ساخت پروژه با فواید آن مقایسه می‌شود و اگر فواید آن بیشتر باشد، به طور کلی به ادامه کار تصمیم گرفته می‌شود.

۵- ارزیابی تأثیرات اجتماعی صرفاً هزینه‌های پروژه را افزایش می‌دهد و به منافع آن نمی‌افزاید.

هنگامی که انا به عنوان جزئی ضروری از ارزیابی تأثیر محیط‌زیستی یا فرایند تصمیم‌گیری دیگری انجام می‌شود و زمانی که معطوف به حل مسئله است، ابزار بسیار قدرتمندی است. ارزیابی تأثیر اجتماعی در طولانی‌مدت، موجب صرفه‌جویی در هزینه می‌شود و احتمال موفقیت اقدام پیشنهادی را افزایش می‌دهد و امکان سازگاری بیشتر اجتماع را با هر نوع زیان اقتصادی یا نابودی نهادهای سیاسی بهبود می‌بخشد^(۳).

پی‌نوشت

۱. متغیرهای ارزیابی تأثیر اجتماعی که در جدول ۳ خواندید، به صورت ا تا ۱ الی ا تا ۲۸ در ادامه به تفصیل شرح داده شده است. ترتیب نام‌گذاری از کتاب برداشته شده است.
۲. کتاب به صورت Handbook Practical (کتاب راهنمای عملی) نوشته شده و هر فصل شامل جداول راهنما و همچنین مثال‌های پروژه‌های انجام شده است که به مخاطب کمک می‌کند تا با دانش حداقلی، گام به گام پروژه مورد نظر خود را ارزیابی کند تا به سرانجام برسد. در خلاصه‌نویسی ارائه‌شده، برای پیوسته بودن مطالب، چارچوب روایی کتاب رعایت نشده و نسبت به فصول کتاب متن خلاصه، جابه‌جا شده است. اما تلاش شده که تئوری گفته‌شده در مثال‌ها به مخاطب انتقال داده شود.

English Abstracts

Social and cultural impact assessment of the construction project of ImamZadeh Hassan Boulevard pedestrian zone in Karaj

Esma'il Jahani Dowlat-Abad, Rahman Jahani Dowlat-Abad

Social and cultural impact assessment of constructing public parking lots

Masoumeh Mohaghegh Montazeri

Social and cultural impact assessment of city of Tehran's homeless shelters

Somayyeh Mo'meni, Hadi Darvishi

Social impact assessment of Moradab cultural, recreational and tourism complex

Tali'eh Khademian, Habib Jabbari

Communicative methodology: Contributions to social impact assessment in psychological research

Persian translation by Shahrbanou Nasser

Social and cultural impact assessment of the construction project of ImamZadeh Hassan Boulevard pedestrian zone in Karaj

Esma'il Jahani Dowlat-Abad

Assistant Professor of Sociology, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran
sml.jahani@gmail.com

Rahman Jahani Dowlat abad

PhD in Geography and Urban Planning Kharazmi University, Tehran, Iran
jahani_rahman@yahoo.com

Abstract

The present study was conducted to evaluate the effects of the construction of sidewalks in the area of Imamzadeh Hassan Boulevard in Karaj. This sidewalk is about 300 meters long and is located between the holy shrine of Imamzadeh Hassan and Quds Square in the agenda of Karaj Municipality. The theoretical model of the research is based on the concept of "sidewalk as an urban public space" in order to use the opinions of experts in various fields as well as field observations has been used. The theoretical model of the research is based on the concept of "sidewalk as urban public space". In order to evaluate the consequences of the action, various quantitative and qualitative methods, including surveying in the field of project intervention, interviews with various stakeholders, using the opinions of experts in various fields, and field observations have been performed. Consequences assessment has been done in the form of two scenarios, including passive scenario (status quo) and minimum scenario (status quo adjustment) and in assessing each of the scenarios, the consequences of the action in three areas including traffic, social and institutional context has examined. The results show that the area under study in the current situation has many problems including traffic, social and institutional issues. If the first scenario is realized and this situation continues in all three areas, we will see the complete dominance of negative effects on the positive effects, including traffic issues, opposition and dissatisfaction of residents and increasing social harms. If the first scenario is realized (adopting a passive approach) in any of the three areas of traffic, institutional and social, the favorable situation for the study area is not predicted. In other words, the area in question in the current situation faces challenges that necessitate a change in this area. While, the results show that the implementation of any maximum action in the area under review is also far from expected due to the lack of legal, operational and financial contexts. Therefore, the proposed plan of Ataf introduces the adoption of a minimal approach in the implementation of the road construction project as a desirable option. If the city managers approve and decide on the implementation of the road construction project, this plan is based on the idea that this project will be designed and implemented in two independent phases but with common goals. In the first phase, a set of pre-implementation corrective measures is considered and in the second phase, undergraduate and specialized studies are on the agenda. In this vein, Ataf Group has tried to provide solutions for better implementation of each of these phases.

Key Words: urban public space, sidewalk, social impact assessment, Karaj city and Imamzadeh Hassan.

¹ The present article is taken from a research project entitled "Assessment of social and cultural impacts of sidewalk construction between the holy shrine of Imamzadeh Hassan (AS) to Quds Square", which has been done with the support of Karaj Municipality.

Social and cultural impact assessment of constructing public parking lots

Masoumeh Mohaghegh Montazeri

Master of Sociology

ma.mohaghegh15@gmail.com

Abstract

The principle of human-centeredness in sustainable transport means the development and creation of infrastructure based on respect for civil and human rights and public parkings, as one of the most important transportation infrastructures in this field, have a high share. The implementation of the plan to build a public parking lot in region 5 of District 14 is a response to the needs of citizens regarding traffic problems and increasing the indicators of sustainable urban transportation. The present study seeks to identify and predict the impacts and types of possible consequences of the implementation of appropriate mitigation plans and measures in the framework of social and cultural impact assessment studies. The methodological approach of this research can be called a combination through the use of different techniques and tools. Research data has been collected through surveys (residents and clients), in-depth and semi-structured interviews and observations. In the other part of the research, through GIS, three priority locations were selected and by reviewing the existing indicators in the field of location of public parking lots, four indicators were identified. Then, according to the results of interviews with transportation experts, officials, local informants and field visits of experts, a suitable place for the construction of a parking lot in the study area has been suggested. The results showed that the lack of car park space, despite the activity of administrative, service and commercial centers with extra-regional performance in this area, has increased the volume of Stagnant traffic and it has a direct negative impact on the exploitation of the potential of these centers and has affected various social, cultural, environmental and economic aspects of residents' lives. Reducing instrumental lawlessness among citizens, boosting the local flower market business, increasing safety, reducing violence, improving the urban landscape, and increasing service per capita are among the most important known consequences of constructing public parking in this area. Finally, by examining the areas of the district, the most suitable place for the construction of the parking lot and how to optimally designed the parking lot to meet future needs has been suggested.

Key Words: Social and Cultural Impact Assessment, Public Parking and District 14 of Tehran Municipality.

¹ This article has been extracted from the research project "Study of social and cultural construction of public parking in District 5, District 14 of Tehran Municipality" in 1398 with the support of the Social and Cultural Deputy of District 14 Municipality..

Social and cultural impact assessment of city of Tehran's homeless shelters

Somayyeh Mo'meni

Ph.D. student of social sciences, Tehran University, Tehran, Iran.
somayehminoo@gmail.com

Hadi Darvishi

Ph.D. student of social sciences, Mazandaran University, Iran.
hadidarvishi26@gmail.com

Abstract

the purpose of the study is to assess social and cultural impacts of Homeless Housing Assistance Center of Tehran Naft District 5th District Municipality And providing Corrective and compensatory solutions to make this project work better. The descriptive-analytical method has been used with stakeholder analysis approach to achieve this goal. On the one hand, it can be said the negative impact of Farahzad Valley's neighborhoods on the function and the image of the businessman by regarding the geographical scope of the impact of the surrounding environment of Homeless Housing Assistance Center On its function as The main focus of the social damage is the Naft area By creating urban defenseless spaces, The presence of homeless people And trash exacerbation On the function and the image of Homeless Housing Assistance Center And on the other hand, in the social domain, one can claim that If one of the main goals of the construction of Homeless Housing Assistance Center is to prevent the deaths of addicted and homeless people in public roads and to preserve urban furniture and to eliminate these people from the city's face rather than rehabilitation, The findings and data of the research indicate the success of the 5th District Municipality in creating a comfortable dormitory space for clients. But, in the end, two main damage to the function of the Homeless Housing Assistance Center can be identified: 1. becoming Homeless Housing Assistance Center to Permanent residence of clients and their precipitate and 2. Discontinuing the Empowerment Cycle of Clients and as a result the loss of Retrospective nature of the collection.

Key Words: Homeless Housing Assistance Center District 5, Homelessness, Farahzad Valley, Stakeholder Analysis, Support Circle..

Social impact assessment of Moradab cultural, recreational and tourism complex

Tali'eh Khademian

PhD in Sociology, Assistant Professor, Islamic Azad University, North Tehran Branch
sonia_khademian@yahoo.com

Habib Jabbari

PhD in Development Sociology
Jabbari.habib@gmail.com

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the social effects of the construction project of Moradab cultural and tourism complex in Islamabad neighborhood located in district one of Karaj municipality and to provide solutions to increase the positive consequences and reduce the negative consequences. The method of this research was cross-sectional in terms of time and in terms of implementation process, it was combined (quantitative and qualitative). In the quantitative part, the information was obtained through a survey of 400 Islamabad residents of Karaj and in the qualitative section, interviews have been conducted with the managers of the municipality of Karaj region, executive agents, planners and prominent people and local elites. Formal validity was used to determine the validity of the questionnaire and Cronbach's alpha method was used to determine the reliability. The findings of the study indicate that the implementation of this project has positive effects, such as improving leisure time, improving the local landscape and improving the environment, a sense of peace and social vitality, increasing a sense of security, increasing access to recreational and cultural services. , Increase housing prices, create job opportunities and income generation, improve the appearance of the neighborhood, increase participation and local affiliation and increase satisfaction and its negative effects are boredom and distrust of the people to the officials and the plan, forced migration and dissatisfaction with the crowds and crowds after the implementation of the plan, which, with the implementation of proper organizing policies and satisfaction of residents and principled design and benefit of the investor Private to speed things up can reduce the negative effects.

Key Words: Social and Cultural Impact Assessment, Moradab Tourism and Cultural Complex, Islamabad Neighborhood, Karaj.

¹ This article is taken from a project with the same title, which has been implemented with the support of the Cultural, Artistic and Sports Organization of Karaj Municipality..

Communicative methodology: Contributions to social impact assessment in psychological research

Front Psychol. Volume 11, 2020

Gisela Redondo-Sama

Department of Psychology and Sociology, University of Zaragoza, Zaragoza, Spain

Javier Díez-Palomar

Department of Linguistic and Literary Education, and Teaching and Learning of Experimental Sciences and Mathematics University of Barcelona, Barcelona, Spain

Roger Campdepadrós

Department of Business Studies, University of Girona, Girona, Spain

Teresa Morlà-Folch

Department of Business Management, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, Spain

Persian translation by

Shahrbanou Nasser

M.A. in cultural Management; homaa22@yahoo.com

Abstract

Recent advancements in the social impact assessment of science have shown the diverse methodologies being developed to monitor and evaluate the improvements for society as a result of research. These assessment methods include indicators to gather both quantitative and qualitative evidence of the social impact of science achieved in the short, medium, and long terms. In psychology, the impact of research has been mainly analyzed in relation to scientific publications in journals, but less is known about the methods for the social impact assessment of psychological research. Impact assessment in the domains of educational psychology and organizational psychology presents synergies with bottom-up approaches that include the voices of citizens and stakeholders in their analyses. Along these lines, the communicative methodology (CM) emerges as a methodology useful for the communicative evaluation of the social impact of research. Although the CM has widely demonstrated social impact in the social sciences, less is known about how it has been used and the impact achieved in psychological research. This article unpacks how to achieve social impact in psychology through the CM. In particular, it focuses on the theoretical underpinnings of the CM, the postulates linked to psychological research and some key actions for the implementation of the CM in relation to the design of Advisory Committees, working groups, and plenary meetings in research. Furthermore, it shows how the CM has been implemented in illustrative cases in psychological research. The article finishes with a conclusion and recommendations to further explore the ways in which the CM enables the social impact of research in psychology..

Key Words: impact assessment, communicative methodology, psychological research, social impact, methods.

SOCIAL IMPACT ASSESSMENT

Articles

Social and cultural impact assessment of the construction project of ImamZadeh Hassan Boulevard pedestrian zone in Karaj

Esma'il Jahani Dowlat-Abad, Rahman Jahani Dowlat-Abad

Social and cultural impact assessment of constructing public parking lots

Ma'soumeh Mohaghegh Montazeri

Social and cultural impact assessment of city of Tehran's homeless shelters

Somayyeh Mo'meni, Hadi Darvishi

Social impact assessment of Moradab cultural, recreational and tourism complex

Tali'eh Khademian, Habib Jabbari

Translations

Communicative methodology: Contributions to social impact assessment in psychological research

Persian translation by Shahrbanou Nasser

Discussion

"Assessments should solve conflict-of-interest problems."

R.I.P. Shideh Lalami in conversation with Hossein Bonyanian

Book Summary

A community guide to social impact assessment by Rabel J. Burdge

Alireza Chamanzaar